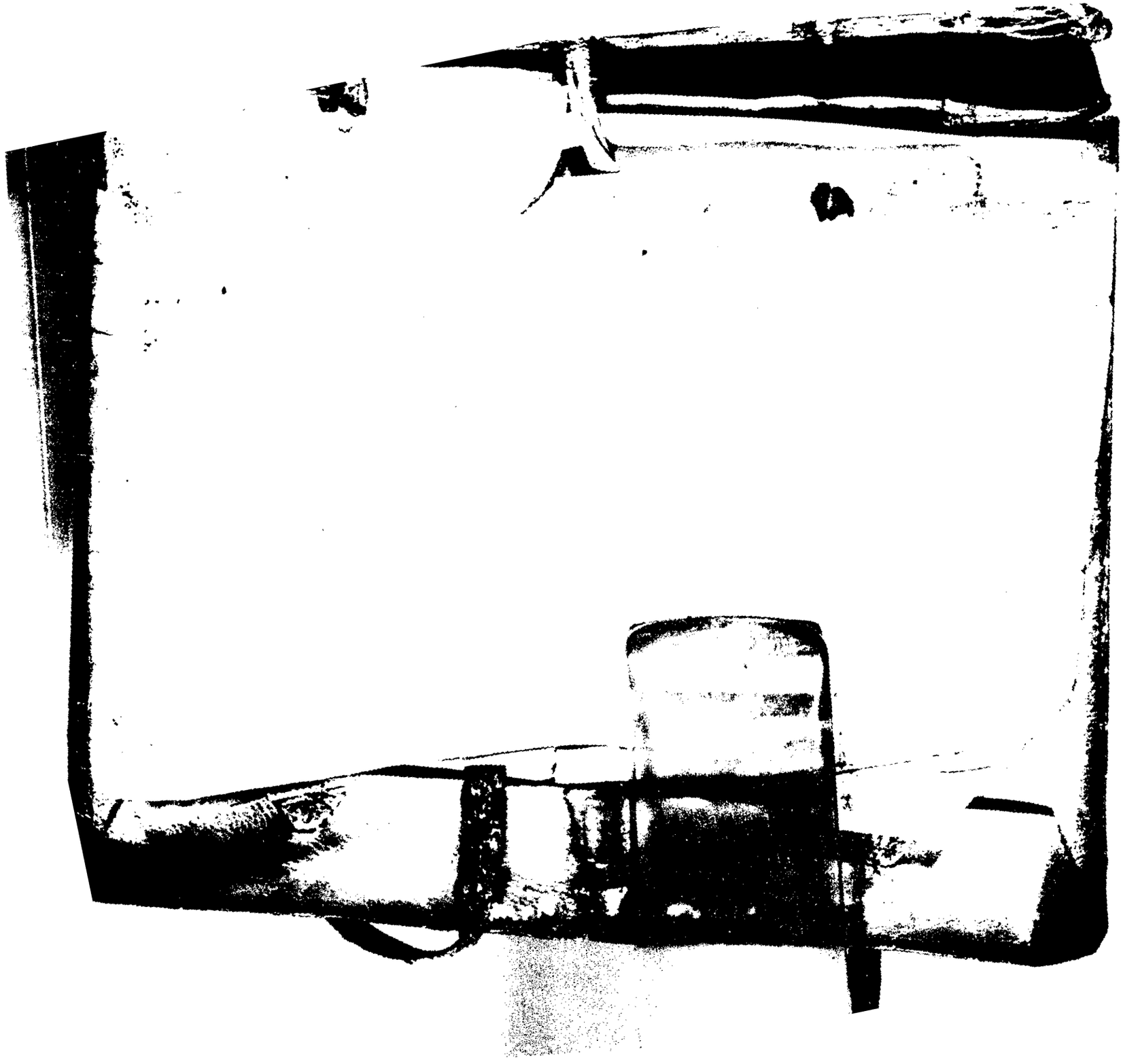
UR-585

OSORIO, Jerónimo

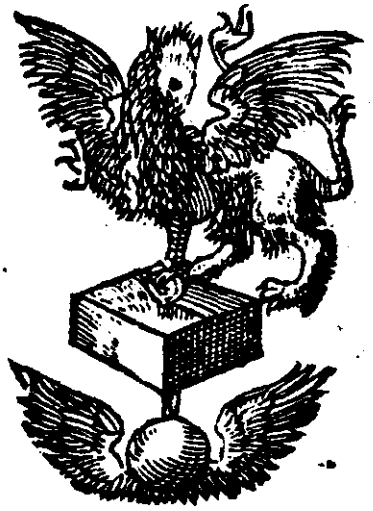
De Gloria : libri V /
Hieronymi Osorii ... —*
Bilbao : excudebat Mathias
Mares. Impensis Ioanni
Lopez ... 1578

De la librería de S.M.B.to del S.r D. Luis S. Ilo

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA LIBRI. V.

AD IOANNEM TERTIVM LVSITANIAE REGEM.

Diputación de Vizcaya Biblioteca

BILBAO.

Excudebat Mathias Mares.

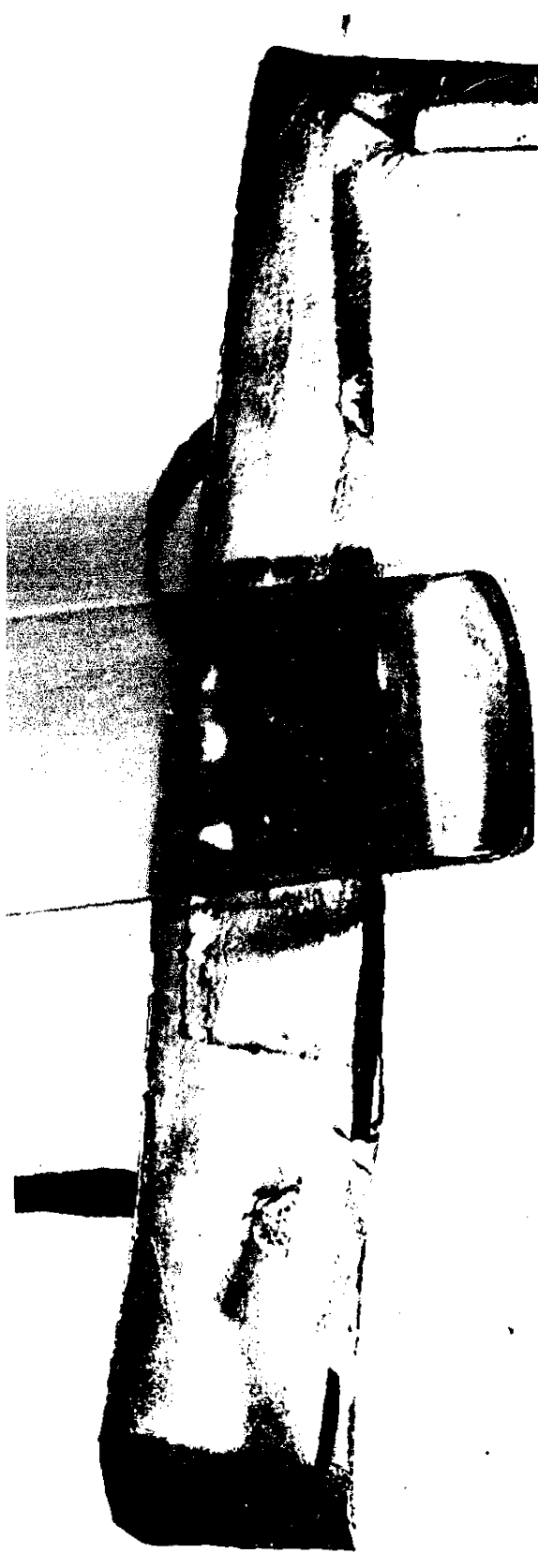
1578.

Impensis Ioanni Lopez bibliopolæ Cõplut.

CENSVRA MAGISTRI FRA-tris Ioannis de la Vega, Ordinis sanctiſsimæ Trinitatis.

IN Hieronymi Oſorij libros de Gloria & Nobilitate, Senatus Regius cenſuram meã opponi iuſsit: quibus viſis, omni labe, nudos iudicaui: grauiter enim, catholicè ac eleganter diſſeruit, quæ ad nobilitatis gloriæque iudicium attinent. Cuius voce muſas locutas, (vt de Xenophonte) referre poſſumus: ita vt non ſolùm ſuæ ætatis, ſed priſci ſeculi Rhetores antecelluerit. Cuius ſcripta prælo digniſſima, Reipublicæ non parum vtilitatis afferant. Madriti, apud Sacre triadis cœnobium quarto idus Mai M.D.Lxvj.

Fratrer Ioannes de la Vega
Theologus doctor.

DON Phelippe por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Ierusalem, de Nauarra, de Granada, de Toledo, de Valécia, de Galicia, de Mallorcas, de Seuilla, de Cerdeña, de Cordoua, de Corcega, de murcia, de Iaen, de los Algarues de Algezira, de Gibraltar, Conde de Flandes, y de Tirol, &c. Por quanto por parte de vos Mathias Marés Impressor de libros, vezino de la villa de Bilbao, nos fue hecha relacion, diziendo que queriades imprimir vn libro intitulado Osorio de Nobilitate, & Gloria, por ser el libro prouechoso y necessario, y auer falta dellos, nos suplicastes os diessemos licẽcia para ello, o como la nuestra merced tuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron las diligẽcias que la Pragmatica por nos nuevamente hecha, sobre la impression de los libros dispone. Fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra carta, para vos en la dicha razon, y nos tuuimos lo por bien, y por la presente os damos licencia y facultad, para q̃ por esta vez podays imprimir el dicho libro, que de suso se haze mencion, por el original que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado y firmado al cabo de Pedro

Pedro de.çapata del Marmol, nueſtro Eſcriuano de Camara de los que en nueſtro Conſejo reſiden. E con que antes que ſe venda, ſe trayga al nueſtro Conſejo, juntamente cō el dicho Original, para que ſe vea ſi la dicha impreſsion eſta cōforme a el, y ſe os taſſe el precio que por cada volumē ouieredes de auer. So pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha Pragmatica y Leyes de nueſtros reynos. De lo qual mandamos dar y dimos eſta nueſtra carta ſellada con nueſtro ſello y librada por los del nueſtro Conſejo. Dada en Madrid, a doze dias del mes de Abril de mil y quinientos y ſetenta y ocho años.

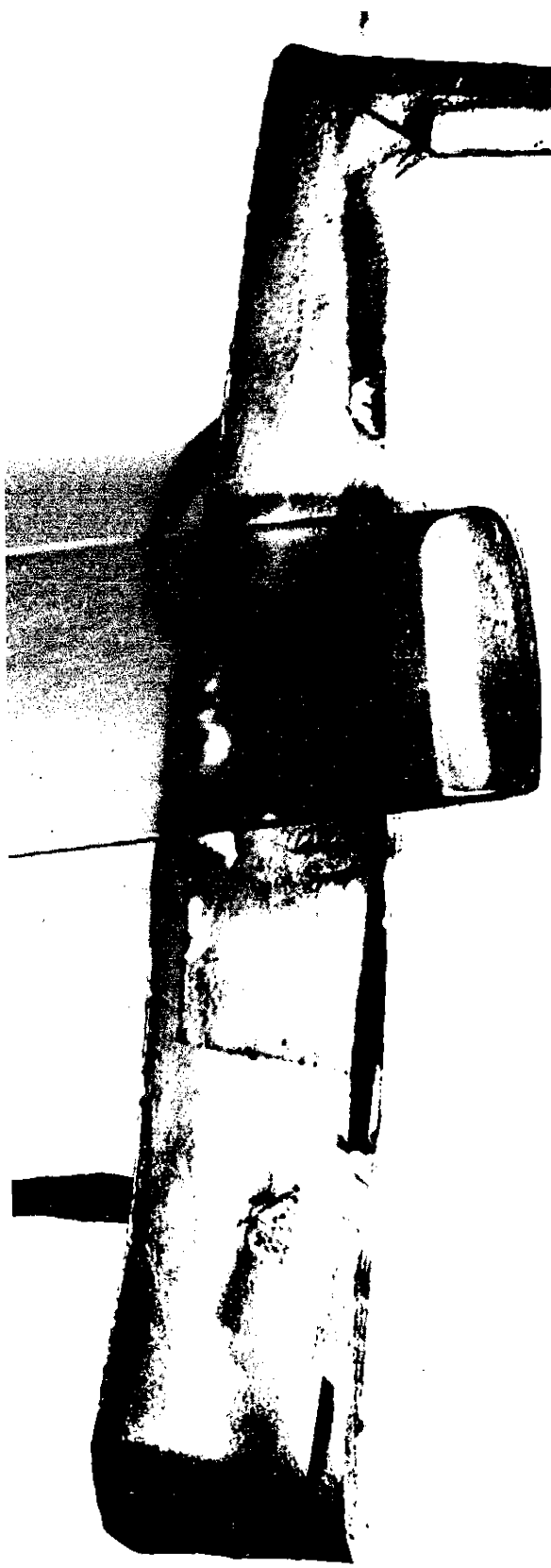
El Licenciado Fuen Mayor. El Licenciado Iuan Thomas. El Licenciado Rodrigo Vazquez arze. El Doctor Franciſco de Auedillo El Doctor Aguilera. El Licenciado don Lope de Guzman.

Yo Pedro de çapata del Marmol Eſcriuano de Camara de ſu Mageſtad la fize eſcriuir por ſu mandado, con acuerdo de los del ſu Conſejo.

ILLVSTRI ET SAPIEN TISSIMO VIRO D. D. IOANni Calderon, clariſsimæ Academiæ Complutenſis Rectori digniſsimo, Simon de Acuña Luſitanus, in eadem Academia collega Phyſicus, nec non typicæ officinæ caſtigator. S.

CVM ſuperioribꝰ annis (Rector Illuſtris) ampliſsimæ huius Academię beneficio, quę me ſimul ac primum ad eã peruẽi, benigniſsime complexa eſt, in celeberrimo linguarũ collegio, ſummo otio & quiete humanitatis ſtudijs operam impenderem: pulcherrimum hoc eloquentiſsimi viri Hieronymi Oſorij opus de Nobilitate & Gloria auuidiſsimé perlegi: cuius ſuauiſsima lectione cùm mirificé fuiſſem recreatus, non potui non agrè ferre, tantam eſſe horum librorum penuriam, vt rariſsimé quidem aut ferè nunquam huc importarentur. Qua ex cauſa cùm non mediocriter eſſem ſolicitus arderemque deſiderio incredibili, vt eo authore, cuius omnes diuinam dicendi vim, inaudito quodam pleore

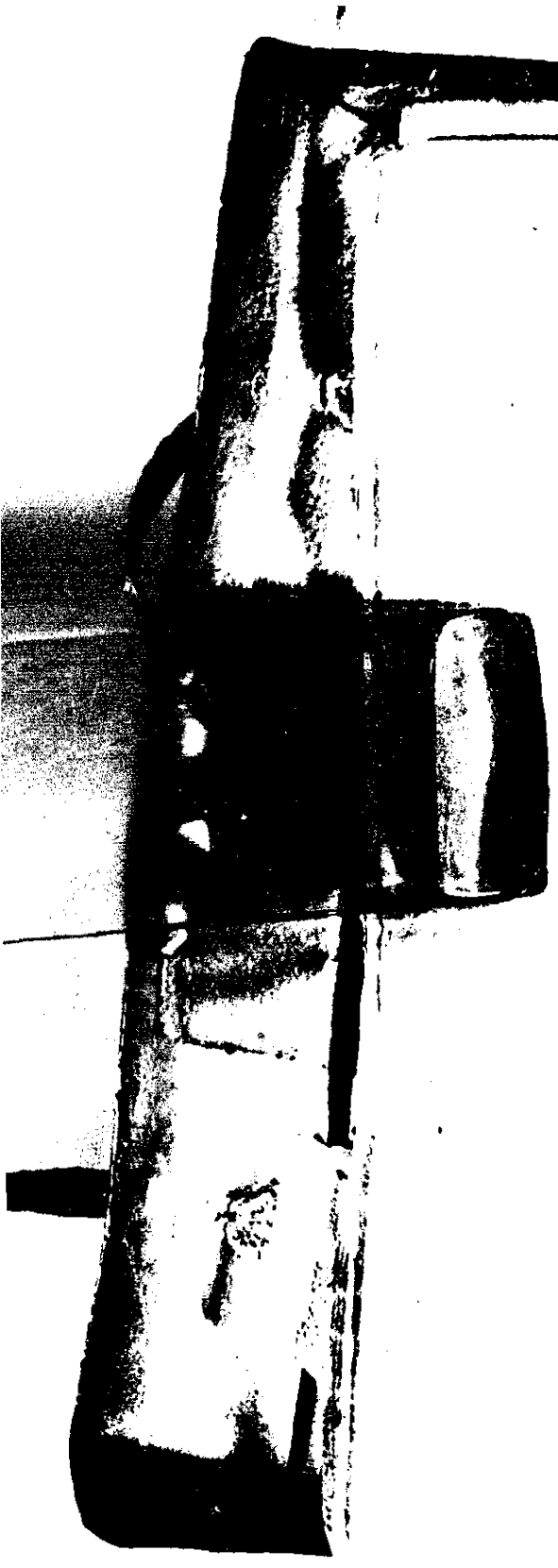
lepore & venuſtate affluẽtẽ admirarẽtur, magna nobis cũ voluptate aliquãdo frui liceret: mecum ſtatim cogitare cœpi, quã rationẽ inirem, vt deſiderium hoc noſtrum poſſet expleri, & tot ſtudioſorum hominum votis cumulatiſsimè ſatisfieri. Verùm cùm id quod tantopere exoptabam, nequaquam tunc proceſsiſſet, eram enim in hac noſtra Academia inſolens, neque cum ijs, qui hoc negotium ſuſcipere potuiſſent: aliquo neceſsitudinis vinculo coniunctus: eã tunc temporis curam ita abieci, vt quoties nobis oblata eſſet occaſio, ingenui huius deſiderij minime obliuiſceremur. Accidit poſtea procedente tempore, vt laborioſam hanc, corrigendi libros qui æneis formis mandantur, prouinciam ſuſciperem: quamobrẽm cùm id quod toties concupieram, tunc expleri poſſe conſiderem: Matthias Marés virum optimum, & publicæ vtilitatis ſtudioſum, omnibus quotidie precibus orare & obteſtari non ceſſabam, vt hoc præclarum opus de Gloria & nobilitate, ſuis impenſis in publicum vſum & emolumentum excuderet. Quòd cùm ille mihi principio denegaſſet, multiſque ſubinde rationibus aperuiſſet, parum ſibi ex ea re lucri, detrimenti vero non parum oſtendi: iacere humanitatis ſtudia: neque quem-

quam eſſe,qui ad politiorem literaturum animum appelleret.quin potius eo dementiæ vẽtum eſſe,vt iam qui latiné ſciunt,ab ijs,quib⁹ nihil niſi barbarie conſpurcatum placet,irrideantur:inſtare tamen non deſtiti, donec diuinis potius aſpicijs,quàm dubia & ancipiti ſorte,digniſsimus Complutenſis ſcholæ & gubernator renũciatus es.Ibi enim quaſi redintegrato animo,inſtauratiſq; viribus,obſtinatam hominis voluntatem blandis denuo ſermonibus & precibus alicere & delinire cœpi:tanta enim mihi argumentorum ſeges, dicendique materia,te huius literariæ reipublicæ moderatore, oblata eſt, vt facilé eum de priſtina ſententia dimouerim,& ad huius elegantiſsimi libri editionem induxerim. Nam omiſsis ſanctiſsimæ Theologiæ ſtudijs, relictaq; liberalium artium abſolutiſsima cognitione,in quarum profectò ſcientiarum præſtantia ita publico omnium cõſenſu excellis, vt nemo te vel differendi acumine, vel iudicij maturitate extuperet: ita coram illo egregiam animi tui in humanitatis ſtudia propenſionem pro virili parte declaraui,& mirificos quos in eloquentia progreſſus habes,aperui, vt illi tandem perſuaſerim, te non ex eorum eſſe numero qui ſermonis ornatum, differendique elegantiam faſtidioſé contemnunt: ſed

eum

eum potiùs qui id ſemper ſtudueris, vt cum grauioribus diſciplinis politiores etiam literas copulares. Huiuſce verò rei nobis illud indicio eſſe poteſt, quòd vbi primum ampliſſima hæc noſtra Academia moderandi & regendi ſui poteſtatem tibi quaſi quaſdam habenas tradidit, id ſtatim ſedulò curaſti, vt in ſingulis collegijs omnes latine loquerentur: darentq; operam, ne id oſcitanter & barbare, ſed accuratiſsimé potius ornateq; præſtarent. Potuit ne certius aliud argumentum, magiſque perſpicuum ſignum tui erga bonas literas animi, deſiderari? Haud dubié enim nobis declaraſti, quid de humanitatis ſtudijs ſentires, quantumq; in illis excellere gloriosum eſſe duceres, cùm ijs omnibus quorum tibi cura commiſſa eſt, quicquid eos vel in ſuis diſputationibus, vel in domeſticis colloquijs dicere oporteret, latino ſermone exprimere præcepiſti. Præclare tu quidem (vt cætera) vir ſapientiſsime, id faciendum curaſti: nõ enim ignorabas, perinde verba omnia, quæ noſtrorum cõceptuum veluti quadam inſtrumenta ſunt, concinna ornataque eſſe debere, reſque ipſas omnino exprimentia, vt artificum etiam inſtrumenta ſuis operibus perficiẽdis accommodata eſſe oportet. Quid enim obtuſa ſerra & dolabra faber lignarius, quid

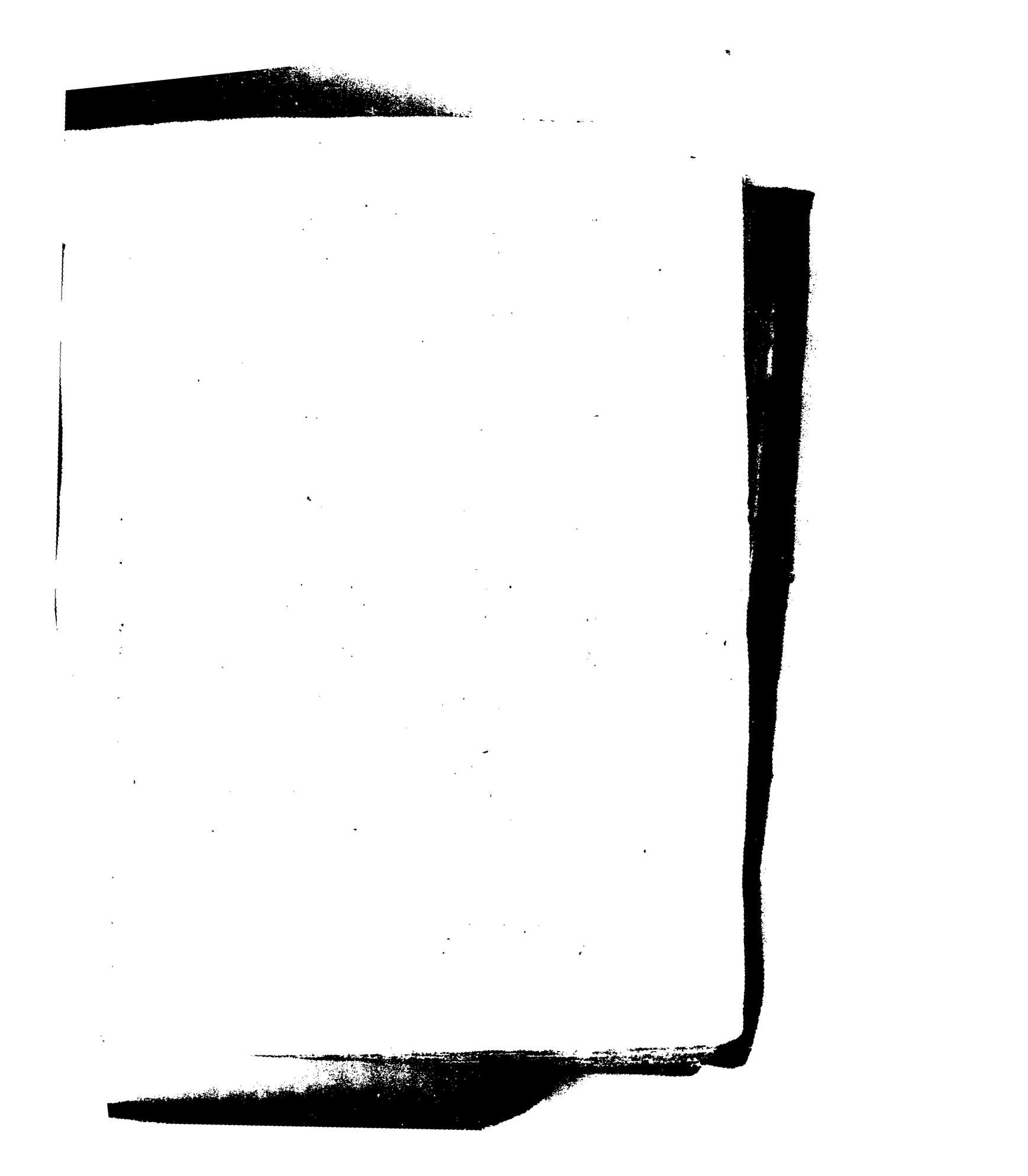
aurifex male concinnato cœlo, quod ſpectantium oculis pulchrum videatur, efficere vnquam poterit? Hæc cum ipſe mecum perpenderem, videremque, te non ſolùm id pugnare, vt omnes in gyrum rationis ducantur, integreque & honeſtè viuant (in hoc enim tua potiſsimùm cura deſudat) verum eniti etiam ſumma ope, vt adoleſcentium animi optimis diſciplinis excolantur: elegantem hanc Hieronymi Oſorij diſputationem de Nobilitate & Gloria, addito à me locupletiſsimo indice excudendum curaui. Ab hoc enim authore non ſolum ſermonis ornatum, verborumque venuſtatem petere licet, ſed grauiſsimas etiã ſententias à limpidiſsimo Chriſtianæ religionis fonte decerptas, & ſplẽdiſsimis orationis luminibus illuſtratas. Is enim ita proximè ad diuinam illam Ciceronis facũdiam acceſsit, vt eodem fermè orationis filo, ſimili verborum lepôre & elegantia exculto, vſus hiſce tẽporibus videatur: vſque adeo vt loco ipſius Ciceronis publicé (ni fallor) legi poſsit, cùm & verbis illi pene ſit par, ſententiarum verò pondere & grauitate (vt quæ à Chriſtiana religione fuerint exhauſtæ) longè ſuperior. Excipe igitur benigna fronte Rector Illuſtris, exiguum hoc noſtri in te animi & obſeruantiæ ſpecimen: quod ſi (vt ſpero) tibi non omnino

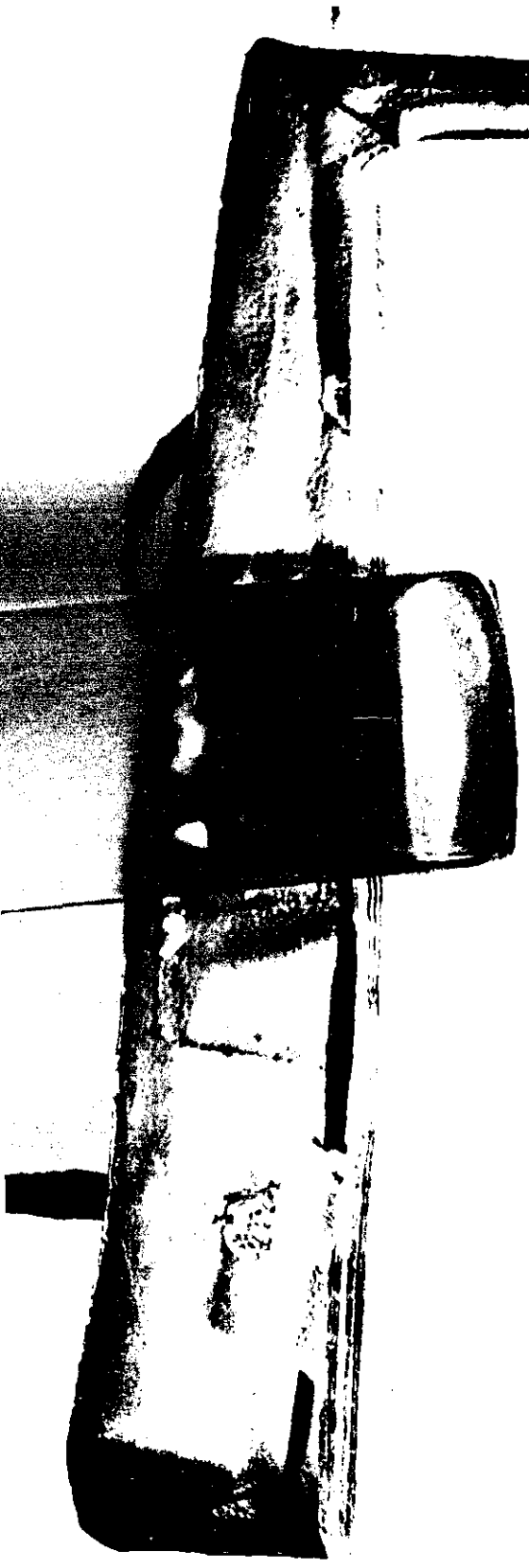
nino ingratum fuerit,& ea qua ſoles humani tate & fauore, eum qui ſuis expenſis in commūnē omnium vtilitatem hoc opus excudit, proſequare,ad ſimilia illum & maiora in dies excudenda, quaſi quibuſdam admotis facibus,incitabis:& Academiam iſtam bonorum librorum ſupellectili locupletabis. Vale.

AD CLARISSIMMVM VIRVM Hieronymum Oſorium Simonis de Acuña Luſitani Epigramma.

Gloria dum proprio per te depicta colore,
Oſtendit laudis ſtemmata vera ſuæ,
Aeternum, Oſori, quæris tibi nomen, & ipſa
Te verè exornat gloria, quam celebras.
Nobilitas etiam viris quam laudibus ornas,
Nomen & ipſa tuũ nobile vbique facit.
Quid dum iuſtitiæ deſcribis munera vera,
Omne etiam iuſta tu quoque laude viges?
Sic etenim res nominibus, & nomina rebus
Excelſis, et ſuauis Fœcunditate repleſ,
Sic veneris [illegible] amplecteris, vt te
Non aliqua ipſe parem.

INDEX LOCV PLETISSIMVS RERVM OMNIVM, QVAE in libris de Gloria ſcitu digne reperiũtur, alphabetico ordine accurratiſsi mè digeſtus.

A

Achilles Chironi eruditendus traditur. 87 pa 1
Achilli optio data. 91, pa. 2
Achillis iracundia, & furor. 48, & 114. pa. 2.
Ægyptij; ſacerdotes ſuos merificè colebant. 87. pa. 2
Affectiones animorum in quem vſum nobis datæ. 2. pa. 2
Africanus ſuperior carpitur. 74. pa. 2
Aiacis furor, & impotentia. 48. & 114. pa. 2
Alcibiades gloriæ auiditsimus. 48 pa. 1
Alcibiadis ſtudium, vt ſeuerus & conſtans videretur. 82. pa. 2.
Alcibiades intemperans. 115. pa. 1.
Alexander. 16. & 43. & 48 & 115
Ambitio. 46 pa. 2. & 38. pa. 2
Annibalis amentia Carthaginem deleuit. 36. pa. 2
Annibal quomodo à Silio deſcribatur. 46. pa. 2
Annibal ſtupendus potius, quam gloria dignus. 114. pa. 2
Animorum cultus duplex. 77. pa. 2
Animi virtute florentes, clarius dei numen & bonitatem.

tem in omnium oculis constitutunt, quàm totius orbis fabrica admirabilis. 125.pa.1
Animus multis signis seipsum prodit. 82.pa.2
Animi mõstrum. 135.pa.1
Aristides. 22.pag.1
Aristides quid contemnebat, plausum vulgi contemnens. 89.pa.2
Aristoteles, 65.& 60
Assyriorum mos in locandis puellis in matrimonium. 18.pa,1
Aureum genus hominum cur sic appellatũ. 19.pa.1
Auræ ætatis bona. 29,pa.2
Authoris in hac disputatione consilium, & mens. 3.pa.2
Autolycus apud Homerum ob periurium celebratur. 17.pa.3

B

Barbaræ nationes quæ homines immolabãt. 18.pa.1
Bona quæ stpientes eo nomine digna censebant. 11.pa.1
Bononiæ laus. 5.pa.2
Brutus. 49.pa.2

C

Cambyses quid apud Xenophontem cum filiolo quatur. 85.pa.1
Cambyses apud Xenophontem quid de laudis suauitate dicat. 94.pa.1
Carneadis oratio improbatur. 101.pa.2
Carneades apud Romanos disputat. 45.pa.2
Causas rerum cognoscere, quid vtilitatis afferat. 24.pa.1
Census quam ob causam in repub. fuerit institutus. 107.pa.2

INDEX.

Christi opti.max.humilitas. 51.& 52
Christus gloriam contemnendam esse,non statuit. 121.pa.1
Christus suos discipulos laudis facibus ad virtutem inflammat. 122 pa.1
Christus quid præcipiat, cùm docet vt præclara munera obeũtes,oculos hominum vitemus. 126. pa.1
Christus nos ad gloriam inflammat,cum ait, vt inuitati postremum locum deligamus. 127.pa.2.
Christus optimus maxim⁹ viam aperuit ad veræ laudis& gloriæ claritatem. 136.& 137
Christi doctrina soli comparatur. 137
Christi gloria, dum morte sua genus humanum e mortis faucibus eripuit. 138.pa.1
Christi ope vera gloria hominib⁹ innotuit. 189.pa.2
Christi hominis munus. 143,pa.1
Christianorum flagitia quodammodo in Dei contumeliam redundant. 124.pa.2
Christiano homini laus expetenda est. 122. & 124
Cimon, 22.pa.1
Ciuitas quæ beata. 94.pa.2
Crucis amplitudo & dignitas. 138.& 139
Cymbæ nauis onerariæ velis instructæ, comparantur qui nullis suis meritis,in honore sunt. 115. pagina 2
Cyrus rex Persarum. 51.pa.2

Dauid

Diputación de Vizcaya Biblioteca

INDEX.

D

Dauid laudis studiosus. 118. pa. 2

Dauid gloriam, qua erat cumulatus, in Deum authorem referebat. 120. pa. 2

Dauid de humanarum rerum vanitate quid sentiat 134. pa. 1

Dedecus pœna est, quam Deus in impios statuit. 120. pa. 1

Dedecus exhorrere maximos fructus parit. 91. pa. 2

Demea Terentianus. 83. pa. 1

Demosthenis exclamatio dum Athenarum arcem respiceret. 31. pa. 1

Demosthenes gloriæ cupidus. 16. pa. 1

Deorum interesse conuiuijs quid. 33. pa. 2

Dion, 22. pa. 1

Dionysius superior. 69. pa. 1

Discordiæ ciuilis damna. 24. pa. 2

Diuites appellabantur primarii viri apud Hispanos 40. pa. 1

Doctrinam & literas, semper comitatur humanitas & lenitas. 6. pa. 1

Dolor rectus, qui appelletur à Platone. 92. pa. 1

Duelli elegans descriptio. 52. & 54.

Duellum improbatur, 111. pa. 2

E

Egestas pauperum, & potentium insolentia, quæ damna afferant. 29. pa. 2

Ephesiorum scelus in Hermodorum 22. pa. 1

Episurialus Virgilianus. 59. pa. 2

F

Fabius maximus leuem & inanem famã aspernabatur. 89. pa. 2

Felix qui habendus. 4. pagi. 1
Fernandus princeps lusitanus. 70. pag. 1
Ferreæ gentis mores. 20. pag. 2
Fidei, cur Romani templa erexerint. 101. pa. 1
Fortitudo quæ sit, & quis fortis sit dicendus. 110. pag 1. & 2
Fortitudo ab audacia & temeritate distinguitur. 44 pigina 1.
Fortitudinis munus in animis, quod sit. 44. & 45

G

Gigãtes cur à poëtis, bellũ dijs intulisse, dicti sint 132. pa. 2
Gladiatores Romani. 111. pag. 2
Gloria quid. 65. & 141. 98
Gloriæ definitio. 16. pag. 2
Gloriæ etymologia. 14 pa. 2
Gloriæ cupidi à quibus rebus timent. 12. pa 2
Gloria pessimis artibus comparatur aliquando. 13. pagina. 2.
Gloriæ cupidi qui appellandi sint. 15. pa. 2
Gloria qua in re sita sit. 16. & 58. pagi. 2
Gloriæ laus. 9. pa. 1
Gloriæ vituperatio. 11. & 12
Gloriæ studium quantum fructum afferat rebus humanis. 91. pagi. 1
Gloriæ cupiditas quot mala importet. 34. & 35. & 51. & 54
Gloriam, fugientem sequi, quid sit. 89. pa 2.
Gloriæ cupidos virtute inniti oportet. 90. pa. 1
Gloria prudentiæ non repugnat. 95. pa. 2
Gloriæ iustitiæ non aduersatur. 96. pa. 2

Gloriæ cupiditas pugnat cum iustitia. 44. pa. 1
Gloria, nō quæcūque admirabilia, digna sūt. 97 p. 1
Gloriæ causa aliquid gerentes, cur gloriæ cupiditatem occultant. 35. pa. 1
Gloria pugnat dum temperantia. 46. Pagi. 1
Gloriæ cupidus magnanimꝰ dici nō debet. 45. pa. 2
Gloriæ cupiditas cœtus angelicos de cælo deturbauit 50. pa. 2
Gloriæ cupiditas primum parentē afflixit. ibidē.
Gloriæ contemptio fundamentum est Christianæ disciplinæ. 51. pa. 1
Gloriam abiicere nefarium & impium. 118. pa. 1
Gloria Christianæ pietati contraria. 52. pag. 2
Gloriæ cupiditas cum Christiana disciplina copulata est. 118. pagina 1.
Gloria in diuinis muneribus habenda. 120. pa. 2
Gloriæ ad alias virtutes comparatio. 122. pa. 2
Gloria, quā Christi præcepta tollūt, quæ sit. 125. pa. 2
Gloriæ innanis vituperatio 126. pa. 1
Gloriam optare, tam homini naturale est, quā cælo in orbem verti. 130 pag. 1
Gloriam inanem, quī fit, vt homines etiam ingenio clari, pro vera consectentur. 136. pa 1
Gloria eorū, qui p patria mortē oppetiuerūt. 138. p. 2
Gloriæ cupidi à Christo opt. max. illam hauriant, necesse est. 139. pa. 2
Gloria quos verè dignos cēsemus. 140. & 141
Gloriæ cælestis magnitudo & firmitas. 146. p. 1. & 2

H

Hanno Carthaginensis 36. pa. 2
Hannonis & Annibalis discrimen. 96. pa. 2

Hector Polydamantis consiliũ respuit. 36. pa. 1
Hector cur maiori laude afficitur, quam Polydamas. 96.
Hermocrates. 22. pa. 1
Hesiodi carmina de ætate aurea. 19. pa. 1
Hispaniæ optimates cur diuites appellati. 107. pa. 2
Historici nostri temporis. 60 pa. 2
Homerus & poetæ nõ in omnibus audiẽdi. 71. pa. 2
Homeri laus. 161. & 162
Homines flagitiosi etiã à suis odio habẽtur. 66. p. 1
Homines flagitiosi cur lucẽ & virtutẽ oderũt. 80 p. 2
Homines simplices & aperti contemnuntur 37. pa. 2
Homines quibus rebus efferri soleant. 132. & 133
Homines pro vera gloria quomodo fucatam arripiunt. 132. pa. 1
Homines à Deo seiuncti quibus in malis versentur. 130. pa. 2.
Homo quibus bonis affluerer, si inflorentissimo innocentiæ statu permansisset. 130. pa. 1
Hominis causa, quacunque oculis cernimus, effecta sunt. 129. pa. 2
Honestas quantum valeat. 140. pa, 2
Humanæ naturæ excellentia. 129. pa 2
Humanitatis nomen ad maximarũ artium facultatem ritè traductum. 6. pa. 1
Humilitas. 141. & 142
Humiliũ fletus diuinæ virtutis argumẽtũ 145. pa. 2

I

IEremias ignominiam impijs Iudæis minatur. 120. pa. 1
Imago Dei in mente nostra cernitur. 129. pa. 2.
Imitatores stulti. 107

Im-

Impudentiæ fœditas & diritas. 121. pa. 2
Ingenium excellens & honestis artibus ex cultum reip. salutare. 33. pa. 1
Iuscitia vulgi. 82. pa. 1
Inuidia. 80. & 94
Iudices in rerum contētionibus quales quæri solent 31. pa. 2
Iustitiæ laus. 97. & 99
Ixionis congressus, cum nube Iunonis speciem referente, quid designet. 135. pa 1

L

LAus hominibus etiam infimis, in suis artibus tribuitur. 16. pa. 2
Laus leuæ & meretrici etiam tribuitur. 17. pa 1
Laude & gloria omnes ducuntur. 1. pa. 1. & 2
Laudis studium non vituperandū. 3. pa. 1 & 2
Laude digni qui sint. 113. pa 1
Laude nihil maius Deo offerre possumus. 103. pa. 2
Laus non alunde est exquirenda 107. pa 2
Laudis fructus, non laus ipsa nobis proponenda. 127 pa. 2
Lex à Demostene definitur. 78. pa. 2
Legis iusta Aristotelem definitio. ibidem.
Legislatoribus diuini honores habiti. 78. pa. 1
Leges quomodo impositæ, & quibus, & earum vtilitas. 76. & 77. & 78
Leges medicinæ comparantur 77. pa. 2
Legum bona, & quibus impositæ. 26. & 27
Libidinis effrenatio. 28. pa. 1
Lusitanorum nauigatio. 93. pa. 1
Lycurgo maximi honores cur apud Lacedæmonios

decreti. 78. pa 1
Lydi puellas suas, ex corporis vulgati quæstu, dote quærere cogebant. 18. pa. 1
Lysander. 49. pa. 1

M

MAgnum & paruum sine comparatione intelligi non possunt. 141. pa. 2
Maris turbati fluctibus hominum vani honores cõparantur. 133. pa. 2
Medea Euripidis. 68. pa. 2
Mercurij doli & furta. 27. pa. 2
Miltiades. 74. pa. 1
Mos loco regis habetur. 78. pa. 2
Moses Hebræum populum, laude proposita, ad amorem pietatis excitat. 118. pa. 2
Moses ostẽdit gloriã esse diuinũ beneficiũ. 120. p. 2
Munus regium. 20. pa. 1
Musæ apud Hesiodũ de qua re glorientur. 17. pa. 2

N

NAtura nihil nobis non aptissimum largita est. 2. pa. 2
Nero. 69. pa. 2
Nobilium & plebis dissensio in Romano populo. 30. pa. 1

O

OPibus affluere non laudabile, sed potius virtute excellere. 109. pa. 2
Opinio quid. 15. pa. 1
Opinio popularis comes stultitiæ & temeritatis. 37. pagina 2.
Opiniones, nõ omnes dubię sunt & incertæ. 66. pa. 2

Oratio ad claros vitos, qua eorum prius habitæ ora-
tioni respondetur. 103.pa.2
Orato clarorum hominum pro se, 39.pa.2
Ostracismus. 22.pag.1

P

Paulus & Petrus, quos instruebant, laudis suauita-
te ad virtutem incitabant. 122.pa.1
Paupertas quando ignobilis. 202.pa.1
Pansanias. 49.& 59.& 115.
Persarum mos indecorandis Magis. 87.pa.1.
Petrus cur adhortatur Christianos, vt sic inter gen-
tes viuant, vt omnibus admirationē commoueāt
125.pa.1,
Phœdra Euripidis, 68 pa.2
Philippus Macedonum rex, 43.pa.1
Philosophiæ studium vulgo spernitur. 33.pa.1
Philosophi, qui ad ostentationem scripserunt, vitu-
perandi. 13.pa.2
Philosophicur suos auditores ad gloriæ contempti-o
nem instruebant. 16.pa.1
Philosophi, qui gloriam despexerunt, quare id fece-
rint. 60.pa.1
Philosophorum antiquorum deliramenta:
134.pa.1.& 2
Phocion. 74.pa.1
Plato instar omnium existimatus. 16.pa.1
Platonis ibdicium de laude, 60.pa.1
Platoni diuini honoris habiti á Dionysio. 69.pa.2
Plato quam Reip.pub.beatam iudicabat. 89.pa.1.
Plato timorem diuinum quem appellet. 92.pa.1
Plato quem beatum appellabat. 92.pa.1

Plato omnem vitæ dignitatem in animi moderatione ponit. 115. pa. 2
Plato, supplici animo Deum esse venerandũ colligit omnibus, qui laudẽ caram habeat. 116. pa. 1
Poetæ. 60. & 109. & 161
Poetæ, cureos quos ornate volebant, faciebant deorum familiares. 73. pa. 2
Populus quid sit. 72. pa. 1
Populi armentia & leuitas. 12. pa. 1
Populi mores. 21. pa. 2
Populi voluntas & existimatio leuis. 36. pa. 2
Populus consilio caret. 26. pa. 1
Populus bestiæ immani, vinculis constrictæ. comparatur. 27. pa. 1
Populus quantum cupiat legum vinculis liberari 28. pa. 1
Populus noctue & draconi comparatur. 31. pa. 1
Popularis qui dicendus. 32. pa. 2
Populi gratiam aucupari, quantum noceat viris ingenio præstantibus. 33. pa. 1
Populus in dignoscenda vera virtute, quibus comparatur. 135. pa. 2
Populis laus. 72. pa. 2
Populus non ingratus & inprobus in bonos ciues. 74. pa. 1
Populi virtus elucet, etiam dum Tyrannos honoribus afficit. 79. pa. 1
Populus Tyrannis infestus. ibidem.
Populus cur vitia virtutum nominibus occultet. 79. pa. 2
Priamus Agamennonem, & alios Græcos principes laudat. 68. Pa. 1
Primi parentis ornamẽta, & cur illis fuerit priuatus 129. & 130.

Principum numero qui aſcribendi. 23. pa. 1
Principum & plebis mores 23. pa. 2
Prudentiæ definicio. 36. pa. 1
Prudentiæ munus. 95. pa. 2
pudor & verecundia quid ſit. 91. pa. 1. & 2
Pulchritudo animi. 63. pa. 2

Q

Q Vintiliani iudicium de puerorum optima indole. 59 pa. 1

R

R Eges, cur ſe iuſtos appellari, non magnopere expetunt. 43. pa. 2
Romanorum laus & mores. 29. pa. 2
Romanorum iuſtitia. 100. pa 2
Romani in Græciam mittunt. ad leges ab illis exſcribendas. 78. pa. 1
Romani Hetruſcam diſciplinam in ſummo honore habuere. 87 pa. 2
Romanorum exitium vnde ortum habuit 101. pa. 1
Romulus in truſta diſcerptus. 49. pa. 1

S

S Ancti Viri infamiam pertimeſcebant. 120 pa. 2
Sapientes & inſipientes in virtutibus approbatione quî differant. 82. pa. 1
Sapientes viri & graues, cur non ſint de fama & gloria ſolliciti. 89. pa. 2
Sapientes apud omnes nationes maximo in honore fuerunt. 87. pagina. 1.
Sapientis hominis præſtantia & munus. 142 pa. 1.
Sapientiæ munus. 15. pagina. 1.
Satan quibus modis nos circumueniat. 132. pa. 1
Scriptores ſancti, cur nobis ſanctorum hominum imagines

magines expreſſas reliqueri nt. 123.pag 2
Scytarum mos in immolandis hominibus. 18.pa.1
Simonidis epigramma in ſpartiatas. 77.pa.1
Sinæ,& eorum mores. 88.pa.1
Si Syphus,Autolycus,& Vlyſſes de qua re laudati. 71.pa.2
Socratis mos. 16.pa.1
Socrates apud Platonem vniuerſam ciuitatem in tres partes diuiſit. 20 pa.2
Socrates quam viam ad gloriam certam eſſe ſtatuebat, 84.pag.1
Solon. 78.pa.1
Solomon de gloria quid ſenſerit. 119 pa.2
Solonis querella deplorantis ſuorum ciuium inſaniam. 29.pa.1
Speculo radijs ſolaribus illuſtrato, comparantur mētes Chriſto opt.max.radijs illuminatæ. 140 pa.1
Studia ſapientiæ,ab eorum etiam cōemptoribus tacitè laudem extorquent. 86.pag 2
Studia plena laboris, & inania voluptatis, quæ ſint. 8 pa.1
Superbi minuto & anguſto ſunt animo. 142.& 144.

T

TAmberlanus. 97.pa.1
Telemachus à Pallade in incenditur, ad pœnas deprocorum perulantia repetendas, 59 pa.1
Temperantiæ laus. 113.pa.2
Temperantiam,nemo flagitioſus & inſipiens aſsimulare poteſt. 46.pa.2
Themiſtocles. 22.& 49.
Temiſtoclem Miltiadis gloria ad virtutem inſtiga- 94.pa.1

Theseus ad Herculis imitationem se composuit. 94 pa 2
Timoleon. 59 pa.2
Torquatus. ibidem.
Turcarum Imperator à Tamberlano captus. 79.pa.2.
Tyranni populari amentia & scelere nati sunt. 79.pa.1.
Tyrãni quibas artib⁹ populos allicere solét. 79.pa.2

V

VIri fortis officium. 44.pa.2
Virtutis dignitas. 31.pa.1
Virtus, quæ non ita sit appellanda. 13.pa.1
Virtutis amplitudo & dignitas. 13.pag.1
Virtutes oẽs inter se sunt nexæ & iugatæ. 45.& 142
Virtutis excellentia semper plurimi fit. 79 pa.2
Virtutis laus tribus de causis aliquando impeditur. 80 pa.1
Virtus de medio sublata laudatur. 81.pa.2
Virtus & vitium diu celari non possunt. 83.pa.1
Virtutis vis & robur, 85.& 86
Virtute nihil magnificentius, 95.pa.2
Vitia cur celant homines flagitiosi. 68.pa.1
Vitia apud aliquas nationes laudata. 18.pa.1
Vlysses. 59.pa.2.
Vlysses celando & mentiendo laudem consecutus est. 17.pa.1
Voluptas honesta à Platone quæ dicatur. 92.pa.1

FINIS.

ELENCHVS COPIOSISSIMVS RERVM OMNIVM, QVAE IN LIBRIS DE CIVILI, & Christiana nobilitate, occurere possunt.

A

Abrahamus Christi diem vidit. 234. pa. 1
Abraham cognatus & gentilis noster, potius quàm Iudæorum. 236. pa. 2
Abraham militiam exercuit. 263 pa. 1
Abel. 238. pa. 1
Academici & Peripatetici triplicem bonorum ordinem posuerunt. 193. pa. 2
Achilis in Asteropæum conuicium. 160. pa 2
Achiles & paris turpes. 210. pa. 2
Ægiptiorum rex, eò quòd Iudæos nollet dimittere, multis cladibus afflictus est. 163. pa. 2
Affectiones animorum vtiliter à natura nobis fuerunt insertæ. 198 & 199
Affectiones animi ratione resecandæ sunt, non radicitus euellendæ. 200. pagina. 2.
Affectiones animi non sunt semper rationi contrariæ. 201. pagina 1.
Alexandri inexplebilis glotiæ cupiditas. 204. pa. 2
Alfonso primo Lusitaniæ regi suppetias è cælo venisse, memoriæ proditum est. 266. pa. 2
Altissima quæque consectari debet, qui medium tenere cupit. 188. pa. 1

Ami

Amazonibus non licebat nubere, priusquam hostem pugnando interemissent. 177.pa.2
Amicitiam mirum in modum colunt inter se veri Christiani. 242.pa.2
Amicitia à virtute nascitur. 243.pa.1.
Anaxarcus. 247.pa.2
Animi & corporis amicitia & coniunctio. 198. pa.2
Animus nostrer semper aliquid immensum & infinitum desiderat. 202. pa.1
Animi humanis capacitas & magnitudo. 205.pa.1
Animi opes, in quibus summum bonum consistit. quales sint. 108.pa.2
Angelorum inobedientium ruina. 206. pa.1
Antiquitas Christiani nominis. 233.pa.2.
Arbor scientiæ boni & mali. 212.pa,1
Arboris fructu, quæ boni & mali scientiam continebat, Cur Adamo Deus interdixerit. 212,pa,1
Aratus Syconius. 176.pa,2
Aristidis iustitia commendatur. 176.pagina.2.
Aristotelis de summo bono sententia reijcitur. 194.&.197.
Aristot. veræ fortitudinis vim non vidit. 210.pa.2
Aristot. mundum effectum esse negat. 211, pagina.1
Aristot. quas virtutes maximas appellat. 176.pagi.1
Aristot. quo pacto definiat felicitatem. 193. pa.2.
Athenæ nobiles cur dicantur. 155. pa.2
Athenæ viros egregios protulere. 163.pa.1
Athenienses se antiquitate suæ nationis efferebant. 166.pagina.2.
Athenienses cur reticulo aureis cicadis distincto caput ornabant, ibidem.
Athenæ post codri mortem à Solone gubernatæ. 167.pa.2.
Athenis quid vastitatē & exitium attulerit. 168.pa

gina 1. &. 2
Auaritiæ lordes. 183.pa.2
Author & princeps nobilitatis qdis dicatur. 174.pa.2
Authoris mens in libris de Nobilitate Christiana. 190.pa.2
Aurum diuinum, quid appellet Socrates in Phædro. 158.pa.2

B

BArbariei nomen crudelitati cur impositum. 255.pa.1
Beatum quid dicatur. 203.pa.1
Bellum in testinum inter nationem & appetitum. 217.pa.1
Bello præclaras res edere, pulchrum. 177.pa.1
Bellum à Christianis suscipi potest, pro æquitate & religione. 261 pa.2
Beneficentia grauita diuinæ bonitatis propria. 205.pa.2
Bonum vltimum est naturæ conuenienter viuere. 208.pa.2
Bonorum omnium vltimum finem quem posuerint multi. 191.pa.2
Boni vltimi conditiones, 192.pa.2
Boni summi cognitio duplici ratione parari. potest. 203.pa.2
Bonus vir qui dicendus. 175.pa.1

C

CAlebus Iudæus. 164.pa.2
Caritatis & amoris vis. 260.pa.1
Carolus Magnus. 265.pa.1

Caroli

Caroli Martelli virtus bellica. 264.pa.2
Causa stirpium atque arborũ est in semine. 174.pa.1
Ciuitas ab humili plebe non potest rectè gubernari. 170.pa.2
Ciuitatum sunt quædam commutationes & vicissitudines. 248.pa.2
Claudi, in sacra pagina, qui dicantur. 225.pa.1
Cleombrotos se præcipitem è turri deiecit. 246.pa.2
Christus optimus maximus solidam & veram virtutem hominibus patefecit. 222.pa.1
Christus hominem peccati & mortis laqueis implicatum, in antiquam libertatẽ vindicauit. 223.pa.2
Christus optimus maximus vires nostras confirmauit, quibus ea quæ docuit perfici possent. 224.pa.2
Christiani veram dignitatem, & virtutem soli amplectuntur. 227.pa.1
Christianum genus diuino fatu editum esse, quomodo intelligatur. 228.pa.2
Christus ab vngendo dicitur. 230.pa.2
Christiani cur sic nominentur. 232.pa.1
Christiani sunt genus electum, & regale sacerdotium. 232.pa.2
Christiani nominis antiquitas. 233.pa.2
Christiani vbi primum sic nominati cœperint. 234.pa.1
Christianum nomen vnde deductum. 234.pa.1
Christiani appellari debẽt omnes viri sancti, qui ante Christi aduentum piè vixerunt, 234.& 235
Christi in Hierosolymam ingressus. 234.pa.2
Christi, appellãtur Abrahamꝰ & eius liberi. 235.pa.2
Christiani in familiam Abrahami translati sunt. 237.pa.1

Christiani in generosam stirpem inserti sunt, Iudæi verò ab illa excisi. 136.pa.2,
Christiani veri Iudæi sunt. 237.pa.1
Christianæ nobilitatis antiquitas. 238.pag.1
Christi doctrina, perditis hominibus insciliæ & humilitatis speciem præbet. 348, pa.2
Christi regnum nunquam interiturum. 252.pa.1
Christiani in priuatis offensionibus mites, in publicis periculis acerrimi communis salutis vindices existunt. 255 pa.2
Christus opt. Maximus flagris è templo impios homines eiecit. 255.pa.2
Christianorum animus intrepidus & altus 258.pa.2
Christum, dominum exercitum appellant sacra literæ. 263.pa.2
Constantinus Imperator, Maxentium Christi præsidio superauit. 264 pa.1
Cosmus medices ob libertatem, laudem magnam est assequutus. 179 pa.1
Crux, tanquam moles & machina, ad euertendum humani generis hostem, à Christo comparata est. 226.pag.2
Cupiditates, & reliquæ animorum pestes, vnde primùm effluxerint. 219.pa.1
Cyrenaici philosophi, indigni nomine philosophorum. 193.pa.2

D

DAuid ex iudæ stirpe generatus. 165.pa.2
Dauid mansuetissimus, idemque fortissimus. 255.pa.2
Dæmon assumpta serpentis forma Euam dolis aggressus est. 213.pa.1

Debora

Debora. 261.pa.1
Dei quid proprium. 240.pa.2
Deus non aliis instrumentis, quàm propria cogitatione & voluntate, mundum fabricatus est. 206.pa.1
Deus opt. max. in quem visum creauerit admirabilem hanc mundi fabricam, 206.pa.1
Deus & vltimum bonum hominum. 209.pa.1
Dei munus & proprietas. 240.pa.1
Deo quid acceptissimum sit in terris. 141.pa.1
Dei opt.max. omnia fermè præcepta ad misericordiam & beneficiũ tendunt. 240.pa.2
Diomedam non appellandum fortem, asserit Arist. 210.pa.1
Dionisius Tyrrannus qua ratione Syracusis expulsus. 183.pa.2
Dionisiodori Trozenii dictum, in eos qui vitiosè cùm sint de suis maioribus gloriãtur. 185.pa.2
Druidæ Hallorum Magi. 259.pa.1

E

Eloquentiæ magnitudo multum valet ad vnumquenque nobilitandum. 179.pa.1.& 2.
Empedoclis amentia. 246.pa.2
Epicurus. 202.pa.1
Ephori, qui apud Lacedemonios. 169.pa.1
Esayas. 221.& 274
Eugeni,& genaion differentia apud Græcos. 174.pa.2
Euripides, morum præstantiam esse claræ gentis indicem, asseruit. 159.pa.2
Exercitus cælestes sæpe numero impetum inimicorum à piis hominibus propulsarũt. 258.pa.2

F

Familiæ nobiles quæ habeantur. 175. pa. 2
Familiæ, ob antiquitatem magis aut minus cõmendantur. 186. pa. 2.
Familiarum splendor duplici de causa extingui solet. 137. pa. 2.
Felicitatis finitio ab Aristotele. 193. pa. 2
Feliees, pauci admodum colliguntur à viris doctis. 197. pa. 1
Fermento abstinere, quid. 237. pa. 1
Fernandus Rex virtute militari, & pietate insignis. 266. pa. 1
Fides quid sit. 233. pa. 2
Finis hominis quis sit. 205. pa. 1
Finis vltimi omnium bonorum variæ hominum opiniones. 191. pa. 2
Finem vltimum omnium bonorum, quibus in rebus constituant mortales vniuersi. ibidem
Fortitudinis laus. 177. pa. 1. & 243 pa. 1.
Fortes multis titulis, & insignibus ornabantur antiquitus. 177. pa. 2.
Fortes qui appellandi. 210. pa. 2.
Fortitudinis humanæ & Christianæ differetia. 244. pagina. 2.
Fortitudo Christianorum tormenta omnia, mortemque ipsam contemnit, pro Christi religione. 245. pa. 1
Fortitudinem à Christiana religione expulsam fuisse, quidam impurus scriptor asserere ausus est. 247. pagina. 1
Fortitudo, clementia & mansuetudo, mirandum in modum inter se cohærent. 254. pa. 2

G

Galli, Druidum disciplina ad virtutem cum incitabantur. 259. pagi. 1

Gallorum mores. 154.pag.1
Gedeon, Iesus, Iepte, militauerunt. 263. pa.1
Gens sancta, populus acquisitionis Christiani appellantur. 233. pa.1
Gentium & nationum contentiones de generis antiquitate. 166. pa.1.
Genus humanum mõtibus atque syluis disipatum, quo modo in vnũ locũ fuerit cõpulsum. 158.pa.2
Generis splendor quamobrem colendus. 174. pa.1
Generis ornamentum, á principe & authore generis quomodo comparetur. 175. pa.1
Germanorum mores. 154. pa.1
Glaucus Homericus. 173.pa.1
Gloriam veram & solidam ex quo tempore cœperunt homines dignoscere. 222. pa.1
Gloriam & decus hominum, herbæ atque flori casu cõ comparant sacræ literæ. 221. pa.1
Gorgias Leontinus, Larissæorum principes, quòd exteris donarent ciuitates, irridebat. 179. pa.2.
Gotifredi præclara facinora. 265. pa.1
Gracchi, principium omniũ calamitatum Romanis fuerunt. 170. pa.1

H

HEctora indignum qui fortis appellaretur, asserit Aristoteles 210 pa.1
Helena Theodoctæ. 156. pa.2.
Heliszei oratione, puero eius Deus oculos aperuit. vt Angelorum exercitus sibi opem ferentes conspiceret. 258.pa.2.
Heroës: cur diuino semine procreatos, existimabat antiquitas. 160.& 162.

Heraclydarum gens. 165.pa.1.
Hesiodus reges à Ioue procreator esse, scripturum reliquit. 176.pa.1
Hippiæ Elei ingenium & industria. 147.pa.2
Hispani. 154.pa.2
Hispanorum virtus bellica,& pietas. 165.pa.2
Homeri laus, 161.pa.1
Homerus Vlyssis errores describens quid sibi voluerit. 161.pa.1
Homerus quo pacto inducat Agamemnonem Græcos adhortantem. 171.pa.2
Homines omnes, eisdem fragilitatis & miseriæ legibus tenentur. 152.pa.2
Homo nouus nõ erit in numero nobiliũ. 174.pa.2
Homo nouus fuit etiam quilibet primus nobilitatis author. 185.pa.1
Hominum clarorum infelices exitus. 197.pa.2
Homines quare nunquam satiantur iis bonis,quæ in hac vita sunt. 203.pa.2
Hominum origo & creatio. 207.pa.1
Hominis duo munera, agere scilicet & intelligere. 217.pa.2.
Homines immolare apud quos moris erat. 216.pa.1.
Humane mentis appetitio. 204.pa.1
Humanitatis & beneficentiæ laus. 241.pa.1
Honoris spe proposita,debẽt leges& principes, homines ad virtutem incendere. 180.pa.1
Honores tribus de causis expeti solent 192. pa.2
Honores qua ratione,& ad quid quærẽdi. 193.pa.1
Honestatis ratio à fine pendet. 210. pa.2

I

Iacob castra Dei se cõspicere testificat est. 258.
Idolatria vnde ortum habuit. 215.pa.1

Iere-

Ieremias de Iudeorū ſcelere conqueritur. 220. pa. 1
Ieremias. 215. pa. 1. & 2.
Imago Dei, quid. 217. pa. 1
Immortalitatis deſiderium humanæ naturæ conſentaneum. 203. pa. 1
Imperia quo modo ſolent concidere & ruere. 249. pa. 1.
Ingenia hominum cur natura effinxerit diſſimilia. 158. pa. 1
Inimicitiæ ex æmulatione conceptæ, inter quos ſolent excitari. 150. pa. 2.
Iniuriæ, quæ ſunt perſequendæ 263. pa. 1
Inſignia nobilitatis, quæ noſtris temporibus circumferuntur, vnde ortum habuerint. 178. pa. 2.
Itali. 154. pa. 2.
Ioannis, & Pauli, & aliorum ſanctorum teſtimonia, quibus apparet, Chriſtianos diuino ſatu editos eſſe. 128. pa. 2.
Iuda geniti in ſummo honore fuerunt apud Hæbræos 163. pa. 2.
Iudam habemus noſtri generis & nominis principem 237. pa. 2.
Iudæorum ſcelera. 220. pa. 1. & 2.
Iudæorum natio ſola manſit quondam in officio 218. pa 2
Iudæi ad ſummam ingnobilitatē redacti. 237. pa. 1.
Iuris ciuilis prudentia homines nobiles facit. 179. pa. 1
Iuſtitiæ præſtantia. 176. pa. 2
Iuſtitia diſſipatos homines vnum locum coegit. 175. pa 2
Iuſti & nobiles deorum gētiles habiti. 176. pa. 1
Iuſtitiam egregiè colunt veri Chriſtiani. 239 pa. 1

L

Lacedemoniorum superstitio in prælis ineundis. 257.pa.2
Laudis curriculum omnibus apertum. 174. pa.1
Læna meretrix 247.pa.2
Leges labefactare, quid. 169.pa.1
Leges & imperium vriles. 171.pa.1
Lex Iudæorũ quo pacto ad virtutẽ ineitabat. 219.pa.1
Legem nobis Christus opt.max.dedit, nõ tabulis inciſam, ſed intimis præcordiis infixam. 225. pa.2
Liberalitate & magnificentia multi nobilitantur. 178,&179
Liberalitas hominis verè Chriſtiani. 240. pa.2
Liberi eorum, qui pro patria dimicando mortem occumbebant, de publico alebantur. 177.pagi. 2.
Libri primi materia. 191.pa.1
Luſitanorum pietas & virtus bellica. 267 pa.1
Lycurgus. 169. pa.1

M

Macedones Capiſtro eos cingebant, qui nullũ hoſtem in acie cecidiſſent. 177.pa.1
Machiauelus Romani imperii ruinam, & virtutis militaris interitum, impiè Chriſtianæ religioni aſsignat. 247.pa.1.
Magnitudo animi Chriſtianorum. 247.pa.2
Magnanimi qui habeantur. 255. pa.1
Maiorum virtus poſteris plærunque ingeneratur. 174. pa.1
Manſuetudine & clementia, fortiſſimi quiq imperatores excellere, glorioſum duxerunt. 254 pa.2
Mariana tempora Romanis perniciosa. 170. pa.1
Mens hominis verè Chriſtiani ipſius Chriſti ſacrarium, atque templum eſt. 228 pa.1

Militia Reipub. gerendæ causa constituta est. 262. pagi. 1
Militiam Christiana religio nō improbat. 262. pa. 2
Militaris disciplinæ dignitas. 158. pa. 1
Minores suorum maiorum virtutes imitari studēt. 154. pa. 2.
Minos & Rhadamanthus. 176. pagi. 1
Misericordia Dei, in hominum salute maior fuit, quàm in ruina severitas. 222. pa. 1
Mors quo pacto in mūdo dominari cœperit. 213. p. 2
Mortis & temporis vis in omnia quæ sub cælo sunt. 249. pa. 1
Mortem naturaliter perhorrescimus, quia immortalitatis naturaliter sumus auidi. 203. pa. 2
Mortalium conditio. 195. & 197
Moses virga fretum verberat. 164. pa. 1
Moses præmiis & pœna Iudæos ad virtutē incitat. 219
Moses mitissimus, idem bello insignis. 255. pa. 2
Mosi, & reliquis sanctissimis hominibus, non semel se Christus conspiciendum exibuit. 235. pa. 1
Moses, Iacobus, Isaacius, Abrahamus, Dauid, reliqui que omnes viri sanctissimi, à familia Christianorum non alieni sunt. 234. pa. 1
Multi, in sacra pagina, qui appellētur. 225. pa. 1

N

Natalis dies verè celebrandus. 229. pa. 2
Naturæ vis. 154. pa. 1
Naturalium rerū inter se dissimilitudo. 153. pa. 1
Natura hominibus, vt inter se conuiuerent, necessitatem quandam & igniculos imposuit. 157. pa. 2.

Natura ad alios iuuandos, nos impellit. 175. pa. 1.
Nicias Athenienſium imperator. 257. pa. 2.
Nobilium & vulgi diſſenſiones, quot mala pariant. 149. & 150
Nobiles plebeii, & plebei nobilibus indigẽt. 151. pa. 1
Nobiles in Rebus publicis diſcordiarum cauſas plerunque mouere ſolent. 151. pa. 1
Nobilitas in qua ſignificatione ab authore in hoc opere accipiatur 152. pa. 1.
Nobilitas an ſit in bonis numeranda. ibidem.
Nobilitas in ſobolem ſeminis virtute infunditur. 153. pa. 2.
Nobilitas natura continetur. 154. pa. 2.
Nobiles comparantur frugiferis aruis. ibidem
Nobilitatis finitio, 155. pa. 2.
Nobilitatis duæ ſpecies. 155. pa. 2.
Nobilitas abſoluta eandem apud omnes nationes dignitatem habet. 156. pa. 1
Nobilitas, qua in re maximè eluceat. 156. pa. 2.
Nobilitas duplex. 157. pa. 1
Nobilitatis abſolutæ origo. 157. pa. 2
Nobilitas ex quo tempore eſſe in honore cœperit, & quot de cauſſis. 159. pa. 2
Nobiles homines præclaras res ſemper geſſêre. 163 pagina. 1
Nobilitatis ex ſacris literis teſtimonium. 163. pa. 2
Nboilitatis antiquitas hominum ſenectuti comparatus. 167. pa. 1
Nobilitati ſe regendam tradere, ſit ne plebi vtile. 167. pa. 1
Nobilitas nuda virtutibus inutilis. 185. pa. 1
Nobilitas bonum varium, & commutabile. 190. pa. 2
Nobilitas conſtare nequit, niſi ſummi boni ratio penitus.

nitus sit nota. 191.pa.1
Nobilis & generosi animi officium. ibidem
Nobilitatis Christianæ amplitudo. 128. pa.1.
Nobiles viri apud Spartiatas præclara facinora edidêre. 169.pa.1
Nobilitati quando deferendum imperiũ. 170.pa.1
Nobilitas mortalis est. 173.
Nobilitas quibus artibus comparetur. 173.& 175
Nobilitatis ratio à virtute petenda. 134.pa.1
Nobilitati non semper innascitur laudis studium. 174.pa.1
Nobilitas à iustitiæ fonte orta est. 176. pa.1
Nobiles multi efficiuntur, vel principum gratiã. vel libertæ ciuitatis consensu. 179.pa.2
Nobilitas solet nasci & interire. 184.pa.1
Nobilium, qui tantùm maiorum splendore innitũtur, superbia & amentia. 184.pa.1
Nobiles an præferendi humili loco natis, qui tamen rebus præclare gestis, & propriis virtutibus, sunt insignes. 185.pa.2
Nouitas generis contemnitur. 167.pa.1
Numa Pompilius. 176. pa.2

O

OCuli cæcorum, quid in sacra pagina. 224.pa.2
Optimatium potestas diutissimè permanet. 170.pa.1
Origo hominum & angelorum. 205.pa.2.
Orphei & Amphionis cantus. 159,pa.1

P

PAradisi descriptio. 208.pa.1
Patientia Christianorum. 247.pa.2.
Patriæ & parentum Claritas, ad nobilitatem quanti momenti sit. 156.pa.1.

Paulus appellat Christianas mentes, Spiritus sancti fana & delubra 228. pa. 1
Pax quam nobis Christus opt. max. largitus est, quæ sit. 263. pa. 1
Peccatum à naturæ depriuatione natũ est 216. pa. 2
Pecuniam in definitione nobilitatis, quare posuerint nonnulli. 179. pa. 1
Pelops quibus artibus apud Græcos rerum summam tenuit. 278. pa. 2
Pericles. 168. pa. 1
Philosophorum, circa vltimum omnium bonorum optimes. 291. pa. 1
Philosophi non vsquequaque Dei præstantiam attis gerunt. 211. pa. 1
Phœniciæ principes. vnum ex liberis, in magnis Reipub. calamitatibus immolabant. 216. pa. 2
Pisistratidæ qua ratione principatum amiserint. 282. pa. 2
Plato. fabulam de hominibus armatis, quibus accommodet. 180. pa. 1
Plebis ingenium. 170. pa. 2
Plebis amentia. 151. pa. 2
Pœnarũ, & propositorũ præmiorũ, vtilitas. 177. pa. 2
Polycratis Samii felix vita, & tristis exitus. 197. pa. 1
Poetæ vera scripserunt. 191. pa. 1
Poetarum & historicorum munus. 191. & 162
Præmium primo parenti propositum, si ad Dei opt. maxi. voluntatem se conformaret. 208. pa. 1
Priamo longa vita quæ mala attulerit. 196. pa. 2
Primi hominis dignitas. 207. pa. 2.
Primi hominis ruina & interitus. 212. pa. 1
Principes possunt homines virtute præditos nobiles efficere. 180. pa. 2.

Prophe-

Prophetiæ munus. 235.pa.2
Prophetarum prædictiones de Christi opt.max.ortu. 224.pa.1
Prophetarum verba quo modo intelligenda. 225. pa.1
Pythagoræ somnium. 173.pa.1

Q

QVæstio, vtri sint magis laudandi, ii nequã claris ortu natalibus, a suis maioribus nó degenerant, an qui humili loco nati, famam virtutis egregiæ consequuntur. 185.pa.2

R

RAtionis perfectio quando cernitur. 194. pa.2
Regnum Christi. 252.pa.1
Religionis studium vniuersis hominibus in natum, quid indicet. 204 pa 2.
Resurrectio vniuersalis. 259.pa.2
Romanorũ studium in res bellicas. 177.pa.2.& 178
Romanorum ruina vnde orta. 169. & 145.pagi.2

S

SAcerdos quis erit. 233.pa.1
Sacerdotium & regia dignitas 232.pa.2
Sacrificia, & immolationes veterum, imbecillos & formidolosos animos reddebant. 256.pa.2
Sacræ literæ generis claritatẽ comprobant. 165.pa.2
Sanctius Lusitaniæ rex, pietate & animi robore clarus. 266.pa.2
Scipio Africanus Iouis filius habitus. 162.pa.2
Scytharum pœno in eos, qui nullum in re militari virtutis signum dedissent. 177. pa.1
Seruitæ & parère differunt. 171.pa.1
Sileni responsum. 196 pa.2
Societas humana habeat oportet homines, & ordine & vitæ studio dispares. 158 pa.1

Socratis constantia. 244.pa.1
Solon reipub. salutem, præmio & pœna cõtineri, præclare existimauit. 177.pa.2
Solon à Cræso Lydiæ Rege interrogatus quem beatissimum putaret, quid responderit. 195.pa.2
Spiritus sanctus veri Christiani mentem interius illustrat, & commouet suo numine. 233.pa.1
Spiritus sancti instinctu, quicquid olim sancti homines memorabile gesserunt, factum est. 136 pa.1
Stoicorum sententia circa summum bonum explodituꝛ. 198.pa.1
Stoicorum errores vnde diminauerint. 208. pa.2
Surdos quos appellat sacra pagina. 225.pa.1
Superstitiones antiquorum. 256.pa.2
Superstitio Athenienſium copias deleuit, in Syracusarum oppugnatione. 257 pa.2.
Syrorum mos in immolandis filiis 216.pa.2

T

TArquinius Priscus quibus artibus Romæ claruit. 178. pa.2
Tarquinii qua ratione Roma fuerunt exterminati. 183.pa.1.
Temporis antiquitas nobilitatem exornat. 166.pa.1
Themistocles Tymodemo Aphidnæo quid responderit. 156.pa.1
Theodosius imperator Eugenium Christi auxilio deuicit. 264.pa.2
Theseus Athenienses per pagos dispersos, vnum in locum congregauit. 159.pa.1.
Thraso Syracusanus. 247.pa.2
Thraces mortuorum funera cantu prosequuntur. 196.pa.2
Thimidatis ignominia. 183. pa.2

Thlepo-

Thlepolemus Lycium Sarpedona conuiciis insectatur. 160.pa.2
Tribus Iuda prærogatiua. 164. pa.2
Turpitudo quando emerſit. 214.pa.1
Tyrannorum immanitas in ſanctos viros. 245.pa.2

V

Virtus cum nobilitate ſociatur. 165.pa.1
Virtutes quæ homines nobiles efficiunt. 155. pagina.1
Virtus maiorum, poſteris ingenerata, quando appareret. 174.pa.1
Virtutis laus. 184.pa.2
Virtus quid ſit. 191. pa.1
Virtutis finitio, ab Ariſtotele. 194.pa.2
Virtus nuda homines beatos non poteſt efficere. 202.pa.2
Virtus ſolida & vera. 211. pa.2
Virtutum ſemina in nobis innata ſunt. 218. pa. 2
Virtutis, quæ enitet in Chriſtianis. cum ea. qua olim floruerunt Romani & Græci, comparatio 227. pa. 2
Virtutem & religionem quincunque olim coluerũt diuino benficio id ſunt conſequuti. 236.pa.1
Virtutes maxime quæ dicantur 238 .pa.2
Virtus militaris Chriſtianis moribus non eſt aliena 253.pa.1
Virtutis & induſtriæ ſtimuli. 253. pa. 2
Vitia quæ claritatem generis extingunt, 282. pa. 1
Vnguentum, quo olim ſacerdotes, Reges, atque prophetæ vngi ſolebant. 130. pa. 2
Vnguentum, quo Chriſtus opt. max. fuit perfuſus. 231. pa. 1
Voluptatibus, aut opibus non ſatiari, quod ſignum ſit

Sit in homine. 104. pa. 2
Voluptas, vbi primùm effluit, maximum dolorem inurit. 217. pa. 2
Vulgus principibus æquare quantũ noceat. 168 pa. 1

Z

ZEno Stoicorum princeps quid de summo bono senserit. 168. pa. 1

FINIS.

AD LECTOREM.

Licet sũmam adhibuerimus diligentiam, vt hic liber quam emẽdatissimus in lucẽ exiret tamen partim librariorum incuria (qui errores ad marginẽ annotatos sæpe numero prætermittũt) partim etiã vitio depravati codicis ex quo fuit excriptus, id assequi non potuimus. Quapropter (amice Lector) ne te pigeat, errata, quæ leuia sunt & paucis mutatis characteribus facillimè absq; lituris emendari possũt, sic corrigere. Primus enim numerus, folium? secundus, paginam: tertius verò lineam indicabit.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA LIBER PRIMVS.

MVLTA sunt Rex inuictiſsime, quæ magnam vim habent, ad hominum vitam vel recte conſtituẽ dam, vel funditus euertendam: tum nihil eſt quod in vtramque partem tãtum valeat, quantum ardens quoddã laudis & famæ deſiderium. Primum enim adeo late patet, vt nullus ſit, neque tanta humanitate præditus, neque tam agreſtis & inhumanus, neque tantis honoribꝰ inſignis, neque tam obſcurus & ignotus, neque tot virtutis ornamentis excultus, neque tam multis flagitijs coopertus, qui non flagret infinita quadam gloriæ cupiditate. Deinde ita eſt id cõmunibus ſenſibus infixum, vt neque virationis euelli, neque lege, aut more vllo mutari, neque vllo metu coërceri & comprimi

posit. Postremo tam vehemens est, vt animum nullo in loco consistere patiatur, sed semper incensum trahat & rapiat, ad maiora in dies & altiora inflammato studio consectanda. Ex hoc autem animi motu clarissimæ virtutes, ex odem tetérrima vita nascuntur. Acuit enim in lustriam, animosque ad res acriter & animosé g rendas excitat: ita tamen, vt alios ad ius humanæ societatis tuendum, patriamque beneficijs immortalibus obligandam, alios ad leges nefarie tollendas & remp. delendam soliciter. Vt enim antiquissima commemorem, illi primi vtbium conditores qui homines in siluis bestiarum more dissipatos, vnum in locum compulerunt, & in ciuilis vitæ societatem conuocarunt, omnes quod ex historijs constat, ardenti gloriæ cupiditate fuerunt in studium tam præclari muneris incitati. Quid, qui optimis legibus & institutis, ciuitates suas ad summã amplitudinẽ perduxere? Quid, qui pro patria caput suũ in summũ vitę discrimẽ intulere? Quid, qui maximarũ artium disciplinis ciues suos excoluere? Num obscurũ est. neminẽ sese sine magna spe laudis, vel ab homines inter se iustitię munere conciliandos, vel ad remp. virtute & industria defendendam, aut ingenij opibus illustrandã cõtulisse? Cõtra vero qui patrias euer-

tere,

tere,aut ſcelere & amentia cóuellere, omnes fuerunt ad tam tetrum, & tam immane facin⁹ gloriæ cupiditate cópulſi. Vtriuſque autẽ rei ciuitatis vnius varij caſus infinita exẽpla ſuppeditãt. Si enim inueſtigare velim⁹, per quos fuerit olim Roma fundata, eiuſq; imperiũ latiſsime propagatum, vt à Romulo ordiamur, & ſeriem illã clarorum hominum vſq; ad extrema florentis imperij tempora perducam⁹, intelligemus omnes adeo appetentes laudis & glorię fuiſſe, vt illius parandæ cauſa, neq; laborem vllũ fugerint, neq; vitæ periculum recuſarint. Rurſus ſi naturam ſpectemus eorum Romanorũ, qui Romanũ imperium per ſummum ſcelus euerterunt, aut ſaltẽ de illius pernicie & interitu cogitarunt, omnes reperiem⁹ ad gloriæ cupiditatẽ incredibiliter exarſiſſe. Hoc autẽ, nec in vnius tantum ciuitatis annalibus, nec in vna tãtum memoria hominũ, ſed apud omnes nationes, in omni ætate cernere licet, nullũ eſſe ſcelus immane, nullum facinus impium, nullã ſectã peſtilẽtem, nullum reip. turbulẽtum motum, qui non ab appetitu gloriæ naſcatur. Non igitur immerito viri ſapiẽtia præſtãtes, cum animaduertiſſent ab hoc inſito laudis appetitu & bona quam plurima & infinita mala proficiſci: quaſi ancipiti ſententia in varia partes diſtracti, modo iuuentu-

tē, ad ſummę gloriæ ſtudium cohortandam, modo ab illa quaſi à magna virtutis & cōſtantiæ labe deterrendam exiſtimabant. Quid hic ſanctarum literarum monimēta commemorē? Explicari enim non poteſt, quàm ſæpè, & quā ta orationis vi nos ad ſummum ſtudiū immortalis nominis inflāment. Rurſus autem, nihil eſt in illis tam dira pœna ſancitum, quàm nequis honores ambiat, ne principatum appetat ne cupiditate laudis efferatur, vſque adeo vt omne Chriſtianæ pietatis fundamētum in cōtemptione gloriæ cōſiſtat? Quid igitur? vt ſit vel in caſibus humanis, vel in doctorum hominum ſcriptis, tanta diſſenſio, num id etiā cœleſti diſciplinæ tribuendum eſt, vt illius præceptis imbuti explicare nequeamus, ſit ne nobis gloria cōſectanda, ad ſumma potius animi cōtentione repellēda? Sed nimirum nihil animis noſtris impreſſum & inuſtum eſt, in quo non diuinū beneficium agnoſcere valeamus, nos tamen illis naturę principijs, quæ nobis ad ſalutē tributa ſunt peruerſe vtentes, noſtra dementia in pernicię incurrimus. Nam ira, cupiditas, ſpes, metus, dolor, voluptas, & reliqua generis eiuſdē, quibus animos vel incēdi, vel reſtingui, vel incitari, vel remitti, vel efferri, vel cōtrahi, vel alio quouis pacto cōmoueri, & agitari ſentimus, nobis donata ſunt, vt noxia

xia repellentes,& salutaria asciscentes,naturæ statum cóseruemus: nos vero ea plerumq; omnia ad flagitium, atq; vitæ pestem cóferimus. Quo autem sunt illa maiora,& ampliora quę accepimus,ex eo illorú abusu grauioribꝰ malis implicamur. Largitus est enim deus nobis rationẽ,qua maxime à belluis distemus, & ad diuinam naturam propius accedamus, nos autem eãdem sæpe numero rationẽ huc & illuc vertantes, ea scelere concipimus, vt belluas et á immanitate superemus. Habemꝰ etiam à natura animos imbutos religione,qua incitati præcellẽtem illã naturã,diuinamq; vim hominum generi consulẽtem,ex operibꝰ agnoscentes,eam castissimo pietatisq; pleniſsimo cultu veneremur. At hominum amẽtia factũ est, vt ab illo naturæ sensu duceretur omni scelere contaminata superstitio, quę fusa per omnes nationes,multis seculis omniũfere animos opprimeret:mortalesq; miserijs infinitis implicatos & cóstrictos teneret. Nihil denique; ne plura persequar, est nobis à natura insitũ, quod nõ sit vel ad corporis tutelã, vel ad animi cultum aptissimum:sed nos plerumq; diuinis numeribꝰ ad nostrum exitium,& deformitatem abutimur. Ex quo efficitur nõ studium laudis,cum sit nobis ingeneratũ,esse vllo modo vituperandum: sed iactationẽ, & leuitatẽ

hominum à vera virtute penitus aberrãtium, & inaniſsimis opinionibus vitæ ratiõe peruertẽtium. Nõ enim temere ſummus ille Dominus eam cupiditatẽ omnium mẽtibus inſeuit, ſed admirabili conſilio & ratione: vt ea videlicet incitati, ad honeſtatem, vnde laus omnis exiſtit, ardentius aſpiremus. At homines flagitijs infames, cum veræ dignitatis opibus orbati, dignitatem tamen appetant, illiuſque viã penitus ignorent: eam é rebus inaniſsimis quærentes magnũ in ſe dedecus admittunt: & patriæ plerumq; peſtem atq; pernicié machinantur. Hoc igitur gloriæ genus innane, funeſtum, atq; mortiferum, omnium malorũ ſeminarium in ſe cõtines, execrari præcipiunt ſapientes homines: ab huius peſtilenti cõtagione Chriſti optimi max. voce deterremur: non ab illo, quod vulgi amentiã contẽnens, ſtirpe veræ virtutis innititur. Quę cum ſępe mecum animo agitarem, inire cœpi rationẽ, quemadmoduni errorẽ multis inſitum ex aliquorum animis euellerem: & homines noſtros, in quibus eſt natura egregius amor laudis ingenitus, à leuitate, ad verę gloriæ ſtudiũ traducerem. Et vt in libris de Nobilitate, quos ſcripſi ad Ludouicũ fratrẽ tuum, principẽ omnibus virtutibus ornatiſsimum, facere funt conat⁹, vt fucatã atq; fallacẽ nobilitatem à vera ſacer

nerem:

rem: sic in his libris cõtendo, vt inanem & fluxam à vera & stabili laude seiungam. & admonuam omnes, in quibus inest ardor quidã meris ad gloriam, vt toto pectore in studium pietatis & religionis incumbant. Aliter enim nunquam quo l expetent adipisci vllo modo poterunt. Vt autẽ id cõmodius efficerẽ, venit in mentẽ mihi cõplecti his libris, ea q̃æ quõdam de gloria & dignitate in sermone quodam, à me cum hominibus amicissimis habito, cum essem Bononiæ, versata sunt. In quo sermone multa sunt adducta, quæ totius gloriæ vim atq; rationem facilius apperient. Hos autem dialogos tibi dicare cõstitui, partim vt hoc ingenij munere exiguo illo quidẽ sed à non exigua in te pietate profecto, animum erga te meum declararẽ: partim vt tui nominis amplitudine & autoritate munitus, facilius omnes reprehẽsorum impetus arcerem. Accedit, quòd nihil aptius mihi vidébatur, quã libros de gloria inscriptos illi principi consecrare, qui est virtutum maximarũ gloria præstãtissimus. Nec enim tu is es, qui leuitati seruias, cuius studia ad plausum populi referantur, quem misere distingat ambitio, & transuersum à recta viuendi via deducat: sed qui vitæ cõsilio ad exactissimã prudentiæ normam dirigas, omnesq; tuas actiones vere virtutis,

perfectiq; officij ratione metiaris. Cum autē sis omni dignitate princeps, tum laude religionis atque sanctitatis es in primis admirandus. Quis enim vnquā maiorem diligentiam adhibuit in sacris ædibus extruendis, in rebus diuinis rite peragendis, in sceleribus impiorum hominum vindicandis, in Christi nomine propagando? opera enim tua effectum est, vt innumerabiles. Asiæ nationes, patria superstitione repudiata, & pristinis atque inueteratis institutis omnino relictis, sese ad Christū ardenti studio contulerint. Non est igitur mirum, si aliarum virtutum laudibus abundas, cum hanc vnam, é qua reliquę omnes oriuntur, fueris studiosissime complexus. Tu singularis iustitiæ præsidio remp. tutam ab omni pernicie conseruas: tu mores patrię fluctes disciplinæ seueritate deuincis: tu Lusitaniā antea bonarum artium rudem, omnibus disciplinis instruendam curas: tua singulari sapientia effectum est, vt in communi Christianę reip. incēdio inter Christianos principes excitato, sola Lusitania summa pace frueretur. In tuis autem laudibus illa est omnium clarissima, quod Christus numine suo te protegit: tibi præsens adest: pro te pugnam capessit: quod cum aliàs sæpe numero. tum ab hinc triennio fuit in India, hostium etiā cōfessione declara-

tum

tum, Christi enim numẽ hostium impetus repressit: nostros in summa paucitate, rerumq; omnium indigentia cælesti præsidio communiuit: exercitum maximum & robustissimũ é Turcis & alijs bellicosis nationibus Solymani opibus & imperio conflatum deleuit: atq; ne plura dicã, recenti clarissimi facinoris exẽplo, memoriã victoriarum quæ fuerunt olim diuinitus Abrahamo, Gedeoni, Dauidi, alijsque viris sanctissimis concessæ, renouauit. Hoc igitur his tantis rebus es assecutus, vt cã gloriæ causa nihil facias, incredibili tamen apud omnes populos gloria circumfluas. Singularis enim tuæ probitatis exẽplis docuisti, nõ præcipitem ambitionem, non effrenatam dominandi libidinem, nõ infinitam pecuniæ cupiditatem, sed iustitiã, æquitatem, mansuetudinem, beneficentiam, religionem, gloriam immortalem efficere. Quare fruere isto tanto bono: Christum tuæ gloriæ authorem semper intuere: omnes tuas curas in reip. salute defige: & ad æternam atq; diuinam gloriam vt facis aspira. Sed iam tẽpus admonet vt ad nostri sermonis explicationẽ veniamus, quem velim vt pro tua præstante humanitate clementer excipias.

Cum igitur in Italiam me excolendi ingenij gratia contulissem, & ex multorum sermo

ne intellexissem nullam tũc Italiæ ciuitatem esse cum Bononia literarum gloria conferendam: eam delegi potissimum, in qua studia perturbatione rerum mearum impedita longo tandem interuallo reuocarem. Postquam vero in ea cõsedi, re ipsa cognoui fuisse mihi ab omnibus quorũ prædicationem sequutus fueram egregiè consultum. Est enim illa ciuitas & opibus florens, & omnibus maximarum artium disciplinis exculta: tum gẽtis humanitate, & rerum omnium copia ad studia literarum satis instructa. Florebãt ibi multi doctrinis Græcis & Latinis nõ mediocriter eruditi: multi in omni philosophiæ genere excellentes: multi postremo dicẽdi facultate præstantes, & in omni liberali doctrina summa cum laude versati. Quid dicam de vtriusq; iuris studio, cũ illud constet, Bononienses iure cõsultos omnibus qui se huic grauissimæ disciplinæ dediderũt, admirabile semper acuminis, & prudẽtiæ lumen prætulisse? Non igitur mirũ videri debet, si tãta loci celebritate commoti, bene informati adolescentes vndiq; Bononiã cõueniant, ad animimum clarissimis disciplinis excolendum, cum in ea constitutum esse videatur egregiũ quoddam eruditionis, & sapientiæ domicilium. In ea igitur cum omnem operam & studiũ in literis ponere cogitassem,

gitassem, nihil mihi prius faciendum putaui, quàm vt me ad eorum amicitiam applicarē, qui erant ingenio atq; doctrina præstantissimi, vt eorum ope, è consilio eò quò cursum institueram citius atq; fœlicius peruenirem. Quod quidem mihi facillimum fuit. Multis enim locis vsu didici, nunquam elegantib⁹ doctrinæ ab humanitatis laude seiunctā esse: imò semper ingenij suauitatē cum omni literarum cultu fuisse incredibili amoris societate copulatā. Siue id accidit, quia nemo fermē nisi miti clementiq; natura sit, & ab omni motu feritatis alienus, potest excellentem doctrinæ formam intueri, & ad illius cupiditatē incendi: & ita fit vt pauciſsimi docti agrestibus institutis viuant, quia pauciſsimi agresti ingenio præditi in doctrinæ studiū incitantur: Siue tanta vis est in optimis artib⁹ atq; disciplinis, vt illarum ope facile quęuis natura reddatur mitis atq; mansueta, & ad omnem rationem humanitatis excolatur. Pręclare enim ille, abire, studiam in mores asseuerat. Vt enim quisq; liberalibus est disciplinis instrūctiſsimus, ita maxime est in omni genere lenitatis, atq; comitatis excellens. Vnde non immerito nomē humanitatis ad maximarum artium facultatem traductū est. Ibi igitur cum homines admodum doctos peramāter obseruarem

illi

illi mihi parem voluntatem reddentes cumulatissimè gratiã referebant. Erat mihi magnus vsus cum Romulo Amaseo viro in dicendo admirabili, in omniaq; doctrinę varietate prestantissimo. Obseruabam præterea Achillem Bochium, equestris ordinis ornamẽtis, atque singulari eruditionis laude florentem. Lodouicum etiam Buccaferreum omnium Peripateticorum facile principẽ studiosè audiebam: & alios item multos ex doctis habebam arctissima consuetudine deuinctos. Sed ij tam multis erant, & domesticis & publicis curis impediti, vt nulla ratione possent à gerendis negotijs auocari: meisque atq; meorum æqualium longissimis sermonibus interesse. Quamuis igitur ad eos frequenter iuissem, aut salutãdi causa, aut percontandi si quis locus mihi multa legenti explicatu difficilis incidisset: nõ tamen vnquam induxi animum, vt homines qui & me multo ætate anteibant, & erant nimis occupati vlla molestia afficerem: & proli xa oratione à grauissimis studijs aliquo tẽpo re retardarem. Disputationes igitur longiores, sermonibus æqualium meorum, cum quibus eram assiduè reseruabãt, é quibus duos in primis ex omni nobilitate, insigni amore, & studio complexus sum. Alter erat Antonius Augustinus Cæsaraugustanus, quem propter

mores

mores ſuauiſsimos, & multiplicẽ eruditionẽ valde amabam: alter Ioannes Metellus Sequanus homo ſingulari modeſtia præditus, quicum diutiſsime vixi, atque cõiunctiſsime. Vterque autem eorum ius ciuile, cuius ſtudio dediti erant, alijs præclaris artibus excolebat: & multis dicẽdi luminibus ancipites iuris quæſtiones illuſtrabat. Neq; enim erant ex eorũ numero, qui ſibi diligentiſsime cauẽdum eſſe ſtatuũt, ne bonas literas quaſi iuris ſtudio pernicioſas attingant: ſed potius nunquã ſe poſſe ad illam ampliſsimã iuris dicendi, & reip. conſtituẽdæ facultatem peruenire credebãt, niſi fuiſſent omni doctrina nobilitate dignã in primis eruditi. Cum aũt in ſuburbano quodam, quo nos Auguſtinus inuitarat, ſimul eſſemus, poſt alios ſermones vltro citroq;, vt fit, de multis rebus habitos, ego huiuſmodi ſermonem inſtitui. Quando eam opportunitatẽ quám maxime optabã, mihi diuinitus oblatã eſſe video, valde reprehendendus ſim, niſi ex ea fructus excepero, quos facile huius loci amœnitati, omniumq; villarum fructibus anteponam. Poſtquam enim Florentia veniſtis, nunquã mihi licuit per otium ſciſcitari, quã multa ſint in illis Pandectarum voluminibus quæ diligẽtiſsime cognouiſtis, ab ijs quæ vulgò circunferantur diſſidentia: & ſatisne magnum

gnum adiumentum ſtudioſis vos allaturos ſperetis. Ardeo enim incredibili cupiditate audiendi, & ſimul ſpem concipio fore aliquã do, vt ductu veſtro ſummorum hominum prudendiam in libris illis recõditam penitº inue ſtigem. Hic metellus arridens. Quid tibi, inquit, in mẽtem venit arcana iuris ciuilis velle cognoſcere, cum iam pridem à nobis defeceris, & hanc totam diſciplinam omnino contempſeris? Quemadmodum enim cum illis, qui ad hoſtes perfugere, non ſunt amplius iura ciuitatis illius quam ſcelere amiſerunt, cõmunicanda. ita nec tibi in hæc noſtra ſtudia, quæ deſeruiſti, curioſiº inquirendum cenſeo. Si te ad nos retuleris, & quaſi poſtliminio reuerſus priſtina iura recuperaueris, tum fortaſſe te in penetralia diſciplinæ ciuilis admittemus. Aliter te nõ interdictis arcebimus, ſed armis vt iuris ciuilis hoſtem, ab huius ſcientiæ finibus repellemus. Male, inquam narras. Neque enim is iuris ſtudia cõtẽpſiſſe putãdus eſt qui ſolã altiſsimarum, atq; diuinarum rerum cognitionem illis antepoſuit: neque hoſtis iuris atq; legum putandus eſt is, qui ſe ad illam diſciplinam contulit, é qua, tanquam ex fonte ſanctiſs. leges omnes hauſtæ atq; delibatæ ſunt. Nulla igitur cauſa eſt, cur mihi non liceat aliquid ex veſtra facultate decerpere, vobis

bis præſertim auctoribus qui tam multa ornamenta ex illis artibus in quibus elaboro ducta retinetis. Poſtea, inquit Auguſtinus videbimus num ea tibi impertire cõueniat, quæ tamen non oratione, ſed ſcriptis comprehendi queunt Neque enim poſſent tam multa tanto temporis ſpatio, tantoq; ſtudio collecta humana memoria contineri. Nunc autem quid uis aliud agam libentius. Aequum enim eſt vt animũ à labore nimio, quem his dieb⁹ in ſtudio explicandi iuris excepi, alio ſtudij genere relaxarem. Præſtat enim hoc multiplex literarum cognitionis cupiditas, vt nunquã labore frangamur: & vnius ſtudij ſatietatem aliarum rerum cõmentatione depellamus. Quare in præſentia (ius enim eſſe ſtatuo, vt quandiu in meo regno eſtis, me ſequamini) mẽtionem iuris ciuilis omittamus: tuque in primis (me autẽ appellabat) ſi quid eſt in ſtudijs tuis noui, fac afferas in medium: & aurium noſtrarum ſitim elegãtia, & copia tuæ orationis extinguas. Mihi inquam, nihil eſt, quod veſtris auribus dignum eſſe putem. Toto enim tempore quo hinc abfuiſtis, deſiunxi me à conſuetudine Muſarum, animumq; retuli eſt ſtudia plena laboris, & inania voluptatis. Nam & in theologis recentioribus verſatus ſum, qui quidem ſunt ab omni elegãtia doctrinæ, & venuſtate

ſtate ſermonis abhorrentes,& in Hebraicarũ literarum elemẽtis perdiſcendis curam,atque cogitationem poſui.Omnia igitur ſtudia his proximis diebus abieci,quorũ diſputatio vos afficere voluptate aliqua potuiſſet: & in illis verſatus ſum,quæ mihi nihil iucunditatis, plurimum vero laboris attulerunt.Eadem igitur inquit Metellus,cõditione fuiſti qua nos, qui non modo ſine iocunditate, verum cum magna interdum ſatietate atq; moleſtia, pandectarum illa, quæ dicebas volumina, perlegimus.Quòd ſi quis nos interroget, qua ſpe vtilitatis impulſi hoc negotium ſuſceperimꝰ,vix vllam fingere poſſumus: maximé cum magna pars eorũ,qui de nobis iudicaturi ſunt, vagis & errantibꝰ ceꝛtorum hominum opinionibꝰ addicta,eas irrideat,qui ad hos libros,tanquã ad puriſsimum huius diſciplinæ fontem, omnia referenda putent. Quis enim nos feret, ſi quibuſdam in locis noſtram ſententiã prudentium teſtimonio confirmatam,imprudentium reſponſis anteponamus?Emolumentum itaq;,& præmium nullum video. Voluptas vero,ſi qua interdum capti & deliniti fuimus tanta certe nõ fuit,vt laboris, atq; moleſtiæ magnitudinem adæquaret. Non tamen eſt quod ad me attinet, cur me ſuſcepti negotij pœniteat.Nam noſtro Auguſtino homini do

ctiſsi-

ctiſs.& mihi amiciſs.præclara quædá molienti operam dedi.& ita pro mea vtili parte multis iuris ſtudio deditis aliquid opis attulit. Præclaré tu quidem,inquam,Metelle.Nam is demum eſt vir virtute præſtans exiſtimandus, qui ſtudia amicorum emolumentis ſuis anteferit: & omnes curas atq; cogitationes cófert in publicam vtilitatem,libentiſsimeq; rerum ſuarum iacturam facit, vt aliorum commoda conſtituat. Sed illud non rectè iudicas, vos nullo præmio affici poſſe. Quid?parumne magnum præmium ponis in ea gloria & dignitate,quã iſto labore fuiſtis aſſecuti? Fieri enim haud quaquam poteſt,vt tam præclara induſtria, quæ quidem eſt plurimum locis doctis omnibus allatura, laudis & gloriæ fructu careat. Gloria autem nihil eſt in rebus humanis pulchrius,nihil amabilius, nihil cum virtutis altitudine copulatius. Nam & à ſplendore virtutis excitata eſt: & excellenti pulchritudine ad amorem dignitatis allicit: & homines ingenio præſtantes ad virtutis ſtudium inflammat. Omnes enim qui maxime ingenio prædi ti ſunt,ſtimulis gloriæ concitati,res præclaras aggrediuntur. Tolle gloriæ cupiditatem, & omne ſtudiũ virtutis extingues. Nemo enim vnquam ſeſe pro Reip.ſalute in capitis diſcrimen intuliſſet,nemo publicam vtilitatẽ emo-

lumentis propriis anteculisset, nemo denique omnibus rebus posthabitis sapientiæ studia coluisset, nisi primum fuisset ad spem quandam immortalitatis excitatus. Vt enim hic Themistoclem, Epaminondam, Scipionem, & ex nostris Carolum Magnum, & Gotfredum, & reliquos Imperatores rerũ gestarum gloria florentes omittam, quis dubitat Lycurgũ, Charondam, Zaleucum, incensos sempiternæ gloriæ cupiditate, leges, institua Resp. condidisse? Quis nescit Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Theophrastum, & omnes denique qui monimentis suis philosophiã illustrauerunt, gloriæ suauitate fuisse in sapientiæ studium incitatos? Quis ad artem aliquam præclarum animum adiunxit? Quis virtutem studiose colendam putauit, qui non primum in egregij nominis celebritatem actum meris intenderet? Ex quo facile cerni potest, quãta sit gloriæ magnificentia, quòd omnes qui maximo animo excellentiq; ingenio sunt, eam ardenter expetunt, & illius causa non inuiti res honestissimas, atque difficillimas aggrediuntur. Nihil est igitur ea præstabilius, neq; communi vitæ salutarius, nempe quæ à virtute nata sit, & animos maximos ad omniũ virtutum excellentiam excitet. Quare, si quod spero vobis euenerit, vt eo labore nomen vestrum

immor-

immortalitati commendetis satis magnũ præmiũ arbitror esse vestris optimis studijs persolutum. Est enim vestram dignitatem omnib⁹ possessionibus anteferre. Hæc ego cum arrepta occasione dixissem, non tam vt lõgiorem sermonem eliceremꝫ, quàm vt obiter Augustino orationem meã paulo ante requirenti aliqua ex parte satisfacerem: Augustinus ridens, illius certe, inquit, orationis ornamenta non videntur esse à theologis illis ducta, per quos te fuisse aiebas à studijs eloquentiæ deductũ. Primum enim illi non admodum ornate loquuntur: deinde nemine fallere, aut fingere permittunt, postremo gloriam maxime contemnendam esse confirmant. Tu vero contrà omnia. Nam & oratione satis ornata vsus es, nosq; deinde nos huius claritatis expectatione suscepisti, eamque postremo diuinis rebus omnibus esse præferendã. Illud autem quàm festiue dictum? vt parta gloria cõtenti reliqua omnia negligamus. Quasi iam sit immortalitati nostri nominis hoc tã illustri opere satisfactum: aut satis magnum præsidium sit in ista nobilitate, ad vitam bene beateq; degendam. Equidem vt de me loquar cum animum ad Pandectarum emendationem adijcerẽ, nunquam speraui posse me hac ratione, ad eam nominis claritatem, quam dixisti, viam mun-

re. Quamuis enim res sit vitilis, non tamē tan eam esse puto, vt mihi eam gloriam dare pos- sit, quæ operibus magnificis monimentisque perfectis ingenio, & elaboratis industria tri- bui solet. Nōdum enim tantos in studijs pro- gressus habemus, tantumq; roboris adepti su- mus, vt inuidiam superare nomenq; nostrum immortale reddere valeamus. Quod si abun- de magnam gloriam essemus cōsecuti: nulla tamen causa esset, cur ea nos voluptate diutur nā perfunderet. Nihil enim illa videtur in- cōstantius, nihil leuius, nihil commutabilius. Quare si te ex animo dixisse putarem ea, quæ de gloriæ præstātia, & vtilitate protulisti: ma- gnam mihi profecto admirationem mouisset oratio tua: Nulla enim sententia minus cōue nit homini honestatis amore flagranti, & in vtraq; philosophia versato, quàm ea quæ glo- riam exornat: sed credo te ingenij exercendi gratia voluisse rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & cōtra doctorum om- nium sententiam disputare. Atque vtinam id quod contendis efficeres: magna enim me molestia liberares. Negare enim non possum me ad laudis cupiditatē exardescere, neq; fa- cile posse libidinem istam resecare. Quòd si posset haberi facilis, & expedita ratio seruiēd gloriæ sine virtutis & constantiæ labe, omne

indu

industriæ nervos ad eam parandam, sine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis, atq; flagitij cum eam nobilitatem appeto, quam vix possim à contagione temeritatis puram, & inuiolatam conseruare. Equidem, inquam, non aliter loquor, atq; sentio: neque si mihi iuranda calumnia esset, gloriam defendere recusarē. Quāquam illa nullius eget defensione. satis enim per se dignitatem suam tueri potest. Sed ex te scire sane vellem, quid sequaris, vt rem tam insigni, & splendide, leuitatis nomen imponas. Quare nisi graue est, sententiæ tuæ rationem expone. Geram, inquit tibi morem, & simul orationi tuę respōdebo. Illud tamen in primis dicā, me nūquam satis laudaturum illorum sapientiā, qui omnia infirma, fluxa, cōmutabilia, in quibus casus, & fortuna dominantur, nullam vim habere ad beatam viram statuerunt. Hęc igitur omnia sapienti contemnenda, atq; pro nihilo putanda iudicabant. Sapientis enim est non habere aliunde suspensas viuēdi rationes: sed in animi bonis omnia vitę præsidia collocare. Illa igitur tantum bona numerabant, quæ essent vera, simplicia, recta, honesta, cōstantia: quorum opibus, & præsidijs solum boni muniuntur, quæ nūquam eripi, neque amiti possunt, quæ denique sola sunt propria eorum, à

quibus possidenter. Reliqua omnia, quibus improbi frequenter affluunt; quæ impetu fortunæ facile conciliantur, quæ postremo sunt in casu sita, aut in amentissimæ multitudinis opinione posita, nulla ratione bona nominãda existimabãt. At gloria primum ex eo genere rerum est, quarum copia flagitiosi homines sæpe numero redundant. Nisi parum Homero credis, apud quem Achilles indigne patitur, vulgari honorem: & laudis ornamenta virtuti debita, indignis tribui. Hac autẽ querela non solũ Achilles vsus est, sed multi etiã quotidie iure vtũtur. cum passim videãt homines malitiosos virtutis simulatione nefaria scelera regẽtes, in luce hominum, atq; celebritate versari: eos verò qui virtute præstant, in tenebris & caligine iacere. Neq; enim semper quæ tu assumebas, nominis amplitudo ortum habet à virtute. Immo lõge sæpius dolis, atq; fallacijs, quàm vera virtutis ratione cõparatur. Est enim posita in iudicio populi, qui propter insitam stultitiam, & temeritatẽ nequit vera cernere, nec inanem speciem dignitatis ab insigni forma veræ dignitatis internoscere. Sic autem fit, vt ille vir bonus, & integer, atq; veræ virtutis amator, cum nihil fingat ad opinionem multitudinis, gloria careat: contrà autem vafer, & astutus imperitæ multitudinis erro-

rem

rem captans diuinis laudib⁹ efferatur. Quòd simullum est virtutum tetrius, aut pestilétius, eo quod in virtutis specie latet? (aliorum enim pernicié facilę prouidendo vitaueris: hoc autem prius importuna clade premit, quàm dolum sentire queas) cõstatq; gloriam longe sæpius simulatione virtutis, quàm vera virtute parari. Quæ tandẽ causa est, cur nõ fateamur, gloriã à singulari genere improbitatis existere? Hoc infinitis exẽplis confirmari potest. Videmus enim quotidie audaces, & facinorosos fortes existimari: auaros autẽ, & prodigos liberalitatis nomẽ obtinere: & alios itẽ varijs vitiorum cupiditatibus implicatos, vt virtute excellentes omnium sermone celebrari. Facile enim quiuis in tãta populi cæcitati viri boni personam rueri potest: & amẽtis plebis oculos fallaci splendore perstringere. Constantia verò quę potest esse in ea re, quę nõ in nostra potestate constitit, sed tota sita est in amẽtia populari? Quod enim fretum tantas habet agitationes fluctuũ, quantas multitudinis impetus, atque dementia? Quæ fuit vnquam populis in aliqua sententia diuturna permansio? quẽ modo singulari genere laudis ornabant, eundem statim lacerant indignissima contumelia: & quem antea conuitijs infectabãtur, in cœlum laudib⁹ extollunt. Eos expellunt à

quibus conſeruati ſunt: illos amplexãtur: qui erant Reip. perniciem machinati. Nihil vnquam fuit in illis conſtans, & firmum, nihil quod nõ varias mutationes in horas ſingulas haberet. Sæpe itaque vnius hominis improbiſs. dicto, ſæpe ſeditioſi atq; turbulenti ciuis oratione, & calumnia cõuerſi populi, ijs quos paulo ante eximia laude afficiebant, inferunt infamiam inſignem, eoſdemque bonis omnibus euertunt. In iſta tam mobili populi volũtate, quam in ſingulas horas inaniſsimi rumoris aura commutat, in iſta tam præcipiti temeritate, tantaque multitudinis amẽtia, aliquid in eſſe ſtatuis, quod ſit grauibus, & honeſtis hominibus expetẽdum? Quid enim quęſo eſt minus virtutis grauitati cõueniens, quàm populi leuiſs. plauſum aucupari? Quid conſtantiæ magis aduerſarium, quàm ex inſipientiſsimi vulgi temeritate pendere: Quid denique miſerius, quàm in ornamentis inſania populi conceſsis aliquod vitæ præſidium cõſtituere, quod quàm diuturnũ ſit præſtare non poſsis? Sunt enim oẽs rumuſculi perpetuo metuendi illis qui ad gloria cupiditatem incumbunt, cum animaduertunt, quàm facile temeritate eiuſdem populi, qui eam cõceſsit infrangi ſoleat. In eo autem quod dixiſti ſublata gloria, ſtudia virtutis extingui, præclare tu quidem

virtutem

virtutem exornas, quando ſtatuis eã, niſi cupiditate famæ popularis excitata ſit, officio fungi nõ poſſe. Placet ne tibi virtutis altitudinẽ, atq; diuinã conſtantiam ad auctorem populum referre? Cum enim ita iudicas, virtutẽ non ipſius honeſtatis illecebris, ſed amore tãtum iſtius inaniſsimæ nobilitatis ad regerendas excitari, omnem virtutis dignitatem plebis arbitrio committis. Virtutis igitur genus inducis humile, ſuppiex, ambitioſum, intuẽs omnes motus populi, multitudiniſque rumori ſeruiens, vt præclaram famam poſsit aliquã tandem ratione colligere. Qua quidẽ re nihil abſurdi° excogitari poteſt. Quid enim aliud eſt dicere, virtutem gloriam incẽdi, niſi virtutem opinione populi plerumq; delirantis incẽdi? Omnis enim gloriæ ratio ſita eſt in conſentientis populi prædicatione. Quid igitur ille faciet in diſerto loco, quem laudis tãtum cupiditas acuit, & ad claras actiones ſuſcipiẽdas inuitat? Neceſſe eſt enim vt omnia virtutis officia diſponat, ſi verum eſt quod in oratione tua parũ cõſiderate poſuiſti, reſtringui virtutis ſtudium, ni gloriæ facibus inflammetur. Sed tu dum gloriã falſis laudibus ornare voluiſti, virtutem ipſam propriis ornamentis ſpoliaſti. Neq; enim vllo modo virtutis illa dicenda eſt, quæ famæ ſeruit, & officia vitæ ad

populi opinionem moderatur. Virtus enim ſeruire non poteſt, quæ ſola libera eſt, nec humana ornamẽta requirit, cum diuinis illuſtrata colluceat. Illa vero exẽpla quibus vſus es, nõ me valde mouerunt: Nam aut illi Imperatores, & Principes nihil de ſua laude cogitabant, ſed amore virtutis inflãmati, res illas tãtas gerebãt: aut nunquam vllam ſolide & expreſſe virtutis rationem attigerunt. Iam Philoſophi qui ſcripſerunt ad oſtentationẽ diſciplinæ, ſunt valde ridiculi. Nam vitæ grauitatem oratione profitẽtes reipſa ſeſe leuitatib⁹ iſtis dedidere. Quod ſi vellem exemplis pugnare, infinitam propẽ multitudinem proferre poſſem eorũ qui peſsimis artib⁹ nobilitati ſunt. Vt enim alia genera ſcelerum prætermittam, quàm multi vt immortale nomẽ apud ſuos aſſequerentur, actiones populares acerrimẽ ſuſcipiẽdo, patrias euerterũt? Quàm multi cum optimos ciues, multitudinis amentiæ reſiſtentes exterminarent, vt benefici, atq; ſalutares, ampliſsimis laudib. affecti ſunt? Quàm multi poſtremo bellis iniuſtiſs. orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in Deorũ numero collocati? Peruerſe igitur faciunt, qui gloriã tanquam aliquod ſingulare bonũ intuentur, cum ea improbiſsimis quibuſq; tribuatur: & in opinionis leuitate, & incõſtãtia

ſita

sita sit:& scelere sæpe numero, atque perfidia comparetur:& postremo virtutem expellendo Reip. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt,quę quidem video potuisse fusius explicari. Est enim materies eiusmodi,in qua possit totus dies facile cõsumi. Sed contineo me,partim quia nolo vobis oratione longiore molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatẽ gloriæ cõuincendam. Quæ cum ille dixisset,tum ego. Verunq;,inquam,te fefellit Augustine. Nam & quo longior fuisset oratio tua,eo maiorem nobis voluptatẽ attulisset: & opinio mea intimis sensibus insita,non pót adeo breui sermone penitus euelli. Quòd si mihi valde probauisses,in claritatis studio esse flagitiorum omnium seminariũ,nó tamẽ auderem fateri, me tam facile fuisse de sententia deiectum: ne fortasse eiusdem leuitatis & inconstantiæ, quam multitudini tribuebas, vituperationẽ subirẽ. Si vero rem vberius explanares, & argumẽtorum copia ex intimo artificio de prõpta mihi vim inferres,& quam plurimis exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam descendere. Nunc autem vides,quantã ignominiam habeat facilis animi mutatio. Quare mihi gratissimum feceris, credo itẽ & Metello, si de hac quæstione copiosius

populi opinionem moderatur. Virtus enim ſeruire non poteſt, quæ ſola libera eſt, nec humana ornaméta requirit, cum diuinis illuſtrata colluceat. Illa vero exẽpla quibus vſus es, nó me valde mouerunt: Nam aut illi Imperatores, & Principes nihil de ſua laude cogitabant, ſed amore virtutis inflámati, res illas tãtas gerebãt: aut nunquam vllam ſolide & expreſſe virtutis rationem attigerunt. Iam Philoſophi qui ſcripſerunt ad oſtentationẽ diſciplinæ, ſunt valde ridiculi. Nam vitæ grauitatem oratione profitẽtes reipſa ſeſe leuitatib⁹ iſtis dedidere. Quod ſi vellem exemplis pugnare, infinitam propé multitudinem proferre poſſem eorũ qui peſsimis artib⁹ nobilitati ſunt. Vt enim alia genera ſcelerum prætermittam, quàm multi vt immortale nomé apud ſuos aſſequerentur, actiones populares acerrimé ſuſcipiẽdo, patrias euerterũt? Quàm multi cum optimos ciues, multitudinis amentiæ reſiſtentes exterminarent, vt benefici, atq; ſalutares, ampliſsimis laudib. affecti ſunt? Quàm multi poſtremo bellis iniuſtiſs. orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in Deorũ numero collocati? Peruerſe igitur faciunt, qui gloriã tanquam aliquod ſingulare bonũ intuentur, cum ea improbiſsimis quibuſq; tribuatur: & in opinionis leuitate, & incóſtãtia

sita sit: & scelere sæpe numero, atque perfidia comparetur: & postremo virtutem expellendo Reip. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt, quę quidem video potuisse fusius explicari. Est enim materies eiusmodi, in qua possit totus dies facile cõsumi. Sed contineo me, partim quia nolo vobis oratione longiore molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatẽ gloriæ cõuincendam. Quæ cum ille dixisset, tum ego. Vtrunq; inquam, te fefellit Augustine. Nam & quo longior fuisset oratio tua, eo maiorem nobis voluptatẽ attulisset: & opinio mea intimis sensibus insita, non põt adeo breui sermone penitus euelli. Quòd si mihi valde probauisses, in claritatis studio esse flagitiorum omnium seminariũ, nõ tamẽ auderem fateri, me tam facile fuisse de sententia deiectum: ne fortasse eiusdem leuitatis & inconstantiæ, quam multitudini tribuebas, vituperationẽ subirẽ. Si vero rem vberius explanares, & argumẽtorum copia ex intimo artificio de própta mihi vim inferres, & quam plurimis exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam delcendere. Nunc autem vides, quantã ignominiam habeat facilis animi mutatio. Quare mihi gratissimum feceris, credo itẽ & Metello, si de hac quæstione copiosius

pioſius diſputare volueris. Perficies enim, vt ſi parum ſententia tua mihi probata eſt, eam quã plurimis rationibus confirmes: ſi iam probata eſt, vt me ſaltem non leui certamine fuſum, ſed acri prælio ſuperatum eſſe confiteat. Hîc Auguſtinus rìdens, eſt certe, inquit, hominis gloriæ ſtudentis in omni ſermone infamiæ metu cruciari. Quare nolo deeſſe dignitati tuæ. Cum enim conijciam ſentẽtiã tuã à mea non diſcrepare, omnes conatus adhibebo, vt liberem te iſto pudore, qui te verum fateri vetat. Exordiar igitur, niſi quid aliud noſtro Metello videtur. Mihi certe, inquit Metellus, nihil iſto ſermone iucundius acciderit. Nã & incredibilẽ voluptatẽ ex veſtro ſermone capiã: & in hac tam dubia quæſtione, quid magis veriſimile ſit argumentis vtrinque collatis eliciam. Fac igitur vt oratione tua, rei totius vim, & naturam inſpicere valeam⁹. Audite igitur, inquit ille, philoſophum inſignẽ, ex Academiæ ſpatijs venientem, qui vobis aditũ ad omnia Philoſophiæ arcana patefaciet. Hîc poſtquam arriſimus, ad hunc modum exorſus eſt. In primis ipſius nominis vis explicanda eſt, vt melius poſsimus de tota queſtione iudicare. Nemo aũt dubitat, quin gloria ſit in opinione. Idẽ. n. valet apud latinos quod apud Grẽcos dòxa Quãuis enim dóxa in vniuerſum

ſum opinionem ſignificet, ita tamen vſurpatur interdum, vt illam tãtum multitudinis opinionem ſignificet, quæ habetur de dignitate cuiuſquam, cum videlicet maior hominum pars eſt in alicuius laude conſentiens. Vnde etiam euenit apud Latinos, vt opinio pro gloria capiatur, veluti cum dicimus aliquem eſſe virtutis opinione præſtantem. Ex ipſa igitur vocabuli ſententia iã facile cerni poteſt, quam aliena ſit gloria à ſapiẽtiæ grauitate. Eſt enim opinio imbecilla animi aſſẽtio, nulla certa ratione munita, ſed obſcura quadã imagine veritatis excitata, falſa ſæpe & incognita, pro veris, atq; perceptis apprehendens. Sapientia vero in errorem nũquam induci poteſt. Neque enim ſiue cæleſtia contempletur, ſiue terrena deſpiciat, in quamuis naturæ ſimilitudinem, ſed in ipſam naturam aciem mentis intendit. Cum autem præcipuum munus illius ſit res ſtabiles, & nullo æuo interituras ſpectare: ita eſt cœleſtium, atq; diuinarum rerum diſciplinis aſſuefacta, vt nunquam ad humanarum cõſiderationem deſcendat, niſi prius omnem circuncidat, & amputet inanitatem.

Cõtra opinio, cum ſit rebus mortalibus atq; fluxis intenta ex illa cõſuetudine rerum minime cõſiſtentium, quaſi quodam æſtu circumfertur incerta: & in ſumma rerum omnium ignora-

ignoratione, atq; temeritate versatur. Ita igitur fit, vt pro pulchris deformia, pro salutaribus perniciosa, pro iucundis acerba frequẽter arripiat. Quocirca nihil tã pugnat cum sapiẽtia, quàm opinio: nempé quæ sit inimica constantiæ, & amica leuitatis. Si autem nihil esse potest clarum, & excellens quod cõstantiæ repugnet: quî fieri potest, vt gloria lumen aliquod habeat, cum tota sit opinionis inconstantia, atq; temeritate sita? Sed fortasse dices non debere omnia ad illam exactissimam sapientiæ normã dirigi, quæ negat esse grauis, & constantis hominis opinari: eosque te magis probare, qui multa censent opinione conformanda? Sit ita sané. Nec est enim necesse omnia ad vium resecare. Sed qualis erit ea tandem opinio, quæ probanda est? Ea certe quæ nõ ab imperita multitudine, sed à paucis sapientibus vniuersa etiã multitudine reclamante, concepta est. At gloria in existimatione populari, atq; multitudinis opinione consistit: quod loquendi consuetudo facile declarat. Nõ enim gloriæ cupidos appellamus eos, qui se paucis probari cupiunt: sed qui se totos ad multitudinis arbitrium fingunt: & accommodant. Quis enim vnquam sese nobilitatis amore ab hominum cœtu, atque communione seiunxit? Quin potius omnes qui laudem

amant

amantiu hominum luce atq; celebritate versari cupiunt: & in omnium conspectu res magnas administrare: vt eam gloriam assequantur, quam sibi proposuerunt. Ille qui Platonē instar omnium existimabat, & ab omnib. alijs desertus, præter vnū Græciæ sapientissimum non alium auditorem requiebat, nō erat studiosus gloriè sed veritatis. Cōtra vero Demosthenes, qui gloriæ cupiditate Academiam deseruit, si fuisset à populi corona destitutus, etiā audiente Platone verbū nullū fecisset: sed potius animo fractus & mœrens, luctu (quod aliquando fecisse traditum est) propemodum contabuisset. Sic est enim humiles atq; demissus animus in gloriæ cupiditate. Quid philosophi? Nonne satis ostendunt eam in populari prædicatione versari? Si enim eam paucorum iudicio contineri putassent, nunquam ad illius contemptionem tāto studio suos auditores instruxissent. Hoc igitur sit à nobis principio constitutū, eam in publica opinione consistere. Aliter enim Socratem gloriosum appellaremus, Alexandrum vero gloriæ contemptorem, quorū alter omnes hominū rumores aucupabatur: & cū magna bella susciperet, imperitorū opinioni seruiebat: alter multitudinē contemnens, non ad populi voluntatem, sed ad rectā rationem omnia vitæ

consilia

consilia referebat. Est igitur hæc vera gloriæ definitio: vniuersæ multitudinis opinio de alicuius egregia dignitate cõcepta. Reliqua deinceps persequamur, nisi prius ea, quæ à me hactenus dicta sunt, refellenda putas. Id quidẽ, inquam, experiar, posteaquam peroraueris. Nunc enim nullo modo committam, vt te interpellem, maxime, cum hæc definitio mihi non omnino displicato. Cum igitur, inquit ille, constet gloriam esse cõsentientem populi laudem, opinione excellẽtis decoris excitatã: illud intelligendum est, talem nos opinionẽ de rebus expetendis, & fugiendis, de laudandis, & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus imbuti sumus. Id enim quisque laudabile iudicat, quod intuetur, quod amat quod nimis ardenter apperit. Quanta igitur varietas est vltimi boni iudicio, tanta in laudis opinio sit necesse est. Cum vero tam variũ & multiplex sit hominum ingenium, tãq; dispares mores, atq; dissimiles, accidit, vt in studium suum quisq; rapiatur, & ea laudanda iudicet, quæ alijs vituperanda videantur. Quod quidem adeo latè paret, vt nullum sit tantum flagitium, nullum tam corruptum atque sceleratum studium, quod in suo genere laudatore careat. Est enim certũ laudis præmium infimis etiã hominibus in lucris arti-

bu

bus exercendis constitutũ. Est & lenæ & meretrici sua laus in circumuenienda iuuẽtute, & turpitudinis illecebris allicienda. Quæ res impulit scriptorem quendam haud in elegantem vt illam perfectam & absolutam meretricis formam, quæ cogitatione cõcipi potest libro non inuenusto complecteretur. Quem librum si me audietis, legendo conteritis. Plurimum enim interest ad maximarum artiũ studia, videre quàm pulchrè sint eo opere instructæ imputæ mulieres ad tendendas fallacias, & pecuniam extorquendam. Hic Metellus rides, bene, inquit, sanè fecit quisquis ille fuit, cum simplices fœminas, & huius tam præclaræ artis ignaras erudiuit. Quî potuissẽt enim fallẽdi disciplinã tenere, ni fuissent huius literis adiutę? Quid, inquid Augustinꝰ, est impudẽtius vanitate? Quid odio maiore dignius, quã doli, fraudes, insidiæ? Sed videmus Vlyssem Homericum auxilio Palladis celando, & mentiendo, mentemq; ad omnem malitiam, & fraudem versando, diuinis laudibus ornatum fuisse. Nunquam certe Homerus Vlyssem, quem nobis ad effigiem absolutæ sapientiæ descripsit, his artibus præditũ induxisset, nisi tẽporibus illis fuisset summæ laudi tributum, astutè fallere, & insidiis callide circũuenire. Quid autem Vlyssem admiramur, cum

etiam Musæ apud Hesiodum glorientur secum velint falsa cõfingere, & similitudine veritatis quos velint in fraudem inducere? Sed ad maiora veniamus. Est ne aliquid quod magis contineat ciuilem societatem, diuini numinis metu, iurisiurandiq; religione atq; sanctitate? Nihil iané. Qui igitur iusiurãdum violat, is non solum in Deum impius, verum etiam totius humani iuris, & communis salutis euersor est existimandus. Atamen apud eundem Homerum legimus fuisse quosdam illustri, & clara fama propter periurium celebratos: qualis fuit.

Autolycus ille, quo non præstantior alter,

Vt inquit Homerus,

Et fraudare homines, & fallere numina diuum.

Et ne parum eleganté eam perfidiæ scientiam putaremus, subiungit:

Namque suas illi dederat Cyllenius artes.

Neq; enim tam præclara studia sine Dei illius ope coli potuissent, qui eo ipso die quo natus est, tã præclara dedit futuri latrocinii documenta. Namq; Apollinis boues abegit: & Vulcani instrumenta surripuit: aliaq; eiusmodi facinora edidit immortalitate dignissimus. Fabulæ sunt dicet fortasse aliquis Fabulæ certe, sed ab egregio vate fictæ, vt videremus expressam veritatis imaginem: & totius

anti-

antiquitatis mores, & instituta cognoscere-mus. Is igitur docet nos illis tẽporibus, neq; latrociniis maria, & terras infestas reddere, neq; insidiis,& perfidia generis humani socie tatẽ violare,neq; impia fraude periurioq; cæ leste numen offendere, infamiã vllam habuis se:sed potius eos qui ea scelera sciẽter,& cal-lide suscepissent magnam fuisse laudẽ eo artí ficio consecutos. Sed ne fabulis omnia cõfir-memus,quantam vim habeant: leges ad laudẽ rebus impuris tribuendam,ex eo perspici po test,quòd multa facinora tetré,& impiè cõcẽ pta, apud quã plurimas nationes honesta, & laudabilia putabãtur,quod essent legibus prę scripta: Assyriis mulieribꝰ anteaquam fuisset illis ab aliquo peregrino stuprum in luco Ve neris oblatũ,nubere legibus non licebat. In-Lydia erat statutum,vt mulieres corporis per uulgati quæstu dotem sibi conficerent: ita vt quæ id facere renuisset,non satis proba, neq; antiqui moris fœmina putaretur. Carthagi-niẽnses,Rodii,Galli,Scythæ, aliæ nationes q̃ plurimę non satis numen placari posse existi mabant,nisi in sacris solẽnibus homines im-molarent: vsq; adeo vt multi manu sua filiis vitam eriperẽt. Qui igitur apud illos aras hu-mano sanguine aspergeret,& seipsum parri c dio contaminaret,vir religiosus & pius hab

retur. Quid hic Massagetas, quid Derbices, quid Hircanos,& Caspios cõmemorem, quorum legibus erant ea scelera constituta, quæ etiam fugiat & reformidet oratio? Hæc tamẽ illi, quòd essent sancita lege,& in more posita,iusta,& honesta ducebant. Magnam enim vim habent mores,instituta,disciplinæ,quod vitæ communis exemplis facillime cernitur. Talis enim est, vt paulo ante diximus, de rebus laudãdis apud omnes opinio,quales sunt ii mores quibus imbuti sunt. Neq; enim potest is qui pudorem penitus amisit, honestatis specie commoueri:neque is qui omne studium ad fallẽdum adhibuit, vera simpliciaq; laudare:neq; ille qui diuturna cædis consuetudine efferatus est,humanitate & clementia delectari. Nemo deniq; ea probabit vnquã, quæ videt esse ab institutis suis abhorrentia. Cum hoc igitur adeo exploratum sit,quæ tãdem vitæ ratio potest illi constare,qui omnia ad gloriam dirigit,& studia vitæ multitudini probare ardẽtissime cupit? Si genus illud aureum extaret, Poëtarum monimentis immortalitati consecratum,tum demũ illi,qui se totos fingerent ad multitudinis arbitrium, potuissent simul cũ gloria splẽdorẽ virtutis adipisci. Cũ enim essent vniuersi sapiẽtes, quod nũc pauciſsimis cõtingit,nemo poterat multitudi-

titudini mores suos probare, qui non esset omni virtute cumulatus. Quomodo tandem inquit Metellus, sine doctrinæ studio, quod tunc in illis non erat, sapientiâ assecuti sunt? Quasi, inquit Augustinus, vllo studio illis opus fuerit, qui nulla re, vt volunt poëtæ, impediebantur, quominus ipsam naturam optimam magistram sequerẽtur. Aurum autem illud apud poëtas, nihil aliud significat, quàm naturales opes virtutis, atq; sapientiæ. Quod vt melius intelligatis, vtar illis Hesiodi carminibus quæ à te (me autẽ apellabat) haud ita pridem cõuersa memoriæ mandaui. Sic enim inquit

Numine diuino primum est gens aurea terris.
Edita Saturnus dum cæli sceptra tenebat.
Vt dii viuebant homines, neq; tristibus ægri
Curis nec pressi arumnis, duroue labore.
Omne malum cunctis aberat, tristisq; Senectus
Nondum tardabat vires, sed semper eodem
Robore firmati stabant, viridiq; iuuenta:
Ducebantq; choros summa dulcedine læti

Hinc apparet illos homines præsidiis sapiẽtiæ circunseptos fuisse, nempe qui mentẽ haberent ab omni perturbatione liberã & solutam: & sese ab iis malis, quæ corporis valetudinem perturbãt, & senectutem infirmam, & ocioſam efficiunt, tutos conseruarent. Non-

dum enim ambitio & auaritia rationis arcem occupauerãt: nec dum corporibus infinitam morborum vim luxuria, atq; mollicies inuexerant. Neq; ſolum in vita virtutis fructũ capiebant, ſed etiam æquitate animi incredibili, moriebantur, quod eſt conſummatæ cuiuſdam ſapientiæ. Sequitur enim.

Non tamen inniti linquebant lumina vitæ.
Sed mors vt grato, dulciq; ſapore quietos.
Iam longa victos ætate amplexa tenebat.

Cum enim vis omnis abfuiſſet, neq; dum peſtilentes ægritudines in humanũ genus inuaſiſſent: nemo poterat vita excedere, præter fatum, præterque naturam, ſed longa, atque beata ſenectute conſumptus. Additum deinde eſt.

Cuncta illis igitur felicia proueniebant.
Omnia nam tellus, nullo poſcente ferebat.

Hic nõ tam eſt terræ fœcũditas, quam præſtantia moderationis intelligenda. Erãt enim diuitiis naturæ contenti, quæ ſunt parabiles atq; terminatæ. Si enim fuiſſent ardentes cupiditate, nũquam opibus illis, qua tellus mediocri diligentia culta large fundit, atq; munificé, eorum ſitis potuiſſet extingui: Sed in pecunia terra, & mari quærẽda, omnib⁹ ſeſe periculis expoſuiſſent. Ergo non immerito cum tantis honeſtatis & innocẽtiæ laudibus

in vita

in vita floruissent, post mortem, antiquitatis opinione fuerunt in Deorum numero repositi. Sic enim ait.

Sed postquam fatum genus illud funere mersit,
Sancti terrarum genii sunt nomine dicti,
Humani generis custodes, & bona cultis
Numina supplicibus; depulsores q; malorum.
Nũc terras lustrant: obscuroq; aere septi
Vadunt iusta oculis, iniustaq; facta videntes,
Et ditant castos homines in vota vocati,
Hæc concessa illis regalia munera diuis.

Est plane regiũ munus, & gentis aureæ maiestati conueniens, magnificẽtia sua miseros homines inopia & egestate leuare, idque nõ tam opibus terræ venis effosis, quàm iisdem sapientiæ mùneribus quibus est assecuta diuinitatem Hoc enim arbitror Hesiodum significare voluisse, cum illos diuitias cultoribus suis elargiri affirmat. Sed vt ad propositum redeamus, Si genus illud aureum in vita permaneret, nec esset maiore ex parte sepultum, tam fortasse qui omnia officia multitudinis iudicio cõformaret, facile posset egregios fructus honestatis percipere. Sed videtis quanta sit huius auri diuini penuria? Socrates apud Platonẽ in illa ciuitatẽ quàm finxit omnibus opibus florentem, atq; beatam, ex huius aurei nationis stirpe Principes statuit. Cũ enim

vniuersam ciuitatem in tres partes diuisisset, aliis enim reip. gubernacula tradidit: alios ad vrbis custodiam armis instruxit alios postremo voluit vel terram colere, vel in arte quapiã fabrili exerceri. Cum igitur hoc modo ciuitatem distribuisset, Principum ordinem aureum appellauit : Militum vero argenteum: Agricolarum autem & opificum æneum, atq; ferreum. Vult itaq; principes excellere præstantia sapiẽtiæ, milites autem robore animi, infimorum autem hominum ætatem in pecuniæ studio consumi . sic enim intelligit illam auri, argenti, & æris differentiam . In illa autem ciuitate quam vir sapientiss . vt absolutã formã beatiss. populi descripsit, fatetur multis partibus plures cuiuscunq; generis opifices, quàm optimates, & principes hoc est, sapientes, futuros. Ergo illic erant plures inueniendi qui diuitias atq; voluptates, quàm qui verã virtutem amarent . Quod si in illa Rep. cogitatione platonis informata, pauci futuri erant honestatis appetentes præ multitudine hominum ferrea, hoc est, flagitiosa, quid dicendum est in tanta, & tam insanabili omnium gentium cupiditate, tamque præcipiti amẽtia populorum? An parũ liquet quàm vere iden vates, cuius testimonio paulò superius vsus sum, perditos ferreæ gentis mores insectetur

Nullum

Nullum,ait, iuris aut religionis vestigium in terris apparere: nullum esse inter hospites hospitii fœdus:nullam inter fratres,atq; propinquos beneuolentiam:nullam inter amicos officii, & amicitiæ sanctitatem. Deinde filios, ait,contumelia parentes suos natu grandes afficere,nec vllo Deorum metu ab hac tãta sceleris immanitate reuocari. Tum cõqueritur, nullam omnino laudem tribui, neq; religioni,neq; iustitiæ,neq; probitati: & eos qui ciues suos iniuriis,& maledictis vexãt,summopere laudari. Postremo pudorem asserit è terris exterminatum esse, Nemesim in exilium pulsam, Iustitiam humanis sceleribus infensam hominum cœtus deseruisse, & in cælum euolasse. Sed quorsum attinet Poëtarum sententiis vti, cum infinitis exemplis intelligamus, nihil posse fingi multitudine turbulentius,nihil amentius,nihil in omni genere perniciosius? Quotus enim quisq; est in populo, qui sapientiam diuitiis honestatẽ voluptatibus anteponat? Cõtrà vero omnes sunt ardentes cupiditate, nihil recta ratione moderãtes,sed omnia effrenata libidine,atq; nefaria voluptate mentientes, Cæco animi impetu salutaria declinãt:pestifera atq; perniciosa consectãtur. Eadem cæcitate mentis impediti nomina rerum immutant, simplices &

apertos homines ſtultos appellant, Vnde etiã illud inuecterauit apud Græcos, vt ἐνήθεια, quę propriè ſignificat ingenuam bonitatem optimè ſentientem, ſtultitiam ſignificaret: & nomen quod erat laudis proprium, contumelię ſeruiret. Contra vero malitioſi, & fronte ſcelus occultantes, vt viri prudentia clari, ſermone omnium celebrantur. Temeritati & audaciæ fortitudinis nomen imposuit. Prudẽtiæ vero & moderationi timiditatis. Legibus obtemperare imbecilli animi eſſe ſtatuunt: viribus vincere glorioſum. Frugales auaritiæ nomine vituperant: prodigos autem magnificentiæ laudibus exornant. Atq; poſtremo in omni genere virtutes deſerũt, vitia perſequũtur, à ſtudio honeſtatis abhorrentes, & indomitis cupiditatibus inflãmati in ſumma opinionum inconſtantia, & inanitate verſantur. Sunt in rebus afflictis humiles: in ſecũdis elati: in diſcrimine armorum timidi: in pace, & otio præſidentes: in inopia ſupplices: opibus autẽ affluentes ingrati. In periculis enim cõſtituti optimorũ auxilium implorant: timore autem liberati eoſdem è patriæ finibus expellunt. Eſt nanq; vulgi proprium omnem virtutis excellentiam ödio habere, eamq; vt libidini populi nimis aduerſariam de medio tollendam putare. Hinc illud ſceleſtiſsimũ facinus

nus Ephesiorum natum est, qui cum Hermodorum eiicerent è ciuitate, nõ aliam causam attulerunt, nisi quod virtutis industria nimiũ inter omnes excelleret. Hinc etiã extitit ostracismus ille, sic enim appellabatur illud exilii génus Athenis & Argis incredibili ciuiũ scelere cõstitutum. Quid enim aliud fuit in Aristide, quod offenderet populi voluntatẽ, nisi admirabilis quædam iustitiæ, & integritatis opinio? Quid Cimonem & Themistoclem è patria eiecit, nisi res memorabiles in reb⁹ bellicis effectæ? quid aliud eosdem Athenienses induxit, vt exilio aut morte viros excellentes afficerent, nisi quod cernerent in illis singulare quoddã lumẽ virtutis elucere? Sed Athenas omittamus hoc infando scelere nimis infames atq; detestabiles. Quid Hermocratem Syracusis exterminauit, nisi facinus illud maximum, atq; pulcherrimum, quo florentissimas Athenienſium opes attriuit, & patriam obsidione liberauit? Quid Dionem nondum præclaro illo munere perfunctũ, cum adhuc tyranni, quorum iugũ à ceruice patriæ depulerat, arcem tenerent, expulit, eundemque patriæ libertate constituta, vita priuauit, nisi egregii illius muneris inuidia? Quid hic referam Camillum, Coriolanũ, Rutilium, Metellum, atq; Ciceronem, & alios innumerabiles

singulari

apertos homines ſtultos appellant, Vnde etiã illud inuecterauit apud Græcos, vt ἐνἠδεια, quę propriè ſignificat ingenuam bonitatem optimè ſentientem, ſtultitiam ſignificaret: & nomen quod erat laudis proprium, contumelię ſeruiret. Contra vero malitioſi, & fronte ſcelus occultantes, vt viri prudentia clari, ſermonẽ omnium celebrantur. Temeritati & audaciæ fortitudinis nomen imponunt. Prudẽtiæ vero & moderationi timiditatis. Legibus obtemperare imbecilli animi eſſe ſtatuunt: viribus vincere glorioſum. Frugales auaritiæ nomine vituperant: prodigos autem magnificentiæ laudibus exornant. Atq; poſtremo in omni genere virtutes deſerũt, vitia perſequũtur, à ſtudio honeſtatis abhorrentes, & indomitis cupiditatibus inflãmati in ſumma opinionum inconſtantia, & inanitate verſantur. Sunt in rebus afflictis humiles: in ſecũdis elati: in diſcrimine armorum timidi: in pace, & otio præſidentes: in inopia ſupplices: opibus autẽ affluentes ingrati. In periculis enim cõſtituti optimorũ auxilium implorant: timore autem liberati eoſdem è patriæ finibus expellunt. Eſt nanq; vulgi proprium omnem virtutis excellentiam ódio habere, eamq; vt libidini populi nimis aduerſariam de medio tollendam putare. Hinc illud ſceleſtiſsimũ faci-

nus

nus Ephesiorum natum est, qui cum Hermodorum eiicerent è ciuitate, nō aliam causam attulerunt, nisi quod virtutis industria nimiū inter omnes excelleret. Hinc etiā extitit ostracismus ille, sic enim appellabatur illud exilii genus Athenis & Argis incredibili ciuiū scelere cōstitutum. Quid enim aliud fuit in Aristide, quod offenderet populi voluntatē, nisi admirabilis quædam iustitiæ, & integritatis opinio? Quid Cimonem & Themistoclem è patria eiecit, nisi res memorabiles in reb. bellicis effectæ? quid aliud eosdem Athenienses induxit, vt exilio aut morte viros excellentes afficerent, nisi quod cernerent in illis singulare quoddā lumē virtutis elucere? Sed Athenas omittamus hoc infando scelere nimis infames atq; detestabiles. Quid Hermocratem Syracusis exterminauit, nisi facinus illud maximum, atq; pulcherrimum, quo florentissimas Atheniensium opes attriuit, & patriam obsidione liberauit? Quid Dionem nondum præclaro illo munere perfunctū, cum adhuc tyranni, quorum iugū à ceruice patriæ depulerat, arcem tenerent, expulit, eundemque patriæ libertate constituta, vita priuauit, nisi egregii illius muneris inuidia? Quid hic referam Camillum, Coriolanū, Rutilium, Metellum, atq; Ciceronem, & alios innumerabiles

singulari

singulari industria præstãtes, quibus propter excellentem virtutis opinionem aqua & igni interdictum fuit? Infinitum esset, si vellẽ persequi quã fuerit semper vulgi temeritas optimis viris infesta. Nescio enim quo modo semper homines animo magno, splendidoq; ingenio præditi populo suspecti, & inuisi fuere. Quãuis igitur necessitate compulsa multitudo omnes impetii opes ad egregios viros deferat, vbi primũ eorum virtute fuerit singulare aliquod beneficiũ cõsecuta, extinguit cõtinuo beneficii memoriã inuidiæ magnitudo. Et ita fit, vt eos quorũ opera & consilio patriam atq; fortunas retinet, & patria & fortunis omnibus extrudat: & illis pestem inferat, à quibus conseruata est. Cum igitur constet omnem populum esse amentem & ingratum, nefariisq; sceleribus astrictum, quid tandem laudare poterit, quod sit à vera virtute, & honestate profectum? Hic ego interpellãs o hominem inqam, minime popularem: sic enim acriter in causam plebis inuectus es, vt valde verendum sit ne quid hinc emanet, quod in te plebis animos accendat. Quantum enim video, sic vniuersum populum improbitatis, & amentiæ condemnas, vt neminem à tento numero excipias. Neminem certe, inquid ille. Non tamen vellẽ existimes me

tam

tam censu & facultatibus, quàm virtute & industria summos viros à vulgo secernere. Is enim sum qui omnes homines ingenio præstantes, & animi sui motus rectæ rationis imperio sedantes, & omnem curã & cogitationem ad communem vtilitatem conferentes, quãuis inopes sint, & obscuris parentibus orti, in principum numero habendos censeam. Contrà vero qui hebeti ingenio sunt, & languori desidiæq; dediti, improbis cupiditatibus obtemperant, & publicam salutem negligentes, omnia referunt ad suam vtilitatem, quamuis in amplissima familia nati sint, & res magnas administrent, plebeios existimo. Nõ enim quantas opes habeant considerandũ est sed quantis digni sint. An tu illos, Principes & optimates appellãdos existimes, qui libidini seruiunt, & potentia abutũtur ad miserorum hominũ calamitatem: patrimonium que suum cõtra ius & fas amplificando & plebi grauissimas iniurias inferẽdo, patriæ statũ nefarie labefactãt? Si enim vetera memoria repetamus, intelligemus profecto hoc fuisse plerunq; in omni Rep. paucis propositum, vt paulatim omnes possessionibus suis iniuria pellerent, & in omnium fortunis impunẽ dominarentur. Cum aũt ipsi soli omnia possiderent, pleps omnibus bonis spoliata esset, nihil

nibilmali cogitari poteſt, quod nō eſſet in populi calamitate. Fit enim plerunq; vt ampliſſimam pecuniam inſolētia atq; faſtidium: ge ſtatem vero præceps audacia conſequatur. Ita igitur euenit, vt & opulenti ſuperbè imperando, & egentes in nobilium fortunas impetum faciendo, vtriq; patriā turbulenta ſeditione conuellant. Ergo cum omnis populus in principes & plebē infimam diſtributus ſit, & vtraq; pars magnis ſceleribus iuquinata, & hoſtili odio imbuta, ſemper in alterius pernicien incitetur, quid tandem boni erit ab vniuerſo ſperandum? Eſt enim in plebe temeritas, furor, audacia cū incredibili ſtudio nouitatis: in iis autem qui Principes appellātur, ſuperbia immanitas, auaritia cum immoderata dominandi cupiditate coniuncta. Quibus vitiis omnia tandem concidant opus eſt. Illud aùtem magno argumēto eſt, nullum eſſe tam improbum facinus, quod nō auctore, & approbatore populo cōcipi poſsit: quòd quotidie videmus eos qui publicum otium importunitate ſua perturbant, & omnia diuina, & humana iura violant, vt viros fortes, & patriæ ſtudioſos mirificis laudib. extolli. Quid enim perſequar ea ſcelera quæ in turba, & ſeditiōe ciuili cum magna laude concipiuntur? Quid autem poſtquam diſcordia, ſanguine imbuta

ciuium

ciuium animos diuturna cædis cõsuetudine reddit immanes, & efferatos? Neq; enim solum laudantur ære alieno oppressi, cum suis creditoribus necem afferunt, verũ etiam qui propinquos, & amicos interimunt, Nullam enim apud eos vim tũc habet naturæ lex: nullam possidet religionem sanginis communio, nullam sanctitatem retinet amicitiar sed potius omnia gentiũ iura inaudito scelere, & audacia violantur. Qui autem plura facinora immanitatis ediderint, & audacius fidẽ iure iurando firmatam fefellerunt, astutiusq; aduersarios nihil hostile propter fidẽ interpositam metuẽtes insidiis oppresserint, ampliori-bus laudibus afficiuntur. Neque enĩ malitia vllam dedecus illis imprimit: immo res alias ab illis gestas exornat. Inde fit vt pleriq; malint homines se in improbitate callidos, quã in innocẽtia parum astutos existimari. In nomine enim simplicis bonitatis erubescunt: & in fama malitioſę peruerſitatis iusolẽter efferuntur. Ac vtinam vetera tantum exẽpla, quæ à Grẽcis & Latinis accepimus in medium adducere licuisset. Sed recens memoria tã multa nobis suppeditat, vt antiqua reticenda videãtur. Quid enim, vt de hac potissimum regione loquamur, mali fingi potest, quod Italia in iis seditionibus longinquitate temporis

inue-

inueteratis nō viderit? Multi enim fuere, qui fratres atq; propinquos necarent: qui templa religiosissime cultra ciuium cæde funestarent, aralque sanctissimas sanguine suorum aspergerent. Multos etiam legimus contra fidē interpositam aut fame, aut inaudito supplicio à ciuibus suis interfectos. Omnia deniq; facinora suscipi videmus, quæ semper in omni ætate à multitudine furente susceptā sunt, quæ pestē & exitium rebus omnibus inferre solent. Quæ enim gens est, quæ non huiusmodi sceleribus diuulsa, funditus interierit? Cū itaq; omnia magna imperia, vel externis bellis vel intestina seditione corruerint, longe plures fuerunt ciuil discordia, quā hostium armis excisa. Hic populorum furor Athenienſium imperium deleuit. Hic Spartam, & Thebas artriuit. Hic Romam, & omnes denique nationes imperio florentes extinxit. Videtis hanc discordiā flammam inter Christianos principes excitatam, quæ nō solū miseris Pannoniæ reliquiis, sed Germaniæ, Galliis, Italiæ, Hispaniæ, toti deniq; Europæ deflagrationem minatur, quantū terrorem omnibus incuriat? At hoc tantum malū, tā nefariūm & crudele bellum, tantum Christianæ Reip. periculum, scimus esse multitudinis scelere, & amentia conflatū. Populare enim

enim furiæ eas faces in Christianam Remp. immisere. Quòd nisi Christus Opt. Max. numine suo tãtum incẽdium restinxerit, omnia conflagrabunt. Cum enim singulæ ciuitates Italiæ sint in duas partes iam inde à Federici Secundi temporibus diuisę, & inter se hostili odio dissidentes: fit sæpe numero, vt qui viribus inferiores sunt, dum aduersarios vlcisci possint, nullo modo recusent exterarum gentium dominatum. Tantaq; est hominum dementia, vt cum patriam aliarum nationum imperio atque libidine prodiderint, existiment suam dignitatem esse præclarissime constitutam. Omnem namque dignitatis ornamẽtum ponunt in ciuibus alterius factionis euertendis. Hæc Italiæ cruenta seditio, populos incitauit, vt primum Germanos, deinde Gallos, postremo Hispanos ad Italiæ dominationem euocarent, & florentissime orbis parti vastitatem, & exitium inferrent: & odium tãdem inter duos summos Principes excitarent, qui de Italiæ possessione dimicantes, vsque eò progressi sunt, vt eorum cõtentio si diu vixerint cædem ingentẽ, & Christiani nominis interitum moliri videatur. Hostes enim nostri satis acres, atq; parati ad nostrã perniciem accedunt, magis amentię nostrę quàm viribus suis confidentes. Nunc igitur magna belli conten

tione Pánoniæ reliquias aggressi, haud mediocrem cladem gentibus illis intulerunt, & bonam Pannoniæ partẽ ferro, & flamma populati sunt. Qui nisi diuino numine, vt spero, fuerint repressi, in quamcunq; regionem armorum impetum pertulerint, omnia delebũt. Christus optim. Max. qui summa cælí templa diuina maiestate cõplet, populo Christiano, quem sanguine suo in lucẽ & libertatem vindicauit, clemẽter ignoscat, eumq; ab ista malorum tempestate defendat: iramq; suam in hostes sui nominis aliquando cõuertat. Diuina siquidem ope, diuinoq; consilio opus est, ad tantam pestem arcendam, quando humano consilio depelli non potest. Confido equidem fore, vt hæc mala impetu furentis multitudinis excitata, fortissimus Imperator Quintus Cæsar, cõfirmatus Christi auxilio propulset. Periculi tamẽ quod nobis intenditur magnitudo, nullis verbis explicari potest. Causa vero huius impẽdentis mali non aliunde, quã à furore partium nata est. Ipsæ enim non contentæ cæde & sanguine ciuium, quo sæpe numero leuissimis de causis vrbes replebant, cõplures etiam Reges ad discordiam sollicitauerunt: & omnia periclitati sunt, quo tandẽ non modo patriam perderẽt, sed vniuersam Christianam Remp. in extremum discrimen adducerent.

cerent. Nunc igitur quemadmodum præclari artifices operibus suis delectantur, ita videmus huius tanti sceleris principes, & auctores, erectos & alacres expectatione rerum nouarũ volitare. Nec enim solum exules, & ære alieno oppressos, qui nisi patria extincta, se in columitarem retinere non posse credunt, sed alios etiam videmus, quibus licuisset sotio honesto frui, ex hoc tanto ruinæ periculo capere voluptatem. Nunc enim spem concipiunt fore, vt aduersarios vlciscantur, vt impunè latrocinentur, vt opes suas per summum scelus amplificent. Sic autem stulti sunt, vt non intelligant fieri non posse, vt in vniuersæ Reip. ruina salutem suam incolumem à communi calamitate conseruent. Quod minime mirandum est. Nunquam enim fuit consilium in populo, nunquam certa & cõstans vitæ ratio, sed immanis audacia atque temeritas omni flagitiorum generi copulata.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA LIBER SECVNDVS.

HIC, Metellus. Sunt, inquit, ista Auguſtine, vt dicis. Multa enim imperia, populari amentia conciderunt. Non tamen, recte videris facere, ſi propter aliquam tẽperiatem Rebuſp. incidentem, quę tamen nõ in omni loco, nec ſemper excitari ſolet, omnem populum in crimen voces. Nam illæ ipſę reſp. quæ ſcelere inteſtino corruere, nũquam ad aliquem gradum amplitudinis peruenisſent, niſi fuiſſent aliquo tempore bene conſtitutæ publicæque incolumitatis amantes: & in hac tanta rerum omnium perturbatione videmus multas nationes pacì & otio ſtudentes.

Ad hæc Auguſtinus Falleris, inquit, ò Metelle, ſi nõ credis omnem multitudinem ijſdem ſemper eſſe flagitiis coopertam, ſed id minus apparere quamdiu eſt ſeueritate legum atque metu iudiciorum illigata. Fuit enim rebus humanis hoc cæleſti legum munere conſultum, quod quidem præſtat, vt aliquandò metu cõprimatur audacia, & innocencia ſine

cura

cura sit. Fit enim vt dum singuli supplicia metuunt, sese facilius vniuersi contineant. Attamen quemadmodum bestiam inanem, quamuis eo tempore quo vinculis cõstricta est, minime noceat, non ob id circurem, atque mãsuetam appellamus, quia venit nobis in mentem quantas strages ederet, si fuisset illis vinculis emissa: Sic etiam cum intelligamus omnem populum non sponte sua, sed legum minis quasi quoddam animal ferum & indomitũ alligari: debemus cogitare quid faceret, si clausstris illis euolare potuisset. Atq; idipsum magnũ argumentum est, multitudinem agrestem, atq; feram esse, quòd nulla ratione potest, nisi legum metu septa sit, vitæ officia tueri. Leges enim non sunt grauibus & honestis hominibus, sed leuib⁹ & flagitiosis impositæ. Ridiculum enim est ijs dare leges qui florent opibus sapiẽtiæ, & sponte sua in maximarum virtutem studia incumbũt. Non igitur castis & integris, sed impuris & omni genere turpitudinis inquinatis, scriptæ sunt: vt petulantiam, auaritiam, & reliquas animi labes vi, minis, atq; metu cõstringant, & in domitas cupiditates supplicij formidine refrenẽt. Cum ergo manifestum sit, nullum vnquã populũ in officio cõtineri potuisse, nisi fuisset legum seuerita.e deuinctus, easq; constet, amentiæ &

furoris coërcēdi gratia inuentas esse, qui possumus de furore & amentia populi dubitare? Qui quidē etiam cum est omnibus iuris vinculis impeditus, dat magnam significationem temeritatis, motusque ratione vacuos, atque turbulētos requirit, & cum primum vires colligit, omnia repagula iuris effringit. Omnes enim id conantur, vt eum statum perueniant aliquando, in quo possint impune quęuis maleficia committere. Quandiu igitur inopes & imbellices sunt, metu iudiciorum à flagitio reuocantur. Non tamen semper. Multi enim quamuis sint omni rerum præsidio destituti, quietem pati nō possunt, & terra & immania facinora moliuntur. Nam cum animus ardet pecunię cupiditate, aut inflāmatur libidine, aut præceps odio, & iracūdia fertur, & ad terrorem legis obdurescit, nullum est tātum flagitium, quod non concipere audeat. Fit enim vt primū nefaria cupiditas ad facinus impellat: deinde spes celandi, & occultandi animū audacia cōfirmet. Est autem verisimile leges ab initio nō nimis aspera supplicia sceleri statuisse. Sed cum intelligerēt Reip. moderatores maiorē vim habere spem vtilitatis ad cupiditatem inflāmandam, quàm pœne metum ad restringuendam, addebant semper aliquid ad animaduersionis seueritatē, vt aliqua tandem

dem ratione vitia comprimerent, donec pe omnia ſupplicia paulatim ad mortem deuentum eſt, qua omnẽ atrocitatem pœnæ cõplexi ſunt. Nihil eſt enim multitudini ipſa morte terribilius. Attamen tam effrenata cupiditate plerumq; concitatur, vt neq; morte propoſita à ſcelere refrenario poſsit. Fieri enim nequid, vt libido ad potiundum temeri incitata minis vllis contineri diu valeat. Erũpat enim aliquãdo neceſſe eſt, & omnia officia vitę peruertat. Quàm cupiant autem omnes populi, é iuris atque legum cuſtodia emitti, facile ex eo perſpicitur, quòd vt quiſq; maxime ſibi populum conciliare vult, ita maxime leges omnes paulo ſeuerius nefariam libidinem reſecantes, abrogare contendit. Hæc enim via, multi opes & gloriam quęſiere, atque vt publicæ libertatis cuſtodes omnium ſermone laudati ſunt, cum interim ſapiẽtes, & acuti homines ad inſidias præcauendas qui iſtis aduerſabantur, ſalutare magis quàm iucundum cõſilium in medium afferentes, vt communis vtilitatis euerſores de medio tollerentur. Vt enim qui febri vehemẽtius afflictantur infeſti ſunt medicis, remedia ſalutaria quidem, acerba tamẽ adhibẽtibus: illos autem diligũt, qui gelidam aut quiduis aliud ſuppeditãt, quo febris æſtus aliqua ex parte releuatas poſtea magis ingra-

uescat: sic popul⁹ animo semper æger illis inimicus est, qui seueritate Remp. sanare cupiũt: & eos amplexatur, qui populum uniuersum specie vtilitatis illectum, sint inera breue tempus omnib⁹ bonis euersuri. Eos enim qui nõ recta & salutaria, sed grata atq; perniciosa suadebant, vt Reip. tutores atque parentes, contra opes diuersa sentẽtium præsidijs publicis armabat, atq; tandem in omnium dominatione constituebat. Ita igitur eueniebat, vt immodica libertatis cupiditate libertatem penitus amitteret. Ille enim qui populi dementia eum gradum honoris assequebantur, omnib⁹ qui vel animi magnitudine, vel sapientia præstabant, vel necem vel exilium inferebant. Cũ igitur ita Remp. propugnatoribus omnino spoliassent, sine vllo metu crudeli dominatu populum qui eam aluerat opprimebant. Quid est autem quæso in terra tyrannide tetrius? Quid odio maiore dignius? Quid iuri humanę societatis infestius? At omnes fermè tyrannos accepimus demẽtia, & scelere multitudinis natos esse, eiusq; præsidio potentiam corroborasse. Nec enim, vt antiquissima commemorem, Orthagoras Sicyonius, aliam sibi viam ad tyrannidẽ munimur: nec alijs artibus Cypselus Corinthum occupauit, nec Phisistratus alia ratione Athenarum potius est. Quid

hic

hic referam Gelonem. Alexandrum, Phalarim, alioſq; innumerabiles non ſolum in illa antiquitate, ſed patrum etiam noſtrorum memoria tyrannos inſignes, quos omnes conſtat populares extitiſſe, & populorum amētia eas opes comparaſſe? Si laudari poteſt tyrannus, laudate populum, qui tyrānos gignere, & alere ſolitus ſemper eſt. Quòd ſi tyrāni deteſtabiles & execrādi ſunt, quis populi temeritatem nó execrabitur, quæ tam immania & importuna monſtra in humanarū rerum perniciem extulerit? Quamuis igitur, vt eò reuertamur vnde digreſſi ſumus aliquis populus aliquo tēpore ſedatus, & quietus eſſe videatur, nó quid tunc non agat animaduertēdum eſt, ſed quæ ſit eius vis, quæ mens, quæ opinio, quæ voluntas, quid efficeret, ſi fuiſſet legum cuſtodia liberatus, quā ſit in feſtus bonis, atque ſapientibus, quàm facilis atq; benignus improbis, quanta poſtremo detrimenta communibus rebus, amentia multitudinis, inuecta & importata ſint. Extat querela grauiſſima Solonis elegantiſsimis verſibus conſcripta, quibus deplorat ſuorum ciuium inſaniā, & cupiditatē, qua quidem aſſerit, omnes Atticas opes confici, atq; conſumi. Nondum opes Aſiæ luxuriam in Græcorum mores inuexerāt, quæ homines effœminarent, omneſque

virtutis neruos inciderent: cum iam animaduerteret vir ſapientiſs. omnem populi impetum ad interitū ſpectare. Cum enim videret potentium inſolentiam,& perditorum hominum egeſtatem,timebat ea mala,quę vel propter eximias opes, vel propter extremam inopiam excitari ſolent,ſtupra,adulteria,intoleranda conuitia,furta,latrocinia,ſacrilegia:deinde ſeditiones,proditiones,clandeſtina cum hoſtibus colloquia, atq; tádem patriæ totius euerſionem, quæ omnia ſolent omnibus populis accidere. Quod vt melius intelligamus,inſpiciamus à capite aliquam Remp.rerum geſtarum gloria florentiſsimā, qualis extiterit eo iam tempore,quo ſeueriore diſciplina fundata eſſe videbatur. Fuit ne populus vnquā populo Romano aut prudētiæ opinione grauior, aut rebus geſtis illuſtrior? Non prorſus.Ponite nūc ante oculos ſingulas Romanorum ętates,& ea ſcelera, quæ temporibus illius Reip.caſtis,& integris concepta fuere,in memoriam reuocare,vt melius de omni populo iudicare poſsitis.Vt enim facinora regum ætate nefarie ſuſcepta præteream, poſt exactos reges populus in duas continuo partes diſtractus ab externis bellis ad inteſtinā ſeditionem cōuerſus eſt.Principes enim id propoſitum habebant, vt plebi libertatē & fortu

nas eriperent. Publica itaque bona domum auertendo, & priuatos homines suis exturbã do, in potestatem suam omnia redigebant. Plebis iracundia furẽs ad nobilitatis imperiũ exscindẽdum, inuidiæ etiam stimulis concita ta ferebatur. Alteri igitur [redacted] quorũ tutores esse debebant, iniurijs gr[redacted]imis onerabãt: alteri in illos in quorum tutela erant omnes opes Reip. impetum faciebãt. Interim potentiu m hominum cupiditas omnes possessiones vsurpabat, fœneratorum immanitas ciues in neruo deuinctos eõtumelijs atq; verberibus conficiebat: multitudo tribunitis furoribus agitata, omne imperium aspernabatur, vimque summis magistratibus inferebat, clãdestini, nocturniq; cœtus, & occultæ ciuium coniurationes interitum Reip. denuntiabant.

Quid referam illas intanę plebis secessiones, illam nobilitatis in opprimenda plebe contumaciam, illam temeritatem plebis ad affligendam publici consilij grauitatem instructã & armatam, illam postremo odij acerbitatẽ contra populi commoda in principũ animis insitam, & penitus inherẽtem? Iam in legibus rogandis, aut obrogandis, in tribunorum intercessionibus, in obnuntiationibus augurum, quantæ turbæ commotę, quantæ cædes etiam interdum factę? Pauci enim erant, qui ratione

aliqua

aliqua ducti, communi vtilitati consulerent, multi qui omnia infima summis patia facerẽt turbarent, atq; commiscerent. Tantum itaque malum erat populi scelere conflatum, vt bellum quantumuis magnum, atq; periculosum esset sanis ciuibus optabile, & expetendum. Nec enim [redacted] ratione poterant discordiæ sedari, nisi communis periculi metus animos otio dissidentes ad commune malum depellendum coniungeret. Hæc erat illi prisca Romanorum disciplina: hoc illud Reip. decus, & ornamentum: hi deniq; ciuitatis illius sancti, & incorrupti mores. Non hic disputo de immensa luxuria, & auaritia, & reliquis pestibus quæ post imperium latissime propagatum, & otium terra atq; mari constitutum in cubuerunt ad nominis Romani perniciem. De illa ætate incorrupta priscorum hominũ loquo omnium Græcorum, atq; Latinorum scriptis illustrata. Quód si nullus vnquam populus habitus est Romano præstantior, isque vel eo tẽpore, quo magis excellere videbatur omnibus virtutis & industriæ laudibus, fuit infinitis sceleribus inquinatus: Quid de reliquis omnib⁹ existimãdum est, qui omnia studia vitæ in turpẽ quæstum & effrenatam libidinem cõtulere? Vera est igitur & sapiens eorum sententia, qui à procuratione populi, tanquam

tanquam à nauigatione maris ſcopuloſi & infeſti, fugere prçcipiunt. Non immerito itaq; Demoſthenes cum Athenis exultaret, & ciuitatis arcem reſpiceret, flens exclamabat. O Minerua, inquiés, Quid tibi venit in mentem tribus feris importuniſsimis delectari, noctua, dracone, & populo? His quidem verbis ille vir eloquentiſs non modo grauiter vt debuit, in populum inuectus eſt, ſed eius etiã naturam, & ingenium ſapienter explicauit, eum cum noctua, atq; ſerpente coniugens. Nulla enim noctua ſic luce ſolis, vt multitudo ſplẽdore virtutis offenditur. Nullus draco tã vaſtui & immanis eſt, qui ſit cõferendus cum feritate populi, multiplici lapſu, & impetu furente omnia peruertentis. Ergo cum hominum opiniones cum eorum moribus & vita conſentiant, ita vt id ſolum laudent, quod in ſtatutis ſuis conuenire viderint, conſteque omnem populum eſſe magnis furoris & amentiæ ſtimulis agitatum, atq; virtutis ipſius inimicum, erit quiſquam tam ſine mente qui dignitatem aliquam in illius opinione poſitam exiſtimet? qui tam feri & indomiti animalis motus obſeruet? qui multitudinem cæcam, & amentem ſibi magiſtram vitæ conſtituat? qui deniq; id illius infinitam libidinem actiones adminiſtret. Quid enim eſt amentius, quàm tam

tam varias & inanes hominum opiniones intueri? Quid difficilius, quam tam contrarijs, & inter se repugnantibus studijs & cupiditatibus obtemperare? Quid deniq; miserius quàm populari⁹ offensiones metu dies atque noctes examinari? Est enim primum libertas abijciẽda, sine qua vera dignitas, quæ tota est in virtute posita, ne intelligi quidem potest. Virtus enim nó in populi opinionem, sed in se ipsam intuetur, nec leges accipit, sed poti⁹ imponit, nec vllis malis frangi potest, sed est ab omni malorum impetu semper inuicta. Fit itaq; vt dum miseri homines dignitatis specie capti gloriam consectantur, omnia ornamenta verę dignitatis amittant. Deinde quid absurdius quã honestatis iudicium committi iudicibus inhonestis atque totius virtutis ignaris? Sẽper enim cum de re aliqua quęstio exoritur, requirimus iudices qui sint eius rei, quæ vocatur in dubiũ, scientissimi. Si de philosophia certamen est, summos philosophos studiosè consulimus. Si controuersia aliqua iuris incidit, eorum sequimur auctoritatem, qui optimi iureconsulti numerãtur. Si de rebus ad artem musicam pertinẽtibus ambigimus ad eorũ examen, qui sunt in musicis valde exercitati omnia perpendim⁹. Neq; id solum facimus in artibus ingenuis, sed in sordi-

dis

dis etiam, vt ad iudicium artificum excellentium omnia referamus. Nihil enim arbitramur indignius, quam velle aliquem de re cuius vim penitus ignorat, ferre sententiam. Si igitur in omni contentione eorum insolentiã qui iudicant de reb° quas nunquam cognitione attigerunt, intolerãdam censemus, quî conuenit existimationẽ multitudinis virtutis expertis & ignaræ, in virtutis iudicio magnifacere? Quid? In artibus leuiss. iudicum imperitorũ audaciam dãnamus, rei vero omnium maximæ atq; pulcherrimæ iudicium populari amentiæ committemus? & non quid pauci sapientes, sed quid vulgus imperitum statuat intuebimur? & quos singulos vt leues, & insanos cõtemnimus, ijs vniuersis tantum auctoritatis tribuemus, vt eorum opinione à turpibus honesta distinguamus? Quid illud? Quãtum mali est? Nemo enim potest ab omnibus laudari, nisi sit iucundus vniuersis. Nemo autem potest id assequi, nisi seipsum ijsdẽ sceleribus astringat, quibus vniuersam multitudinem infectã esse videt. Nihil est enim aptius ad amorem conciliãdum, quàm studiorum similitudo. Est igitur illi necesse qui diligi cupit, vt ineat rationẽ qua populi cupiditati satisfaciat. Ita efficitur vt qui gloriæ seruiũt, nõ modo sint humiles, & amentes, verum etiam

scelerati.

scelleritati. Nam populari temeritati ita ad dictum esse quempiam, vt nihil moliri audeat, quod intellexerit non fore populo iucundum, est extremæ cuiusdam humilitatis, honestatis autem iudiciũ ad multitudinis arbitrium deferre singularis stultitiæ: Indomitis vero populi cupiditatibus obtẽperare, sceleris immanissimi. Est igitur illorum humilitas contemnẽda, & leuitas irridẽda, & improbitas execrãda. Illud autem est valde odiosum, quòd vt quisq; maximo animo præditus est, ita maxime opinionis errore gloriam aucupatur: eaque de causa omnia vitæ cõsilia ad populi voluntatem alliciendam dirigit. Nec enim potest aliter clarus esse, & summos honores adipisci, nisi popularis existat. Popularis autẽ ille est, qui nihil omnino neque dicit neque facit quod populo ingratũ fore cognouerit. Cum igitur is qui valet industria, & ad omnẽ disciplinam docilis est, animum suum ad studium multitudinis adiũgit: tetra facinora suscipiet. Quòd si solum habetes, & tardi animi raperẽtur in istum errorem, non tantum damni fieret. Nam neq; si se studio sapientiæ dicauissent, valde proficere potuissent, neque ex eorum erratis tam multa detrimẽta fuissent rebus communibus importata. Cum autem homines florentes ingenio sic vitã instituunt, vt

morem

morem populo gerendum existimét, duplex malũ est. Nam & se ipsos priuant illo amplissimo virtutis fructu, quem perciperent, si studia sapiẽtiæ coluissent, & multa grauiora mala possunt ciuib⁹ suis excellenti industria machinari. Præstãs enim naturæ vis perinde est, atq; sunt ij mores & disciplinæ, quibus informatur. Vt enim nihil est Reip salutarius ingenio excellente, si fuerit honestis artibus excultum, ita nihil Reip. pestilentius esse potest animo maximo prauis opinionibus imbuto. Ergo qui populi leuitatẽ intuebitur, quo maiore industria fuerit, eo erit pernicioſior: populi enim disciplinæ assuefactus ingeniũ suũ ad ea flagitia quæ populi cordi esse videt, diligenter exercet: & in ijs conficiendis inter omnes excellet. omniaq; summo studio declinabit, quæ populo suspecta & inuisa cognoscit. Atq; primum cum Philosophiæ studium vulgo spretum, atq; cõtemptum esse videat, numquam is erit qui magnam vitæ partem in studijs sapientiæ consumendam existimet. Nunquam igitur inuestigabit, quis sit terræ situs, quæ forma, quæ circũscriptio, quæ maris vniuersas terras ambientis species, atque magnitudo, quæ fontium, & fluminum natura, quàm disparia, atq; dissimilia genera plantarum, & animantium. Neque inquiret vn-

quam,quę sit origo ventorum,quæ vis fulgurum,& fulminum,vnde nocturnę faces flammis coruscantib⁹ & cometę quos vulgus esse putat malorum prenuntias, existant. Nunquam denique iucũditatẽ illam sententię, quę percipitur ex admirabili specie atq; pulchritudine siderum,immutabili cõstantia certos, & æquabiles motus, in omni ætate conseruantium, neq; postremo in sui ipsius cognitione studium vllum ponẽdum arbitrabitur. Quę certè consideratio illum ad summum sapientię gradum perducere ingentiq; voluptate afficere,& ad summi rerum cõditoris amorem incendere potuisset. Sic autem omnibus opibus diuinis affluens,illum beatum statũ assequeretur, qui in cælestium atque diuinarum rerum cognitione consistit. Ille enim demum est beatus existimandus, cuius mens hoc diuino comtemplationis pabulo,quasi quodã nectare & ambrosia alitur atque sustentatur.

Quid enim aliud est *D*eorum interesse conuiuijs,quàm diuinis opibus sapientiæ,quæ quidem sunt epulæ mentis,& cogitationis abundare? Nolite enim putare doctiss. homines fictis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, vt crederemus Tantalum aut Prometheum,aut alium quempiam à *D*eis conuiuio splendide magnificęq; ornato acceptos fuisse:

se: Sed cum existimarent *D*eorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ perueſtigatione multum opere & ſtudij cõſumebant, *D*eorum conuiuas appellauere, quòd diuinis Sapientiæ dapibus alrentur. Felix enim illi habendus eſt, non qui ingenio ad quæſtum, & libidinem abutitur, ſed qui rerũ potuit cognoſcere cauſas. Qua quidem notitia nihil vtilius aut humanę naturę cõuenientius inueniri poteſt. Nam ſi natura pulchritudinem amamus, nihil poſſumus cernere hac tam excellenti mundi ſpecie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit, nullæ voluptates ſunt cum ijs quę mente ex notitia rerũ capiuntur, vlla ex parte conferendæ. Si trãquillus animi ſtatus eſt ardenter expetẽdus, nihil eſt quod maiorem vim habeat ad conſtãtiam animi comparandam. Is enim qui diuinarum rerum pulchritudinem amare cœperit, nunquam humanarum cupiditate cõcitatus vllũ ſcelus admittet. *D*einde cum ſic natura comparatum ſit, vt mores noſtros ad imitationem eorum, quos aſsidue intuemur effingamus, opus eſt, vt qui ſingulari ſtudio in naturæ cognitione defixi ſunt, cæli magnificentiam, cõſtantiam, & ornatum imitẽtur: nec aliquid in vita ſuſcipiãt, in quod aliqua humilitatis, aut inconſtantiæ, aut turpitudinis ſuſpicio cõue-

nire posſit. Nã humilitati repugnat amplitudo naturæ, incõſtãtiæ rati & æquabiles aſtrorum omnium curſus, totiuſq; cæleſtis naturæ firmitas: turpitudini vero tam magnifici operis decus & ornamentum. Ex ijs itaq; ſtudijs præclariſs. efflorescat necesſe eſt pietas, atque iuſtitia, & reliquæ virtutes, quibus humani animi excoluntur, atq; ad diuinæ mẽtis similitudinem accedunt. His igitur tantis tamq; diuinis honeſtatis fructibus qui ex ſtudio ſapiẽtiæ conſtãt, carebit is, qui gloriam expetendam cenſet. Neceſſe enim eſt, ſi in vulgus commendari cupit, vt ſeipſum ab eo ſtudio ſeiungat, quod vulgo deſpici, atq; contemni perſpicit. Qui quidem ſi multitudinis opinionẽ deſpiciens, animum ſuum ſummis artibus excoluiſſet, quàm facile cõtemneret omnes iſtas inſanias populares? Nec enim conuenit, animum incredibili celeritate, cælum, terras atq; maria perluſtrantem, aut gloriæ celebritatem anguſtis terræ finibus exiguoq; temporis ſpatio circumſcriptam exquirere: aut ignobilitatem, vt maximũ malũ extimeſcere. Omnis enim gloriæ ſplendor exiguis regionibus continetur, & intra breue tẽpus extinguitur. Et quamuis in omnes rationes effundi, atque in ætatem longiſſimã propagari potuiſſet, illi tamẽ qui infinitam cæleſtium regionum magnitudinem

dinem animo peregrinatur, & qui eterni tatem cõsiderat, nihil magnũ esse potest, quod sit terrę angustijs inclusum, & aliquando tandem vetustate consumendum. Omnis enim humanarum rerum memoria necesse est tandem obscuretur & euanescat, & oblitione sempiterna deleatur. Quòd si veritas ad sapientium normam dirigenda est, cõstatq; sapientes homines gloriam paruipendere, quid causę est cur gloriam expetamus? Nec enim vlla reclarius se sapientia solet indicare, quã glorię contẽptione. Qui enim ambitione districti, hominum rumusculos intuentur, aperte declarant, nõdum se mentis aciem in naturę magnificentiam intẽdisse. Illud deinde naturę iudiciũ num est parui ducendũ? Omnes enim qui glorię causa ad res gerendas impellantur, eam cupiditatem occultant, atq; dissimulant, seque finem alium sibi proposuisse profitentur. In quo facile iudicant inesse in gloriæ cupiditate insignem aliquam fœditatem. Non enim quod amplum, & honestum esse statuunt, ab hominum conspectu remouendum censet, sed potius enituntur vt id in omnium oculis ponant atq; cõstituant. Cum ergo illi qui nondum sensum omnem amiserunt, gloriæ cupiditatẽ in hominum conuentu profiteri non audeant, nonne aperte iudi-

cãt eam esse insigni turpitudini affinẽ? Quod si cupiditas gloriè turpis est,& ipsa gloria turpis habenda est. Neque enim ea res honesta est existimanda,cuius appetitum inhonestum esse constat.Nec mirandum est eos etiam qui omnia referũt ad nominis claritatem,qui populi famam vt rem omnium præclarissimam sibi proponunt,natura admonitos sentire huius insanę cupiditatis turpitudinem.Est enim tum pestilens & exitiosa, tum insatiabilis, & infinita:nempè cuius nec ardor vllo modo restingui, nec impetus vlla ratione coerceri potest. Nec modo singulos homines amentes, & insanos efficit, sed vniuersam Remp. exagitat,&omnia societatis humanæ iura peruertit.Ex illa enim acerbissima odia, turbulẽtissimæ seditiones, teterrima bella nascũtur.Reliquæ deinde cupiditates pacem plerumq; & otium expetũt,vt iis rebus potiantur, quæ in bello obtineri nequeunt: at hæc vna quietem publicã pati nõ potest:nec aliud optat, quàm patriæ procellam & tempestatem rerumque omnium cõfusionem.Postremo singula vitia singulis virtutibus aduersantur, vt libido tẽperantiæ,frugalitati luxuria,liberalitati auaritia:at hoc vnum in omnes virtutes cæco impetu incurrit,omnemq; splẽdorem decoris, & honestatis extinguit.Atq; in primis quàm sit

contra

contrariũ prudẽtiæ videamus. Eſt enim prudentia recta ratio lumen quoddã animo præferens, quid fugiendum, aut ſequẽdum ſit, ſine vllo errore præſcribens. Hoc tamen lumẽ is habere non poteſt, qui multitudinem inſanam atq; dementem ſequitur, & in omni officio ſeſe ad eius libidinem accõmodat. Qui autem gloriæ ſeruiunt, vt demõſtrauimus, libidini, & amentiæ multitudinis addicti ſunt. In aura enim populari dignitatẽ omnem conſtituunt. Quare, neceſſe eſt vt in caſdẽ tenebras incurrant. Videmus enim eos qui ſemper aliquid noui in Rep. moliuntur, & quietẽ ciuitatis ſtatum ſolicitant, magnos, atq; claros exiſtimari: qui vero bonum & æquũ populi rumoribus anteponunt, in obſcuritate latere. Sic enim eſt amens multitudo, vt turbulentos homines, perniciemq; rebus communibus afferẽtes laudibus in cælum tollat: Salutares autem ciues communi paci, & otio conſulẽtes, ne homines quidem exiſtimet. Quid autem amentius Hectore? Cum enim illum hortaretur Polydamas ne temere cum Achille cõfligeret, ſed reciperet ſe intra mœnia, vnde hoſtium impetum ſine vllo periculo propulſaret, cõſilium illud ſpernens, ſe, parentes, & patriam funditus euertit. Videmus tamẽ illum viribus ſuis ſtultiſsime præſidentẽ diui-

nis laudibus ab exercitu affectũ: Polydamantem vero patriæ sapientissime consulẽtem in digno conuitio iactatum Quis autem, vt fabulas omittamus, ex ijs qui gloriam amant, non se mallet. Annibalis quàm Hannonis esse similem? cum alterum videat eximijs laudibus efferri, alterum vix à quopiam nominari. Atqui Hannonis consilio potuisset Carthago diutissime permanere: Annibalis autẽ amentia omnes opes Carthaginis excisa sunt. Infinitis exẽplis è Græca, & Latina historia sumptis poterit confirmari, quàm sit studium gloriæ prudentiæ aduersarium. Sed minime necesse est. Quotidie enim videmus eos qui ciues ad inutilia bella solicitant, qui temeraria & periculosa cõsilia sanis, & tutis anteponũt, quorum animi sunt stimulis quibusdam amẽtiæ concitati, ad facinus obeundum, in oculis ciuium esse, & vt viros acres & animosos omnium sermone celebrari: cõtrà vero qui ciuitatis otio consulunt, & longe in posterum consilio suo Reip. incolumitati prospiciunt, ignauos haberi. Iam ipsam gloriam tãtopere colendam putate, quantæ tandem est imprudentiæ, atque leuitatis argumentum. Neque enim quidquam fingi potest leuius aut commutabilius, populi existimatione atq; voluntate. Sæpè enim pertenui quadam suspicione,

sæpè

sæpé sermone nó certis auctoribus dissipato non raro inuidia ex alicuius hominis egregij dignitate concepta, eos, quos antea laudibus affecerant, atrociter insequuntur, eorumque nomini notam nefariæ turpitudinis inurunt, quos paulo ante in cælũ extulerant. Cum igitur tanta sit in gloria leuitas & incóstantia, is certé qui contra omnia fortunæ tormenta se gloriæ præsidio præclare septum, atq; munitum esse statuit, stultus & demens est existimandus. Ille tamen longe dementior, qui videns quam infirma sint omnia egregiæ famæ propugnacula, omnia tamẽ illius causa sibi facienda putat. Vtrum q; igitur nimis alienum est à prudẽtis sentẽtia, & grauitate, & ea præclara ducere, quæ sunt inania, & quæ sentit esse inutila ardenti studio consectari. Deinde qui fieri pót, vt vir excellẽti ingenio præditus neq; solum longo rerum vsu, sed omniũ gentium monimentis instructus, qui populorũ, atq; regum illustrium imperia, & res gestas cognouerit, & totius ætatis consequentis ordinem diuina mente perspexerit, laudem à paucis. hominibus, iisque imperitissimis magno studio petendam arbitretur? Quantula enim est ista hominum multitudo apud quá laudari possumus, si ad omnes homines qui vniuersam terrã incollunt, si etiam ad illorũ;

qui fuerunt, posteaue nascẽtur numerum cõfetantur? Fieri ergo non potest, vt vir omni prudẽtia cumulatus, gloriam, cum & exiguis terrarum finibus circũscribatur, & breui temporis spatio terminetur, & postremo in leuitatis opinione sita sit, non contemnat, atq; despiciat. Quod si quis ista cupiditate non vacauerit, quamuis prudentiæ nomen habeat, imprudentissimus est habendus. Satis enim indicat se parũ instructum, & ornatum esse illis rebus, quæ prudentiam efficiunt, cũ id appetit, quod præ illarum splendore erat valde contemendum. Cum igitur exploratum sit gloriam sitam esse in opinione populari, quæ quidem semper est comes stultitiæ, atque temeritatis, nihilque minus conuenire prudentis hominis grauitati, quam id appetere quod est Reip. perniciosum, & sapientis amplitudine nimis indignum: nihil magis perspicuum esse potest, quàm gloriæ cupiditatem prudentiæ repugnare. Si autem cupiditas gloriè prudentiæ aduersatur, & prudentia virtutem omnem continet, is quem studium gloriè solicitat virtute omni carebit. Primum enim necesse est, vt humane societatis iura violet. Videmus enim vulgo despici simplices, & apertes homines, nihil per vim, aut fraudem gerẽtes, sed iustitiam atque pietatem studiose colentes

lentes. Eos quamuis pleriq; bonos viros esse fateantur, ciues tamen nullo numero habent. Vxores autem calamitatem suam deplorant, quod datę sint in matrimoniū ignauis hominibus quibus neq; studium sit patrimonium augere, neq; opes malis artibus amplificare. Serui moleste ferunt se dominos imbelles, & nulla industria præditos habere. His autem sermonibꝰ incitati liberi dictitant se nulla ratione parentum vestigijs ingressuros, sed vbi primum adoleuerint, operam daturos, vt in Rep. dominentur. Nihil est igitur ad opinionem multitudinis humilius innocentia: nempé quam contemnunt ciues, execrantur vxores, serui despiciunt, liberi summa contentione fugiendam esse censent. Omnes enim existimant eos qui leges sanctas habent, & æquitate omnia mentiuntur, nó consilio, sed imbecillitate ab iniuria abstinere: & eū qui importunitate propositā nó cōtendit, vt per scelus etiam nefarium ad summū honoris gradum ascendat, hominem abiecti animi, aut amentem iudicant. Hanc igitur vnam rationem augendi nominis, & gloriæ comparandæ plerique putant, quæ in vi & audacia consistit. Dum enim vident eos qui leges obseruant à multitudine cōtemni, non modo ciuilia iura, sed illud etiā ius naturæ lege sancitum incredibili

dibili audacia conculcant. Neque enim poſſunt illum ſtatum aſſequi, quem ſibi proponunt, quamdiu æquo iure cũ ciuibus ſuis contenti fuerint. Quantum igitur in illis eſt, ea omnia conuellunt, quæ cupiditati ſuæ obſtare vidẽt, nempé leges iudicia, conſiliũ publicũ, & omnem deniq; conſtituendæ Reip. rationem. Quid enim attinet hic commemorare, quantam cladem rebus humanis inuexerit, vt alios innumerabiles omittam, imperatorum gloria? quantam cædem, incendium, vaſtitatem, orbi terrarũ intulerit? quantas furor hic immanis in omnibus regnis, & imperioſis populis ſtrages ediderit? Sunt enim hæc adeo perſpicua, vt oratione nullius indigeát. Nec per ſe ſolum eſt ambitio, & laudis effrenata libido peſtilens & exitioſa, ſed auaritiá & ſimiles rerum humanarũ peſtes effundit. Qui enim principes eſſe cupiũt, omnes auaritia immani ſunt. Partim enim exiſtimant valde pertinere ad dignitatis amplitudinem ſplendidi cultus elegantiam, partim ad gratificandi voluntatem & multitudinem infinita largitione deliniendam opes ſummo ſtudio comparandas eſſe ducunt. Omnes itaque qui nominis claritatem amãt, ita pecuniæ ſtudent, vt eam omnibus rectis artibus anteponant. Qui quidem ſi in gloria ineſſet aliquod bonum atq;

natura

natura expetendum, cum alienū appeterent, & iura violarēt, potuiſſent ſe non inhoneſta ratione defendere. Hic ego ridens. Te quidem, inquam, eorum cauſam agentem ſanè libenter audirem. Non quòd diffidam poſſe te, modo velis, omnia crimina quàtumuis tetra & capitalia diluere. Eſt enim ingenioſi iuriſconſulti perditam litem, omniq; iuris præſidio deſtitutā ſuperiorem efficere, & ad cliētis vtilitatem leges omnes interpretari. Quā uis igitur non dubitē te facile poſſe facinoroſos homines crimine omni liberare, cupio tamen acumen iſtud ex artificio veſtro deprōptū propius intueri. Oblitus ne es, inquit ille, me hodie iuriſcōſulti perſonam depoſuiſſe? Nō eſt igitur cur tibi inſidias fieri ſuſpiceris. Omnē namque artem, qua, vt inquis, cauſam è manibus aduerſariorum cum volumus extorquemus, à noſtra diſputatione remouebo. Alibi igitur cenſeo tibi caueas. Hic enim nihil erit veteratoriū, aut malitioſe comparatum ad fraudem inferendam. Vere itaque & ſimplici animo patrociniū eorum ſuſcipe rem qui laudis cupiditate cōtra ius opes ſuas amplificant, ſi cōſtaret gloriam eſſe rem præclaram & expetendam. Non tamen tu fortaſſe mihi ſuccēſeas, illos defendam ſi ad me accedant. Ipſi pro ſe cauſam dicēt. Finge igitur

ſic

sic tecũ loqui homines claros honoris & laudis appetentes. Nos,inquient,ij certe sumus qui omnia vitæ cõsilia ad gloriam & honorẽ referamus:ignobilitatẽ & humilitatem in extremis malis numeremus : & nihil esse ducamus præclarum,& excellens,nisi quod ad famæ celebritatem dirigatur. Quo circa nullũ laborem fugere , nullum periculum recusare in hoc studio debemus: nec nobis indignum aliquid putare, quòd nos ab obscuritate vindicet in hominum lucem & claritatẽ. Neque enim vllum tantum malum opinione nostra fingi potest,quod sit cum obscuritate, & contemptione aliqua ex parte conferendum. Possesne tu qui gloriã laudis tam honestum orationis principiũ vituperare. Minime inquã. Nunc igitur,inquit , attende qua ratione hoc iacto fundamento defensionem instituerent. Cum igitur,inquient,omnia ad nominis amplitudinem dirigamus,consentaneum est , vt ea studia persequamur,quæ gloriam pariant, ea vero deseramus , quæ apud omnes improbantur. Videmus autem homines iustitiam & æquitatem obseruantespropter inopiam vulgo cõtemni:eos autem qui opibus abundant, quamuis iniustissimi sint, erectos & alacres magnoque famulorum antecedentium , atq; sequẽtium turba constipatos incedere. Hi ad

Reip.

Reip consilium adhibentur: illis honores deferuntur: eos omnes mortales intuentur, cum ob vitæ magnificentiam, tum quia sperãt eos tantum posse publicam salutem atq; dignitatẽ tueri, quibus amplissimę fortunæ fuerint. Quantum autẽ instrumentum in pecunia sit ad dignitatem, non solum vitæ communis exemplis, sed etiam prudentissimorum hominum auctoritate confirmari potest. Ille enim primi vrbium conditores, atq; rectores, qui sempiternæ memoriæ commendati sunt, sic initio statuerunt, vt tantum loci quisq; haberet in ciuitate, quantum illi pecuniarũ esset. Censibus enim constitutis, omniq; populo in certas classes pro pecuniæ ratione distributo penes eosdem honores summi fuere, qui summis opibus affluebant. Ita igitur factum est, vt egẽtibus à Reip. moderatione deiectis, diuites atq; beati res communes administrarent. Hic autem mos omnium gentium consensu confirmatus est. Quære Hispaniæ tuæ monimenta, & reperies Hispaniæ primarios viros, diuites homines appellatos fuisse. Sic enim passim legimus, reges quoties de rebus ad Reip. summam pertinentibus consultare voluissent, diuites homines euocasse, vt eorũ ope, & consilio vel bellũ, vel pacem facerent: Nomine autem diuitum satis constat princi-

pes

pes intelligi, qui quidem, vt ex nomine appa ret, non tam virtute & industria, quã opibus & facultatibus ad illũ principem locum alcẽderunt, & nobilem stirpem in multa secula propagarũt. Hæc cum ornatius, & copiosius explicarent, tũ illam nobilitatis ciuilis rationem à te duobus libris constitutã euerterent, ostendent s quã parum sit firmitatis & roboris in vir, ute ad posteritatem nobilitandã, nisi opes adhibeas, quæ solæ, cõplures familias illustres & nobiles effecerunt. Id autem demonstrarẽt, in singulis nobilium familijs per spicuum faciẽtes, eas omnes ex opibus singulari diligẽtia partis, originem duxisse: atque tantisper dignitatem retẽturas, dum incolumes fortunæ permanserint. Hæc igitur cum verbis illustribus & acutis sentẽtijs disseruissent, tum ita fortasse concluderent. Ergo cum tanta momẽta sint in diuitijs, ad gloriã comparãdam, cum omnes auditus ad honores, ad imperia, ad generis nobilitatẽ, qui sunt sæpe numero virtutib⁹ intercluſi, magnitudini pecuniarũ aperti sint, & nos vitam sine dignitate mortis instar putemus, possumus ne pecuniam aliqua ratione contemnere? Non prorsus, inquient. Aut enim diuitiæ nobis, omni studio quærendæ sunt ad nominis claritatẽ, aut gloriæ studiũ omnino deferendum. Nihil

est

est enim gloria sumptuosius, quam vel minima illiberalitatis suspicio frequenter obscurat. Sūt enim in vitæ cultu immanes quidam, sumptus faciendi: sunt hospitibus conuiuia splendide atq; magnifice comparanda: est amplissima familia semper alēda: sūt multi mortales muneribus allicièdi: sunt postremo multa ad vniuersi populi voluptatē atq; plausum referenda. Qui autem existimat se iuris æquitati obtemperando hos tantos & tam multis in locis sumptus facere posse, est omni sensuū auxilio destitutus, atq; vitæ communis ignarus. Qui enim iustitia par esse voluerit, nunquam opibus & potētia superior esse poterit. Est igitur necesse si vellimus illorū vestigijs insistere, qui nomen suum immortalitati consecrauerunt, qualis fuit C. Cæsar & Cn. Pompeius, & alij huius generis innumerabilis factis illustres, & vitæ splendore magnifici, vt multa contra iuris præscripta moliamur: vt prædam ex priuatorū bonis faciamus: vt publica depopulemur: vt nullam occasionē patrimonij contra fas augendi pertermitamus. Neque est cur nos vlla iuris ratio perturbet. Si enim esset aliqua constans & certa iuris descriptio, non tanta esse contentio armorū propter controuersiam iuris excitata. Omnes enim qui sumūt arma, ius suum persequi dicunt:

cunt: eiusdemq; defensio patrem vtramq; ad hostilem dissensionem solicitat. Vnde facile apparet, cum reliqua omnia sint dubia & controuersa, hoc vnum iustum esse, cõmunique gentium more comprobatum, vt legum æquabilitas locũ tãtum habeat in ijs, qui fortuna sunt, & conditione pares: qui vero potẽtia præstãt, omnia quæ virtute occupare poterunt obtineant: illisque cedant imbecilliores & ita tandẽ omnia, ad eos qui sunt in summo loco collocati deferantur. Pareant igitur istis legibus qui imbecillo animo sunt, vitamq; in humilitate ducere, & contumeliam pati possunt. Nobis vero qui propter altitudinem animi nihil vnquam abiectũ & humile cogitauimus, indignum est vlla legum formidine conturbari. Quid? Nos cum ad decus nati, & instituti simus, & ad excellẽtem gloriæ formam amplectendam ardenter incitati, cum tãtum opibus atque dignitate valeamus, æquo iure cum infima plebe viuemus? & eadẽ iuris societate deuincti, cum ijs erimus, quos tãto interualo superamus? & æquo animo cum abiecta & contempta multitudine commercium iuris habebimus? Non profecto vlla conditione tãtam indignitatem patiemur. Omnia potius iura violabimus, & vniuersæ patriæ statũ conuellemus, quàm tãtum dedecus admittamus.

mus. Hæc si dicerent homines clari atq; nobiles venit ne tibi in mentem, qua nam ratione posses eorum sententiam refutare? præsertim cum demostrarēt, sed eorum exēplum sequi, qui sempiternæ memoriæ, propter factorum excellentiam, commendati sunt? Non ita quidem facile inquam. Neq; enim facile est dicere contra homines non modo potentes verum etiam acres, atq; ad dicēdum paratos, nisi sumpto prius spatio ad cōfirmationem animi, atq; diligentissimam commemorationē. Hic Metellus, quàm isti diserti, inquit, sint nescio: hoc vnum scio, illorum orationem ad tyrannidem spectare. Fieri enim non potēst, quin ea animi furentis elatio patriam opprimat, vbi primum vires nacta fuerit. Verum id quidem est, inquit Augustinus, attamen id mihi facile probant, non posse eos clarum in Rep. nomen adipisci, qui iustitiā colunt, sunt que magis ad excipiendam iniuriam, vt recta ratio postulat, quàm ad inferēdam parati. Sic enim est amens & ceca multitudo, vt eos pro nihilo ducat, qui manus à scelere continent: eos vero qui iura omnia conculcant, laudib⁹ exornet. Hoc igitur multos mortales ad omne nefarium facinus impellit, vt ex scelere laudem aucupentur. Fit itaq; vt gloriæ cupiditas non solum propter honorum contentionem,

ſed etiam quia eſt cum auaritia & luxuria cõ-
iuncta, omnia diuina & humana iura violet,
atque tyrannides vbiq; conſtituat. Huc enim
erumpat aliquando laudis appetitio, neceſſe
eſt. Videmus enim eos egregijs laudibus ef-
ferri, qui terri & immanes in patriã exiſtunt.
Quanta enim prædicatione celebrantur ij ve
teres, qui non contenti priuata viuendi ratio
ne, tyrannidem occupauere? Quin etiam pa-
trũ memoria multi, quos minime neceſſe eſt
nominare, egregiam laudem cõſecuti ſunt te
tra & crudelia facinora ſuſcipiendo, multaq;
cõtra publicam ſalutem, & vniuerſæ Reip. li-
bertatẽ moliendo. Hac enim ratione ſummis
honoribus vſi, & in ciuitatibus ſuis dominati
ſunt. Quid imperioſi populi? Quid reges il-
luſtres? Aliene ratione ſibi gloriam perpere
runt, quàm gẽtium iura violando, & iniuſtiſ-
ſima bella finitimis populis inferendo? Cum
enim ſummi principes animaduertãt nõ alia
via poſſe clarius & amplius nomen adipiſci,
quaſi cõmunes hoſtes generis humani, omni-
bus quos opprimere poſſunt infeſti ſunt. Hac
igitur libidine furẽtes cauſam aliquam dictu
ſpecioſam prætẽdunt, vt non ſine ratione vi-
deantur aliis regibus, aut populis pernicie af-
ferre. Primo igitur tenuiores inuadunt: dein-
de acceſsione victarum gentiũ duplicatis vi-
ribus

ribus potentiores adoriuntur. Iam si vident vicinos alteri seditionibus, ad discordiarum euentum tanquam ad certiss. prædæ attenti sunt. Sperant enim fore, vt altera pars illi supplicatum pro auxilio veniat, & hac via credunt ita se posse victis subsidio occurrere, vt tam victos, quàm victores libertate spolient aut certe partem vtramque mutuis vulneribus confectam aggredi cogitant. His artibus Assyriæ principes Imperium auxerũt. Iisdem Persæ, & Medi rerum potiti sunt. Hac ratione Athenienses in socios tyrannidem compararuere. Eadem etiam via Lacedemonij socios oppresserunt. Quid de Philippo dicam? qui partim vi, partim dolis & fraudib. vniuersam Græciam subiugauit? Filius autem illius Alexander cum orbem terrarum intustis armis peragraret, & innumerabiles nationes, à quibus nũquam læsus fuerat, euerteret, nominis sui gloria omnes mundi regiones impleuit. Qui si ab iniuria abstinuisset, ne tenuis quidẽ illius fama ad nos vsq; permanasset. Romanos autem quis non videt ambitione præcipites omnia bella quæsiuisse, iugumque omnibus terris imposuisse? Apud quos disputabat Carneades, omnes opes quas habebãt, illis dimittendas esse, si vellẽt iuris humani præscriptis obtemperare. Sed quid opus est in reb.

adeo perspicuis multis exemplis vti? Parum ne liquet omnes ferme qui ardẽtes gloriæ cupiditate in rerum bellicarum studium incubuere, nullam rationem iuris habuisse? Scitũ est igitur illud Antigoni dictũ, Sophistæ cuidam librum de iustitia inscriptum illi offerẽti. Nugaris, inquit, cum apud me de iustitia disseras, quem vides armis alienas vrbes inuadentem. Intelligebat enim Rex acutiss. cum qui ditionis augendæ, & gloriæ parandę gratia bella sumit, intra regiones officij cõtineri non posse. Inde adeo factum est, vt nullus vnquam rex Iusti cognomen assumpserit. Cum enim alij vrbium expugnatores, alij Aquilæ, alij Fulmina appellarentur, permulti etiã Inuicti cognomine gauderent, neminem vnquã in omni memoria ætatum, temporum, regionum accepimus, qui se iustum appellari vehementer expetierit. Quæretis autem fortasse, quę tanta illos amentia vexaret, vt sese titulis vim & impetum significantibus efferrent, iustitiæ vero nomen, quo nullum est magis regio muneri consentaneum, omnino despicerent? Quia videbant eos quos æquitas & continẽtia delectabat vulgo cõtemni, qui autem viribus ad iniuriam vtebantur, consentienti omniũ laude celebrari. Quòd si nihil est hominum opinione clarius industria militari, &

constat omnes fermè qui gloriam armis assecuti sũt iniustos, & humanos genere infestos extitisse, relinquitur, nihil magis pugnare cũ iustitia, quàm gloriæ cupiditatem. Hæc enim vt dictum est, propter honorum contentionem intestina bella concitat, patriamq; omni crudelitate lacerat, multisq; vulneribus impositis tandem extinguit. Nulla denique tanta iniuria est, quæ non habeat ortum è gloriæ cupiditate. Nunc si lubet fortitudinem videamus. Perge, inquam, hic enim audire cupio quid sentias. Primum, inquit, est euellendus error omnium animis insitus. Opinantur enim nihil esse quod magis accédat animum ad egregiæ virtutis studiũ, quàm eximiæ nobilitatis desiderium. Hoc autem euenit, quia parum acuté vident quantum interſit inter virtutem & audaciam, & quantum ab animi magnitudine furor & amentia differat. Nam si omnes qui quacumque de causa sese intropide in armorum discrimen inferunt, fortes appellandi sunt, cur nõ omnes sicarios & gladiatores multum in sanguine & cæde versatos fortes appellamus? Fit enim persæpè vt maiora facinora edant in turba perditi homines, quàm in prælio pro patria inito viri virtute præstantes. Quid est igitur quo virtus ab audacia, & temeritate præcipiti distinguatur?

Primum quidem rectæ rationis imperium, sine quo nulla mentis affectio poterit ad virtutis amplitudinem pertinere. Quos enim non ratio impellit, sed furor exagitat ad pericula subeunda, non modo parum fortes, sed ne homines quidem habendi sunt. Cui enim hac eximia laude non leones, & pantheras, in quibus natura incredibile robur insevit, ornaremus, si virtus aliqua posset sine lumine rationis aliquo modo consistere? Tum demum igitur existet illud animi robur inuictum, tunc eminebit illa virtutis præstantia, quam excellentem atq; pene diuinam arbitramur: cum ratio imperium tenuerit, atque pro dignitate præcipserit, quæ sunt tanquam terra, nefaria, & infesta acri impetu repellenda. Est enim hoc viri fortis officium, vt cum honestatem ratione duce perspexerit, eam omnibus vitæ commodis anteponat, illiusq; retinendæ causa mortem libenter occumbat. Et quemadmodum in Repibene constituta omnes leges sunt in armorum tutele, sic etiam in bene moratis animis omnia iustitiæ præscripta fortitudinis præsidio muniuntur. Existunt enim é corpore immanes iracundiæ, nefariæ cupiditates & timores horribiles, qui méti tenebras offundũt, eamq; de gradu deijciunt Fuit igitur necessaria ad firmissimam iustitiæ custo-

diam

diam quædam altitudo animi, mortem atque dolorem negligentis, omneſq; turbidos motus, qui cæco impetu rationis arcem oppugnant, acerrimè propulſantis. Eſt itaq; fortitudinis munus cum illud commune omnium virtutum, vt rationi obtemperet, tuum illud præcipuum, vt iuris æquitatem diuina conſtantia tueatur. Ergo ſi fortitudo ſemper rectæ rationi paret, & pro iuſtitiæ ſanctitatæ pugnat, illi qui ſe totos effingunt ad temerariæ multitudinis opinionem, & iniuriis quãplurimis vniuerſum genus humanum vexant, quomodo tandem poterunt ad fortitudinis excellentiam aſpirare? Eos enim vt antea diſputatum eſt, à multitudine laudari eximiè videmus, quorum vitibus & potentia fuerit omne lumen æquitatis extinctum. Quid igitur? illi ne tam claræ virtutis nomen aſſecuti merito videntur, qui dominandi libidine aut patriam oppreſſerunt, aut aliis gentibus à quibus læſi nũquam fuerant, libertatem eripuerunt, multoſq; mortales bonis omnibus euerterunt? Cur enim ſicarij atq; latrones infamiam vllam ſuſciperent, ſi iſti verum decus ſibi conciliare poſſunt? Neque enim ſunt minus quàm latrones, atq; piratæ generi hominum peſtilẽtes, immo quo maiores opes habent, eo maiores calamitates rebus humanis

inferunt. Ex hoc autem genere sunt illi Imperatores, quorum paulo ante fecimus mentionem, quos imperita multitudo tantis laudibus affecit, vt eos propemodum in Deorũ numero collocaret. Qui quidem tantum abest, vt fortes habendi sint, vt etiam in summa imbucillitatis turpitudine volutẽtur. Qui enim fortis est, idem est magnanimus: Qui autem est magnanimus animo excelso & alto, humana quæque omnia contemnente præditus est. Sed qui gloriæ studet, humana despicere nõ potest, cum in popularibus ornamentis omne decus vitæ constituat, efficitur itaque vt qui gloriæ seruit nunquam splendorem verę fortitudinis assequatur: fortitudini enim semper aduersatur animi infractio atq; demissio. Qui autem ex plausu populi dignitatem quærit, vt sit populo supplex & obnoxius opus est. Præterea si magnitudo animi seruitutẽ pati no potest, qua ratione illum magnanimum appellabis, qui se populo in turpis. seruitutẽ addixit? Nec enim vllo modo is liber dicendus est, qui se plebi indignè submittit: qui ad multitudinis nutum se totum accommodat: qui omnes infamiæ rumusculos extimescit, cuius omnia facta dicta, cogitata ad auram pupularem referuntur. Quòd si constas omnes virtutes esse inter se nexas atque inga-

tas,

tes, fortitudinéque esse quandam animi elationem ab omnibus timoribus inuictam ad alta & ardua incitatá, in fima vero cótemnentem, relinquitur planè, istam insanæ mentis affectionem, quæ se fortitudinis imitatricem esse vult, cum omni virtute repugnet, & ad populi auram captandam tam cęco impetu rapiatur, immanitatem potius, atq; leuitatem, quàm virtutem nominandam esse. Nunc vltimo loco videamus, quàm parum cum temperantia & moderatione gloria cõueniat. Cum enim constet non posse gloriæ cupiditatem, cum aliquo virtutis genere simul habitare, tum hoc vel maxime cernitur in animi tranquilli, atque sedati constantia. Multi enim tyranni sapiętiæ laudem adepti sunt: multi simili ratione falsam iustitiæ personam induere: multi etiam fallaci virtutis imagine famam egregiam consecuti sunt. Animi autem moderationem nemo vnquam flagitiosus & improbus potuit imitari. Habet quidem prudentia acumẽ ad mala præcauenda: id tamen sibi malitiosa cãllidita assumit. Est iustitia clemens, atque benigna: eandem vero laudem multi largitione & falsi specie liberalitatis adepti sunt. Inest in fortitudine incredibilis quędã animi elatio: at huius elationis similitudine in hominib⁹ audaciſsimis & improbiſsimis

mis plerunq; cernimus. Temperantia vero cum totius honesti formam habeat expletam & cumulatam, nempè quæ ab vniuersæ virtutis consensione, sapientiæque muneribus existat, & in animi placida & quieta cõstantia sita sit, nihil relinquit insipientibus, quod aut cupiant, aut possint assimulare. Quemadmodum enim magna tempestas vētis vehementissimis excitata nihil habet commune cum tranquillitate, ita nec in insipientis animo variis perturbationibus tanquam fluctibus agitato, cerni potest aliqua mentis honestæ & tranquillæ similitudo. Operæpretiũ est autem videre, eos quos hominis cupiditas inflammat, quàm multa signa dent furoris & à mentiæ: quàm sint eorum inconsiderata consilia, atq; turbulenta, quantis stimulis ad facinus incitentur, & à mente rationeque deducantur: vsque adeo vt neq; somnum capere, neq; vllo modo quietem pati possint. Vt enim quisque maxime gloriæ studet, ita maximè illi accidit, vt à tota mente deficiat. Quid enim interest amẽtem, & ambitiosum interesse, nõ intelligo: cũ ipsa ambitio sit maximus quidam furor. Quod quidem in Annibale facile cerni potest. Sic enim à Silio haud contemnendo poeta describitur, vt furorem cum inaudito scelere coniunctum in eo videre liceat.

Se

Sed ipsum Siliũ audiamus. Sic enim inquit.

Armato diuum nullus pudor. Quid mirum?

Est enim hæc propria laus virorum fortiũ, seseque insolentius efferentium, omnes religiones spernere, nempe quibus animos tantum humiles, & abiectos constringi putent. Sed videamus quàm claræ fuissent illæ virtutes, quæ erat cum isto contemptu numinis coniunctæ.

Improba virtus.

& pacis despectus honos.

Non facile patior diuinum virtutis nomen improbitatis coniunctione maculari. Nec enim virtus improba esse potest, nempe quæ improbitatem repellendo publicam salutem constituat. Hic tamẽ poëta vulgi consuetudinem secutus audaciæ importunæ gloriam appetenti virtutis nomen imponit. Quid deinde sequitur?

Penitusque medullis.

Sanguinis humani flagrat sitis.

Vtrum magis sitienter appeteret, humanum ne sanguinem, an nominis claritatem, nequeo dicere. Illud quidem affirmare possum. Annibalem multo clarius & illustrius nomen ista immanitate adeptum fuisse, quã mente vitaque tranquilla potuerit adipisci. Addit deinde.

Insuper

Insuper ani-

Flore virgens, auet Aegates abolere, parentum,
Dedecus, ac Siculæ demergere fœdera ponto.

Et iure quidem auebat. Neq; enim si fœderis sanctitatem coluisset, potuisset ea gloria florere, quã fœderibus violatis maximisque detrimentis in patriã inuectis, assecutus est. Sed ait.

Dat mentem Iunо, ac laudum spe corda fatigat.

Agnosco Iunonis inueteratum odium. Nec enim satis habuit bellum acerbum terra mariq; contra virum pietate insignem domo profugum gessisse, & omnes Acherontis opes ad illius exitium euocasse, nisi quemadmodum Diana aprum in Calidonios fines, sic illa immane illud monstrum ex Africa ad ipsius Aeneæ posteritatem euertendam immisisset. Quæ tamen quãuis Romanos vlcisci vellet, multo tamẽ acrius ipsum Annibalem sibi charissimum vexauit, quàm Aeneadas quibus erat infensa. Longe enim grauius est mentem & rationem, quàm vitã atq; fortunas eripere. Videte igitur vt Annibal ante quam exercitum in Romanos cõpararet, numine Iunonis cruciaretur, & iam ad furorem & insaniam redactus maleficiorum pœnas penderet.

Iamque aut nocturno penetrat Capitolia visu

Aut rapidis fertur per ſummas paſcibus Alpes
Sæpe etiam famuli turbato ad lumina ſomno
Expauere trucem per vaſta ſilentia vocem,
Ac largo ſudare virum inuenere futuras
Miſcentem pugnas, & inania bellagarentem.

Num potuit maior furor inuadere Alemeonem, aut Oreſtem, quos matrum furiæ tedis ardentibus agitauere? Aut Pentheum, & Athamãta, quos poëtæ nobis furentes inducunt, & in ſuorum cæde bacchantes? Non eſt enim cur exiſtimemus Annibalis tantum naturam & ingenium hic deſcriptum eſſe, & nõ potius omnium qui ſimuli ſtudio ad gloriam contendunt. Quid enim Achille furioſius? qui vt expleret iracundiam cupiebat ſuos armis Troianorum opprimi, vt in vltimo diſcrimine cõſtituti fatereẽtur ſe ſine illius ope pares hoſtibus eſſe non poſſe. Iam de Aiacis impotentia nihil attinet dicere, quem ira ob Achillis arma Vlyſsi adiudicata ad furorẽ mortemq; perduxit. Sic enim furebat gloriæ cupiditate, vt exiſtimaret eſſe ſibi vitam abijciẽdam, ſi quiſquam ſibi fuiſſet antelatus. Sed fabulas omittamus. Quis gloriam expetiuis ardentius Alcibiade? Quis illo fuit intemperãtior, peiuſq; animo & vita conſtitutus? Eius autem ambitionem & effrenatam gloriæ libidinem legimus, exitium Atheniẽſium rebus

intuliſſet

intuliſſe. Qui ſi non inexplebili laudis cupiditate fuiſſet inflammatus, nunquam ciuitatem aliorum cõſilio florentem ad inutilia bella furenter incitaſſet, nec opes patriæ intẽperantia ſua comminuiſſet. Quid de Alexandro dicam non minus amente, atq; furioſo, magis tamen fortunato? Quàm multa ille ſigna dedit intemperantiæ & immanitatis, cum in ſuos non ſolum eſſet petulanter inuectus, ſed ijs etiam quibus omnia debebat mortem crudeliter attuliſſet? Nec enim neceſſe arbitror perſequi Cliti aut Parmenionis, aut Calliſthenis cædem, aut aliorum eum quibus erat neceſsitudine ſanctiſsima copulatus. Vnde facile apparet, quàm fuerit immanis in alienos, cum fuiſſet tam ſceleratus in ſuos. Quãtus ille furor extitit cum magna pœna ſanxit ſiquis ſe vt Deum non veneratus eſſet? Quid cum in medijs epulis hortatu meretricio regiã in qua epulabatur incẽdit? Quid cum profuſis lachrymis queſtus eſt, nõdum ſe vnum mundum ſubiugaſſe, cũ à Philoſophis innumerabiles eſſe traderẽtur? Quid cum ſuorum oblitus, quos in media barbaria infinitis hoſtibus circũfuſos deſerebat, ſolus ſe intra Sudracarum vrbem in confertos hoſtes ſaltu deiecit? Nanne hæc omnia declarant illum nihil vnquã ſapienter & grauiter, ſed furioſe ſemper

& rabide

& rabie res administrasse? Non est opus in re minime dubia pluribus exemplis vti. Perspicuum enim est, eos qui omnia ad gloriam & honorem referebant amentia præcipites, & nimis intemperantes extitisse. Quin etiam si est alicuis paulo modestior vbi primũ gloriam gustauerit, quasi Circæam aliquã potionem hauserit, omnem humanitatem exuit, & superbus crudelis, immoderatus efficitur. Nemo Pausaniam insimulauit insolentiæ antequam apud Platęas cum Mardonio signis collatis dimicaret. At post illam insignem victoriam, adeo sese insolenter extulit, vt omnem Græcorum nationem fastidiret, & de patria pro qua paulo ante vitã in discrimen adduxerat, prodẽda cogitaret. Quid Themistocles? Nonne Salamina victoria sic elatus fuit, vt nihil fingi possit intẽperantius? Idem etiã morbus Lysandrum inuasit, postquam Atheniensium opes attriuit. Tanta enim insolentia esse cœpit, vt statum Lacedemonis prudentissime à Lycurgo fundatum immutare cuperet, ne videlicet illa iuris æquabilitas quæ erat in Lacedæmoniorum institutis honori immodico, quem ardenter appetebat, obsisteret. Iam Romulus propter intolerandam superbiam, qua post Fidenates deuictos Reip. administrauit, fuit in fruſtra diſtectus. Quid

hic L. Malium Capitolinum? Quid hos infinitos commemorem, qui simul vtri gloriæ venere, statim ab omni mentis statu deiecti sunt, multaq; furoris & amentiæ signa dederunt. Si igitur temperantia est omnium virtutum fons, continet enim omnium perturbationum sedationem, vnde omnis virtutis splendor exiſtit, estque manifestum gloria constantiam, atq; moderationem penitus euerti, quid est quod dubitemus ex ista cupiditate omnes immensas libidines, quæ vitam miseram & ærumnosam efficiunt, oriri? Quid igitur est in ista nobilitate famaque popolari, quam vbem intam multis miserijs esse velimus? Si enim constat eorum animos qui gloriæ student multis erroribus obcæcatos esse, si vi & fraude plerunq; nituntur, si nihil possunt clare & ample cogitare cum omnem dignitatem ex populi temeritate petendã existimant, si postremo infinitis cupiditatibus distracti sunt, & ægritudinibus anxijs & acerbis implicati, si omnes istæ pestes sunt semper comites istius leuitatis & insaniæ, quid tandem gloria terrius aut detestabilius inueniri potest? Nec enim vno tantum genere flagitiorum animos exedit, sed tãquam furia innumeris circumplicata serpẽtibus multiplici cupiditatum genere circumsepta, faces iniectat animoq; perpe-

tuo cruciatu conficit: omnemque rationem beatæ vitæ peruertit, quæ in tranquilitate animi cura carentis, & omni virtute cumulati, consistit. Sed tempus admonet vt ad exitum festinemus. Nimis enim diu vestra humanitate abusus sum, & fortasse immodica loquacitate fui vobis aliqua ex parte molestus. Equidem, inquit, Metelle vellem vt integrum diem in tam præclara disputatione consumeres. Nihil enim mihi iucundius isto sermone accidere potuisset. Hic ego idem, inquam dicerem si nó fuisset mihi imposita necessitas cóntra tam accuratam orationem differendi. Hæc igitur cura abducit animum meum à voluptate, quã ex tam erudito sermone capere potuissem. Nondum igitur, inquit Augustinus satisfactum tuæ dignitati putas. Nescio enim quam spem ostendebat fore, si rem verius explanarem, vt in meam sententiam discederes: quod ne statim faceres pudore te aiebas impediri. Nunc autem ad gloriæ defensionem te magis paratum video. Quid? ridens inquam: adeone me gloriæ ipsius immemorem esse putas, vt sine sudore, & sanguine, quod aiunt, me victum esse cõfitear? Prius omnia periclitabor, tibique quanta maxime potero contentione resistam, quam tibi victoriam concedam. Fac igitur vt orationi tuæ finem imponas. Epilo-

gum enim expecto tuæ disputationis elegantiæ consentaneum. Illum quidem, inquit Augustinus, nõ tam è Rhetorum officina, quàm ex sanctissima Christi religione deromam. Sic igitur traditum est, maximas cælitum copias à cælo detrusas in inferorum sedes, & perpetuæ noctis tenebras incidisse, propter insanam principatus & gloriæ cupiditatem. Deinde persequuntur casum atque ruinam primorum parentum, qui simili libidine cæcati non solum ipsi eõcidere, sed omni posteritati ingentem vim malorum inuexére: quæ quidem nullo genere orationis possunt explicari. Sũt enim infinita quibus animi sæpe in cõtrarias partes distracti, & à seipsis dissidentes sæpe graviore aliqua clade perculsi, & abiecti sæpè cæcati erroribº, & opinionum prauitatibus impediti, à recta ratione deijciuntur, & quam plurimis sceleribus imbuuntur. Sunt innumerabiles ærumnæ, ingentes dolores, acerbissimi casus animũ assiduo cruciatu lacerãtes, quæ quidem possint eruditi homines deplorare, cõplecti autem oratione non possint. Nullum enim est tantum ingenium, tantaque dicendi facultas & copia, quæ valeat ea mala dicendo cõsequi, quibus sæpissime conflictamur. Quòd si omnia mala, quibus oppugnamur ab illa ruina primi parentis nata

sunt

sunt eaque non alia de causa edita fuit, quàm gloriæ cupiditate: quid alia argumẽta requiri mus? Quid illud? Nonne satis nobis admit disserendi laborem, cælestis ille doctor ad omnem errorem depellendum, hominumque genus à tenebris vindicandum à cælis in terras missus? Videns enim humanas mẽtes, multis erroribꝰ implicatas, & infinitis sceleribus ad strictas diuina benignitate motus, humanã naturam inexplicabili ratione sibi copulauit, vt in humano habitu atq; forma delitescens, nos à seruitute miserrima, qua oppressi tenebamur eriperet, & in cælestem libertatem asserere. Luit ille quidem suo sanguine nostra facinora, pestiferique hostis imperium excidit, vt pestẽ à capitibus nostris auerteret. Sed non hac solum ratione insanabiles ægritudines generis humani curare voluit: sed etiam disciplina cęlesti diuinæq; virtutis atq; sanctitatis exemplo. Caliginem enim hominũ mentibus offusam præsentia sua discussit, atq; docuit que esset vera & constans vitæ ratio: quod esset illud summum & extremũ in bonis, quibus ornamentis esset animus excolendus, quibus gradibus in cælum ascẽderemus. Quod est autem huius sanctissimæ disciplinæ caput, atq; Christianæ Philosophiæ fundamẽtum? honoris, laudis & gloriæ contemptio.

ptio. Hanc virtutem qui complexi fuerint, omnes virtutes assequentur. Quemadmodũ enim ab illa nobilitatis appetitione natũ est principium omnium flagitiorum, ita contempta illa omnes virtutes oriuntur. Quà sit autem ista nobilitatis appetitio perniciosa, satis est diligentius intuentibus exploratum. Euertit enim omnem ciuilis atq; domesticæ disciplinæ rationem, iuris æquitatem oppugnat: fidei sanctitatem violat: amoris & amicitię rationem labefactat. Simul enim atque honoris species obiecta fuerit, quæ plures amicos ad sui cupiditatem alliciat, omnis ardor amoris extinguetur, & existet nefaria quædam, atque scelerata contentio. Animos præterea libertate spoliat, formidine infamiæ conentit, varijs perturbationibus exagitat, atq; furenti libidine ad omne facinus inflammat. Ergo vt is qui in loco, in culto agrestiumque plãtarum asperitate vastato hortum facere instituit, opus est vt prius inutiles illas plantas euellat: ita fuit necesse vt antequam Christus animos nostros excoleret, prius istud inanitis seminarium quod omnia scelera fundit, radicitus extirparet. Hoc igitur in primis & doctrina & vitæ exemplo suscepit, vt humanum fastum comprimeret. Primum enim in obscura patria, & ad multitudinis opinionem obscuris

natalib⁹

natalibus nasci voluit: porrò quo tempore in lucem editus est, in præsepe propter loci angustias abijci. In illa tenuitate delinijt sumus ille cæli moderator, qui naturam vniuersam infinita virtute coërcet & cõtinet. Ipse verò ortu, sanctissimæ matris inopia, perditi tyranni illius sanguinem petentis immanitate, postremo fuga & exilio vexari voluit. Postquam vero ab Aegypto in Iudæam reuersus est, non statim Hierusolymam cõcessit, vt in hominum luce versaretur: sed in loco ignobili, & infrequenti domicilium cõstituit. Cum vero venit maturitas tradendæ disciplinæ, seque ad homines erudiendos applicauit, nihil aliud frequentius inculcauit discipulis, quos ex infima plebe delegerat, quàm vt ambitionem fugerent, & de se humiliter atq; demisse sentirent: omnes autem immodicæ laudis appetẽtes verbis acribus insectatus est, eisq; præcipitem ruinam & occasum denuntiauit. Cõtrà vero moderatos & humiles ingenijq; sui opibus diffidentes benigne complexus, ad firmiss. spem immortalitatis excitauit. Quid illud? Nonne satis ostendit quàm essent honores respuendi, cum eos fugit qui se creare regem volebãt? cum vitam inopem & ab omni cultu & elegantia remotissimam secutus est? Iam quis non videt illum gloriæ mortiferum

vulnus impofuiſſe, cum inſignes contumelias pati, grauiſſimas ignominias accipere, multiſq; flagris cædi, & quod mortis genus erat olim maximo dedecori, in crucem tolli vobiſ? Eſt igitur audax & impium facinus cum humilitatis authore Chriſtum rerum omniũ dominum habeamus, claritatem nominis aucupari velle. Illius enim ſunt hæc monita, præcepta, inſtituta, quibus gloriam euerſam & extinctam conſpicimus. Si igitur Chriſtum Opt. Max. pura, integra, & incorrupta mente veneramur: ſi illius diſciplinam, in qua omnis immortalis, atq; beatæ vitæ ratio conſiſtit, ſequendam exiſtimamus: ſi non nomine duntaxat ſed reipſa Chriſtiani ſumus: omnem gloriæ appetitum coërcere debemus. Aut enim ſummi illius rectoris diſciplina repudianda eſt, aut gloriæ cupiditas ex animis extrahenda. Vtrumq; enim fieri non poteſt, vt & Chriſto obtemperemus, & gloriæ ſeruiamus. Attendite quæſo diligenter, vt melius videre poſſitis, quàm contraria ſit gloria Chriſtianæ pietati. Elatus iracundia maledictum in aliquem temere contuliſti: facinus eſt inexpiabile, ſanguine atq; cæde luendum. Nec enim exiſtimatis, qui verbo violatus eſt, poſſe ſe in priſtinam dignitatem reſtitui, niſi prius illi, quem affecit contumelia in armorum certamine

mine vitam eripiat. Potest iniuriam persequi iudicio. Non est, inquit, viri fortis cum eo iure contendere, quē manu, ferro possit opprimere. Nullum est enim in legibus honestum virtuti præsidium, sed quoddam subsidium imbellicitati necessario constitutum. Ideone ego ætatem in decoris studio cōsumpsi, & tā multa facinora virtutis militaris edidi, vt post tantas res cum magna laude gestas sit mihi instar cuiusdam viduæ iudicum auxilium implorandum? Tum certè longe maius dedecus in me cōcepissem, quā illud ipsum, cuius macula mihi vel cum vitæ periculo diluenda est. Certum est enim vitæ nō parcere dum dignitati cōsulam. Præcepit Christus vt iniurias, & errata omnia condonemus. Quid Christus, inquit, in hac causa præcipiat, non valde ad me pertinet, id autem quod pertinet valde exploratum habeo, nēpē nihil esse viro indignius, quàm pati contumeliam, & ab vlciscendi studio religione aliqua dimoueri. Aut igitur sese mihi ad pedes abijciat, erratique veniam petat, vt ipse subeat infamiam, ego dignitatem meam recuperem: aut si recusset hāc conditionem ad pugnam se paret. Vitari enim summa cōtentio non potest: in qua si sese prius non dediderit, gladio meo confectus cadet: aut ipse fortiter, & honestè decum

bam. Quid si cadas, & à corpore exoedens in perpetuum eruciatum abripiaret? Ridiculum est, inquit, illis tu[illegible]reis monstris viros incensos gloriæ cupiditate perterrere velle: moueant ista homines, anilis & imbecilli animi, anxisque superstitionib⁹ implicatos, me vero nõ obiecta religio, non mortis metus, non supplicia quæ dicuntur esse apud inferos constituta, non mõstra denique vlla à laudis studio deterrebunt. Quòd si ad inferos abducẽdus sum, nõ dedecore contaminatus, sed honestus atque viri fortis officio functus abducar. Videtis amentiam? Queruntur miseri homines se dignitate spoliatos esse ab ijs quos ipsi impuros, & nulla dignitate præditos esse confitẽtur. Non pudet igitur homo amentissime, te tantum operæ, atq; studij in eà re posuisse, quæ nõ sit vnquã in tua potestate sed in aliorum libidine futura? Nam si tãtum iuris habet in dignitate tua cuiusuis audacia, vt cum velit verbo tibi totam eripiat, quid te miserius, quid magis anxiũ, aut solicitum fingi potest? Vitam enim ages acerbam & calamitosam: intemperatissimi cuiusque furorem extimesces: infamiæ metu noctes & dies cruciaberis, atq; perpetuo animi angore pœnas amentiæ persolues. Sed videamus quantum malorum furor hic rebus humanis importet.

portet. Primum legum vtilitatem quæ à diuina mente ad humanæ vitæ cultum defluxit, é medio tollere cõtendunt, dum illis submitti ignominiosum existimãt. His autem sublatis nihil est in vita quod cohærere atque permanere possit, nihil quod impediat, quominus omnia scelere & audacia violentur, & cupiditatis incẽdio deflagrent. Deinde quod est lõge grauius Christi religionem & sanctitatem despiciunt, atque populi cæcam & amentem opinionem splẽdori diuinæ lucis anteponũt. Quo quidem scelere nullum profecto diriius aut detestabilius excogitari potest. Tu ne vt imperitiss. pupuli plausum aucuperis, cælestẽ Christi disciplinam summi atq; præpotentis Dei mentem, & numen ludibrio habeas? Tantum ne istam nescio quam gloriam admiraberis, vt maius apud te pondus insanæ plebeculæ rumores habeãt, quàm leges sanctiss. ad salutem generis humani diuina beneficentia constitutæ? Tandiu igitur Christiani nomen retinebis, quandiu id tibi per populum licueris. Vbi vero casus aliquis inciderit, inquo populi leges iubeant à Christo deficere, repente Christi leges infringes, & quantum in te erit omnia illius sacra conturbabis. Sed opere prætium est exitum tam funesti certaminis spectare. Ille igitur miser, cuius honor

& digni

& dignitas, in quam omnia ſtudia vitæ cõtulerat, vnius hominis improbiſsimi cõuitio deleta eſt, nullam moram interponit, quin ad peſtiferum armorum certamẽ prouocet eum à quo accepit iniuriam. Prouocat autem literis per omnia compita muris affixis, atq; multorum teſtimonio conſignatis. Alter ijſdem tyrannicis legibus populi coactus oblati certaminis conditionem minime recuſat. Tempus ergo præſtituitur: locus deſignatur: omnia quæ ad pugnam opportuna ſunt ſummo ſtudio cõparantur. Interim domus vtriuſq; impuriſsimo comitatu, atq; flagitioſiſs. turba referta perſtrepit vocibus gladiatorum, & aleatorum: conuiuia quotidie celebrantur, in quibus nemo vir honeſtus accumbit: opes in libidine & nequitia conſumuntur. Animus autẽ vtriuſq; confectus acerbiſsimo cruciatu conſiſtere, aut reſpirare non poteſt, cum diuturna cædis cogitatione diuis & hominibus infeſtus ad perniciem contra fas inferendam ſe paret, & nocte viſis terrificis in ſomno obiectis turbulentè quatiatur. Poſtquã vero dies adeſt qui inter eos cõuenerat, & in loco deſtinato leuiſsimorum hominũ turba circumfuſi conſiſtunt, conſtituitur ſpectaculum inhumanum & atrox, omnibus rectis inſtitutis & legibus pernicioſum. Homines duo eiuſdem plerũ-

plerũque linguæ, nationis, & patriæ, atq; fal-
tem iuris & sacrorum societate deuincti, cau-
sa leniſsima contentionis oblata, in campum
deducuntur, vt alter alteri exitium inferat: &
vitam quam religioni, & patriæ debet, cum
ſummo religionis atq; patriæ detrimento, in
magnum periculũ mortis, & ſempiterni cru-
ciatus adducat. Locus vndique ſeptus, & ar-
matorum præſidio communitus, diſceptatio
armorum inter vtriuſque partis aduocatos,
ipſiq; iudices ſeſe truculentius gerentes, &
truci vultu barbaram immanitatẽ denuntiã-
tes, atq; poſtremo illa tam triſtis exitus expe-
ctatio animos formidine perterret, & oculo
rũ acies horrore perſtringit. Quim ipſi egre-
gij bellatores antea ferociter inſultantes, exi-
miam animi conturbationem diſsimulare ne
queunt: imperio tamẽ populi coguntur in in-
ſtituta amentia perſiſtere. Poſtquam vero ſi
gno dato vterque eorum infeſtis animis, &
ancipiti armorum agitatione contendit, vt al
teri exitium comparet, & alteruter, vt fit, gra
ui vulnere ſauciatus occumbit: tum demum
apparet quantum imperium habeat in homi-
nes laudis inanitati ſeruientes amentia popu-
laris. Neceſſe enim eſt vt tanta ferocia appa-
reat in vultu illius qui ceciderit, vt quãuis il-
li victor maximis vocib⁹ inclamet, vt ſeſe de-
dat,

dat, iugulum det potius, mortiferáque plagæ accipiat, quàm deditione sua id quod erat omnibus notissimum victum se esse fateatur. Aliter enim extremum dedecus concepisset. Mauult igitur crudelissima morte matari, sibiq; morienti sacris omnib⁹ interdici, quam vitam ab hoste accipiẽdo, ab omnium aditu, sermone, congressu, propter infamiam nominis arceri. O conditionem seruitutis miseram acerbã, & luctuosam omnia mala quæ cogitatione fingi possunt continentem. Despicit populus animi simplicitatem, & stultitiã appellat. Est igitur tibi vtendum versuta fallaciique nocendi ratione, si vis sapiens existimari. Cõtemnit integritatẽ & innocentiam: danda ergo opera est, vt per vim & fraudes fortunas amplifices. Frugalitatem, obscuram & nobilitate alienã ducit: omne patrimonium est per luxuriam effundendum, si velis in clarorum hominum numero reponi. Modestiam & animi moderationem imbecillitatis esse putat: Sunt igitur danda plura furoris & amentiæ signa, si cupis vir ad res gerendas acer, & animosus existimari. Leges postremo durissimas imponit, vt religionem negligas, vt diuina, & humana iura violes, vt sempiterni domini numen offendas, vt te manibus inferis inaudito scelere deuoueas. Est ergo tibi repudiãda salus

los Christi sanguine quæsita,& omnis sanctitas irridenda, bellumque sceleratum gigantum more cœlitibus inferendum, atque manus terrè & impurè christiano sanguine cruentandæ. Quid enim quæso est ad opinionem vulgi præclarius,quàm multos in hoc impio, atque nefario pugnæ genere trucidare? Victor enim postquam aduersarij cæde crudelitatem expleuerit,ita discedit è loco certaminis,atq; si è patriæ finibus hostium impetum repulisset. Equo igitur inuectus, ingentique numero hominum stipatus deducitur ouans, & omnium oculos in se cõuertit. Celebratur incredibili multorum gratulatione victoria, tympanorum, atque tubarum cantu omnia concrepant. Nec solũ præconis voce,sed prædicatione omnium magnitudo tãti facinoris ornatur, mirisque in cælum laudibus effertur. Si igitur,vt iam omnia concludamus,cõstat omnem gloriæ rationem, cum in populari leuitate,atq; scelere sita sit,esse contrariam legibus,iudicijs,totique disciplinæ ciuili: Si comperum est, hoc insanabili morbo domus ciuitates,imperia, nationes ex scindi omnesque virtutis opes euerti: Si postremo nihil est,quod tam pugnet cum Christi Opt. Max. disciplina,religione,sanctitate:quid causæ est cur nõ à gloria,tanquam à re pestilenti,

ẽ, atq; pernicioſa fugiendus, illiuſque impetum ſummis animi contentione comprimamus? Dicam enim quod ſentio, me iſta aliquando mente pertractantem vehementius conturbari. Sum enim, quod apud tales amicos fateri libet, gloriæ fortaſſe quàm par erat auidior. Sed cum videam quàm multa mala morbus hic in res humanas inuexerit, omnia vota facienda puto, vt illum depellam. Nunc autem expecto quid ad hæc reſponſurus ſis. Quanquam ſi te Chriſtianum memineris, & quid à te ſanctarum literarũ ſtudia poſtulẽt, animo cogitaueris, eam defenſionem deſeres, gloriamque non modo contemnes, verum vt magnam religionis, & pietatis laben ſingulari diligentia propulſabis.

HIERO-

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA LIBER TERTIVS.

HAEC ILLE cum dixisset, finē disserendi fecit. Ego autem vix, inquā, statuere apud me possum, maiorem ne mihi voluptatē, an admirationem attulerit oratio tua. Tantam enim rerum varietatem in omni genere disciplinæ, ingenio, copia, facultate complexus es, vt me pene magnificentia orationis obruueres. Sed quo maior fuit eloquentiæ tuæ vis, eo magis in pristino meo sensu permaneo, vel eo solo argumento persuasus, quod nec ista tanta dicendi facultate potuerim ab hac sententia depelli. Quid enim censes? Esse me me in disserendo pertinacem, & veritati, quod Sophistę faciunt, impudenter resistere repugnatem? Nihil est certe magis à mea natura, atq; moribus alienum. Cum enim in errore aliquo versor, tantum abest, vt in eo perseuerare velim, vt etiā immortale me beneficium accepisse cōfitear ab eo, qui me in viā reduxit. Quod enim nemo amplius hominis

veri cupidissimo dari pōt, quæ veritatis ipsius ab strulæ, atque reconditæ patefactio. Quòd si vel amici prudentis authoritas, vel diserti hominis facultas errorem vnquam alicui detraxit, id tibi nunc facillimum & expeditiss. fuisset: Nec enim habeo amicum quem pluris faciam, nec est è nostris æqualibus quem esse putem tecum orationis vbertate, & elegantia conferendum. Sed sic natura comparatum est, vt opiniones iudicio, & voluntate susceptæ, facile deponantur: innatæ vero nulla dictōdi vi conuelli possint. Id igitur es assecutus, vt mihi difficile admodum videatur, gloriam à calumnia tueri, nō vt eam odio aliquo dignam putem. Adhuc enim is sum, qui nihil arbitrer in natura præter vnā virtutem nominis claritate diuinius. Fieri quidem fortasse potest, vt propter ingenii mei imbecillitatem disputationis tuæ firmamenta labefactare nequeam. Gloria tamē nihilominus ornamenta sua retinebit, nēpe quæ non in oratione mea, sed in natura consistant. Attamen quando semel illius defensionem suscepi, pugnabo ne officio meo desim. Malo enim vt malo à me defensa ingeniū meum vituperet, quàm deserta perfidiam. Hic Augustinus ridens, Hoc certè, inquit, veteratorium est, eloquentiam meam extollere, tuamque ipsius extenuare,

tenuare; vt si minus causam à te susceptam tueri poteris, appareat id non illius imbecillitate, sed incredibili mea dicendi vi effectum esse. Expecto igitur an reliquus orationis tuę cursus huic principio respondeat. Me namq; oratorem qualem tu me vis esse non putabo, si me hoc artificio abs te vinci patiar. Certũ enim mihi est, vbi peroraueris, meum ingenium, & copiam quam tantis laudibus ornasti, in tuam laudem conferre. Quasi, inquam, mihi homini gloriæ auidissimo quicquã iucũdius acciderit, quàm laudem vndequaque venari. Istius igitur quamuis artificiosæ laudis spe, contendam nunc multo vehementius. Atq; primum gloriæ ortum à fonte repetamus: deinde paulatim ad Christianã disciplinam veniemus, cuius testimonio probabimus nihil esse magis cum Christiana sapientia copulatum, quàm laudis & gloriæ splendorem. Quare non me valde mouet illa oratio tua, qua me perorando admonebas, vt meminissem me Christianum esse, sacrisque literis deditum. Quasi minime officio meo conueniret, gloriam, quam tu magnam religionis labem appellas, aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quantũ potero defendam: nec vllius oratione ab illius studio deducar. Continet enim totius honestatis elegantiã & cla-

ciuitatem. Fieri autem non potest, vt res tantis honestatis opibus exculta, diuinis institutis, & legibus adiuuetur. Id tamen suo loco resumemus, & copiosius alium de capiamus. Gloriæ igitur tationē non esse in errante opinione, sed in natura sitā id maxime declarat, quòd omnibus innatum est mirū illius desiderium. Quæ enim gens est aut tam humanitate culta, aut tam immanis & barbara, quæ non naturali studio concitetur ad laudis studium? Quantam vero illius cupiditatem natura nobis inseuerit, ex eo facile cernitur, quòd omnes pueri infantes simul atque sentire aliquid incipiūt, laude mirifice capiuntur. Mirum est enim, quanta certamina ineant, quam inuincendi studio efferantur, quantus in victis pudor insit. Vt autem quisq; præstantissima indole natus est, ita maxime cupiditatis huius significationem dat. Refert Xenophon Cyrum illum Persarum regem cum esset adhuc puer adeo ad cupiditatem laudis exarsisse, vt illius causam in ea ætate pericula omnia subeunda duceret. Facile fuisse igitur ex illo motu animi futuram Cyri virtutē augurari. Nemo enim vnquam res magnas animo magno aggressus est, qui nō in ipsius ætatis primordio dederit insignia documenta quanti gloriam æstimaret. Non est hic necesse

se, Pyrrhi, Scipiones, Alexandros imitari
re, cum omnes tum nimios Scipiones vereor ne tan
tum signo conflet, nec gnaros quidquam fucare ci
tutis civibus suis atque illi, qui de his signis ali
præclares, disciplinas mutos esse non queant
quet optimo de illis spem civi præstare, alio
qui omnem conatum animi mihi eripiunt
runt. Mihi, inquit, habeas quæso, ne de
detur puer, quem laus extiterit quæ gloria illu
uet, qui vestras hoc. Hæc privatim cum amicis
hunc mortalitatis obiurgabo quidnam homo de
cita bit, in hoc desidiam aliquam verebor?
His verbis optimus ille magister indolis ingen
nii excellentis explicat. Quid postquam pue
ri ætate progressi quatenus quidque discere
tibigat discere incipiunt, nam aliud genus
orationis a fabulose desinit quæ citius au
tur, quam summorum hominum de omni re
rationes? Videre quibus verbis Paulus apud
Homerum Telemachum incendat, ut pe
nas de procorum petulantia sibi reddat. Sic
enim ait:

Nec iam restanti puero ludibria fiant
Nonne vides quæ in regia sedeque parentis
Cum patrem vicissim, vitæ spoliavere iuventæ
Qui scelere infando patrem dilaniavere?
Te decus eximium præstanti in corpore tantum
Excitet, ut magno laudem capiaris amore.

Illa igitur oratione sic videmus incensum Telemachum, vt nihil aliud quàm de virtute cogitaret. Glisc enim sic hoc studium laudis in omnibus, tum illis in quibus est maior animus, tanto laudis ardore capiuntur, vt illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Eurya lus apud Maronem, dicens:

Est mihi namque domi pater, est iam parua relicta
Cura viri, primis quæ me sola auocet annis,
Qui vitam hanc nouerit virtute, meaque esse fatebor
Nobilia haud passis, quæ tanta accendit honorem.

Nec is ardor extinguitur ætate confirmata, sed tunc ratione & studio multo magis incenditur. Vnde Vlysses apud Euripidem ait, se senem haud recusaturum, dummodo sibi mortuo sepulchrum magnificum ædificetur ad sempiternum gloriæ monimentum. Multos etiam constat fuisse ex progressos, vt gloriæ cupiditate suis vitam eripuerint. Vt Brutus ille de quo idem Maro inquit:

Infelix ut tempus fuerat vt fata minores,
Virtutem primo miratus laudis amore,
Immensa cupido.

Sic etiam traditum memoriæ est Alcitheam Pausaniæ matrem cum illum Spartiatæ in Tenaro monte domi interclusum fame necare parassent, primum lapidem ad obstruendum exitum posuisse. Similis etiam cupiditas Timoleontem induxit, vt fratrem dominatum patriam opprimentem interimeret. Nec Torquatus quidem cum filii cæde sanxit, militare

rem disciplinã, hac cupiditate carnisse putandus est. Nõ hic disputo an omnes hi recte officio functi sint: sed illud ostendere volo, neminem vnquam gloriæ causa suorum cãrita tem repudiaturum fuisse, nisi natura hæsisset eorum animis, gloriã esse omnibus rebus humanis longe præferendã. Quid Philosophi? Nonne speciari nominis inducti se ipsos ad sapientiæ studiũ contulere? Vt enim antiquiores præteream. Plato certè quantum prædictionem atq; nobilitatem amaret aperte declarauit. Nam & laudem esse bonum quoddam cæleste cẽset, & omnibus eam rectè factis quasi præmium diuinum proponit, ipseq; maximarum artium instrumentum, & illud admirabile genus eloquentiæ in gloriam suam maxima ex parte trãstulit. Aristoteles autẽ cum esset philosophiæ gloria præstans, minime contentus illo splendore, quem erat sapientiæ studiis assecutus, eloquentiæ laudem incredibili animi contentione quæsiuit. Infinitum esset si vellem eos qui ab his orti sunt enumerare, quos omnes cõstat fuisse gloriæ stimulis acriter incitatos. Quòd si aliqui se gloriam despicere gloriati sunt, id fecerunt, vt ea nobilitatis contemptione maxime nobilitaretur. Quod declarat eorum studium in suis nominibus inscribendis, cogitationumq; suarum

memoria propagãda. Quid de poëtis dicam? Nos enim solum sibi ipsis, sed omnibus, in quorum studium prospexisse sunt, nominis immortalitatem pollicẽtur. Hoc enim sibi diuinitus concessum existimant, vt è tenebris quos velint eripiant, atq; sæculis innumerabilibus in hominum luce constituant. Cæleste profecto munus, res ad laudem insignes ab obliuionis iniuria vindicare, mortemque ipsam omnia delentem ingenio comprimere. Sed nescio quomodo inuitus hæc dico, cum quia poëtarum ingenia sum semper admiratus, tũ quia me solonem credo imitatus cum illis communi. Nescio igitur qua nam ratione plerique fuæ dignitatis oblini mercatum immortalitatis instituunt, gloriamque venalem omnibus proponũt. Multi enim sunt, qui cum nulla in se instrumenta virtutis habeant, eam facile à poëtis quibusdam tribui, quibus si te muneribus insinues, statim te facies Iouis filium, felici fidere natum, atque multiplici virtute aurea sæcula referentem. Quod vitium ad quosdam historicos hac nostra ætate contagione permanauit. Nam bene de se meritis pœna sempiterni nominis ostenditur: illis autem quibus infensi sunt, perpetuam nominis infamiam minitantur. Vtrumque enim se ingenio, & eloquentia præstare posse cõfidũt. Illis igitur, inquit

Augustinus videns, inseruias oportet, siue immortalem fieri cupis. Nihil enim est quod proderit summum ipsius honestatis studium illis, qui Poëtas aut Historicos iratos habent. Quasi, inquam, possint homines leuissimi, id quod contendunt, effingere. Multi enim sunt, qui vere, & incorrupte res gestas memoriæ prodant, idque solum est in omni ætate permansurum, quod est veritati subnixum. Vanitas enim in lucem veritatis incurrens quasi quædam nebula dissipatur, & euanescit. Attamen neque scriptores laudes assequerentur eas, quos maximo beneficio sibi obligare cupiunt, neque auari homines ingenti pecunia laudem emerent, nisi utrique eorum laudis eximiæ dignitate caperentur. Sed quid Poëtas admiramur, cum agricolas & artifices, etiam barbaros etiam homines, & ab omni cultu humanitatis abhorrentes laudis studio duci mouerique videamus? Nullus enim est agricola, nullus artifex, nullus operarius qui non laudari valde cupiat, & inter suos ordines homines principes existimari. Ergo cum pueri, senes, adolescentes laudem ardenter expetant, cum omnes siue principes, siue plebeii, siue intelligentes & docti, siue rudes & imperiti, siue maximis disciplinis excolti, siue artibus in finis incumbentes ad eam conentur, pos-

sumus ne dubitare, quin ea cupiditas humanam naturam maxime attingat? Numquam enim esset tantus omnium gentium consensus, & conspiratio in gloria consectanda, si ea moribus, & opinione desiderata, & non potius vi, & impetu naturæ expetita esset. Quæ enim moribus aut legibus, & institutis continetur, nec sunt eadem apud omnes, nec vllã cõstantiam habent: sed varias prõtemporum ratione mutationes subeunt. Ex eo igitur quod omnes mortales semper laudari cõcupierint, facile cernitur hunc appetitum laudis esse natura, & non opinione nostris animis infixũ. Si autem qui vel ingenio vel præclara ad virtutem indole præstãt, quo sunt ad altiora nati eo maiora dant indicia naturæ, constatq; in studium laudis illos ardẽtius incitari qui maiore indole præditi sunt: relinquitur planè hunc animi impetũ nullo modo infirma opinione, sed naturæ præstãtia cõtineri. Quod si natura nos nõ ad flagitium, sed ad honestatem genuit, & cõfirmauit: ob idq; omnes sapientes eam tanquam optimam vitæ ducem sequendam statuunt: & perspicuum est, nos impetu naturæ ad laudem contendere: efficiẽtur nos gloriæ cupiditate ad virtutem, & honestatem dirigi. Poterit quidem fieri, vt non teneãt homines veræ gloriæ viam, & opinionis

nis errore flagitia infinita cõcipiant. Quemadmodum enim reliquas affectiones vtiliter à natura datas ad nostrum statum cõseruandũ temeritate, & amentia ducti in perniciem nostrã conuertimus: ita etiam fit, vt gloriæ cupiditate ad nostrum dedecus abutamur. Vt igitur in rebus alijs cum impetum naturæ cernimus, quid sit illud quo nos impellat ratione inuestigamus: ita cum tantũ gloriæ desiderium omnibus innatum esse videamus, in quibus rebus ea sita sit exquirere ratione debemus. Prouidendum enim est, ne quod plerisque accidit inanis laudis specie delusi, ti sempiternã infamiã subeamus. Vt igitur id præcaueri possit, est gloriæ vis & ratio diligẽtius inquirenda. Primum itaque videndum est eam in laudis genere versari. Locus autem & regio laudis honestate, & pulchritudine cõtinetur. Id enim tantum laudamus, quod aptũ & venustum est, & aliquo splendore dignitatis illuminatũ. Cõtra vero quicquid turpe & ineptum est vituperare solemus. Quòd si interdũ accidit, vt rebus inhonestis aliquid laudis impertiamus, id fit propter aliquam decoris atq; venustatis similitudinem rebus turpibus adiunctam. Existit enim in corporis motu, in incessu, & in voce quidã modus, & concinnitas in pronunciatione cadens, & venu-

statis speciem præ se ferés, qua quidem fit, vt res etiam flagitiosæ genus quoddã laudis aucupentur. In quibus tamẽ rebus nullo modo flagitia laudari possunt, sed illa pulchritudinis imago, qua sæpe numero insignes turpitudines occultũtur. Quæ enim ita deformia sunt, vt nulla specie pulchritudinis illustrẽtur, nemo laudauerit vnquã nisi sit humano sensu penitus orbatus. Cũ igitur tantũ laudari cõtingat, quod decorũ atq; venustum est, videamus, sit ne huius decori iudicium in erratè opinione situm, an semper ad naturã referatur. Continet enim hæc quæstio omnẽ disputationem: Si enim est in natura positum, non tanta erit varietas, & inconstantia, quam tu esse voluisti; sed erit profectò aliquid, quod in omni memoria sit certa & cõstante laude celebratum. Hoc autẽ in corporis humani figura cerni facilè potest. Vt enim ex omni genere animantiũ nullũ est præter hominem, quod pulchritudinis elegantiam sentiat: ita nullum aliud potest insigni aliqua specie delectari. Reliqua enim vt histrionis motum sentiunt, ipsius autẽ motus ordinem, & venustatem non sentiũt, vt cantorum sonos auribus accipiant, harmoniam autem ex varia compositione sonorum haud assequãtur: ita & informis magnitudinis [illegible] atque colorẽ

vident

videnr, ipsam vere partium conuenientiam & aptam corporis cõpositionem intueri non possunt. Ex quo sequitur deformia à pulchris humana tantum natura atque ratione distingui. Quæ cum sit in eadem in omnibus, idem erit apud omnes de venustate iudiciũ. Nam vt omnium aures vox extra modum absona, & absurda lædit, distincta vero & variis interuallis numerum apte conficiens delectat: ita oculos omnium partes corporis nõ certa ratione inter se conuenientes offendunt, membrorum autem omnium cõcinnitas incredibiliter afficit. Sumus enim natura elegãtiæ & concinnitatis appetentes. Quæ quidem in motu & in voce numeris, in corpore autem certa, & rata partium ratione constat. Quis enim est, quãuis sit ab omni flagitiosa cupiditate remotissimus, qui non excellentem formam libenter aspiciat? Neque enim solum aspectu alienæ pulchritudinis alliciuntur homines, sed etiã omnibus insidet cura quædã propriæ dignitatis. Nemo enim est, qui non cupiat integras, & aptas, corporis sui partes habere, & nõ omnia circũspiciat, quibus eius species ornatior esse possit. Quòd si corporis elegantia, quæ quidem non tam in coloris bonitate, quàm in certa dimensionis lege consistit, omniũ oculos ad se rapit, efficitur

plane

plamè id nõ incerta opinione, sed constante naturæ iudicio contingere. Non enim nunc hoc, nũc illud, sed idem semper omnes natura iudicant, fugiendam videlicet esse deformitatem, & pulchritudinem expetẽdam. Poterit quidem fieri vt alios alia magis delectẽt vt in picturis, nemo tamẽ, nisi prius omnem humanitatem exuerit, honestam & liberalẽ oris speciem non aspectu iucundam existimabit. Si igitur illa pulchritudinis imago quæ sub oculos cadit, quãuis fluxa sit & instabilis nõ tamẽ incerta opinione, sed certo ipsius naturę sensu iudicatur: quid de pulchritudine animi dicendũ est, quæ neq; morbo corporis amittitur, neq; ætate defloresçit, neque medicamento vllo corrumpiꝫ, sed quotidie magis ornamentis diuinis illustratur. Illic enim nõ adumbrata venustas multis interdum maculis aspersa cernitur, vt in corpore, sed solida, & expressa pulchritudo, quæ sola est sua natura & sponte laudabilis. Nã si laus omnis, vt dictum est superius, rebꝰ tantum decoris, atq; venustis tribui solet, & verum decus in animi tantum bonis eminet, quis dubitet omnem laudem esse ad dignitatem animi referendam? Quod vt facilius videamus, illam similitudinem honesti corporis ad pulchri animi speciem transferamus, vt in eo tandem excellentem

cellentem illam formam intueri posſimus: Atque vtinam ſic eam oratione liceret atque mẽte licet & cogitatione depingere: iam videretis ipſius honeſtatis fontẽ, vnde omnes laudes emanant. Sumamus igitur hominem ingenio & ſtudio præſtantẽ, optimis artibus imbutum, verique videndi cupiditate vehementer inflammatum: Is cum acrem mentis aciem in mũdi motus, & conuerſiones, admirabilemq; cæli ornatum, atque totius naturæ conſtantiam intenderit, omniaq; cæleſtis illius rectoris numine & cõſilio regi, & administrari perſpexerit: cõuertat ſeſe ad ſui ipſius contẽplationem, vt mentem ſuam cæleſti ſatu editam, & cum diuina mente copulatam ſentiat, atque tandem videat, quid ſit tãto natalium ſplẽdori cõſentaneũ. Intelliget enim profecto ſummũ illum dominum à quo animum hauſit, & tãt a beneficia accepit, eſſe ſibi non modo religione ſumma colendum, ſed etiam ardentiſsimo ſtudio ſequendũ. Ex hac igitur animi conformatione pietas & ſanctitas exiſtet: hinc admirabile iuſtitiæ, & æquitatis decus orietur: hinc ſingularis amicitiæ fides, hinc liberalitatis, & magnificentiæ ſplendor eluceſcet. Huic tã claro & illuſtri virtutũ comitatui adiungamus illam quaſi cuſtodem & propugnatricem iuſtitiæ fortitudinẽ,

quæ

quæ hunc armis diuinis vndique tegat, & muniat. Sit itaq; erecto animo & excelso, humanaque omnia despiciente, altaque nimis & ardua cõsectante, & in omni contentione semper inuicto. Hanc autem animi altitudinem moderetur temperantia, quæ quidem totius honestatis & elegantiæ decus, & ornamentũ in se cõtinet. Sit igitur hic quem animo & cogitatione fingimus insigni modestia prędit⁹, omnẽ turpitudinem repellat, turbulentis cupiditatibus obsistat, in omnibus dictis & factis modũ, & ordinem cõseruet, & quid maxime deceat semper inquirat. Ergo cum his tam illustribus & inter se concinentibus honestatis ornamentis, atq; præsidiis redundauerit, nullam ne censes admirationem hominibus allaturum? Illũ quidem admirabuntur vniuersi, & complures etiam amabũt. Nullo enim modo honestas, qua quidẽ nihil est in terris magnificẽtius aut amabilius, hominum admiratione & studio carere potest. Etenim quis tam agrestibus institutis viuit, qui non ipsius rationis præstantiam, atque sapientiam cum iugenti admiratione suspiciat? Quis vnquam tam abiecto animo fuit, qui virtutis altitudinem minime prędicãdam existimaret? Quis tanta immanitate efferatus est, vt fidẽ & bonitatem non amãdam iudicet? Si igitur

singulæ

singulæ virtutes per se, quamquã illę reduuni gi non possunt, sed cogitatione tantum sepa rantur, omnibus præ se ferendæ, & amandæ videntur, quid tandem omnium cõspiratio, atque consensus efficiet? Præclare Aristote les. Si essent, inquit, qui veluti deorum signa pulchritudine corporis excellerent, reliqui omnes æquum esse ducerent, eos in omnium dominatu locari. Quòd si corpus elegantia præstans hanc opinionem afferre potest, mul to facilius id esset de animi præstantia iudicã dum. Sed non ita facile pulchritudinem animi cernimus, atq; venustatem corporis aspe ctu sentimus. His verbis ostendit Aristoteles vehementius amores excitari posse animi dignitate perspecta, quàm corporis insigni spe cie considerata: animi autem formam nõ ita facile cerni. Sed quid refert? Non enim diu celari poterit. Necesse enim est vt aliquando tandem existat, lucemq; suam longè latèque diffundat. Tunc igitur omnes in solito splen dore commouebit, & ad sui amorem inuita bit. Habetis hic gloriæ principium, quod quidem nihil est aliud quàm egregiũ illud altissi mæ mentis lumen omnium oculos in se conuertens, & ad sui amorem incredibiliter allíciens. Est enim gloria publica virtutis excellentis admiratio cum insigne beneuolẽtia cõ

iuncta. Nec enim quoduis decus gloriam gignit, sed excellens & admirandum: Neq; rursus omnia quæ sunt admiranda, gloriosa dicenda sunt: sed ea tantum quæ ab animi decore, & honestate ducuntur. Si enim quæcumque sunt admirabilia gloriam sibi parerent, cur non monstra atq; prodigia, quæ magnam mortalibus admirationem incutiunt, gloriosa putaremus? Gloria igitur tum demum locum habet, cum excellens, & admiranda pulchritudo animi conspicitur, quam admirétur omnes, & singulari omnium caritate dignam existiment. Sola enim dignitatis amplitudo vtrumque simul efficit, vt & stupore suspensos homines teneat, & sui amore inflammet. Neque enim tantum propter vtilitatum magnitudinem, quam viri virtute florentes nobis afferunt, quantum ob insignē & illustrem virtutis speciem eos amplectimur: vsq; adeo vt illos etiam quos nunquam vidimus, eximiè diligamus. Sumus enim appetentissimi honestatis, eiusq; forma perspecta, in illius cupiditatem ardenter incumbimus. Vt enim eos à quibus nunquam læsi sumus, si virtutis expertes, & flagitiis inquinati fuerint, & contemnimus, & iustum in illos odium concipimus: ita homines virtute precellentes veneratione quadam, & insigni beneuolentia dignos

iudi-

iudicamus. Quis enim est qui desidē & ignauum hominem non despiciat? qui libidinem, auaritiam, perfidiam, crudelitatem non oderit? Nemo tam effrenatis cupiditatibus vnquam fuit, qui si vtrumuis licuisset, non multis partibus maluisset ad ea quæ scelere consecutus est, sine scelere peruenisse. Eos enim ipsos qui se vitiis omnibus dediderūt, ita grauiter offēdit susceptī flagitii turpitudo, vt sibi ipsis odio sint. Sit autem aliquis homo teter, & impurus, omniq; scelere, & parricidio contaminatus, fieri ne posse credis vt non in domesticorum odium irruat? vt nō eum fratres etiam atq; parentes, vt malum auspicium detestentur? vt non illum omnes è naturæ finibus exterminandum putent? Si igitur omnes à natura instituti scelus odio, & vituperatione prosequūtur, consequens est, vt honestatē iudicent esse diligendam, atq; mirifice celebrandam. Vnde planè colligitur, omnem laudis excellentiam esse in virtutis magnitudine constitutam. Quod igitur in orationis initio posuisti, nemo tibi facile dabit, nempè gloriā è populi leuitate penderc. Illud enim iudiciū multitudinis in alicuius hominis laude cōsentientis, non est libera voluntate, sed naturæ necessitate susceptum. Necesse enim est, vt quem viderint omnes esse virtute præstan-

rem, quod minime obcecurũ esse diu potest, quamuis id in principio lateat, laudibus in cœlum tollant. Gloriæ itaq; fundamentum non in populi inconstantia ponẽdum est, cum ea sibi stabilem sedem, & sempiternum domicilium in vna virtute collocarit. Hoc enim semper euenit, vt virtutis ipsius lumẽ celebris opinio consequatur. Nec me conturbat nomen opinionis. No enim verum est omnes esse dubias & incertas. Si quidem multæ sunt veræ constantes & graues, quibus ad religionem, ad patriæ caritatem, ad omnem denique virtutem incitamur. Hæ igitur opiniones, sic enim doctissimi viri appellant interdum communes sentẽtias in animis nostris impressas, quãuis nec ratione conclusæ, neque vlla disciplina cõfirmatæ sint, nullam possunt habere varietatem. Sunt enim naturales & insitæ, nec ad eas confirmandas vllis exquisitis rationib. opus est, cum sint ipsa natura perspicuæ, nec vllo modo dubitãdæ. Si igitur grauissimi philosophi non verentur has inchoatas intelligentias, vnde omnis sapientia defluxit, opiniones appellare, quid tibi venit in mentem ex nomine opinionis inuidiam in gloriã concitare velle? Equidem, vt verum fatear, illo tuæ disputationis principio cohorrui. Putaui enim te velle Chrysippum ab inferis excitare,

re,

re,qui nos nõ hydris,ſed aculeatis argumentis vndique pungeret, & maledictis in ſectaretur,quod aliquid prẽclarũ in opinione poſitum exiſtimaremus. Ii enim ſumus qui non modo innatas opiniones,ſed alias quã plurimis honeſtas & laudabiles aſſeramus. Si itaque illo genere necromãtiæ vti voluiſſes, me certè metu examinaſſes. Quid ita tãdem? inquit Auguſtinus arridens. Nec enim vnquam te Luſitanum hominem adeo timidum putaui,vt mortuorũ imagines extimeſceres. Quaſi,inquam,Gorgonis ipſius aſpectu conturbari poſsim,& nõ potius horrido illo diſſerẽdi genere à naturæ tuæ clemẽtia penitus abhorrente. Nec enim Chryſippus ipſe mihi tãtum terroris incuſsiſſet,ſi carmẽ illud vſurpaſſet, Adſum, atq; aduenio Acheronte, quantum ſi me contortis ſophiſmatis oppreſſum indigna etiam contumelia vexaſſet,leuem,& futilem appellando,quòd in aliqua opinione dignitatem conſtituiſſem. Timui igitur initio cum te de leuitate opinionum diſputantem animaduerti, ne menullas eiuſmodi inſidias ſuſpicantem acumine Zenonis oppugnares. Sed poſtquam dixiſti non tibi placere omnia ad illam exactiſsimam ſapientiæ normam dirigi,teque vidi ad hoc mitius diſſerẽdi genus oratione delapſum,illam ætatem auream lu-

culenter explicantem, continuo reſpiraui. Non dubitas enim quin ſi genus aureum extaret, tũc is qui ſe multitudini probauiſſet, fuiſſet omnino ſplendorem virtutis aſſecutus. Si hoc inter nos conueniat, non erit difficile demonſtrare, eum etiam quem hæc gens, quam vos Poëtæ ferreã appellare ſoletis, laude perpetua dignum exiſtimarit, eſſe omni virtute cumulatum. Hoc quidẽ, inquit, ſcire ſanè vellem, qua ratione te id probare poſſe cõfidas. Quia inquam, inſipientis multitudinis de rebus laudandis & vituperandis opinio à ſapientium ſentẽtia non diſcrepat. Si igitur in illius aurei, hoc eſt, ſapientis gẽtis opinione de alicuius dignitate cõcepta, erat aliquid excellens, atq; magnificum: non erit dubium quin id etiam quod imperitũ vulgus mirifice laudandum putarit, ſit honeſtũ & laudabile exiſtimandum. Hoc igitur, inquit, effice ſi potes, multitudinis opinionem à ſapientiæ decretis minime diſſentire. Nec enim te impedire volo. Hoc, inquam, planè effectum arbitror. Iam enim diſputatum eſt, fieri non poſſe, vt virtutis decus animaduerſum, non vniuerſis hominibus admirandum, atque ſummo ſtudio complectendum videatur. Tantas enim vires virtus habet, vt ab hoſtibus etiam egregie dignitatis confeſsionem exprimat. Hoc autem

autem voluit ostendere Homerus, cum Priamum inducit in senum confessu Agamemnonem, & alios Græcos principes à quibus ingẽtes clades acceperat eximie laudantem. Sed quid hostes admiramur, cum illi etiã qui non cum hominibus, sed cum virtutibus bellũ omni scelere imbutum gerunt, ipsarum virtutum splendore, & elegantia obstupescant? Illud enim quod dicebas, talem nos opinionẽ de rebus laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores quibus instituti sumus. quis tibi concedet, qui modo in ipsius naturę vim acutius intenderit? Omnes enim nati sumus ad decus, & honestatẽ, hisque virtutum seminibus inclusis, fit vt quamuis prauis moribus imbuti, & pernicioſis legib⁹ instituti simus, vnam tamen virtutem summis laudibus efferendam iudicemus. Nec vllo modo tanta morum aut rerum pernicies incidere potest, vt rerum natura vertatur. Quis enim quæso est adeo flagitijs omnibus coopertus, vt non cupiat se iustum, & grauẽ existimari? Si enim flagitia multitudini pulchra viderentur, cur ea impuri homines tanto studio celarent? cur explendę libidinis gratia tenebras & lustra requerentur? cur eos post susceptum scelus intemperantiæ suæ pœniteret? Nam cum aliquis aut turpitudinis illecebra delinitus, aut

alia quauis animi perturbatione cõcitatus flagitium committit, vbi primum ille motus animi residet, qui rationis iudicium impediebat, multis signis ostẽdit, quàm acerbo animi cruciatu afficiatur ex illius maculæ conscientia. Hinc illa Phædra priuigni amore insanies, atq; à molliſsimo vitę cultu ad venationis ſtudium traducta, ab Euripide lamentans inducitur. Cum enim amore furens nihil aliud quàm tela, canes, & montes inclamaret: vbi ſe colligit, ita ſuum dedecus lamentatur.

Miseram me quod facinus feci?
Quo me traxit furor insitans?
Agit in praeceps dira calamitas.
Heu heu infelix.
Iterum nutrix caput occulta
Nostrum, nam me pudor oppressit.
Tege, nam lachrymis oculi stillant,
Vultumq; rubor nimius tinxit.
Redeus sensus cruciat animum,
Amens trudor in exitium, sed
Praestaret tunc sumere mergi,
Cum sensum furor eripit omnem.

Videtis in Phędra etiã ſcelere, & amẽtia furente nõ eſſe penitus extinctam indolem pudoris, & honeſtatis. Sed quid Phædram admiramur, cum Medea mulier omnium ſceleſtiſsima multipliciq; parricidio contamina-

ta

ta apud eundem Poëtam Corinthiis mulieribus persuadere nititur, sese uullos officii numeros præteriisse? sed fabulas omittamus. Non enim illis nobis opus est, cum ipsa vita cõmunis infinita exempla suppediret. Quis enim vnquam fuit adeo impurus, & flagatiosus, qui non suspiceret fidem, continentiam, animique excellentis altitudinem? Sume ex omni memoria quem velis. Vis ne Dionysium illum superiorem teterrimum hominẽ & impurissimum? Multa quidem ille contra generis humani societatem impie atq; nefarie cõmisit, & patriam à se durissima seruitute oppressam multorũ cæde funestauit. Num illius inueterata perfidia, & immanitas efficere potuit, vt nõ fidem, & animi constantiam laudabilem existimaret? Non profecto. Quãtum enim amicitiæ sanctitatẽ suspiceret, aperte declarauit, cum exemplum singularis amicitiæ atque fidei in duobus Pythagoricis admiratus, exclamauit: Vtinam ego vobis tertius amicus ascribiret. Idem cum parasset insidias Polyxeno viro spectatissimo qui Cestã illius sororem in matrimonio habebat, isque Polyxenus metu perterritus in Italiam fugisset, Cestam acriter incusauit, quod non indicasset mariti cõsilium. Tum Cesta: Adeo ne me, inquit, dignitatis oblitã putas, vt si resci-

uiſſem quæ vir meus animo agitabat, non me illi eiuſdem fugæ atque fortunæ comitē præbuiſſem? Multo enim erat mihi ad dignitatē aptius, vxorem exulis Polyxeni, quàm Dionyſij tyrāni ſororē appellari. Quid deinde ſecutum eſt? Tyrannus ipſe vir immanis & truculētus illius virtutis admiratione perculſus, Ceſtam poſt illam diem multo officioſius obſeruauit. Iam filius eius quamuis patris ſcelera immenſa luxuria cumulaſſet, ſatis oſtendit quid de ſapientiæ atq; virtutis amplitudine ſentiret, cum Platonē honoribus diuinis affecit. Quem tamen poſtea Syracuſis ablegauit, ne videlicet in illius cōſpectu turpior appareret. Omitto præclaram Phalaridis indolem: Nihil dicam de multis alijs tyrannis importuniſsimis: vt ad Neronem tandem perueniam, quo quidem nullum tetrius, aut immanius monſtrum tellus extulit. Parum ne multis ille ſignis oſtendit quàm magnifice de virtute ſentiret? Quanto ſtudio quodam tempore viros excellēti ingenio complexus eſt? Quanta induſtria muſicen, & alias ingenuas artes excoluit? Cum autem omnes ſuas opes in ſingularem nequitiam cōtuliſſet, inaudita que ſcelera concepiſſet, cupiebat tamen ſeſe continentem, & grauem, ſummumque P. R. rectorem appellari. Nunquam certe Nero

virtutis

virtutis egregiæ nomen concupijſſet, niſi in ea quam plurimum dignitatis in eſſe iudicaſſet. Quid poſtquam matrem necauit? Numquid illæ ipſæ matris furiæ quæ mentē ipſius aſsiduo cruciatu lacerabāt, parum aperte docebant, nunquam in hominibus quantumuis perditis, & efferatis ſenſum honeſtatis extingui? Nunquam enim conſceleratos homines tātum ſceleris conſcientia vexaret, niſi hę ſiſſet eorum animis, nihil eſſe ſcelere fœdius, nihil tetrius, nihil deteſtabilius. Quòd ſi Nero homo omnium ſceleſtiſsimus, ſi homo ille appellandus eſt potius quàm importunum quoddam monſtrum atque prodigiū, & ſcelus odio dignum, & virtutem laudabilem, & amādam eſſe iudicabat: quis animo fingi poteſt adeo cōſuetudinis improbitate victus, vt virtutis magnificentiam non ſuſpiciat? Dies me deficeret, ſi vellem exemplis hanc ſententiam confirmare. In re tamen adeo perſpicua vnico tantum, eoq; recenti, atque domeſtico contētus ero. Fernandus quidam fuit regius Luſitaniæ princeps, Ioānis regis hoc nomine primi filius. Is defuncto patre cum ab Eduardo rege illius fratre exercitum cum imperio obtinuiſſet, in Africam traiecit, atque ſignis collatis ita parua manu cū innumerabili hoſtium multitudine ſæpè cōflixit, vt ſemper ex illis

illis victoriam reportaret. Sed tãdem effectũ est, vt insidiis oppressus in hostium potestatem peruenir et, & in mediterraneas Mauritaniæ regiones deportaretur. Occuparat illic tyrannidem Lazerachus quidam homo auaritia immani, luxuria infinita, feria incredibili præditus. Cum autem Fernandi redemptio fuisset in lóginquũ tempus dilata, nihil enim inter nostros & Maurum conuenire poterat accidit tandem vt Fernandus ipse multis doloribus in ergastu o perfuctus vitam ederet. Eius autem morte tyranno nunciata, tradunt illum quasi stupore perculsum diu fi luisse, atq; tandem hæc verba protulisse. Profecto si vir hic non ita Mahometi institutis infensus, & inimicus extitisset, fuisset in omni ætate diuina quadam laude cumulãdus. Fuit ille quidem in omni genere honestatis excellens: ego tameh tres illins virtutes præcipuè sum semper admiratus. Constat enim illum nũquam sese venere vlla commaculasse, nec vnquam in vita mentitum fuisse: Deumque semper ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis admirandam, quæ hominibus etiam dedecore, flagitio, turpitudine contaminatis eam adfert necessitatẽ, vt vel inuiti decoris & honestatis excellentiam laudib⁹ in cælum tollant. Num clarius naturæ indicium expe-

ctatis

datis? Perfidiosus homo, atque adeo ex fraude & mendacio compositus, singularem fidē admiratur, in omni libidine terre, & impure voluratus, sanctissimi viri castitatē celebrat: hostis sanctiratis, purissimum & ardētissimū religionis studium laudibus efferendum putat. Ergo si virtus tātum valet, vt iisdem ipsis quorum cupiditatibus infesta est, admirationem ingentem commoueat: quid conuenit asserere, nos laudem nō natura & splendore suo, sed studio & cupiditate nostra metiri? Si enim ita esset qui turpi voluptate ducuntur nullo modo cōtinentiæ pulchritudine mouerentur: Neque qui alienum appetunt, innocētiam laudarent, neq; sceleſti, & impuri castitatem religionis extollerent. Quod quàm falsum sit, satis esse probatum arbitror. Quamquam in re minime dubia confirmanda longior fuit quàm fortasse cōueniebat. Nihil est enim magis perspicuum, quàm vniuersum genus humanum in virtutis laude mirifice consentire. Et hoc fit, vt dictum est, non lege, more, aut instituto, sed insito natura iudicio. Vt enim Solem lucere, ignem calere sentiūt vniuersi ita mortales omnes quantumuis impuri iudicant virtutis excellētiam esse admirandam, & prædicādam, & omnium studio complectendam. Nam ad id quod dixisti, infames homines,

homines,& impuras mulieres in ludicris, aut flagitiosis artibus exercẽdis certo laudis præmio affici solere,iã responsum est,turpitudinem ipsam per se à nemine laudari posse: sed illud aptum atque concinnum, quod informa,in cultu,in motu,in gestu denique corporis enitescit. Quæ tamen honestatis similitudo non tantam vim habet, vt impuras artes vulgo laudabiles efficiat. Nunquam enim vt probrũ obijcerentur,si hominum vulgus existimaret alicuius expetẽdi decoris laudem in illis esse sitam. Quod autem ad Sisyphum, & Autolycũ,& Vlyssem attinet, intelligi oportet,non in illis vanitatem, sed sapiẽtiæ speciẽ fuisse laudatam. Sapientis enim hominis officium existimatur, multa dissimulare, multa etiam interdum Reip. causa simulare, & hostes insidijs callide circumuenire: quibus artibus apparet,tres illos priscis temporibus nobilitatos extitisse. Nec tamẽ Homerus quamuis multa præclare dicat,est in omnib⁹ audiẽdus. Multa enim mentiuntur Poëtæ, vt est in veteri prouerbio. Cum igitur, vt ad propositum redeamus,exploratum sit tantam esse admirationem virtutis,tãtum ipsius honestatis splendorem,vt tyrannos etiam homines feros & humano generi pestilẽtes commoueat: Quid de populo tandem vniuerso existimandum

dum est. Constat enim ex ijs qui nec insigni scelere contaminati sunt: nec rursus egregiæ virtutis specie commendati, virtute namque excellentes multis annumerari non possunt: & qui insigni aliquo scelere publicum otium perturbant, omniũ consensu à vitæ communione repelluntur. Est igitur populus multitudo collecta ex ijs, qui vel aliquã officij mediocritatem tueri possunt, vel in leuiore aliquo flagitio versantur. Hîc tu quantam orationem cõsumpsisti in accusanda libidine populorum, in amentia multitudinis insectãda, in cõmunibus vitæ flagitijs describendis? In illa vero explicatione ciuilium seditionũ atque publicarũ calamitatum exultauit oratio tua omnem antiquitatis memoriam repetens atq; demonstrans omnia imperia populorũ amentia & scelere concidisse. Sed mihi crede habuit multum iniquitatis accusatio tua. Prætermissis enim bonus populorum opera & industria constitutis, in eorũ tantum malis enumerandis, vitijsq; omnibus seligendis versata est. Quid enim quæso fuisset ad humanę vitæ præsidium & cultum vtiliter inuentum, si non multitudinis labor, & manus accessisset? vt enim hic comittam terræ culturam, ędium extructiones, vrbium munitiones, curationem valetudinis, nauigationem & artes innumera

merabiles ad vitam sine cura degendā popu li ipsius ope,& diligentia cōstitutas: recte pro fecto viu endi disciplina, mores, & instituta nulla fuissent, nisi hominū multitudo iure so ciata vnū in locum conueniisset. Nam si homi nes in siluis dissipati bestiarum more vagarē- tur, quis humanitatis cultus, aut quod vere- cūdiæ signū in rebus humanis existeret? Ciui tates igitur indolem adolescentum excitauē- runt, atque paulatim hominū ingenia excolē tes, ad honestatis splendorem instruxerunt. In illis religio & officium ortum est: ibi iusti tiæ lumē eluxit: ibi magnitudo animi, ibi mo destia, & reliquæ virtutes exitêre. Quin etiā artium maximarum studium, occultarumque rerum inuestigatio, & inuentio nulla esse po- tuisset, nisi prius summorum hominum inge nia fuissent ciuilib⁹ institutis manuefacta, & exculta ad rerum naturam acriori mētis acie perspiciendam. Neque solum hoc præstat ci- uilis cultus, vt homines ab agresti vita ad hu- manitatē tra ducti facilius humanarum atque diuinarum rerum cognitionem capiant, ve- rum etiam vt secure atque commode vitam in naturę peruestigatione consumant. Nullo enim modo summi viri sapientiæ studia cole re potuissent, nisi multitudinis ope eorū vita muniretur, multorumq; hominum inuenta

ingentē

ingentem illis materiē ad naturæ explicationem ſuppediarent. Omnes igitur artes quarum præſidio vitam ſuſtentamus & vim beſtiarum, imbrium, hoſtium arcemus, & animum ſapientiæ diſciplinis excolimus, atq; poſtremo homines ſumus, ipſius multitudinis ope inuentæ atq; perfectæ ſunt. Hæ tam multæ vtilitates qua nam tandem ratione à populis manare potuiſſent, niſi fuiſſet innatus omnibus inſignis quidam pudor, & publicæ incolumitatis appetitus? Quis enim quæſo eſt in populo legibus, atq; moribus conſtituto, qui à caritate humanigeneris abhorreat? Nec enim ſolum liberos, parentes, propinquos, ſed ciues etiam atq; adeo genus humanum ſibi naturali amoris fœdere ſociatum vident. Quam dociles autem ſint ad omnem rectè viuendi diſciplinam, ſi modo rectores habeant, & prudentia graues, & publicæ incolumitatis amantes, eſt explicatu difficilimum. Mirum enim eſt, quàm omnes magiſtratus, & principes verentur, & viros omni virtute præſtantes obſeruent: vſq; adeo, vt excellētis hominis conſpectu furor omnis conſidat, & incendium ſeditionis extinguatur. Quod Vergilius elegantiſsime deſcribit.

Magnus (inquit) in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſæuitq; animis ignobile vulgus.

Itaq; facem & fasa volat furor arma ministrat.

Non potuit magis ante oculos ponere turbulentæ discordiæ tempestatem. Sed videte illius fedædæ facilem & expeditam rationem.

Tum pietate grauē, ac meritis si forte virū quē,
Cōspexere, silent, arrectisque auribus adstant.
Ille regis dictis animos & pectora mulcet.

Cernitis quantum habeat authoritatis apud populū furijs etiam ad tetrum & immane facinus excitatum, prudentiæ, constantiæ, atq; probitatis opinio? Non est necesse id exemplis confirmare. Plenæ historiæ sunt, neque est quicquam magis peruulgatum, quàm prudentiū & grauium hominum authoritate populi furores omnino cōprimi, & turbidas seditiones extingui. Quid illud? nonne magnū argumentum est, nihil esse apud populum virtute illustrius, quòd eos magnificiat, qui præstantium hominum testimonio comprobantur? Non enim mediocrem laudē inueniunt ij, qui se ad claros & spectatos viros adiungunt, & ab illis diliguntur. Hos itaq; multitudo statim incipit admirari, quamuis nondum eorum recta studia perspiciat. Satis enim ad magnū decus existimat esse, datum illis à summis hominibus, virtutis, & industriæ testimonium. Hoc animaduertentes Poëtæ fecerunt eos quos ornare volebant, quorundam Deorum

rum familiares. vt Vlissem Mineruæ, Aenea Veneris, Hyppolytum Dianæ: vt multitudo in tanta gloria ponens approbationem homi num virtute præstantium, tanto magnificentius de illis iudicaret, quos audiret fuisse Deorum familiaritatibus implicatos, quantum diuina sententia hominum iudicijs antecellit. Ergo cum omnes homines maximam quidem laudem arbitrentur esse à diuina mente comprobari, proximam autem à viris diuinis in pretio haberi: quid est magis perspicuum, quàm omnes ad virtutis & sapientiæ laudem conspirare? Nam quod ais, populum ingratum semper, & improbũ in ciues bene meritos extitisse, si recte iudicare de omni causa velimus, eum certè huius inuidiæ crimine liberabimus. Eas enim calamitates quas viri excellentes in liberis populis hauserunt, magna ex parte reperiemus paucorum perfidia illatas multitudine reclamante. Obijt in carcere Miltiades in quem fuit non populo, sed Xantippo accusante deductus. Populum enim in iudicio valde proprium expertus est. Theramenes triginta tyrannorum iussu venenum sumpsit inuito populo, necemq; illius ægerrime ferente. Hausit in ea ciuitate venenũ Phocion, calumnia paucorum Macedoniæ regibus gratificatium: at vniuersa ciuitas ob illius mor-

mortem in luctu versata est. Quid hic Socratis necem? Quid Xenophontis exilium? Quid Demetrij fugam? aliorumque hominum industria præstantium exitus miserabiles oratio ne complectar. Parum ne constat eos omnes ferme inuita multitudine in clades illas incidisse? Quantum merorem, vt de Romanis loquar, exilio Cæcilij Metelli Numidici, gentilis ô Metelle tui, ciuibus vniuersis attulerit, quata rursus voluptatem ex illius restitutione tuncti ciues exceperint, dici vix potest. Fuit Clodij conductis operis in exilium pulsus Cicero; at illius discessu omnis ciuitas incredibili dolore confecta fuit. Quid de illius restitutione dicam, tanta totius Italiæ gratulatione celebrata? Quanto amore populus vniuersus Catones, Paulos, Marcellos, Scipiones, & omnes egregios viros complexus est, vt eorum casus, & incommoda doleter tulit, quàm grata voluntate fuit semper summorum hominum memoriam persecutus, doctorum hominum scripta declarant. Quare Africanum illum superiorem valde admiror. Internum, patriæ, quæ illum amplissimis honoribus auxerat, prætulisse. Quin etiam tradunt morientem præcepisse, vt sepulchrum sibi in eo ipso loco, quem exilio voluntario delegerat ædificaretur, ne ossa illius ingrata patria conti-

contineret. O vocem tanto viro indignam. Tu ne ingratam patriam appelles eam, quæ te tantis beneficijs ornauit? Illa te admodum iuuenem in summo imperio locauit: eadé summis viris gloriam, & dignitatem tuam imminuere cogitantibus, incredibili studio restitit: quin etiam eo ipso die quo erat tibi iudicium subeundum, suum erga te studium declarauit, cum deserto foro, neglectis tribunis & insigni contumelia vexaris, te omnia templa salutantem prosecuta est. Si patriam appellas duos Petillios qui tibi diem dixere, nō recuso quo minus eam, vt ingratam & immemorem scelere condemnes. Si autem patria est vniuersa ciuium multitudo, cum hæc te semper ornarit, & auxerit, tuæque dignitatis amplitudini nullo in loco defueris, non in ea gratum animum, sed in te prudentiam requiro. Idem quod de Scipione diximus, de omnibus ferme præstantibus in Rep. gubernanda viris dicendum est. Vix enim fuit vnquam egregius homo, qui non populo egregie carus extiterit. Ais præterea populorum amentia ciuitates, & imperia corruisse. Verum id quidem est, sed ea ipsa imperia populorū opera, & industria fundata, & amplificata sunt. Non, inquies sed paucorum consilio, & sapientia. Fateor equidem. Sed si ea iusta causa

est, cur populos ab ea laudis societate repellas, quod nō per se, sed paucos secuti, vrbium fundamenta iecerint, & ciuilem societatem diutissime coluerint: eadem ratione defendā non esse verum, causam publicæ calamitatis populis attribui. Nō enim per se, sed paucos secuti, omnia perdiderunt. Quæ igitur inuidia est, id illis crimen inferre, quod præcipue pertinet ad principes eorum insciția ad suam dominationem intemperanter abutentes: & laudem illis cum principibus communem ad principes vniuersam transferre? Si verum ita que fateri, & rectis populorum studijs vitia pensare velimus, multo plura bona quàm mala reperiemus reb⁹ humanis fuisse opera multitudinis importata. Quæ quamuis interdum turbetur, & in perniciem irruat, ducta tamen sæpè ipsius honestatis splendore à flagitio reuocatur. Vt enim mare diutius sedatum atq; tranquillum, quàm tempestate concitatum animaduertimus: ita populum diutius quietum, quàm seditione commotum aspicimus. Hanc tu populi causam si tueri voluisses, quātum campum haberes, in quo oratio tua posset excurrere, & quomodocunq; vellet libere vagari? Facile enim posses, quæ tua eq- ra est, infinitatis exemplis ostendere, quātus amor honestatis fuerit semper omnibus po-

pulis

pulis ingenitus. Atq; primùm res ab Atheniensibus gestę (nescio enim quomodo ciuitatis illius omnium disciplinarum vtricis exẽpla libentius vsurpamus) ingentem tibi materiam afferrent. Commemorares enim, quàm sæpe omnis populus honestatis eundæ gratia extremum discrimẽ adierit, quàm illustres contentiones pro iustitiæ defensione, & totius Græciæ liberate susceperit, quanto impetu & ardore cum summo fortunarum omnium periculo supplicibus opem attulerit. Quòd si Sparsã orationis ipsius cursu & impetu deiectus esses, quàm multis, & quàm memorabilibus exemplis disputationem incompletam potuisses? Explicares enim puerorum institutionem, studia iuuentutis, ipsius senectutis grauitatem, vniuersiq; populi in virtutis studio cõsensionem. Tum ea quæ Lacedæmoniorum multitudo pro Græciæ defensione fortiter atque laudabiliter gessit, quæ recte, temperate, & constanter administrauit, luculenter exponeres. Iam Romanæ gentis mores & instituta, quàm amplam orationis segetem tibi suppeditarent? Quæ enim tanta fides, tanta iuris iurandi religio, tatum honestatis studium in vllis vnquam fuit? An tu credis fieri potuisse, vt populus ille tam longe lateque imperium augeret, idq; tam multis annis conseruaret,

si non artes praeclarae, quibus erat instructus, multis partibus eiusdem vitia superasset? Nullo modo mihi crede, non dico imperium augere, sed ne ciuitatis quidē vnius opes diu tueri potuisse, si plus apud eum libidinis & ignauiae turpitudo, quàm laus industriae & cōtinentiae valuisset. Nihil enim est quod sine virtutis, & modestiae praesidio possit esse diuturnum. Vt autē hic Gallos & alios populos rerum gestarum gloria florentes omittā, quo modo tu Hispanae nationis facinora verbis extolleres? vt singulas res vniuersae Hispaniae consensu cōtra Christiani nominis hostes susceptas exornares? Diceres enim quanta virtute Hispani pro religione dimicarint: quanta contentione patriam defenderint: quanta fide reges & principes amplexi fuerint. An tibi homini eloquentissimo in tam vera & expedita causa oratio defuisset? Quam autem similitudinem truculentae bestiae inducis, alienam puto. Non enim vt inuitis bestijs atq; reclamantibus sunt iniecta vincula, sic hominibus leges impositae. Homines enim nō vis, sed ratio impulit, ad leges accipiendas: rationi autem inijci vincula nō possunt. Quae vis enim quaeso multitudini inferri potuit? Aut quo supplicij metu vniuersum populum coges legibus obedire? At constat saepe numero multos vt

patrijs

patrijs legibus obtemperarent, ad nō dubiam mortem concurriſſe. Vnde in Spartiatas, qui apud Termophylas duce Leonide ceciderūt extat illud Simonidis Epigramma à noſtro Cicerone verſum.

Dic hoſpes Spartæ nos te hīc vidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Ergo qui vt legibus parerent mortem expeti uerunt, eos certū conſtat, non metu coactos ſed honeſtatis amore ductos, ad quam eos leges erudiebant, ſeipſos in vite diſcrimen mittiſſe. Nec enim ſi hoſti ceſſiſſent, erat illis aliqua pœna præter ignominiā ſubeūda, quam vt vitarent ſanguinē ſuum patriæ largiri voluerunt. Hoc etiā de multis alijs nationibus affirmari poteſt, quæ vſque ad extremum ſpiritum pro inſtitutis patriæ decertarunt. Hoc ipſum autem eſt magnum argumentum docilitatis ad honeſtatem, quòd vniuerſi populi, leges vereantur. Sunt enim magiſtræ morum, & officij diſciplinam continent. Sed eas inquis, non eſſe grauibus, & honeſtis, ſed flagitioſis hominibus ſcriptas. Equidem vt fatear eas non eſſe perfectis hominibus impoſitas, ita nec ijs qui omnē moderationem repudiant ſcriptas eſſe defendā. Hoc enim ab illis propoſitum, vt humanum ani-

mum ad omnia virtutis officia natum, sed do
mesticis interdũ vitijs à natura discedentem,
ad nãturam suam reuerti cogãt. Nam duplex
est animorum cultus. Vnus positus est in Phi
losophia, qua splendida ingenia sapientiæ opi
bus excoluntur: alter in legibus & institutis,
quibus imperfecti & mediocres homines ad
officium eruditntur. Quod enim præstat al-
tissimis animis altissimarum rerum cognitio,
hoc licet non eodem modo præstat multitu-
dini disciplinæ ciuilis institutio. Vtraq; enim
facultas id efficit, vt ratio coerceat temeritã-
tem. Vt igitur qui apti sunt ad sapientiæ disci
plinam Philosophiam colũt, vt sapientes eua
dant: ita qui nõdum moribus rectè constitu-
ti sunt natura tamẽ propẽsi sunt ad honesta-
tem, legibus viuẽtes in dies honestiores fiũt.
Sunt enim leges præscripta rationis ad offi-
cium impellentia, & à flagitio multis modis
auocantia. Partim enim sceleratos homines
de medio tollendo, partim mediocres homi-
nes ad honestatem præmio laudis incitando,
multitudinem bonam, & obsequẽtem effi-
ciunt. Vt enim medicina resecat interdum
partes insanabiles, ne earum contagio totum
corpus inficiat: ita leges extremo supplicio in
expiabile scelus comprimunt, ne ex illo quasi
quædã lues ad vniuersam Remp. permanet.

Et

Et quemadmodum vt in eode simili versẽr, vbi salus omnino desperata est, ibi nullus medicinæ vsus esse potuit a si mores publici fuissent omnino corrupti, nũquam fuisset in scelera vindicatũ. Nam neque curatio desperatis adhibenda est, neque corruptæ partes excindendæ, si totũ corpus est similiter affectũ. Hic tu populum ipsum quasi belluam immanem inuitam atq; repugnantem legum claustris inclusam esse vis. Quasi non ab ipsis populis expetitæ leges, atque comprobatæ sint. Aliter enim cur tanti hõnores Lycurgo apud Lacedæmonios publico omnium cõsensu decreti fuissent? Cur apud Athenienses Solonis nomen in tanta laude floruisset? Cur Romani ciuitatis principes in Graciam misissent, qui leges à sapientissimis hominibus latas describerent? Cur omnibus qui leges dedere summa rerũ omnium potestas permissa fuisset? Omnes enim constat in suis ciuitatibus principatum tenuisse. Omitto illa antiquiora de diuinitate credita, Mercurij apud Aegyptios: de Minoe, & Rhadamãthio, qui filij Iouis habiti sunt: de multis alijs legũ latoribus qui fuerũt populorum opinione in Deorum numero repositi. Velim igitur mihi dicas, quę nã bellua immanis vincula expetiuit vnquam, aut diuinos honores habuit illis à quibus

bus alligata est? Quid illud? Multa enim in publico more posita pro lege habēda cēsent illi quos authores habetis. Sic enim, vt alios omittam, vester Iulianus ait. Cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneāt, quàm quòd iudicio populi receptæ sint, merito & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Ex hac Iuliani sententia, quam reliqui omnes sequuntur, apparet, quantum sit publico iudicio tribuendum. Nunquam enim viri grauissimi atq; prudentia præstantissimi tāti fecissent vniuersæ multitudinis approbationem, nisi acute vidissent illius voluntatem esse plerumque cum honestatis studio, legumque prudentia mirifice congruentem. Quòd si lex est, vt placet Domóstheni, Deorum inuentum atq; munus, aut, vt inquit Aristoteles, mens omni perturbatione vacua, eaque de causa diuina, constatq; populi morem & legem ratam efficere, & pro lege reputari: efficitur planè populi plerúque iudicium cum diuina mente consentire. Quod igitur tu pro argumēto sumis amentiæ popularis, id maxime populi pudorem & verecundiam confirmat. Cōtinent enim leges, quibus populi deuincti sunt totius honestatis disciplinam, vniuersumq; Reip. statum præsidio suo communiunt. In quo autē inuidiam ex tyrannorum imma-

immanitate populo concitare voluisti, parũ mihi visus es attendere, quantũ iudicium honeste indolis in populis extiterit, tunc etiam cum tyrannos publico præsidio armab ant. Quantum enim sit multitudo ad honestatem propensa, ex eo perspicitur, quòd nemo vnquam ad eam æstu capiendã accesit sine virtutis egregiæ simulatione. Quis enim vnquã tyrãnidem affectauit, qui non prius omnem contentionẽ in eo adhibuerit, vt vir virtute excellens, & publicæ incolumitatis amans haberetur? Quemadmodum eum aucupes, aut esca, aut fistulã aues alliciunt, atque tandem improuidas illaqueant: ita qui populum insidijs opprimere statuunt, hoc primũ aucupio simulatæ virtutis sibi vtendum putant. Numquam profecto malitiosi homines hac arte sibi populum capiendum existimarent, nisi intellexissent illum virtutis specie delectari. Ergo si populi voluntatem respicias, videbis eum tunc etiam cum ad homines improbissimos omnes opes Reip. deferebat, plurimũ virtuti tribuisse. Non enim illos sed virtutẽ quam esse in illis existimabat ornandam esse ducebat. Idq; vbi primum dolum sentire potuit, aperte ostendit. Quantum enim odium in tyrannos, & quã immane concipiat, quàm inimicus & infestus sit omnib⁹ qui simulatæ virtute

tate populis illuserunt, explicari non potest. Multa dici alia possunt ex quibus liquidò cõstet, quàm sit vt plurimum omnis multitudo honestatis appetens, & intensa turpitudini. Sed minime necesse est. Hoc enim dico, cum populi mores immutati perniciem Reip. minitantur: cum ciues perditi effrenataque libidine furentes, sese flagitijs omnibus inquinant: cum vt rerum humanarum conditio postulat, Reip. fatalis exitus appropinquat: tunc etiam omnium testimonio virtutis excellentiã comprobari. Te autem teste potissimum vtar. Sic enim ais, nomina rebus immutari, maliciam appellari vulgo sapientiam, audaciæ virtutis nomen imponi. Si igitur tantum studium existit in omnibus improbis occultãdi flagitij, virtutumque nomina capitandi, nonne satis apparet eos omnes egregiè de virtute iudicare? Addis præterea, in periculis constituti optimorum auxilium implorãt, metu autem liberati, eosdem é patriæ finibus expellunt. Non cernis igitur quantum in omni fortuna testimonium à corrupta multitudine viris optimis impertiri soleat? Nam qui in communi rerum omniũ perturbatione in rebus desperatis cum ad delubra omnia confugiãt, vt iram diuinã religione placent, à viris etiã bonis, quasi à quodam numine cœlesti, auxi-

lium

lium implorant, iudicant certè in illis diuinã virtutem elucere. Qui vero secũdis in rebus ciues bene meritos eijciunt aut in eos improbi sunt, quòd intelligant eorum virtutem & continentiam pecuniarũ cupiditati voluptatumque libidini repugnare, aut inuidia ducti virtutis præstantiam æquo animo aspicere nequeunt. Si vt licentiam suarum cupiditatum obtineam, quid illustrius, quàm declarari ab hominibus libidini deditis sese præsentia hominis vnius tanquam luce solis offendi? Nec enim perditi homines de illo præclaram opinionem habent, quem flagitij testem habere nõ reformidant: si æstuãtes inuidia egregios viros exterminãt, eos planè iudicant esse diuinis copijs affluentes. Ijs enim quæ quisq; contemnit nemo inuidet, sed ijs quæ pulchra & eximia putat. Quid est igitur clarius, quã in omni fortuna semper excellentem virtutem furiosi etiam populi consensu in laude versari? In vniuersum autem tria sunt, quæ aliquo tempore expressam laudẽ virtutis impediãt. Nam aut flagitiosa cupiditas incitat homines ad laudem honestatis obterendam, aut inuidia ad extinguendam, aut inscitia ad obscurandam. Cum enim vt primum de cupiditate loquar, animus æger quasi graui morbo oppressus ad studium virtutis excitari nequit, se-

que

que nefarie voluptati cõstringendum dat, indigne patitur proprium scelus aliorum splendore coargui. Hoc igitur instigat homines amentes ad aliud facimus lõge detestabilius obeundum. Intendunt enim insidias optimo cuiq; machinas omnes adhibent, vt eum aut interimant, aut exterminent, vt ita tandem possint per omnia genera libidinum vagari. Vt igitur lucem oderunt, non quia parum iucundam aspectu, aut parum rebus humanis vtilem existiment, sed quia suis interdum flagitijs eam aduersari conspiciunt: ita virtutem interdum nefarie persequuntur, non quia lumen illius parum cœleste atq; diuinum arbitrentur: sed quia vident illud esse sceleri contrarium & inimicum. Ergo vt ad suscipienda flagitia opportunitate noctis vtũtur, ita luce virtutis amota credũt se multo liberius peccaturos. Vident enim illius discessu, noctem atque tenebras quasi occidente sole futuras. Hæc itaque flagitiosæ cupiditatis immanitas est interdum impediméto, quo minus virtus pleno ore laudetur. Inuidia deinde quantum potest, eam infringere conatur. Est enim malum tetrum, detestabile, execrandum, omnibus bonis infestum, rebus humanis pestilẽs, atque mortiferum. Hæc vbi animis hominum quasi furias quasdam immiserit, ita eos amentia

amentia præcipites exturbat, vt in amicorum etiam perniciem instiget. Dum enim pleriq; dignitate principes esse cupiunt, idque non tam industria excellentes, aut acti virtutis studio qàm alienæ laudis imminutione se assequi posse confidunt, omni impetu feruent in eos, quos vident insigni dignitate præditos vsque adeó, vt neque familiaritate, neque propinquitate, nec vlla denique coniunctione, à tanta sceleris immanitate deducantur. Nihil est enim tam sanctum, nihil tam omni religione munitum, quod nó inuidia violare soleat. Intimos enim sensus lacerat, atque conficit tantumque dolorem efficit, vt mentis lucem eripiat & ab omni alia cogitatióe ad virtutis exitium traducat. Hinc igitur doli, fraudes, insidiæ, hinc tela comparata in bonorum pestē atq; perniciem, hinc turbulentissimæ tempestates excitatæ. Attamen quo maiorem dolorem capiunt homines perditiss. ex aliena dignitate, eo clarius indicium iudicij sui dant. Numquam enim tanta inuidia æstuarent, nisi plane cernerent eas opes, quibus homines singulari virtute in omni genere redundant esse laude immortali dignas. Ergo neque flagitiosi homines cum impugnē libidini atq; dedecori seruire cupiunt, nec inuidi cum alienæ dignitatis aspectu contabescunt, aliter de virtu-

iudicãt, atque viri boni, quamuis id omni ratione dissimulent: Considerandum tamen est quàm brevis, & quã imbecillis sit illa fraus hominum, aliena dignitate dolẽtium. Quam uis enim primos impetus habeat vehemẽtes, interposito tamen spatio consenescit, atque tandem pœnas omnes amittit. Illi enim ipsi qui cupiis effrenatis libidine metiantur, qui virtutem omnium oppugnant, eandem paulò post uiri pura, & omni ætate celebrandam, atq; religione colendam existimant. Ob scurum ne est, ubi primum virtus ab omniũ conspectu removetur, omnem invidiæ tumorem residere, & spectatos homines ab ipsis invidis requiri? Tunc enim omnes virtutem amissam lugent: tunc se bonorum præsidio orbatos esse queruntur: tunc cupiunt eos etiam quos occiderunt in vitam revocare: tunc eos laudibus in cælum extollunt. Sic igitur fit vt omnes excellentes viri in multo maiore gloria floreant post mortem, quàm in vita florebant. Tunc enim invidiæ impetu videbatur nonnumquam cursus veræ laudis impediri. Post mortem vero invidia prorsus extincta & caligine ab omniũ oculis dispulsa, mirum est quantus splendor virtutis omnium oculis obversetur; & quanto consensu multitudinis efferatur. Restat vt de multitudinis insci-

tia

tia differamus, quàm tertiam causam esse dixi, cur interdum virtus in obscuritate lateat. Fateor quidem imperitum vulgus in magnis erroribus versari solitum. Multos enim videmus falsa virtutis opinione commendatos, multos contrà virtute excellente præditos eodem errore hominum ignominia versari. Nam licet sapientes cum insipientibus in virtutis approbatione consentiant, hoc tamen interest inter vtrosque quod sapientes statim vere & incorrupte iudicant, & vitia nomine virtutis inuoluta perspiciunt, insipientes vero id tardius assequuntur & prius aliquam insciticæ pœnam luunt. Vnde perspicitur, illis qui ad veram gloriam nituntur, nō modo perditorum hominum furore, & inuidia multos labores esse preferendos, & ingentia vitæ discrimina subeunda, sed etiam infamia concipienda. Quæ tamen intra breue admodum tempus euanescet. Tāta enim est veritatis vis, tantum vere virtutis lumen, vt omnem infamiam aut scelere hominum, aut errore conflatam deleat, & extinguat. Ita tandem fiet, vt homines etiā scelesti & imperiti bonos egregie laudent. Non ista est, inquis: nam cum in omni genere rerū illi tantum iudicare de ijs rebus possint, qui sunt earum rerū scientissimi: fieri non potest vt populus cum sit virtu-

tis ignarus, recte de virtute iudicet Hoc quidem recte dictum fuisset, si sensus ille quo honestatem laudandam & amandam sentimus: ratione & disciplina, & non potius natura, & quadam penitus insita notione cõstaret, Omnes enim à natura informati sapientiam, æquitatem: & animi altitudinem cum admiratione suspiciunt. Quod inficiari non potes. Sed istidias inquis, fieri multitudini, & ita euenire vt homines flagitiosi simulatione virtutis opes, honores, imperia, consequantur. Fateor equidẽ, sed quero num possit aliquis dolis, & fraudibus in diuturna laudis possessione permanere? Minime certe. Cur ita tandẽ? Quia multa signa sunt, quæ facile arcana mẽtis indicent. Nam cum oculi, frons, status, incessus, occulta mentis aperiant, tum multo magis oratio omniaq; vitæ consilia, quæ semper natura cogente con mentis habitu consentiunt. Est enim animus quasi fons perennis vnde omnis oratio, & omnes actiones emanant. V bi igitur vitijs redundauerit, multa necessario profluent, quæ illius incluſas libidines ostentent. Quantum studium adhibuit Alcibiades quãdiu Spartæ vixit vt seueri & constãtis hominis personam sustineret? Num eam tueri diu potuit? Nõ profecto. Insitã iamque libidine cõcitatus infinita flagi-

tia

cia concepit, cam ſumma impuritate & impudẽtia. Quid phalaris? Quid Dionisius? Quid alij immaniſsimi tyranni? Num cum populos ſpecie lenitatis, & clementiæ delinire cuperent, inſitam immanitatem diſsimulare potuerunt? Quàm multi perfidioſi cum intelligerẽt nihil eſſe fide plauſibilius, fruſtra ſe bonos viros eſſe ſimularunt? Quàm multi natura, & ingenio truculenti fruſtra clementiæ famam ocupari conati ſunt? Veluti ille Demea Terentianus qui cum videret facilitate nihil homini eſſe melius, neque clementia, eaque de cauſa blãde atque begnine facere meditaretur nullo modo potuit id quod inuita Minerua conabatur ad extremum vſque tenere. Ad naturam itaque ſuam ſubinde redit, & cum maxime ſe cohibere vult, verba plena ſtomachi fundit: quale eſt illud. Effundite, emite, facite, quod vobis lubet. Nulla deniq; virtus, nullum ſtudium diu ſimulari poteſt. Aduerſatur enim atque repugnat ipſa natura. Quãuis igitur nullum eſſet ingeniũ in populo, ſcelus tamen tam multis ſignis ſe ipſum indicãs negotium nullũ eſſet inſpicere. Quid quod non eſt omnino hebes ad id quod eſt melius intelligendum? Vt enim fatear, in rebus que artificio conſtant, multa ab earum rerum intelligentibus animaduerti poſſe, quæ

imperitos effugiunt, id tamẽ in reb. quæ ſunt cõmunibus inſixę ſenſibus accidere non poſſe defendo: quamquam in artibus etiam videmus eadẽ ſępe numero doctis, & indoctis probari. Quis enim eſt in populo, quẽ Franciſci Mediolanen, eximij citharœdi cantus non incredibili ſuauitate demulſit; quem Michaëlis Angeli Florentini tabula non admiratione ſuſpenſum teneat; Legi nuper per bella Epigrammata ſummorũ hominũ in tabulã quandam, in qua erat Mendoza tuus vir omnibus rebus ornatiſsimus, Cæſaris apud Venetos legatus opera Titiani cuiuſpiam luculenter expreſſus. Exiſtimàſne fieri poſſe vt illa pictura, quæ viros doctiſsimos & ampliſsimos cõmouit, non multitudinem etiam commoueret? Idem etiam tn omnibus alijs artibus accidere videmus, vt qui excellentes artifices ab optimo quoque artifice iudicantur, iudicio etiam multitudinis excellant. Contra vero ſi pictor aliquid imitando à natura diſcedit, ſi muſicus vocem abſonam, & paulò à numerorum ratione diſcrepãtem emittit, omnes quãtumuis harum artium rudes offendit. Quodſi homines idiotæ de artibus illis ſæpe numero recte ſtatuunt, quarum intelligentiã ſine diſciplina aſſequi non poſſunt: quid de honeſta te dicendum eſt, ad cuius intelligentiã & cupiditatem

dicentem non disciplina, sed natura insitos sumus? si Aristidis ætate quæsisset aliquis Athenis quis esset omni laude florentissimus, num aliter graues homines, aliter plebs fuisse responsuram opinari conuenit? Minime quidem. Omnes enim vnum Aristidem propter virtutis excellentiam admirabantur. Tempore Phocionis quis bonorum opinione, fuit illo virtutis & continentiæ fama præstantior? Quis item fuit illi iudicio multitudinis anteferendus? Quid hic Camillum, quid Regulum, quid Africanum, & alios excellentes populi Romani principes cõmemorem? Quis enim erat Romæ qui non eorum virtute Romanũ imperium niti iudicaret? Sed minime necesse est in re perspicua confirmanda multis exemplis vti. Constat enim semper vulgus hominum, constantiã, grauitate, & animi magnitudinem suspexisse. Quod si aliquãdo aut vera virtus latet, aut vita simulatione virtutis occultantur, considerandũ est, nec virtutis lumẽ diu obscurum esse posse, nec quicquam fictum aut simulatum in diuturna laude versari. præclare igitur Socrates, vt est apud Xenophontem, eam tantum esse certã ad gloriam viam asserebat, quę veritate muniretur. Hoc autem ita confirmabat: Fingamus inquiebat, velle aliquem adolescentem præclarum existima

si non eamen sic ferum illud musicum ingenium imitari nequeat, reliqua omnia quæ viderit fieri ab eruditis summa animi contentione persequetur. Primum igitur operam dabit vt ad eorum similitudinem ornatu pulcherrimo instructus, & sequentium agmine circumfusus in publicum prodeat. Deinde cū eos videat omnium sermone laudari, multos etiā laudatores allegabit. Sed tandem aut nullum sui speciem dabit, aut si dare voluerit sese ridiculum ostendet. Nec solum malus euadet, sed impudenter arrogans esse conuincetur, ingentesq; opes sine vllo fructu cō sumere: Hoc igitur tanto dedecore sine vllo emolumento, & cum omnium derisione conceptō, quonam modo poterit reliquā vitam sine angore traducere? Idem eueniet illi qui se summum Imperatorem aut optimum gubernatorem haberi velit, harumq; artium sit ignarus. Si enim cū valde cupiat singularem de se opinionem multis afferre, fidem nō fecerit, erit certe miser. Si autem fidem fecerit multo miserior. Nec enim poterit aut clauū sibi traditum tenere, aut exercitum sibi commissum moderari: & ita eos quos minime vellet, funditus euertet, & ipse cum insigni dedecore & ignominia peribit. His quidem verbis Xenophō ait solitum fuisse Socratem nobiles

biles homines ab inani gloria deterrere. Alibi vero sermonē à Cambyse cū Cyro filio habitum exponens ita eos loquētes inducit. Sic statutis pater, inquit Cyrus, nihil esse vtilius opinione sapientiæ ad milites imperio continendos. Ego vero, inquit Càbyses. Quanam igitur ratione perficiam vt me omnes sapientem opinentur? Vna est, inquit, via ô fili ad illustre sapientiæ nomen in quouis genere cōsequēdum, sapientiam ipsam cōplecti. Quod quidem in res singulas inquirens verum esse deprehendes. Si velles enim te bonum agricolam, aut equitem, aut oleædum existimari, nō tamen esses: aut aliam quamuis artem profiteri instituisses, cuius esses omnino rudis, videquàm multa tibi fuissent excogitanda, vt eam quàm velles opinionem populo commoueres. Atqui si cum multis egisses, vt te laudarent, vt videlicet ea via falsa illa confirmaretur opinio, & magnifico cuiuslibet artis apparatu expectationem multitudinis excitasses: vbi primum tui periculum fieret, insciția tua conscientia omnium coniuncta teneretur: & apertissimum insolentiæ crimen sustineres. Hactenus quidem Xenophon. Cuius sententia videmus quàm sit inanis eorum conatus, qui dolo atque fallacia ad gloriam aspirant. Erunt quidem illi aliquo tempore in oculis

populi,& opibus atque gratia florebunt: sed vbi primum insidiæ detectæ fuerint (neque enim animo cõceptum scelus dissimulari diu potest,neq; latere) summa infamia deformabuntur. Sola igitur vera virtus firmam & stabilem gloriã effiiciet. Magna est enim vis in virtute, magnum robur & inuictum, nempe quæ nec perditorum hominũ iniurijs infringi,neq; inuidiæ telis obtui,neq; insciti multitudinis obscurari possit: sed ita semper cũ scelere & amentia congreditur,vt clarissimũ triumphum agat, lumenque suum tandem omnium oculis conspiciendum exibeat. Ergo cum neque flagitiorum omnium inuisa fœditas,neque inuidiæ detestabilis immanitas,neque imperitæ multitudinis amẽtia possint vllo modo laudẽ honestatis diutius impedire: nihilq; sid aliud quod laudi virtutis officiat, eueniat tãdem necesse est, vt virtus omnium improbissimorum etiam cõfessione summis laudibus efferatur. Hæc est illa gloria quam amandam,quam expetandem iudico. Nihil est enim à virtute profectum, quod non sit omni studio complectendum. Illa vero fallax & inanis,quæ se huius imitatricem esse cupit quamuis illi nemo resistat, per se tamen intra breue tempus euanescet. Nullas enim vires falsum habere potest ad permanendum. Hæc

est

est illa quæ miseros homines afflictatque populo supplices esse facit, quæ scelera infinita suscipit, quæ ciuitates & imperia cõuellit, Inanis, furiosa turbulenta, dignitatis appetens, & nũquam in vlla dignitatis parte versata. Huius tu quidem vitia grauiter insectatus es, sed oratio tua immerito inanis gloriæ flagitia ad ipsam gloriam transtulit. Quod quidem perinde est atque si quis humanæ figuræ è luto fictæ vitia colligens, eaque in hominem conferens, probare vellet hominem esse luteum, & fragilem, mente & ratione penitus carentem. Ista enim gloria cuius scelera cõplexus es, non magis gloriæ rationem cadit, quàm homo è luto, & argilla fictæ in hominis rationem. Tuis autem definitionibꝰ vti libet. Vis enim gloriam esse cõsentientem vniuersi populi laudem opinione excellentis decoris excitatem. Vtri igitur tibi tandem gloria affluere videtur? Illi ne qui eblanditis suffragijs in opinionem suorum ciuium irrepunt, an illi potius, qui laudem non ambitiose flagitãtes, ab omnibus tamẽ & ciuibus, & perigrinis miris laudibus efferũtur? Illi qui aura leuissimi & inconstantissimi rumoris exultant. An ij quorum laudem nulla consequens ætas obruet? Illi postremo quos imperiti tantum ad breue admodum tempus inanissimo plausu

prose-

prosequantur an illi potius, quos paulò post omnes ciues, & peregrini, prudẽtes & imprudentes, boni & improbi sunt eximijs laudibus ornaturi? Est enim virtus grata multitudini, iucunda bonis, improbis admiranda & contra omnia inuidiæ tela vndiqúe munita. Emitaque solam gloria stabilis & firma consequitur. Contra vero qui virtutis expertes sunt, frustra ad gloriam intuntur. Merito igitur eos ita pudet, iustius leuitatis. vt interdũ gloriæ studium in concione profiteri non audeant. Est enim fœdum, & flagitiosum gloriam sine virtute consectari. Illa igitur oratio qua ambitionis indignitatem, insidias ægritudines, humil[illegible] & fractas exanimationes elegantissime descripsisti, nullo modo gloriam labefacta: nempe quæ non in ambitione, sed in eximia virtute constat. In quo vero ais sapientiæ studia vulgo contemni, sapientiam tuárequiro. Si enim quid primo impetu vulgus exquirat attendimus, fateor eorum studia despici, qui neglectis diuitijs, spretis voluptatibus, omnem operam in naturæ peruestigatione ponunt. Sic vero quid tandẽ natura cogente laudare soleat, intelligimus omne studium esse gloriæ cupidis in sapientia collocandum. Illi enim ipsi qui primo præclara studia sperunt, paulo post animo reputantes ipsius

ipſius ſapiẽtiæ dignitatem, ſapientes homines, vt aliquod cæleſte numen inuenerint. Sic autem antiquitatis memoriam repetere velimus, videbimus omnes qui ſunt habiti ſapientia præſtantes ampliſsimis honoribus vſos, eorumq; conſilio res magnas adminiſtratas. Vt enim à Poëtis ordinamur, quis ignorat in quãto honore fuerit apud Thebanos Tireſias. Calchas vero apud vniuerſos Græcos, qui Troianis bellum intulere? Ex principibus autẽ Amphiaraus, Nector, Palamedes, & Vlyſſes ſapiẽtiſsimi ſunt exiſtimati. Quis igitur illis temporibus fuit auctoritate præſtantior? Achillies autem fertur fuiſe traditus in diſciplinam Chironi Centauro qui fuit inter illius memoriæ ſapientes numeratus. Ex quo intelligitur quantum fuerit olim ſapientiæ tributum. Nũquam enim Poëte finxiſſent Achillem, quem diuinis laudibus ornare volebant, fuiſſe ſummis artibus eruditum, niſi animaduertiſſent omnes mortales præclaras diciplinas admirari. Sed abeamus à fabulis. Quid Lycurgus? nõne ſapientiæ admiratione tantum eſt auctoritatis aſſecutus, vt ciuitatem luxuria diffluentem legum ſeueritate deuinciret? Quid ſeptẽ ſapientes? Nonne inſuis ciuitatibus principatum obtinuerunt, & Græciam vniuerſam, bonamq; Aſiæ partem ſapiẽtiæ nomine commouerunt?

mouerunt? Athenis vero postquam doctrinæ studia à paruis initijs ad summam amplitudinem peruenère, quis populi suffragio vel exercitui, vel Reipublic. præfectus vnquam fuit, qui non esset idem omni doctrina perpolitus? quid hic referã amplissima laudis ornaméta, quibus Gorgias, Plato, Aristoteles, Xenocrates, Theophrastus, & omnes denique in philosophia excellentes affecti sunt? apud Persas autem Magi in tanta admiratione fuerunt vt nemini regnare liceret, qui nõ fuisset prius eorum disciplinis institutus. Quantus bonos itẽ fuerit habitus apud AEgiptios sacerdotibus penes quos erat diuinarum & humanarum rerum scientia, explicari non potest. Romani longo tempore politiore doctrino caruerunt: attamen quãtum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi potest, quod vanissimam illam ex Hetruria disciplinã quæ in augurijs & monstris interpretãdis, & extis inspiciẽdis posita erat, in summo honore haberent. Quare minimè mirandum est, postquam philosophia Romam immigrauit multitudinem maximarum artium disciplinas admiratam esse, nobilitatemque ad earum cupiditatem vehementer exarsisse. Quid commemorem Africanum illum qui Carthaginé & Numantiam deleuit? Quid Lælium sapien-

tem

tem cognominatũ? Quid Scauolã & Brutum atque postremo, vt alios innumerabiles omitam ciceronem nostrum eloquentiæ parentem qui gloriam Romanam imperij doctrinæ præstantissimis muneribus illustrauit? An est obscurum eruditos homines apud Romanos egregiam laudem, & eximios honores fuisse disciplinarum omnium laude consecutos? Nec Romani solum sed etiam externi doctrinæ commendatione fuerunt in eam ciuitatẽ accepti, atque summis honoribus ornati: qualis fuit Plutarchus Cheronæus, & L. Seneca, aliique permulti, quos esset infinitum recẽsere, Druides autem apud Gallos, Brachmanes apud Indos quantum multitudini admirationis attulerint, est satis exploratum. Exponam vobis rem admirabilẽ, & auditu forsitan non iniucundam. Sinæ vt scitis, regionẽ incolunt latissimã, in extremis Orientis oris ad septemtrionem sitam, atque Scithiæ continentem, ita vt multis in locis niue, pruinaque rigeant. Nostri autem cum maria omnia trãsmiserint inuictis armis omnia littora perugãtes, auteã Chersonesum, extremasque oras Indiæ præternecti flectunt ad Septentrionẽ, ad regiones maritimas Sinarum naues appellentes. Ibi itaque tandem consistunt, atque finem vlterius nauegandi faciunt. Qui igitur

ex

er nostris aliquod commercium cum illis habuerint, aiunt vix esse vllam nationem siue virorum magnitudine siue ædificiorum pulchritudine, siue victu, cultuq; ciuili, siue flagrati artium studio cum Sinarum natione comparandam. In libris autem scribendis æneis formis, quæ non ita pridem apud nos in vsu sint illi infinitis prope sæculis vtuntur. Tantumq; ferunt apud illos tribui disciplinis, vt non sit vllo modo fas summum imperium committi, nisi illi qui se probauerit esse omni disciplina cumulatum. Nec enim in mãdatis honoribus, aut generis: aut fortunæ rationem habent, sed tantum disciplinæ. Omnes igitur qui principatum expetunt, in artium studia incumbunt. Vbi autem credunt se non pœnitendam progressionem fecisse, ad certos iudices huic muneri destinatos accedũt. Horũ suffragio, aut vt indocti repelluntur, aut vt docti certis honoribus insignibus ornantur. Ex ijs diliguntur, qui minores iurisdictiones administrent: Qui autẽ diutius in studio permanere, & in maioribus disciplinis versari cupiũt, vbi certum cursum absoluerint, aliud iudicium longe grauius subeunt. Iudicãtur enim à viris multo doctioribus, ijs si satisfecerint, ad altiorem honoris gradum ascendũt sic etiã licet ijs qui ampliorem honoris spem

sibi

sibi proponunt plures annos in studio consu
mere. & ordinatim alia atq; alia doctorũ ho-
minum iudicia subire. Sunt enim plures ordi
nes hominum de ingenio atq; doctrina iudi-
cantium. Pauci autem sunt qui per omnes do
ctrinæ gradus ad amplissimum locum ascen-
dãt: cum multos præstans vis naturæ, nõ pau-
cos forutnæ deficiant. Hi tamen pauci sum-
mum imperium administrant, in summo re-
rum fastigio collocati. Hic Metellus: Si verũ
est, inquit, quod asserit Plato, nẽpẽ eam Rẽp.
beatam fore, quę se Philosophis regendã tra-
diderit, Sin ębeati putandi sunt. Essent qui-
dem, inquam, si fuisset Philosophia apud eos
recte cõstituta. Sed vt fama est, genus doctri-
nę colunt multis erroribꝰ atq; magicis super
stitionibus implicatum. In hoc tamen admi-
randi sunt, quòd eos imperio summo prę-
ciant, quos esse iudicant doctrinę laude prę-
cellentes. Nam si tantum apud eos valet opi-
nio sapientię, vt eius etiam inanem speciem
summis honoribus afficiant, quid fecissent si
vidissent aliquem verę sapientię muneribus
ornatum, & instructum? illum profecto vt di
uinum hominem, atq; è cœlo delapsum cum
ingenti admiratione suspicerent. Si igitur, vt
eò redeamus, vnde sumus digressi, omnes sa-
pientię opinione præstantes in summa laude

atque dignitate vixerũt si doctrinæ studium nõ solum apud Græcos & Romanos, sed etiã in omnibus barbaris nationibus semper floruit, atq; dominatum est: latis constat, non disciplinæ studio gloriam imminui, sed potius amplificari. In eo autẽ quod ais graues, & sapiẽtes homines minime esse de fama, atq; existimatione solicitos, valde tibi assentior. Sed id nõ accidit, quia gloriã despiciant, sed quòd sapienter intelligunt fieri non posse, vt gloria virtutẽ deserat. Nec enim Aristides cum plausum vulgi contemnebat, gloriam contemnebat, sed temerarium illum populi motũ breui interiecto spatio considentem. Neque Fabius Maximus qui non ponebat rumores ante salutem, gloriam aspernabatur: sed leuem, & inanem famam negligebat, vt paulo post constanti omniũ laude frueretur. Hoc est autem quod dici solet gloriam fugiẽtem sequi. Necesse est enim, vt qui alta mente fontẽ gloriæ videt, & ita vulgi leuitatem contemnens ipsam virtutẽ, vnde laus omnis emanat, consectatur, in vera, & constanti gloria vigeat: & ita fit vt laudem spernendo laude circũfluat. Qui sunt igitur anxit? Qui soliciti? Qui cum exanimatione humili atq; fracta omnes auras extimescunt? Illi qui errore hominum obrepunt ad dignitates. Nec enim ita sunt amen-

tes

tes vt non intelligant quã infirma ſint omnia, quæ fraude atq; fallacijs innituntur. Vt enim qui in magna rerum omniũ inopia ſe copioſum & lautum exiſtimari vult, magna ſolicitudine cõturbatur, anxie reformidans ne domeſticarum ſordium fama in vulgus emanet, cum ea cura diuitem hominem ne attingat quidem: ita neceſſe eſt virtutis, & ſapiẽtiæ expertes magna moleſtia torqueri, ſi cupiãt gloriam adipiſci, cum ij qui virtutis opibus abundant, ſine vlla huiuſmodi cura ætatẽ degant. Vident enim ſeſe veræ gloriæ compotes aliquando futuros: ex quo efficitur, nimiam in ſtudio gloriæ ſolicitudinem turpitudine vacare nõ poſſe. Satis enim apparet, non adeſſe virtutem, quæ homines quietos, atque confidentes efficit.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA LIBER QVARTVS.

QVAE CVM dixissem, paulum conquieui, & rursum ita exorsus sum: satis opinor esse demonstratum gloriam non ab errore vulgi pendere, sed à lumine virtutis oriri: nec in populi delirantis insciitia, sed in exculta mentis acie sitam esse: nec sequi multitudinis inconstantiam, sed esse stabili atque firma in sede collocatam. Naturæ enim vi fieri ostendimus, vt omnes mortales virtutem, & sapientiam in cælum fama, atque sermone tollant: contra vero flagitia, & scelera detestentur. Probauimus errore vulgi, quo sæpe numero laudé tribuit indignis, esse non posse diuturnum: & ita fieri vt qui maxime videntur gloriæ studere, eam minime consequantur: & qui primo interdum aspectu gloriæ expertes apparent, insigni laude cumulentur. Nunc igitur consequens est, vt breuiter explicemus, quantum fructum rebus humanis afferat illius studium. Vt autē hinc initium

tium ſumamus: cum multa diuinitus in humanis animis innata ſint, nihil tamen habent vtilius, quàm ingenitum pudorem & verecundiam. Eſt enim pudor vehemens quidam dedecoris, & ignominiæ timor. Hunc autem timorem appellat Plato diuinum. Eſt enim cuſtos omnium virtutum. Prima enim huius verecundiæ lumen elucet in puetis, in iis præſertim, qui clariore indole nati ſunt, quos videmus non tam doloris metu, quàm timore infamiæ & turpitudinis offenſione commoueri. Hic igitur infamiæ metus illos acuit, & in ſtudio vigilantes efficit. Dum enim ab æqualibus vinci turpe & ignominioſum putant, omnem laborem perferunt, & ſummam adhibent diligentiam, vt inter omnes excellant. Et ita fit, vt dum dedecus ſummo ſtudio vitant, honeſtatem omni ratione conſectentur. Poſtquam vero ætate progreſſi magis vim ipſius naturæ diſpiciunt, quid eſt quod eos vehementius incitet in virtutis ſtudium? Hoc enim timore impulſi quidam artium maximarum ſtudia ſequuntur: alij militarem diſciplinam ſtrenue colunt: alij ciuilia munera diligenter adminiſtrant: alij denique alijs eiuſmodi curis intẽti ſunt, vt omnem dedecoris ſuſpicionem à ſe remoueant. Cum enim videãt nihil eſſe turpius inſcitia.

nihil effœminati animi languore fœdius: nullum laborem aut periculum dedecoris vitandi gratia recusant. Vides igitur quàm vtile sit hoc insitum odium turpitudinis? Qui enim ita affecti sunt, vt dedecus exhorreant, non vmbra, & otio lángueſcent: nō luxuria, & mollitia diffluent: non auaritiæ sordibus inquinabuntur: non hostis aspectu perculsi & abiecti fugient: sed omnibus se periculis exponēt, & omnem ætatem honestis in actionibus consument. Quòd si illis ea detur optio, quæ vt est infabulis, data fuit Achilli, velint ne potius pro patria dimicantes cum gloria mori, an vitam cum rerum omnium affluentia, & sine vlla dignitate ad extremā senectutem perducere, non est dubiū quin obscurę vitæ mortem claram anteponant. Hic etiam pudor senes à leuitate, libidine, & inconstantia deterret, animo reputantes, nihil esse temeraria libidinosaque senectute flagitiosius. Vt igitur nihil est in vita tetrius impudētia, ex ea enim omnes effrenatæ libidines existū: ita nihil poterit ad virtutem colendam pudore vtilius inueniri. Pudor autem quid aliud est, quàm vehemens motus animi dedecus repellentis, ad laudem & gloriam aspirātis? Ex quo efficitur, omne studium honestatis cupiditate gloriæ contineri. Illud deinde quantum est? Nemo enim

enim vel laborem excipere, vel voluptatem respuere, vel vitam negligere potest, si non sit laudis & gloriæ suauitate delinitus. Cum enim à natura sic instituti simus, vt dolorem vitemus, & voluptatẽ asciscamus, euenit necessario, vt magna pars hominum omne officium voluptate metiatur. Nec enim sapientes sumus, vt statim ipsius honestatis pulchritudinem cernere valeamus. Præclare Plato beatum fore prædicat, cui vel in senectute contigerit sapientiam adipisci. Vnicam igitur præclare institutionis rationem esse censet eam, quæ in recto dolore, & in honesta voluptate consistit. Dolorẽ autem rectum eum esse statuit, qui é turpitudinis infamia capi solet: honestam autem voluptatem, quam magnitudo laudis efficit. Præcipit igitur sic institui pueros, & adolescẽtes, vt ignominia quàm maxime doleant, & laude quàm maxime delectentur. Hæc platonis sententia sequẽda est omnibus, qui suos in officio cõtinere cupiunt. Aliter enim frustra operam suam consumet. Nemini enim persuaseris, vt voluptatẽ spernat: vt autem voluptati fluxæ atque nefariæ, stabilem & honestam anteponat, persuaseris: Nemo inducet animum, vt dolorem appetendum iudicet: vt autem breui & exiguo dolore ingẽtem effugiat, inducet. Possunt enim be

ne informati animi facile videre quã inanis & fluxa sit corpore percepta voluptas: & intelligere laudem honestis laboribus emptã firmam & constantem voluptatẽ efficere. Turpi itaq; voluptate libentissime carent, ea cõpensatione, vt vere laudis dulcedine perfruantur. Sic etiam illius doloris vitãdi gratia quẽ admissum dedecus inurit, omnem dolorẽ libenter excipiũt. Quis enim vigilias, quos labores nõ perferunt ii, quos laudis suauitas ad disciplinarum studium inflammat? Quære ab ijs qui summam eruditionem in omni litterarum genere consecuti sunt, an potuissent vnquam ad eum gradum aspirare, nisi fuissent à principio dulcedine laudis inuitati. Negabit aperte Iacobus Sadoletus, vir omnibus litterarum laudibus abundans, & insigni eloquentia præditus: Negabit Petrus Bembus, qui res Italas, vt audio, clarissimis ingenij monimentis illustrat: Negabit Contarenus, vir omni doctrinæ genere, atq; Philosophiæ laude cumulatus: Negabunt denique reliqui eiusdem ordinis principes, qui sapiẽtiæ studia colunt. Hoc autem fatebuntur multi viri eruditione præstantissimi, quos esset infinitum recensere, sese hac laudis iucũditate delinitos, omnes labores sustinuisse. Hoc idem tute ipse fateberis, & omnes denique in quibus idem ardor

dor exiſtit. Magnum eſt enim voluptatem a-ſpernari, blandimenta naturæ reſpuere, vitæ curſum in corporis labore, & in animi cõten tione cõficere. Laudis igitur illecebris opus fuit, quibus animi à flagitioſa voluptate adho neſtam traducti, neque laborem, neque dolo rem vllum ſenſerunt. Tanta eſt enim gloriæ dulcedo, vt illa ſemel capti, quamuis ſapiẽtes nõ ſint, nullis inuidiæ telis infrir gi, nullis for tunæ tormẽtis debilitari poſſint. Licet igitur omnes malorum tempeſtates ſibi ſubeundas animaduertant, no tamen eorum metu deter rentur, quo minus omnem operam, curam, & cogitationẽ in vnam virtutem conferant. Crede mihi, ferre tantam contentionem ani mi nõ poſſent, niſi voluptate eximia laudis al lecti fuiſſent. Multa ſunt à noſtris dicã enim audacius, tanto animo ſuſcepta, atque perfe-cta, vt omnem penè antiquitatem obſcurent. Vt enim alias preclaras contentiones omittã, illud certè facinus ſtupendũ eſt, homines ne-que multitudine, neque opibus abundantes omnia maria tranſmiſiſſe, Indiam, & ſuis & maximorum Regum præſidijs opibuſq; valla tam aperuiſſe, & in ſuam poteſtatem ſum-ma belli contentione redegiſſe. Quid enim ego referam ingentes claſſes hoſtium depreſ ſas, innumerabiles exercitus exigua manu fu

ſos, Perſas, & Arabas multis in locis ſuperatos, & vt nihil aliud dicam, regionem immẽſo ſpatio à Luſitania diſtãtem è Solimani hoſtis potentiſsimi faucibus ereptam, & contra ingentem Turcarum, & Thracum multitudinem defenſam atque conſeruatam? Hæc quidem tãta ſunt, vt impium facinus ſit ea humanæ virtuti, & non potius auxilio Chriſti, qui noſtris ſæpè præſentiam ſuam declarat, adſcribere. Sed ſi eſt aliquid humanæ fortitudini tribuendũ, quæ tamen ipſa in diuinis beneficijs numerãda eſt, nihil in noſtris hominibus video in quo tam multis gentibus excellant, præter eximiam laudis cupiditatem. Si enim ad numerum reſpicias, ſunt pauciſsimi: ſi ad belli apparatũ, aut rei militaris ſcientiã, nullo modo cum Turcarum opibus & vſu comparandi: ſi ad aliorum auxilia, Turcis omnia in illis terris pacata, noſtris autem propter religionis diſſenſionẽ vehementer infeſta ſunt. Sed illud eſt, noſtros verè gloriæ cupiditate incenſos, neque vulnera, neq; dolorem ſentire: in gladios, & flammas irruere: omniaque vitæ pericula dignitatis gratia negligere. Hęc enim voluptas, quæ ex laude percipitur illos adigit, vt ad mortem ante oculos poſitam alacri ſanè atque fidenti animo gradiantur. Ex quo facile cõſtat, laudis ſuauitatem, non modo,

do,vt ait Cambyſes apud Xenophõtem, ſum morum hominum lauorem leuiorem efficere,ſed etiam optabilem,atque iucundum. Si igitur præſtantium hominum ingenia multis laboribus & vigilijs lucem aliquam rebus humanis attulere:ſi viri fortes,& magnanimi vt patriæ conſulerent,vitæ non pepercerunt: ſi poſtremo aliqui ætatem in clariſsimis ſtudijs conſumentes ſapientiam aſſecuti ſunt:id certe eſt ſtudio & cupiditati verè laudis aſsignãdũ. Ea enim primam ætatem alicit, & in virtutis ſtudiũ incendit, donec paulatim animos ad ipſam virtutem per ſe colendam & amandam perducat. Neque ſolum primus animi curſus,& impetus ad laudem, eos fructus affert quos diximus, ſed multo etiam maiores & vberiores effundit ipſa laus amplificata. Ex ea enim æmulatio exiſtit, quę ſtimulis languẽtem animum excitat, & ad certamen virtutis accendit. Vt autem nihil eſt inuidia peſtilentius,in eo enim pugnat vt nõ virtute propria ſed alienæ virtutis extinctione principem locũ obtineat: ita nihil æmulatione ſalutarius. nempè quę non alienum decus obſcurando, ſed ad parem, aut maiorem laudem nitendo ad ſummã dignitatem adſpirat. Quod enim ferunt de Themiſtocle quẽ gloria Miltiadis inſtigauit,vt omnem ætatem in virtute conſumeret,

meret, quod etiá antiquior fama de Theſeo prodit, qui Herculem imitatus bellum cõtra monſtra omnia ſuſcepit, patet latiſsime. Incredibile enim eſt, quantam vim habeat excellens virtus cõſtanti omnium fama celebrata ad animos amore virtutis incitandos, & inflammados. Quis enim eſt, quem non clarorum hominum gloria vehementer afficiat? quem à ſomno non ſuſcitet? cui ſtimulos non admoueat? Multos enim libidini deditos accepimus, qui ſummorũ hominum claritate incitati, repente ad ſtudium honeſtatis exarſerint. Quod minime mirandum eſt. Quamuis enim pars illa animi noſtri, quæ cæleſtis habẽda eſt, ſit plerúque vitijs in terram depreſſa, & quaſi demerſa, tamẽ vbi primum aliquam honeſtatis ſpeciem intuetur, ad memoriam ſuæ naturæ reuocata, amore honeſtatis accẽditur. Quantum igitur poteſt enititur, vt à vitijs emergat, & quaſi renatis pẽnis, quas nefariæ cupiditates inciderãt, in altum euolet. Inde autem oritur illa præclara contentio inter virtutis amatores excitata, dum nemo alijs æquo animo cedit, ſed ſinguli potius dant obnixe operam, vt inter omnes excellant. Hoc autem certamine iniecto, quis nõ videt quanta ſit futura bonorum affluentia? Illa enim ciuitas planè beata eſt, in qua nõ figulus figulo inuidet,

inuidet,vt ait Hesiodus, sed sapiēs cum sapiē te certat:iustus iustum æmulatur, fortis cum forti virtutis præstantia cōtendit: modestus & cōtinens in eo laborat,vt omnes magnitudine continentiæ vincat. Sic enim fit,vt dum singuli sese ad virtutis certament acuunt,vniuersi tandem sint in virtutū omnium studio florentes. Ergo cum hæc illustris & honesta contentio,tantum vtilitatis afferens amplitudine laudis excitetur, quid tādem illa vtilius in rebus humanis inueniri potest? Animum enim iacētem excitat,instruit, inflammat,omnium dolorum obliuisci facit, & ab omni alia cogitation ad magnorum hominum imitationem, atq; singulare virtutis studium traducit. Gloriam tu igitur,quæ tā vtilis, & fructuosa est vituperare audeas? & eam sapientis in o cuique spretam,& inuisam esse contendes? Quomodo tandem? Aut qualis erit iste sapiens,cuius omne studium in virtute colenda positum esse debet:si virtutis ipsius partum negligat,atque pro nihilo putet? Poterit ne fieri, vt quod ab ipsius honestatis fonte ducitur,ne sit ipsum honestum, eaque de causa sapientibus expetendum? aut parum aperte demonstrauimus nullo modo gloriam aliunde, quàm ab honestate nasci? Nihil, inquis, esse magnum potest, ijs qui cæli spatia immensa

mente

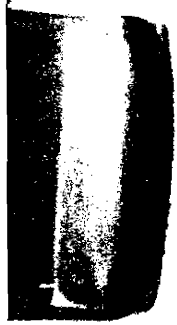

mẽte definiunt. Quasi sit quidquam intra cæli complexum virtute magnificentius, aut maius decus in syderibus ipsis, quã in pulchritudine mentis eluceat. Nam quod ais, eam prudentiæ repugnare, iam facile cerni potest, quàm id sit ab illius ornamentis alienum. Omnes enim virtutes gloriam parientes prudẽtia gubernat, & ipsa per se munera amplissima, dignitatisq; plenissima tuetur, & sustinet. Quemadmodũ enim errare, labi, decipi, temere quidquã & imprudenter administrare, turpe & flagitiosum videtur omnibus: ita qui nullis erroribus cæcatam mentem habẽt, sed obscura cognoscũt, & futura præcipiunt, & quemadmodum incidẽtibus rebus vti conueniat sapiẽter explicant, amplitudine laudis antecellunt. Hæc est enim omnium mortalium opinio, vt homines prudentia præstãtes summo imperio dignos existimẽt. Inde fit, vt sæpe numero multitudo, quam præcipitem et sedicis, imperiumque nefarie detrectantem, prudenti homini libenter obtemperet. Intelligit enim omnium salutẽ illius auctoritate, & iudicio contineri, qui optime potest quid omnibus vtile futurũ sit, ratione prouidere. Quod quidem in rebus singulis licet inspicere. Aegroti enim quantumuis morosi bonorum medicorũ iussis parent, vectores etiam

præstan-

præſtantium gubernatorum nutus omnes obſeruant. Sic etiam milites incredibili alacritate ijs imperatoribus obediũt quos eſſe vidẽt rei militaris ſcientia præcellentes. Hoc item in reliquis artibus, neq; enim omnes percurrere neceſſe eſt, euenire conſtat, tantũ quemque auctoritatis ad imperandũ habere, quantum intelligentia ſuæ artis excellit. Quod in Reip. regendæ ſcientia maxime cernitur. Nemo enim adeo mente captus eſt, vt non intelligat eos ſaluos eſſe nó poſſe, qui ſpectati hominis conſilium aſpernantur. Ergo ea virtus quam omnes mortales planè regiam exiſtimant, quo tandem modo fieri poteſt, vt gloriæ aduerſetur. Sequenda eſt, inquit, vulgi temeritas ijs qui publice laudari cupiũt. Sequẽda quidẽ, ſi breuem & inanem laudem appetunt, quam ſummum ſtatim dedecus & infamia conſequatur. Hoc autem vel eo exemplo, quod ab Homero ſumpſiſti de ſalutari cõſilio Polydamãtis improbato intelligi poteſt. Niſi forte ſuſpicaris, cum Hector ipſe ſe damnaret amentiæ, quod Polydamanti non auſcultaſſet, & temeritatis infamiam morte delere ſtatueret, clementiorẽ in illum exercitum ab Achille cæſum fuiſſe, quàm ille in ſe fuerit. Inaniſsimo igitur plauſu vnius noctis elatus, in eam ignominiam incidit, quæ erat

morte

morte t iſtiſsima,& acerbiſsimo patriæ fune re luenda. Sed inquis, Hectoris nomen eſſe multo quã Polydamantis illuſtrius. Quid ad rem? Quaſi Hector illum ſplendorem nomi- nis aſſecutus ſit temeritate & amentia,& non potius ſingulari magnitudine animi,qæ pro patria dimicabat. Cum illum itaque multitu- do Polydamanti præferebat, non temeri- tatem prudẽtiæ,ſed virtutem eximiam medio- cri conſilio præferebat Idem de illa compara tione Hannonis, & Annibalis dicerem, niſi viderem alterum grauitate, & conſtantia o- mnium approbationẽ mouere, alterum per- fidia & immanitate offenſionem incurrere. Gloria autem vt dictum eſt,non admiratione tantum.ſed quadam etiam animorum conci- liatione comparatur. Cum igitur Hãnon ſem per honeſtus & grauis, Annibal ſæpè turpiſ- ſimus nobis occurrat, & in alterum quodam modo propẽſi ſimus,alterius autem fæuitiam deteſtemur,nõ eſt probatu difficile, Hanno- nem plus gloriæ quàm Annibalem fuiſſe conſecutum. Illam autem partem orationis tuæ.qua probare conatus es gloriam eſſe con trariam iuſtitiæ tum valde admiratus. Quid enim quæſo eſt aptius iuſtitia ad immortalita tem nominis comparandam: Nam ſi virtutis amplitudo commouet homines, nihil eſt illa magni-

magnificentius: ſi decus honeſtatis amorem conciliat, nihil illa pulchrius: ſi vtilitatis magnitudo mortales in alicuius ſtudium incendit, nihil eſt iuſtitia ſalutarius. Quod enim eſt officium ſine ciuile, ſiue bellicum, ſiue priuatum, ſiue publicum, ſiue ad honeſtatis cultū, ſiue ad vitæ commoda pertineat, quod illius tutelā vacet? Nullum eſt ſtudiū quod ab illo ſeiunctum homines ad ſe allicere, & aliquam gloriæ partē conſequi poſsit. Ingenium enim perſpicax & acutum, ſi abſit iuſtitia, quo maius extiterit, eo magis erit omnib⁹ ſuſpectum & inuiſum. Magnus autem animus iuſtitia vacans quo fuerit erectior, eo maiorem ex illo pernicie formidamus. At iuſtitiæ vel ſoli confidimus, omniaque vitæ præſidia in bonorum fide cōſtituēnda putamus. Gloria autem ſine hominum fide & beneuolentia intelligi nequit. Ex quo efficitvr ſine iuſtitia gloriam cōſtare non poſſe. Non enim quod nō ſemel diximus; omnia quæcumque animos inſolita magnitudine conturbant, in gloria ponenda ſunt: ſed ea tantum, quæ excellētis animi pulchritudine, & honeſtate continentur. Tamberlanus quidem Scytha fuit multis opibus abundans, & bellorum gerendorum peritiſſimus. Is è Scythiæ finibus egreſſus multas Aſiæ nationes populatus eſt: & omnia quocū

que impetum armorum tulit, ferro, flammaque vastauit. Tandem cum Turcarum Imperatore cõgressus eum in prælio cœpit, & in aurea cauea vinculis aureis cõstrictum inclusit. Hunc ferũt adeo truci immanique natura fuisse, vt nullius vnquam lachrymis ad misericordiam adduci potuerit. Morem autem hunc in obsidione ciuitatum solitum seruare constat. Primo die candidis tẽtorijs castra tegebat, significans eo tantum die spem clementiæ obsessis ostendi. Sequenti vero die purpurea fingi præcipiebat, vt intelligerent omnem aditum ad clementiam illius esse iam puberibus interclusum. Quòd si deditionis consiliũ in tertium diem differrent, tunc atris tẽtorijs collocatis omni sexui, & omni ætati internecionem denuntiabat. Cum autem aliquando vrbem quæ sese dedere intrà illud bidui spatium recusarat, multis tormentis & machinis oppugnaret, obsessi salutem desperantes oẽs pueros habitu lugubri deformatos instruũt, vt ad Tamberlanũ supplices accedant, & flebili clamore sublato misericordiã implorent. Hos ille pueros cõspicatus turmam equitum obuiam mittit, quæ eos omnes proterat, atque dilaniet, vrbemq; statim capit, & in omnem sexum ita crudelitatem suam expromit, vt neminem superstitem patriæ relinquat. Hic quidem

dem quamuis ingentes opes habuerit, omniũque bellorum victor extiterit, nullam gloriam assequi potuit. Est enim gloria, vt sæpè iam diximus, fama celebris honestatis, excellentibus in humanum genus meritis excitata, beneuolentiam multorum concilians. Illum autem non magis quisquam aut laudare aut amare poterat, quàm procellam atque tempestatem turbido impetu omnia peruertentem. Sed quorsum Tamberlani fecimus mentionem? Vt cum intellexerimus, nullam naturam immanem & importunam, quamuis sit reliquis in rebus admiranda posse laudem adipisci, facilius intelligamus nihil sine iustitia, & eius partibus nempè fide, benignitate, clementia, glorioſum & laudandum reperiri. Præterea minime obscurum est, omnem nominis claritatem, & splendorem in diuini numinis imitatione consistere. Huc enim naturæ impetu trahimur omnes, qui laudem appetimus vt dei similes efficiamur. At nulla virtus in Deo nobis clarior, & illustrior occurrit, ea qua generi hominum ope & gratia cõsulit, omniaq; iustissimo imperio moderatur. Ea namque omne piæ venerationis studium, & castissimæ religionis sanctitatem excitauit. Ea effecit, vt non modo sancti scriptores, sed etiam Poetæ Græci, atq; Latini præ-

potentem Deum deorum & hominum patrem appellarent. Ergo cum haec vna virtus, quæ posita est in humano genere tuendo maxime possimus distare ab immanitate belluarum, & diuinæ naturæ similitudine attingere: quid tandem ad claritatem hominis illa magis potest esse illustrius? Quantum vero vniuersum genus hominum iustitiæ amorem, aperte declarauit, cum sese illis regendum tradidit, qui iustitia excellere esse videbantur? Omnia siquidem regna & imperia, singulari iustitiæ & æquitatis opinione constituta sunt. Principio enim cum nondum essent homines certo iure deuincti, omnisq; vita mutuis esset iniuriis, & cædibus infesta, ij qui à potentioribus indigne premebantur, confugiebant ad aliquem iustitia & fide præstantem, qui ab eis iniuriam propulsaret. Hic autem aliorum quidem vim, & impetum reprimendo: aliorum vero miseriam lachrymando, saluti omnium consulebat. Cum igitur animaduerteret vniuersus populus, quam salutaris esset omnibus illa iuris æquabilitas, cum cuius iustitiam experti fuerant, in summo rerum imperio locabat. Ex egregia itaque iustitiæ fama, regum mansuetudo orta est, inde fortia imperia nata sunt: inde postremo gloria immortalis illuxit. Nam vsque eo prouecta fuit amore iustitiæ multi

tudo

tudo, ut eorum principum memoriam, qui cum fide, & æquitate vixerant, summa religione consecraret. Vnde colligitur, hác viá esse viam munitissimam, ad regiæ dignitatis amplitudinem & magnificentiam, quæ iustitia, probitate, & beneficentia continetur. Recte tu quidem, inquit Metellus. Contra tamẽ disputant aliqui, conuenire principi, qui magna quædam spectat, interdo fidẽ fallere. Aliter enim negant eum suæ dignitati & amplitudini seruire posse Scio, inquam, multos esse in hac sententia, qua quidem nihil fingi potest amẽtius. Si enim principi hanc virtutem detraxeris, nõ modo perfugia bonorum, præsidia innocentium, firmamenta Reip. conuelles, sed eum turpitudine insigni notatum reddes. Quid enim turpius principe astuto & fallaci, & vitæ consilia non ad humanæ societatis fidem, sed ad vtilitatem suam callide referente? Quasi, inquiunt, putes, nos eum magnum hominem appellare, qui societatem humanam, & nimiam in colenda fide religionem emolumẽtis suis anteponit, & non eum potius, qui omnia ad suam amplitudinẽ dirigit. Credibile quidem est authores tam scelerate sententiæ nulla præcepta honestatis in magno principe fingẽdo cõplecti. Sed istud amplum, & magnum videamus quale tándem

ſe. Eſt ne aliquid in rerum natura, quod ſine propria virtute magnum eſſe poſsit? In vniuerſum enim vniuſcuiuſq; rei virtus appellatur id quod eam perficit, & abſoluit. Ad hũc modum canis virtutem eſſe dicimus celeritatem, & ſagacitatem: equi velocitatem ad curſum, & in periculis adeundis alacritatem: hominis vero, ingenium excellens, & egregiam ad omne genus honeſtatis indolem. Similiter etiam, in rebus, quæ nõ natura, ſed arte & ſtudio conſtant, eas virtutes appellamus, quibus earum rerum perfectio cõtinetur. Alia enim eſt virtus pictoris, alia Poëtæ, alia citharœdi. Nullum autem eſt artificium, ſiue ingenuũ, ſiue ſordidum, quod ſine propria virtute eſſe poſsint, in ſuo genere cumulate perfectũ. Artis autem regiæ virtus, aut iuſtitia eſt, aut nulla prorſus eſt. A principio enim hæc reges creauit, & auxit, & ad ſummum faſtigium dignitatis euexit. Nullam autem huius omniũ præſtantiſsimæ diſciplinæ virtutem dicere, cum artes etiam infimas proprijs virtutibus excoli videamus, homines eſt demẽtis, & maximis in rebus turpiſsime delirantis. Ergo cũ nihil propria virtute vacans magnitudinem ſuæ naturæ conuenientem aſſequi poſsit, conſtetque iuſtitiam eſſe virtutem maxime regiam, quo tandem modo fieri poterit, vt prin

ceps

cepa iniuria, atque perfidia, regiam magnitudinem consequatur? Poterit ne vir altus & magnus esse, qui clarus & honestus non sit? aut honestus esse, qui decus & honestatem, pro qua viris magnanimis vita deferenda est, vtilitate posteriorem habet? Quę enim dignitas in eo poterit in esse, quem inquinauit auaritiæ turpitudo? quem deformauit perfidiæ scelus? quem effrenata dominandi libido à recta ratione detorsit? Eum certe nō principem modo, sed ne hominem quidē appellaris fas est: sed monstrum potius importunum, non ex equo & homine mixtum, quales Poëtæ Centauros fuisse fingunt: sed totum è leonis immanitate, & vulpeculę fraude compositū. Non hic disputo quanto angore, solicitudine, tabe, cruciatu afficiantur ij qui neminem possunt habere fideli benevolētia cōiunctū, quales sunt omnes qui fidem sanctam nō habent. Non dico in quàm fluxa, & incerta sede sint eorum opes locatæ. quid ad eas augendas malitia vtuntur: quàm breui concidant omnia imperia malis artibus comparata. Hoc dico, quod ad nostrum institutum pertinet, nihil esse ad hominum existimationem turpius, nihil magis cūctis mortalibus inuisum, Omnes enim iustum imperium libentissime sequuntur, iniustum vero extinctum atque

deletum cupiunt. Quod quidem, vnius tantum ciuitatis exempla apertum facient. Fuit in Romanis olim præclara quædam indoles ad iuſtitiam. Ex ea enim ciuitate prodijt Camillus qui magiſtrum inaudito ſcelere ciuitatem hoſtium prodentem noua pœna affecit. & Faliſcos quos belli magnitudine non poterat, iuſtitiæ admiratione ſub Romanó imperium ſubiunxit. Ex illius Reip. inſtitutis extitit Fabricius, qui Regem potētiſsimum terrorem maximum Romanorum mœnibus inferētem monuit, vt à veneno caueret. Eiuſdem ciuitatis diſciplina inſtructus Regulus, ne fidem hoſti datā falleret, ad exquiſitiſsima ſupplicia ſubeunda Carthaginem profectus eſt. Quid hic memorem Coruncani, Catonis, & Aemilij Pauli continentiam? Quid Africani, quid Quinctij, quid aliorum principum mā ſuetudinem, & in ſeruandis victis moderationem? Bella vero numquam ferme, niſi laceſſiti iniuria ſumebāt, nec arma illis ipſis, ā quibus violati fuerant inferebant, niſi rebus fruſtra repetitis bellum ante denuntiarent, atq; ſolenni ritu indicerent. Imperatores autem earum ipſarum nationum, quas armis ſubegerant patroni fiebant more maiorum, & eorum comodis egregie conſulebant: vſque adeo, vt eſſet eorum victoria ſanis hoſtibus interdum

terdum expetenda. Quàm multis enim popu
lis inteſtinis ſeditionibus agitatis malorum fi
nem attulere? Quanta fide ſocios, & omnes
deniq; quos ſemel in fidem receperant, tuta
ti ſunt? Quãdiu igitur illa ciuitas floruit equi
tate, fuitq; omnium gentium commune per-
fugium, ita propagauit imperium, vt id prope
modum vltimis terræ finibus terminaret. At
poſtquam auaritia infinita in illius mores in
uaſit, poſtquam Romani è ſocioru bonis præ
dari, ſubditas gẽtes vexare, prouincias exina
nire cœperũt, ſtetim ciu tatis illius magnitu
do diſsipari cœpit, & magis magiſq; labi do-
nec omnino corrueret. Minime igitur proba
da eſt illa Carneadis oratio, qua cõtra iuſtitiã
in populi Romani concione diſſeruit. Noluit
enim ea vir copioſus, & diſertus ſententiam
ſuam exponere, ſed ingeniũ oſtentare, & de-
mõſtrare nihil eſſe tam abſurdum, quod non
poſſet probabile dicẽdo fieri. Si enim verum
fateri velimus, aſſeremus Romanum Impe-
rium fide auctum, atque diutiſsime cõſerua-
tum fuiſſe. Quod quidẽ Romanos impulit,
vt fidẽ in Capitolio prope Iouem ſumma re-
ligione conſecrarent. Sapienter enim vide-
bant, nihil quod fide & beneuolentia fultum
nõ eſſet, diu permanere poſſe. Id autem cum
à fide diſcedebant, multo facilius apparebat.

Claudicabat enim imperium, quoties euenie bat, vt illi in officio claudicarẽt. Quod si nul lus honor, nullum imperium, nulla potentia, si non sit fidei constantia stabilita, aliquid sta bilitatis habere potest, tamen erit quisquam tanto furore præditus, qui perfidiam summis viris vtilem esse dicat? Non aliquando tan dem animo reputabit, quam multi reges, & imperiosi populi propter iniurias illatas, om nibus bonis euersi fuerint? quã cito magnas illas opes amiserint? quantum semper odium doli, atque fraudes excitarint? Sed esto: sit ali quis improbus, qui in magna amicorum ino pia multorum animis grauiter offensis, possit opibus per iniuriam partis diu atq; sine cura frui: tamẽ erit quisquam animo magno præ ditus, qui velit propter vllum vitæ cõmodum omni laude spoliari? qui diuitias vllas virtutis ornamentis anteponat? qui non dedecus vel cum summo vitæ periculo declinet? Quod au tem dedecus tantum est, quod sit cum perfi diæ infamia conferendum? Qui excellenti animo sunt neque paupertatem, neque exi tium, neque mortem, neque dolorem me tuunt: omnia quæ mortales intoleranda iudi cant contẽnunt atque despiciunt: vnum tan tum dedecus extimescunt, & libenter vitam abijciunt, ne splendorem honestatis amittãt.

Cum

Cum igitur in iniquitate turpitudo tanta sit, qui laudis amore flagrauerit, optus est, vt omni impetu in iustitiæ studiū incumbat. Hæc tu tamen vulgo sperni dicis. Ita enim ais euenire, vt serui dominos, liberi parentes vxores maritos pro nihil putēt, si viderint eos innocentiam seruare fidemq; proprijs emolumentis anteferre. Ita credo fieri posse, vt qui tam alto animo sit, vt eū pecunia non mouear, & constanter huic inani cupiditati, quia pleriq; inflāmati in perniciem rapiuntur obsistit, cōtemnatur. Eum quidē quamuis in principio multi vt negligentem hominem, & parum rebus augendis attentū despiciant, vniuersi tamen paulo post admirabuntur. Sed paupertatem obscuram & ignobilem esse dicis. Fit quidem si nullæ sint animi diuitiæ, quibus fortunæ iniuria cōpensari possit. Nam si virtus adsit tantum abest, vt paupertas splēdori nominis officiat, vt id etiam longe clarius & illustrius reddat. Quid Epaminondæ gloriæ nocuit rei familiaris angustia? Nihil lanē: immo multo illam magnificentius illustrauit. Non enim ignauia, sed pecuniæ contēptione pauper erat. Nihil autē videtur esse tam excelsi animi quàm pecuniam contemnere. Idem etiam de Aristide, de Phocione, de multis alijs dici potest: quorum gloriā paupertas non imminuit,

imminuit, sed amplificauit. Si enim gloria posita esset in inanissimo ludorum apparatu, in sumptibus profusis & immodicis, é quibus nullus fructus ad publicã vtilitatẽ redundat, si deniq; in muneribus illis, quæ ad breue admodum tempus multitudinem imperitam deliniunt, fatere equidem, eam siue magnis diuitijs parari non posse. Cum autem sita sit in virtutis altitudine, & magnificentia, quæ non inani plausu statim morituro, sed laude perpetua celebratur, quid tibi venit in mentẽ dicere, pecuniæ cupiditatem esse cum gloriæ cupiditate coniunctam? quasi quicquã sit quod in maius odium multitudinis incurrat, quàm auaritia, aut rõ facile possint animi Maximi gloriam vllam consequi, sine pecuniæ magnitudine. Fuisset hoc in loco facillimum coarguere eorum hominum amentiam, quos disputantes induxisti, neminẽ splẽdoris & gloriæ cupidum posse colere iustitiam, & æquitatem. Sed cum sint ita vehementes, atque violenti, vt nullo modo patiãtur se vlla iuris disceptatione vinci, iusque suum armis, & non oratione persequendũ statuant, metuo ne disputatione irritati impetum suum in me conuertant. Vides enim quã periculosum sit homines opibus elatos oratione lacessere. Verba namque rebus vlciscuntur. Quid igitur? inqui

inquit Augustinus ridens, timore aliquo ductus tã illustrem causam, tantoque impetu à te susceptam deseres? Minime profecto conuenit homini gloriæ cupido in ipsius gloriæ defensione tam insigne dedecus admittere. Nullo, inquiam, modo neque meæ dignitatis obliuiscar, neq; causam deseram, quam etiam si opus ita fuisset vel cum periculo vitę defenderẽ. Ratio tamen in eunda est, si commode fieri possit, vt in odium hominum potentiũ minime veniamus, & illis valde prosimus. Alio igitur sermonis genere minus cõtentioso, & magis nitido mihi vtendum censeo, vt facilius in eorũ animos influat oratio. Exordire igitur, inquit Augustinus. Nos enim valde ad audiendum animis erecti sumus. Faciam inquam. Sed est necesse, vt si mihi exciderint argumenta, quibus illos vti feciſti, me in eorum memoriam reducas. Hoc enim tãtum memini, illos postquã se omnia ad gloriam dirigere professi sunt, disputauisse fieri non posse, vt sine magnis opibus ad principatũ peruenirent. Deinde exemplis clarorum hominum, & institutis omnium Rerump. & Hispaniæ etiam monimentis ostendere conati sunt, ominem vitæ splendorem in pecunia consistere. Tum fieri posse negauerunt, vt sibi quisquam vel magnas opes pararet, vel ingentem

pecu-

pecuniam conceruaret, nisi prius omnia iura perfringeret. Atque ita tandem concluserũt, esse indignũ summorum hominum præstantia, legibus vllis submitti. Omnia inquit Augustinus argumenta potissima complexus es: nec aliud mihi in mentem venit, quod quidem ad rẽ facere putem. Principio igitur (in quã) videamus an hoc pacto me illis insinuare valeam. Sic igitur existimate me cum illis loqui. Non possum equidem viri clarissimi non admirari præclaram istam indolem animi vestri ad omnem decoris, atque dignitatis excellentiam. Quantum enim ex oratione vestra iudicare potuit, sic laudis amore flagratis, vt opes, & facultates, atque postremo vitam ipsam gloriæ causa profundere minime dubitetis. Est igitur iam hic vester impetus ad laudem, non vulgari laude decorandus. Quid enim quæso est in vita laude diuinius? Ea namque Deum veneramur, nec vllam victimam numini diuino gratiorem, aut magnificentiorem offerre possumus. Ea diuinos homines, & in omni genere virtutis excelletes afficimus: nec vllum maius præmiũ, quod rectè factis proponi possit, habemus. Eius postremo immortalitate breuitatem vitæ consolamur. Celesti igitur natura animorum vestrorum, atq; cognatio quæ vobis est

cum

eum mente diuina, facit vt rebus alijs neglectis, quæ vulgus hominum sitienter appetit, immortalem gloriam atque diuinam ardenter expetatis. Sed interdū vereor, multę nāq; insidiæ tēdi solēt hominibus amplissimis quales vos estis, ne sermonibus improborum pateant aures vestrę, quibus in errorem inducti non veram sed inanem gloriam consectemini, cuius specie capti in sempiternū dedecus incidatis. Ne igitur id vobis accidat, vt perditorum hominum rumoribus tamquam vētis aduersis iactati, laudis & gloriæ naufragium faciatis: singularem cautionem, atque diligentiam adhibendam censeo, & perinde atq; gubernatores optimi in maximis tempestatibus vectorū consilia non aspernāntur: ita nullo modo conuenit vobis in profundo tantis procellis agitato nauigātibus, repudiare consilia hominum dignitati vestrę studētium. Audite igitur viri nobilissimi ea quæ fortasse vos quamuis sitis ingenio excellenti, propter curas rerum maximarū quibus estis impliciti, haud ita clare potestis intueri. Nec enim dubito fore, modo rectā consilia perditorum hominū sermonibus anteponatis, vt eam gloriam consequamini, quam nulla vmquā vetustas possit obruere. Præclare tu quidem, inquit Metellus, exordiū è rhetorum officina sumpsi-

sti

sti multis dicendi luminib⁹ illustratum, & ad animos nobilitatis vniuersæ præparandos satis appositum. Si igitur reliquum orationis cursum eadem qua cœpisti felicitate peregeris homines insanos in sanitatem fortasse restitues. Omnia quidē, inquam, tentabo, nec vllum artificium mihi notum prætermittam. Tu tamē si quid me hominem in dicendo penè rudem effugerit, velim mihi præsto sis. Omnes namq; persuadendi rationes tibi notas esse oportet, nempè qui non Ciceronem modo, sed artem etiam vniuersam diligentissime cognoueris. Magnum, inquit ille ridens, tibi aduocatum adhibes. Faciam igitur si te opera mea indigere videro, vt te cōsilij tui inmè ad hoc munus deligendo minime pœniteat. Audi igitur inquam. Sic enim institutam orationem, fortasse non incommodè, contexere licebit. Mihi quidem amplissimi viri hoc in primis spectandum videtur omnibus qui gloriam amant, quam sedem atque domicilium habeat ipsa laudis elegantia. Nec enim conuenit rem adeo illustrem nullum certum locum in quo cōsistat habere, sed sine vlla constantia vagari. Credibile autem non est, vos cum tāta magnitudine animi præditi satis aliquam leuē, & inanem laudis vmbram intueri, quæ statim euanescat, & nō potius eam ne

minis

minis claritatem quam omnes anni cõsequentes excipiant. Cum igitur immortalitatis amore flagretis, reliquum est, vt laudis ipsius domicilium in ea parte constituatis, quæ in vobis immortalis atq; diuina ducẽda est. E corpore autem cum sit è terra concretum, eoque de causa mortale, & caducum, quid tandem existet, quod fixũ, & stabile permanere possit? Si claritatem igitur eximiam, si laudem insignem, si gloriam sempiternam adipisci cupitis, animus ipse natura diuinus & immortalis est vobis egregie colendus, omnibusq; diuinis copijs locupletandus, nihilque omnino prætermittendum, quod ad illius excellẽtem speciem & pulchritudinem pertinere videatur. Non enim è gemmis & auro, quõ flagitiosos homines, & impuras mulieres sæpe numero fulgere conspicimus, sed è diuino cultu animi laudes omnes existunt: inde omnis summæ gloriæ splendor & dignitatis eluceſcit. Animi autem ornamenta, sunt virtutes eximiæ, quibus humanæ mentes ornatæ similitudinem diuinæ mentis attingunt, & immortalitatem nominis assequuntur. Contra vero vitia flagitiosa fœditate, pulchritudinẽ animi corrumpunt, & mentis habitum ita deprauant, vt nihil turpius fingi possit. Primum igitur cauẽdum est omnibus qui dignitatem

ſuam tueri volunt, ne voluptatum blanditiis illecti, cæleſtem illud animi decus inquinent. Nefarias namque voluptates, præterquam quòd ſunt futiles & inanes, cum ſemel effluxerint, ingentem dolorem animis, & diuturnum dedecus, impreſſum relinquunt. Contrà verò labores honeſti breui contentione perficiunt, vt animus eximia voluptate complectatur, & inſigni gloria cumuletur. Vt igitur illuſtris laborum, atq; dolorum patientia animum illuſtrat: ita laborum fuga omnibus illum ornamentis ſpoliat. Inde fit vt ne mortem quidem, quæ plerisque mortalibus horribilis eſt, & maximè pertimeſcenda ſummis viris, & cupiditate laudis incenſis, liceat extimeſcere. Timoris enim turpitudo mentis altitudinem deprimit, & illius ſpeciem obſcurat. Videtis enim quàm ſordidum & turpe ſit, abiectis armis ex acie fugere, metu trepidare, nihilq; vt fortis & conſtantis viri dignum eſt, ſed omnia cum humili, & fracta animi demiſſione ſuſcipere? Hoc certè vobis accidere poſſe non arbitror, vt mortem magis terream, & horribilem exiſtimetis, quàm tanti dedecoris offenſionem. Sic enim eſtis nati, ſic educati, ſic exemplis domeſticis inſtituti, vt dum ignominiã, & turpitudinem vitetis, mortem facile contemnatis. Si igitur tuendæ dignitatis gratia

ſunt

sunt omnes voluptates nefariæ repellendæ: labores eximij suscipiendi, dolores magni subeundi, atq; postremo mors etiam oppetenda: tãtaque est ipsius honestatis vis, vt omnes labores leues atq; tolerabiles efficiat, & eccidentem vitam verè laudis dulcedine consoletur, quid erit indignius, quàm dignitatem ipsam sordibus auaritiæ maculari? quid amentius quàm excellentis animi statum, prè quo viris magnanimis vita ponenda est, & acerbissimi cruciatus etiam perferendi, pecuniæ causa prodere, & amore diuitiarũ terrestriũ, & caducarum opes cælestes, quæ magna ex parte in iustitia consistunt, amittere? Nihil est enim vel ad elegantiam pulchrius, vel ad studium multitudinis amabilius, vel ad claritatem nominis illustrius, quàm humanam societatem tueri, propriæque vtilitatis immemorem omniũ incolumitati prospicere. Hæc enim sunt illa diuina opera, quæ admirationem cunctis afferunt: studia hominum excitant: immortalique laude vigent. Vt autem nihil est iustitia præstabilius, ita nihil iniuria tetrius, nihil fœdius, nihil omnibus magis execrandum. Ergo qui pecuniam æquitati iuris anteponit, illustrem animi figuram, habitumq; corrumpit: & dum legibus quas recta ratio, atque diuina fecit, subdi ignominio-

suam putat, ipso sese dedecori & ignominiæ, vilissimo pretio addicit. Animi itaq; splendore deleto, impuritateq; suscepta, quæ tandem spes relinqui potest vilius laudis & gloriæ cõparandæ; cum ex ornamentis animi laudes omnes oriantur? Non adducar igitur vt credam vos aliquid ad famam sordidum, & vestris actionib⁹ & institutis alienum, pecuniæ causa suscipere. Quamuis deinde valde fortunas amplificetis, multi tamen erunt mercatores qui vos diuitijs lõge superent. Vestrum autem est non eas opes appetere quibus obscuri etiam homines affluunt, sed quæ vos in altissimo gradu constituant: neq; in illis diuitijs dignitatem ponere, quibus abundantem licet esse turpissimum: sed per quæ omnia veræ dignitatis ornamenta consequamini. Si vero pecuniam vt gloriæ instrumentum amandam existimatis, reputate quàm sit absurdum pecuniæ causa, dignitate omni orbari, atq; gloriam prorsus abijcere. Nec vos illorum hominum exemplis vti decet, qui flagitijs indignissimis facta egregia cõtaminauere. Quis enim est tam sine mente, qui vel Marium vel Syllam, vel Cæsarem, vel alios simili amentia furentes eo nomine laudet, quòd vt magnas opes haberent detrimenta quam plurima cõmunibus rebus intexerint? Contrà vero, si-

quid

quid abillis sapienter & fortiter administratum est: siquid opere & studij in Remp. contulere, id omnes laudibus efferendum, atque prædicandum iudicant. Non sunt igitur quidam homines imperiti vestri dissimiles vllo modo ferendi, qui cum summorum hominum virtutes assequi nequeant, eorum vitia consectantur. Hoc enim perinde est, atque si quis excellentem formam illuuie & squalore fœdatam effingere volens, cum pulchritudinem illam exprimere non possit, illuuiem tantum, atque sordes imitetur. Nec vos moueat illa descriptio facultatum in Rebusp. ab earū moderatoribus instituta. Non enim fuit mens eorum, vt summos honores ad eos qui essent opulentissimi deferrent. Sed cùm intelligerent illos qui summa rerum inopia premuntur haud ita facile posse Reip. studiū nauare, & eas artes colere, quibus patriæ maximis in rebus vsui esse possent, homines propter necessarij victus indigētiam infimis artibus incumbentes, nec immodicis oneribus fatigandos, nec summis honoribus honestādos esse decreuerunt. Illum autem maximum censum statuerunt qui satis esset ad vitam honeste & moderate degendam. Quōd si quis infimæ classis homo virtutem egregie coleret, & excellenti industriæ é tenebris emergeret, illi

certe noluerũt esse aditum ad summos honores interclusum. Tunc enim optime Reipub. consuli putabant, cum virtus & frugalitas incerti nobilitati esset antelata. Nam quod ad Hispaniæ principes attinet, quos olim dictis diuites homines appellatos, haud facile dixerim, magisne, propter abundantiã pecuniæ, an ob illustres animi opes, hoc sibi cognomen peperisse. Illud affirmare possum, eorum nomen, qui virtutis opibus minime instructi fuerunt, aut obliuione sepultũ esse, aut quod est longe grauius, sempiterna infamia notatum. Soli igitur omnium prædicatione celebrãtur qui pro religione, & patriæ defensione opes & facultates neglexere, caputq; suum in vitæ discrimen intulere, hostiumque impetum inuicta virtute repressere. Horum enim laudes ad citharam patrio more cani: horum res gestas ornari, his mirificum ab vniuersis studiũ tribui videmus. Si vos autem lauta, & pretiosa supellex, si magna familia, & magnifici apparatus ita delectent, vt in illis decus vitæ cõstituatis, veniat vobis in mentem, quàm sit indignum aliunde quàm à vobis ipsis dignitatem exquirere. Etenim si vos aliqui propter alium vestrum æqualem honorarent, idque aperte ostenderent, sese nullo numero vos habituros fuisse, nisi vidissent cum illo sociatos,

quem

quem obseruantia dignum cẽserent: id cẽtrẽ splendore vestro indignum putaretis, honoremq; aliorum causa vobis oblatum asperna remini. At quanto est indignius propter infimam sortis conditionem, aut propter opes fluxas, & caducas obseruari? Perficite igitur viri nobilissimi, vt nõ facultatibꝰ, nõ familię, non generis claritati: sed vobis ipsis, hoc est, animis vestris omni laude cumulatis honores eximij deferantur. Ea enim tantum vestra dicite, & earum facultatum copia gloriamini, quæ nec casus eripit, nec inuidia labefactat, nec ætas vlla consumit. Quæ enim ad imperitæ multitudinis plausum aucupandum referuntur, ita sunt fluxa & inania; vt intra breue tempus & exiguum ea omnia leuissimus quisq; contemnat, & pro nihilo habenda putet. Nec eos imitemini, qui corruptis hominũ studijs se stabilem gloriam assequi posse cõfidunt, eaque de causa alijs eripiunt, quod alijs statim largiãtur. Multo enim plures erunt in iustitia læsi quem beneficio deuincti. Deinde multitudinis odium iustissimis de causis excitatum est multo vehementius, quàm ficta gratia paucorum, impurissima largitione collecta: & ita fit, vt qui malefici sunt in multos, vt esse possint in paucos benefici, fructũ ex laudis exiguũ, & inanem habeant, sceleris autem

offensionem sempiternam. Repellite igitur omnia, quæ maculam afferre possunt vestræ dignitati, illaq; studia colite, quæ sola glorio sa sunt existimãda. Nõ enim diuitijs abunda re, nec tenuiores affligere, neq; in Rep. domi nari, sed animi bonis affluere, vniuersis cha rum esse, Reip. salutarem existimari, est lauda bile, gloriosum, & summis honorib⁹ illustrã dum. Est enim honor diuinum quoddã præ miuꝫ virtuti, & honestati constitutum, omne turpitudinis consortium repellẽs: & ita fit vt qui animum flagitio, & turpitudine contami natum gerunt, nullo pacto honorem. sed ina ne fortasse nomen honoris adepti in summa ignominia versentur. Ergo cum tanta digni tas sit in animo virtutis ornamentis exculto: cum tantum laudis ornamentum in fide, iusti tia, bonitate, consistat: tamen erit quisquam, qui suadere audeat, vobis hominibus ad de cus, & laudem natis, vt tantum decus abij ciatis? vt preclaram istam indolẽ insigni scele re polluatis? vt animi præstantiam eximio de decore maculetis? Non istud genus hominũ à vestra familiaritate repelletis? Non tantam gloriæ labem atque perniciem in terras vlti mas exterminabitis? Arcete viri amplissimi pestem, fœda, consilia detestamini, sceleratos homines à contubernio vestro reijcite, ne

vestro

veſtro nomini grauem maculam ſermonibus impuriſsimis inurant. Non enim illa domus gloria floret, in quam innumerabilis pecunia congeſta eſt: ſed quę multis abſtinentię exemplis abundat. Nec qui opibus & potentia præſtant, ſed qui ſunt virtute & dignitate principes ſplẽdide ſolent atque magnifice laudari. Nec illi qui propriæ vitæ conſulunt, ſed qui eam pro patriæ ſalute ponunt, in gloria ſunt. Non vos autem cõturbet inopiæ nomen. Si enim fortunas Reip. cauſa neglexeritis pro fluxis & interituris opibus æternis atque diuinis affluetis. Nec mortis ipſius aſpectu terreamini. Si enim cum id a vobis patria flagitauerit, hãc breuem & miſeram vitam in ſummũ diſcrimen adduxeritis, immortalitatem conſequemini. Si igit exarſiſtis ad gloriæ cupiditatẽ ſi vos à primis annis pulchritudo dignitatis allexit: ſi immortalitatis ſtudio flagratis, excellentem iſtam induſtriam in virtutis ſtudio conſumite, iuſtitiam atque pietatem colite, vniuerſum genus hominum beneficijs veſtris obligate. Sic enim eam honeſtatis amplitudinem conſequemini, quam præſentes admirentur: poſteri memoria gratiſsima proſequantur: de cuius laude mortales omnes vna mẽte & voce conſentiant. Hactenus quidem me cum illis diſſeruiſſe exiſtimate. Libenter

autem hoc dicendi genere vſus ſum, vt hac quaſi declamatione meditatus atque paratus aliquando ad huiuſmodi homines ab iniuria dehortandos accedam. Cupio enim eos quouis artificio ab opinione leuitatis ad veræ gloriæ rationẽ traducere. Nihil quidem, inquit Metellus, erit quod nó iſto tam eleganti orationis inſtrumẽto effici valeat. Sed vnde quæſo tibi tanta dicendi ornamenta ſuppetunt? Hanc enim ante hac habuit de te opinionem, vt exiſtimarem te facile poſſe tractare materiam, in cuius commemoratione multũ vt ſoles, operę & ſtudij conſumeres: Vt autem extempore iſto modo diceres, ſuſpicari non poteram. Quod itẽ in Auguſtino noſtro mirabar. Quamuis enim nihil ſit illo politius, tamen tam ſplendidum orationis ornatũ ab illo ſine diligentiore meditatione nõ expectabam. Fortaſſe, inquã ridens, habet hic locus aliquam vim diuinam, quæ differentium animos incitet: & nos ea quæ dicimus, non ingenio noſtro, ſed Muſarum ſpiritu concitati dicimus. Vt autem Poëtis multo felicius fluunt carmina, quę non ſtudio & meditatione, ſed furore diuino proferuntur: ita mirum nó eſt noſtra nó multum multis in locis à Poëtis diſſidẽcia vberius Muſarum quodá afflatu fundi, quàm diuturna commentatione contexi potuiſ

potuissent. Sic hęc, inquit Augustinus loci na tura est, huc nobis sæpius veniendum cēsco, vt tam iucunda Musarum consuetudine fruamur, illarumque numine completi, in his salte sedibus floridis & amœnis inter has vimos tam suis frōdibus, quàm adiunctis vitibus totum hunc locum opacantes discreti esse posti mus. Tibi igitur auctor sum; vt hac tanta loci opportunitate admonitus, ea quæ restant alacrius persequare. Faciam inquam: atque de Iustitia quidem non est quod amplius in præsentia differā. Cum enim verum decus sit in maxima virtutę positū, quæ quidem illustratur magnis in Remp. meritis: constetq; nihil esse Iustitia magnificentius, aut hominum vitæ salutarius: quid est magis perspicuū, quàm summum & excellens decus Iustitiæ munere contineri? maxime cum nulla animi, & ingenij indoles egregia à iustitia seiūcta possit aliquam habere dignitatem? Quæ enim iniusta sunt, quāuis sint admirabilia, sunt odiosa, & inuisa, perpetuaque flagrant infamia. Quod quidem, in animi magnitudine facile cernitur. Rectè tu quidem, virtutem, à temeritate & audacia distinxisti, cū dicęres, nō omnē animi alacritatē in fortitudinis rationem cadere, sed eam tantū, quæ rationis imperium sequitur, & pro Iustitia, atque cōmuni vtilitate

tate pugnat. Qui enim impetu cæco, & incõsiderato concitatus manu cum hoste confligit, eum nullo modo fortem, sed temerarium, & immanem appellari conuenit. Ille igitur tãtum vt dixi fortis est, qui rationi parens nullum periculum pro salute communi recusat. Qui autem hoc animo est, egregia laude carere non poterit. Omnes enim mortales admirantur inuictum robur animi, nemini cedentis, nulli labori succumbentis, nullis periculis officia reliquentis. Nec verum est, inhumanam & impudentem audaciam cõstanti multitudinis opinione laudari. Quis enim homines cæde nefaria imbutos, sanguinemque perpetuo sitientes eo nomine laudandos putat, quòd aliquod immane facinus intrepide suscipiant. Contrà vero quo maior est in illis ad scelus audacia, eo magis illos omnes mortales oderunt, & execrãtur, malaque peste dignos existimant. In eo autem quod ais, summos principes iniustissima bella suscipiendo summa quadã gloria floruisse, parum mihi videris attendere, quæ sit huius verbi sententia. Gloria enim vt sæpè dictum est, sine singulari hominũ studio & beneuolentia, ne intelligi quidem potest. Nemo enim pestilentiam, & vastitatẽ, nemo terræ motum, eluuionem, incendium, & reliqua, quæ vi incredibili animos

mos hominum perterrent, glorioſa vmquam putauit. Ea igitur tãtum laudari, ea memoriæ mandari, ea immortali religione conſecrare cernimus, quæ alia quadam mente, atque ſingulari Iuſtitiæ & pietatis ſtudio geruntur. Vt igitur nec naturę prodigijs nec truculẽtis belluis gloria tribui poteſt: ita nec hominibus nihil omnino à belluarum immanitate diſtãtibus. Quis enim eſt tam ſine mente, qui nomen eorum nõ oderit, quos accepit fuiſſe generi humano peſtilentes? Ergo cum gloria magna ex parte in hominum caritate ſita ſit, eos quos omnes exiſtimant luce indignos extitiſſe, quibus etiam ad inferos perpetuũ cruciatum extant, dices eſſe gloriam conſecutos? Furrint illi potentes & admirãdi: horrificum bellum multis intulerint: innumerabiles nationes Martis vi peculerint: atque ſubegerint: gloria certè ne tum qvidem cum ſe floręntes, atque beatos exiſtimabant, affici potuerunt. & nũc mortui, omnibus impuri, deteſtabiles & execrandi videntur? Quòd ſi leuiſſimus quiſque eos admiratione perculſus exſollat, nõ diu in ea opinione permanebit. Illam enim, breui tempore, ratio, atque mediocris animaduerſio penitus euellet. Hic locus poſtulat, vt ordine tuo omiſſo nunc potiſſimum orationem illam refutemus, qua aſſeue-

rabas,

rabas, eos qui in singulari certamine furēter
inito partem suum obtruncant, insigni gloria
cumulari. Eos enim ne minimā quidem glo-
riæ partem attingere contendam. Non enim
fortes, sed furiosi mō honesti, sed impuri: non
illustres & ampli, sed humiles, & obscuri sunt
existimandi. Grauiter tu quidem, & merito
genus illud certaminis, vt omnibus institutis
diuinis, & humanis infestum infectatus es.
Quid enim habet turbulētum illud diis diū
insana in lacessendo contumelia, funestus ille
& terrimæ cōtentionis exitus, quod non sit &
omni scelere imbutū, & turpitudine insigni
cumulatum? Eos tamen ais, in summa gloria
versari. Quomodo tandem? Aut qualis est
ista gloria? Concursus vndique fit leuissimo-
rum hominum, vt viros illos Martios inter se
acriter, & animose sine vlla graui causa certā-
tes spectēt. Tribuitur magna laus illis, qui vel
hominem sanctissimo sibi religionis fœdere
sociatum iugulēt, vel mortiferam plagam vt
auidissimæ multitudini satisfaciāt, interrito
vultu excipiunt. Sed velim mihi dicas, cum
olim gladiatores inspectantes populo Roma
no depugnabāt, num existimes eos qui simili
audacia pāribus suis vitam eripiebant, simili
laudis genere caruisse? Immo quo plures &
clariores spectatores habebāt, eo maiorē plau-

sum

ſum excitabant. Quid autem mirum eſt, ho-
minum genus abiectiſsimum propter inanẽ
virtutis imaginem, eam laudẽ obtinuiſſe, quæ
beſtijs etiam dari ſolebat? Laudabãtur enim
ferę truces, & immanes, quę multos homines
in circo laniabãt. Hac etiam ætate, in Hiſpa-
nia præſertim, cum in ludis publicis vndique
ſpicula in tauros intorquẽtur, illi qui magnã
hominum ſtragem edunt, egregij tauri, atque
nõ vulgari pretio digni reputantur. Sic igitur
homines iſti nobiles, qui amentia præcipites
in exitium ruũt, ab imperita multitudine lau-
dem aſſequuntur, ſed eam laudem, quæ ſit il-
lis cum impuriſsimis gladiatoribus, cũ leoni-
bus, cũ pãtheris, atque poſtremo cum tauris
etiam communis. Num quiſpiam aſſeruit,
aut feras illas, aut homines efferatos, quo-
rum ludus erat humanum ſanguinem funde-
re, in gloria fuiſſe? Minime quidem. Cur ita
tandem? Quia gloria nullo modo conſiſtit in
leui, atque repẽtina multitudinis approbatio-
ne, quę momento temporis euaneſcit. Vt igi-
tur apud Romanos nõ Mirmillones, nõ Re-
tiarij, nõ Thraces, non Hoplomachi, non de-
nique totum hoc operarum genus è diſcipli-
na laniſtarum impuriſsimum & inquinatiſsi-
mum, quãuis audax eſſet, in gloria vixit, ſed
Imperatores, & optimates virtute, grauitate,
& con-

& cõsilio patriam conseruantes: ita nunc nõ in humanum, ferum, barbarum facinus obeũtes in gloria vigent, sed viri constantes & graues amplissimæ virtutis opibus Christianam Remp. fulcientes. Nemo enim non videt illorum turpitudinem, qui vitam venale habent: qui sui, aut aduersarij cæde, amentissimæ multitudini spectaculum præbẽt: qui sunt furoris ipsius mancipia; qui leuissimis de causis gladiatorio genti mortis addicũtur. Videte igitur, quod genus laudis vita emendum putent homines amentissimi. Id nẽpe, quod impuris gladiatoribus, & bestijs immanibus concedi potest. Deinde, quã cito memoria facinoris illius extinguatur. Postremo, quanta sceleris infamia deformatum sit. Qui enim in certamine spiritum effundunt, statim veniunt in obliuionem, & ita excedũt é vita vt ne pompæ quidem aut funeris & sepulturæ honorẽ, quem vulgus hominum plurimi facit, obtineant. Victores autem, quis post triduum sapiens in magnis viris habendos putat? Quemadmodum igitur olim gladiatores quãuis victores é circo discederẽt, & picti vcherentur in rheda eximio quodã plausu celebrati, nemo non infames & detestabiles existimabat: ita isti quos similis in cõditione dissimili morum feritas, atque barbaria delectat, quamuis

illo

illo tẽpore exiguo, in quo maior eſt leuitati & amẽtiæ, quàm rationi & iudicio locus, à leuiſsima illa turba aliquod genus laudis aſſequãtur: breui tamen omnium opinione in turpiſsimorum hominum numero reponuntur. Nec enim eſſe poteſt in ſcelere, diuturna multitudinis approbatio. Ergo cum gloria poſita ſit in conſtanti prædicatione hominum, ingẽtia facta mirantium, & eximium ornamentum dignitatis inſigni amore cõplectentium, illam tam inanem laudem, tam temerariam, tam repentinam, tam ſubito ex omni memoria diſcedentem, atque poſtremo tanta ſceleris immaniſsimi contagione maculatam gloriam appellabis? Nullo modo, mihi crede, poteſt gloria in tam tetro & impio, tam omnib⁹ teſtato, tam cunctis hominibus inuiſo facinore, conſiſtendi locum habere. Qui ſunt igitur illi quorum virtutem omnes ſummi, infimi, mediocres admirantur: quorum magnificam ſpeciem intuentes ſtudio incẽduntur: qui nõ viui modo, ſed multo etiam magis poſt mortem in ore omnium ſunt? Illi nempe qui inſignem patriæ caritatem incredibili robore, atque virtute communiunt: qui humana omnia quãtumuis horribilia veri decoris tuendi cauſa deſpiciunt: qui vitam cum opus ita fuerit, patriæ reddere minime recuſant. Mirũ enim

rit, vt afficiantur omnes, quoties audiunt, aliquod facinus clarum & memorabile, pro salute omnium, cum magno vitæ periculo susceptum. Tanta est enim huius virtutis admiratio, vt eos etiam, qui multis ante seculis patriæ suum sanguinem largiti sunt amare compellamur. Codrus itaq; hominum commemoratione viget, qui sese in medios hostes immisit, vt morte sua patriam conseruaret. Clarissimam Leonidæ mortem pro salute Græciæ oppetitam miris laudibus exornant. Decij sese pro patria deuouentes animos nostros sibi virtutis admiratione deuinciunt. Huius generis exempla innumerabilia proferri possunt, quibus intelligamus non audaciæ, sed virtuti iam dem immortalem tribui, nec patriam importuna cupiditate vexantes, sed eam cum vitæ etiam periculo conseruantes omnium sermone celebrari: nec illis qui omnia dominādi libidine peruertere, sed qui é suorum ceruicibus hostiū impetū insigne virtute depulsuere, diuinos honores haberi. Sed minime necesse est nobis hoc in loco diutius immorari, ad alia præsertim festinātibus. Restat vt aliquid etiam de Temperantiæ laude dicamus. Est enim in hac virtute totius honestatis decus, & lumen constitutum. Regit enim, & continet omnes affectiones, vnde appellatur Temperantia,

perantia, quod insit in illa animorum temperatio quędam, & admirabilis ex vario & repugnante affectionũ genere consensus. Græci appellãt Sophrosiñin, quasi Sozousã phroñisin. Conseruat enim maxime prudentiam: & confiderata iudicia rationis salutari præsidio confirmat. Parum enim iuuat recte sentire, si statim nos libidinis immanitas à recta sententia depellat. Hoc igitur efficit Temperãtia vt ratio imperium facillime teneat, atq; pro dignitate regium munus administret. Refrænat enim libidinem: voluptatem nefariam repellit: infinitis cupiditatibus obsistit: & omnes denique motus animi temerarios atq; turbulentos coërcet, & cõprimit. Ex quo efficitur, prudentiam, atque iustitiam modestię munere contineri. Tunc enim demum vel vera cernere, vel recta atq; simplicia consectari possumus, cum omnis libido comprimitur. Iam verò illa magni animi indoles, ad res altas & arduas aspirans, si modestia vacat, virtutis nomen habere nõ potest, sed extremi furoris & amentiæ. Qui enim ita elato animo sunt, vt modum non teneant à rationis imperio deficiunt, & impetu cæcorum, omnia quorumque se conferunt euertentes. Cum autem præcipuũ munus huius virtutis sit, in omni officio modum & ordinẽ conseruare, & id quod

in qualibet re maxime deceat amplecti, necessario complexa est omnem pulchritudinis excellentiã. Vt enim qui temeritate & amentia ducuntur, aut alicui proterue nocent, aut molliter & effœminate se gerũt dedecus insigne concipiunt: ita qui animo rectè cõstituti sapientiam & æquitatem colunt, & humana cuncta despiciunt omnia honestatis lege metiẽtes, omnibus simul dignitatis opibus excellunt. Ergo cum hęc virtus omne dignitatis ornamentum in se contineat, & virtus ex se necessario gloriam generet, relinquitur omnem gloriam in temperantia consistere. In ordine enim vitæ & cõstãtia, sita est honestas omnis, & in confusione turpitudo. Quid enim quæso, Achillis iracundia, aut Aiacis furore turpius? Quorũ alter luctu atq; lachrymis quantum sibi ipse displiceret ostendit: alter dedecus impotentia animi conceptum morte dele re constituit. Quòd si homines laudis auidi, propter intemperariæ recordationem se ipsi oderunt, quod tandem de illis populi vniuersi iudicium fore suscipiamur? Fieri ne potest vt multitudo sit in quemquã natura clementior, quàm est quisquã in se ipsum? aut vt cernat aliquis acutius sua flagitia, quàm vulgus ad alienum dedecus animo notandum semper intentum? Quod autem ad Annibalem attinet,

attinet, si talis eius natura fuit, qualis à Silio describitur, ecquē existimas, qui tātum illius immanitatem non exhorruerit, atq; detestatus sit? Cum igitur odio hominum flagrarit, ad gloriam peruenire non potuit. Non est ita inquis. Immo præcipiti & effrenata mēte eam gloriam est adeptus, quam animi moderatione atque temperantia nunquam assequi potuisset. Pergis ne gloriam in hominum meru atque consternatione ponere, quæ tota est in animi dignitate atque beneficentia collocanda? Fuit ille quidem stupēdus, fateor: sed ita, vt horrida & infesta pestis, non vt vir egregiæ dignitatis laudibus abundans. Quod etiā in Alcibiade perspici potest, qui cum egregiā indolem intemperantia contaminarit, ignominiæ sempiternæ maculis est aspersus. Idem de Pausania, cuius etiam memoriam intulisti, & reliquis eodem morbo oppressis asserendū est. Nam quod ad Alexandrum attinet, quantum illius dignitati intēperantiæ dedecus obfecerit, explicari non potest. Quamuis enim magnum nomen animi præstantis altitudine, & multis continentiæ exēplis adeptus fuerit, postquam sese immēsa luxuria, impiaq; multorum cæde commaculauit, extremam ignominiam subit. Factum enim est vt illius nomen paulo antē hostibus etiam earū, esset rē-

pente amicis prope omnibus inuisum. In vniuersum autem, quos dixisti gloriæ magnitudine insolentes & furiosos extitisse, in nũquam vllum verè laudis gustũ habuere, nec solida gloria, sed iactatione, & leuitate à mentis statu deiecti sunt. Non enim erant virtute vera, è qua gloria omnis emanat, stabiliti, & ideo nec ventosam populi celebritatem, nec honores eximios ferre atq; sustinere vllo modo potuerunt. Perinde enim atq; parua cymba nauis onerariæ velis & armamentis instructa vẽ tum sustinere non potest, sed leuissimo flatu iactata deprimitur: ita isti, cum virtutis amplitudine & grauitate careant, honoribꝰ eximijs tamquam ventis vehementibus obruuntur.

Vide autem quàm grauiter Plato omnem vitæ dignitatem in animi moderatione ponat. Sic enim ait in quarto libro de Legibus. Deus quidem ò viri, vt ex antiquorum scriptis accepimus, omnium rerum initium, extremum, & medium numine suo cõplectens, ita recta per omnia pertinet, vt orbẽ natura conficiat. Illum autem sequitur iustitia, in eos qui à diuina lege deficiunt seuere vindicãs. Porro autem, qui vitæ beatæ compos futurus est, iustitiam amplexus, humili ornatu subsequitur: qui vero ductus insolẽtia, vel opibus, vel honoribus, vel forma corporis elatus, tum inuẽta &

ta & amentia præceps ardentiq; impetu animi concitatus, cum tanta contumelia, vt statuat nullius se principis aut moderatoris ope indigere, sed esse potius ad alios regendos instructum, is à Deo deseritur. Deserius autem & alios ijsdē opinionibus inflatos sibi socios adiungens, exultat, omnia perturbans. Et primum quidē apud multitudinem in viris magnis habetur, sed breui dignas pœnas iustitiæ pendens, se ipsum, domum, vniuersamq; patriā funditus euertit. Verba Platonis expressi, quibus vir ille summus omnē gloriæ rationem in iustitiæ cultu, & in humilitate collocā dam putat. Illius enim tantum firmas, & stabiles opes esse dicit, qui deum omnia prouidentem, atq; moderantem intuetur, sibique nihil assumens omnia beatæ vitæ præsidia in ope cæleſti, diuinæque virtutis imitatione constituit. Superbi vero, & insolentes, suisq; opib⁹ nimium præfidentes, cum in deum non respiciant & ita diuinæ mentis lumine careant, in tenebris ruunt, omnia temere commiscentes atq; perturbantes. Breui itaque flatu inanissimi rumoris elati cum insigni patriæ calamitate in sempiternum dedecus incurrunt. Vnde colligit idem Plato, esse Deum supplici animo venerandum, & omni studio sequendum omnibus, qui laudem & dignitatē caram ha-

bent,neq; aliam esse censet ad vitæ splendo-
rem viam,quàm quæ diuinæ virtutis simili-
tudine,& animi moderatione continetur. Sic
enim ait eodem in loco. Quod nam erit igi-
tur officium Deo gratum,& cum illius natura
cõgruens? Vnum certé vna priscorum homi-
num sententia contentum. Aiunt enim,simili
simile, quod quidem est ratione dimensum,
gaudere. Quæ enim modum non habent,ne-
que secũ inter se,neque cum ijs quæ certa ra
tione & modo definita sunt,vllo pacto cõue-
nient. Deus autem nobis modus atq; mensu-
ra est multo quidẽ certior pecunia, & multo
exactior quàm mens humana. Is igitur qui in
Dei amicitiam vẽturus est oportet, vt quàm
maxime possit ad illius similitudinẽ accedat.
Hac autem ratione efficitur, modestum esse
Deo carum. Est enim illi similis. Intemperãs
vero dissimilis,& ab illo dissidẽs,& iniustus.
Hæc Plato. Quibus nihil potuit dici præcla-
rius. Primum enim similitudine sumpta è ma
gnitudinibus cõmuni dimensione carẽtibus
asserit incontinentes,proteruos, atque petu-
lãtes,neque bonis,neque sui similibus vlla ra
tione cõiungi posse. Cum enim eorum infini
ta cupiditas nequeat vllo modo terminari,&
idem omnes ardẽtissime cupiant, multo ma-
ior existit inter illos cõtentio,quàm inter bo

nos

nos & improbos excitari plerumq; ſolet. Tũ illud quàm ſapiẽter dictum? Non pecuniam, quam multi communem rerum omnium mẽſuram eſſe ſtatuunt non mentem humanam, qua quidam omnia moderanda putant: ſed Deum ipſum eſſe modum, rationem, & regulam, qua ſint omnia vitę officia dirigenda. Ita autem fit, vt illi moderati ſint, qui ſeſe ad Dei voluntatem, tamquam ad exactiſsimam vitæ legem, & normam accommodant. Qui cum Dei ſimiles ſint (neceſſe enim eſt vt ſi illis eximia cũ Deo ſimilitudo, qui ſua omnia diuina lege & ratione metiũtur) Dei ſibi amorem conciliant, & illius opibus illuſtrantur. Vt igitur omnes impuri, & intemperantes, cum Deum à quo valde diſident, infenſum habeant, & honeſtis hominibus odioſi ſint, & flagitioſis etiã vehementer inuiſi, luce omni dignitatis orbati concidunt: ita mites, atque manſueti tranquille omnia, atque moderate gerentes, cũ in Deum reſpiciant diuino quodam lumine collucent, & bonis cari ſunt, & improbis admirandi: atque ita tandem diuino & humano iudicio immortalem claritatem aſſequuntur. Ex quo efficitur omne gloriæ lumen eſſe in temperantia poſitum. Non igitur impotente, & iracundi nõ ſuperbi, & inſolentes, omniaque furore, & inaudita libi

dine perturbantes gloria florent, sed qui iracundiam cohibent, libidinem refrænat, animum temperant, & quanto magis excellunt opibus, tanto se submissius gerunt, & ordinem atque modum in omni officio conseruant. Hi constantes & graues homines, hi viri magni, atq; plané dei similes habentur, & omnium tádem consentiente laude celebrantur. Ergo, vt iam huic parti finem imponamus, si illi tantum quos neque amentia vexat, neque nefaria habédi cupiditas inquinat, neque formido concutit, neque vis libidinis inflammat, in gloria sunt: sed qui sapientia florent, & omnem curam, & cogitationem in publica salute defigunt, animoque magno sunt, & inuicto, quem quidem lege diuina moderantur: relinquitur plané, omnia egregiæ cuiusdam laudis ornamenta, esse necessariò cum virtutum maximarum studio coniuncta.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA LIBER QVINTVS.

NVNC TANDEM inquit Metellus reliquum eſt, vt oſtendas, quam vim habeant argumenta illa quibus contendebat Auguſtinus, gloriæ ſtudium Chriſtianis inſtitutis aduerſari. Tum ego: Ea vero quæ hactenus adducta ſunt, ſatis ſuperque puto ad illa diluenda. Si enim inquã conſtat, nullam eſſe in temeritate, & amentia ad gloriam munitam viam, ſi laus omnis in eximiæ virtutis elegantia conſiſtit, & omne ſtudium Chriſtiani hominis excellenti virtuti dicandum eſt, quid clarius eſſe poteſt quam gloriæ cupiditatem eſſe cũ Chriſtiana diſciplina copulatam? Quì fieri enim poteſt, vt quiſquam ſingulari ſtudio virtutem colat, virtus autem ipſius decus, & ornamẽtum deſpiciat? Quod quidem ſi diuini homines indignum virtutis præſtantia putauiſſent, nunquam ſplendore illius inuitarẽt eos, quos omni virtute inſtructos

ctos & ornatos volebant. Audi enim quibus verbis magnus ille Moſes populum in amorem pietatis allecte & inuitet. Sic enim ait. Hæc eſt veſtra ſapientia & intelligẽtia in gentium luce, & celebritate cõſtituta, vt audientes vniuerſi huius diuinę legis inſtituta, dicãt. En populus ſapiẽs, & intelligens, gens magna. Vides ne quali oratione vir ille ſummus oſtendat gloriam eſſe diligendam? Non mediocrem enim vim in eo argumento ſitam putat, ad populum amore pietatis inflammandum, quod ipſa pietas ſit apud omnes miris laudibus efferenda. Ideinq; ſtatim ſubiungit. Non eſt vlla natio tam illuſtris & ampla, vt deos pręſentes habeat, ſicut nos habemus dominum Deum noſtrum præſentem, & nobis in votis & precibus occurrentem. His verbis Moſes non modo gloriam exornat, ſed illius fontem aperit. Deo enim eorum eſſe, illius mẽte gubernari, cæleſti præſidio communiri eſt maxime laudabile, & glorioſum, & omniũ ſermone celebrandũ. Multa ex huius ſanctiſsimi viri ſcriptis proferre poſſem, quibus videretis, quantũ ſemper oẽs veræ gloriæ ſtimulis ad ſtudiũ virtutis incenderit. Sed ad diuini vitis atque clariſsimi Regis carmina feſtinat oratio. Dauid igitẽ, vt alios inter illius & Moſis tempora interiectos omittã, quanto

to ſtudio gloriam tuetur? Quanta ani contẽtione dedecus repellit? Quàm indigne patitur eorum inuidiam, & inmanitatem, qui laudes ipſius obſcurare nituntur? Quouſque tandem, inquis, ò viri, gloriam meam deformatis, & alibi, Domine, inquit, ſi feci iſtud, intelligebat autem falſum ſibi crimen illatũ, ſi manus meas ſcelere maculaui, ſi domeſticis meis aliquid mali machinatus ſum, & non potius ita me geſsi, vt inimicos etiam meos à debita peſte ſeducerẽ, hoſtis me perſequatur, atque prætat animam meam: comprehendat atque proterat vitã meam. Grauis ſanè imprecatio. Nihil enim videbatur fieri poſſe calamitoſius, quàm in hoſtiũ manus incidere, & ſanguine ſuo crudelitatẽ illorum ſatiare, niſi id vltimo loco addidiſſet, quod omni diritate tetrius exiſtimabat. Adiungit enim. Gloriam meam infringat, & abijciat. Hæc oratio videtur ne tibi hominis laudẽ contemnentis? an eam potius omnibus vitæ commodis longe præferentis? Iam vero cum excitatur ad diuinæ maieſtatis amplitudinem, auguſte atque ſanctè venerandam: cum illius erga ſe beneficia infinita commemorat, quid illo tam grandi carmine celebrat magnificentius, quã gloriam ſibi à deo tributam? Pugnas itaque ſuas victorias, atq; triumphos extollit, omnia ſum-

me

mæ laudis ornamenta, quæ fuit diuina benignitate consequutus, oratione complectitur neque tantum potentia autimperij finibus, quantũ claritate nominis, incẽditur, ad *Dei* laudes, cælesti quadam harmonia concinendas. Illius autem vltima verba, quæ dixit, cum iam mors appropinquaret, nonne aperte declarant quantum illi nominis amplissimi studium extiterit? Nam neque nomen suum neque parentis reticuit: & cũ maiestatem suam esset oratione complexus, musicũ illud artificium quo tantum diuinæ mentis viribus excitatus excelluit, nullo modo silentio præterijt. *Huius sapientissimi viri sapientissimus* filius Solomon, quę præmia proponit iuuentuti? quibus muneribus adolescentes ad sapientiæ studium in principio operis inuitat? Non alijs certe, quàm regiæ dignitatis insignibus, quibus excoluntur omnes animi, qui diuinæ legi parent. Ait enim in eodem libro, iustitiæ memoriam esse iucundam, atque sempiternam: impiorum autem nomẽ quasi tabe exesum, atq; confectum euanescere, claramque famá esse omnibus opibus & facultatibus anteponendam. Alibi vero, cum rerum humanarum imbellicitatem, huiusq; miseræ vitæ solicitudines, & angores esset elegantissime persecutus, omniaque tandem humana, vt le-

uia

uia & inania contemneret, vnam gloriam excipit, & quasi mente incitatus exclamat, illius suauitatem vuguētis suauissimis & odoribus esse prefere ndā. Multa possum ex huius summi Regis scriptis memoriter pronuntiare, quibus ea confirmetur opinio, gloriam nempè esse pijs hominibus expetendam. Sed par est, vt rationibus etiam pugnemus. Atque primum illud afferamus, obscuritatem, ignobilitatem, ignominiam, & dedecus esse diuinæ vindictæ supplicium conscelcratis hominib⁹ irrogatum. Legimus enim eorum nomē qui diuinam religionem impie, atque nefarie violauerunt, fuisse ex hominum memoria penitus euulsum. Apud Mosem vero deus ipse prædicit impijs, fore misi resipiscāt, vt eorum nomē oblitione sempiterna conteratur. Alibi autem idq; multis in locis minitatur infamiam omnibus, qui legem neglexerint, atque sacra polluerint. Ieremias autem ita sub dei persona in Iudæos inuehitur. Euellā, inquit, vos, & ciuitatem istam exscindam, tradamq; vos grauissimis ignominiæ maculis iniustos hominū memoriæ sempiternæ. Ex ijs & alijs locis infinitis, quos breuitate dici admonitus omitto, apertum atque perspicuum est ignominiam esse supplicium hominum impietati & sceleri à diuino numine constitutum. Qua-

re

re minime mirandũ eſt, viros interdum ſanctiſsimos infamia quoddammodo frãgi atq; debilitari: & qui contra omnia fortunæ tormenta egregie muniti ſunt, ignominię tempeſtate ſæpè cõuelli. Quod in Iobo, Dauide, Neemia, & aliis viris ſanctiſsimis, & fortiſsimis cerni poteſt, qui cum reliqua omnia inuicta virtute ſuſtinerent, indignè ferebãt ignominiam. Quod ſi tantum malũ eſt in ſepulti nominis obliuione, in dedecore, & infamia, vt in ea ſæpe numero videat vlcio diuina conſiſtere, conſequens eſt vt laus, & gloria ſit in diuinis muneribus habenda. Ea ſi viri pietate præſtãtes nõ ſine cauſa vituperatione, & conuitio perturbantur, par eſt, vt laude & prædicatione delectentur. Quòd autem gloria ſit diuinum beneficium, Moſe in primis oſtendit. Hoc enim Iſraël denuntiat: futurũ nempè, ſi diuinis inſtitutis obedierit, vt ſit à Deo locatus in ſumma gloria, & cunctis gentibus honore antelatus. De Ieſu vero illius ſucceſſore ſcriptum eſt, dei munere tuiſſe nomẽ illius per omnes terras cum ſumma omnium admiratione peruagarum. Apud Samuelem aiebat Deus. Eũ qui me coluerit honeſtabo, qui autem me cõtemnunt, erunt contempti. Non igitur immerito Dauid multis in locis aſſerit, illam omnem gloriam qua mirificere

dundabat,

dundabat, esse diuinæ beneficientiæ referendam. Illum itaque perennem gloriæ fontem carmine perpetuo celebrat: illum summum authorem decoris, & dignitatis intuetur: in illius cultu claritatem omnem positam esse docet. Ex quo apparet, gloriã esse cęleste quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cum nominis atq; famæ celebritas sit in diuinis bonis numeranda, sapientem appellabis eum, qui illam aspernatur? qui lucẽ ipsam fugit? qui beneficiũ diuinum repudiat? Christus, inquis, præcipit, vt à gloria, tanquam à re pestilente, atq; pernicioſa fugiamus: quasi vero Moses, Dauid, & reliqui, quorum testimonijs vsus sum, non ea quæ protulere, spiritu illius afflati protulerint. Erat enim iam illis tẽporibus Christi numen illorum animis inclusum. Sed de illius institutis postea videbimus. Nunc vero ex te libenter audierim, num Christus à cælo in terras delapsus est, vt rerũ naturam quas ipse finxit, euerteret: immo vero, vt eam iacentem erigeret, atq; cælesti præsidio confirmaret. Gloria autem appetitum esse in animis natura insitum abunde demonstratũ est. Necesse est igitur vt animus tũ cardentius laudem appetat, cum fuerit morbis, qui illum impediunt omnino liberatus. Tunc enim incorruptus, atq; sui similis permanens,

mæ laudis ornamenta, quæ fuit diuina benignitate consequutus, oratione complectitur neque tantum potentia aut imperij finibus, quantũ claritate nominis, incẽditur, ad Dei laudes, cælesti quadam harmonia concinendas. Illius autem vltima verba, quæ dixit, cum iam mors appropinquaret, nonne aperte declarant quantum illi nominis amplissimi studium exiterit? Nam neque nomen suum neque parentis reticuit: & cũ maiestatem suam esset oratione complexus, musicũ illud artificium quo tantum diuinæ mentis viribus excitatus excelluit, nullo modo silentio præterijt. Huius sapientissimi viri sapientissimus filius Solomon, quę præmia proponit iuuentuti? quibus moneribus adolescentes ad sapientiæ studium in principio operis inuitat? Non alijs certe, quàm regiæ dignitatis insignibus, quibus excoluntur omnes animi, qui diuinæ legi parent. Ait enim in eodem libro, iustitiæ memoriam esse iucundam. atque sempiternam: impiorum autem nomẽ quasi tabe exesum, atq; confectum euanescere, claramque famã esse omnibus opibus & facultatibus anteponendam. Alibi vero, cum rerum humanarum imbellicitatem, huiusq; miseræ vitæ solicitudines, & angores esset elegantissime persecutus, omniaque tandem humana, vt le-

uia

uia & inania contemneret, vnam gloriam excipit, & quasi mente incitatus exclamat, illius suauitatem vuguẽtis suauissimis & odoribus esse prẽferendã. Multa possum ex huius summi Regis scriptis memoriter pronuntiare, quibus ea confirmetur opinio, gloriam nempè esse pijs hominibus expetendam. Sed par est, vt rationibus etiam pugnemus. Atque primum illud afferamus, obscuritatem, ignobilitatem, ignominiam, & dedecus esse diuinæ vindictæ supplicium conscleratis hominib⁹ irrogatum. Legimus enim eorum nomẽ qui diuinam religionem impie, atque nefarie violauerunt, fuisse ex hominum memoria penitus euulsum. Apud Mosem vero deus ipse prædicit impijs, fore misi resipiscãt, vt eorum nomẽ obliuione sempiterna conteratur. Alibi autem idq; multis in locis minitatur infamiam omnibus, qui legem neglexerint, atque sacra polluerint. Ieremias autem ita sub dei persona in Iudæos inuehitur. Euellã, inquit, vos, & ciuitatem istam exscindam, tradamq; vos grauissimis ignominiæ maculis iniustos hominũ memoriæ sempiternæ. Ex ijs & alijs locis infinitis, quos breuitate diei admonitus omitto, apertum atque perspicuum est ignominiam esse supplicium hominum impietati & sceleri à diuino numine constitutum. Qua-

re

re minime mirandū eſt, viros interdum ſanctiſsimos infamia quoddammodo frāgi atq; debilitari: & qui contra omnia fortunæ tormenta egregiè muniti ſunt, ignominiæ tempeſtate ſæpè cōuelli. Quod in Iobo, Dauide, Neemia, & aliis viris ſanctiſsimis, & fortiſsimis cerni poteſt, qui cum reliqua omnia inuicta virtute ſuſtinerent, indignè ferebāt ignominiam. Quod ſi tantum malū eſt in ſepulti nominis obliuioue, in dedecore, & infamia, vt in ea ſæpe numero videat vllo diuina conſiſtere, conſequens eſt vt laus, & gloria ſit in diuinis muneribus habenda. Ea ſi viri pietate præſtātes nó ſine cauſa vituperatione, & conuitio perturbantur, par eſt, vt laude & prædicatione delectentur. Quòd autem gloria ſit diuinum beneficium, Moſe in primis oſtendit. Hoc enim Iſraël denuntiat: futurū nempè, ſi diuinis inſtitutis obedierit, vt ſit à Deo locatus in ſumma gloria, & cunctis gentibus honore antelatus. De Ieſu vero illius ſucceſſore ſcriptum eſt, dei munere fuiſſe nomē illius per omnes terras cum ſumma omnium admiratione peruagarum. Apud Samuelem ajebat Deus. Eū qui me coluerit honeſtabo, qui autem me cōtemnunt, erunt contempti. Non igitur immerito Dauid multis in locis aſſerit, illam omnem gloriam qua mirifice redundabat,

dundabat,esse diuinæ beneficientiæ referendam. Illum itaque perennem gloriæ fontem carmine perpetuo celebrat: illum summum authorem decoris,& dignitatis intuetur:in illius cultu claritatem omnem positam esse docet. Ex quo apparet,gloriã esse cęleste quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cum nominis atq; famæ celebritas sit in diuinis bonis numeranda,sapientem appellabis eum,qui illam aspernatur?qui lucẽ ipsam fugit?qui beneficiũ diuinum repudiat?Christus,inquis,præcipit,vt à gloria,tanquam à re pestilente,atq; perniciosa fugiamus:quasi vero Moses,Dauid,& reliqui,quorum testimonijs vsus sum,uon ea quæ protulere,spiritu illius afflati protulerint .Erat enim iam illis tẽporibus Christi numen illorum animis inclusum. Sed de illius institutis postea videbimus.Nunc vero ex te libenter audierim,num Christus à cælo in terras delapsus est, vt rerũ naturam quas ipse finxit,euerteret:immo vero, vt eam iacentem erigeret,atq; cælesti præsidio confirmaret. Gloria autem appetitum esse in animis natura insitum abunde demonstratũ est.Necesse est igitur vt animus tũ cardentius laudem appetat, cum fuerit morbis, qui illum impediunt omnino liberatus.Tunc enim incorruptus,atq; sui similis permanens,

vim atq; naturam ſuam clarius oſtendet. Ergo cum Chriſtus omnes morbos quibus erat oppreſſum genus hominum à ſuis omnino depulerit, conſequens eſt, vt illi qui Chriſti ope ex illis malis, quæ naturam humanam deprimebant, emerſere, ad gloriam adſpirent, atq; tanto ardentius gloriam expetant, quanto maior ardor honeſtatis in illis exiſtit. Deinde quid impudentia tetrius? quid hominum vitæ perniciosius? quid Chriſtianæ religionis caſtitati magis infeſtum? Nequam enim hominem & improbum poteris aliquãdo fortaſſe ignominiæ metu à flagitio reuocare: at qui pudorem omnem amiſit, nihil ſibi reliquum fecit ad effrenatam libidinem aliqua ex parte cohibendam. Quo circa non immerito viri ſanctiſsimi hoc impudentiæ nomine, omnem morum immanitatem complectuntur. Quale eſt illud Haiæ. Scelus inſtar Sodomæ præ ſe tulerunt, nec occultauerunt. Item illud Ieremiæ. Frontem perfricuiſti, meretricis impudẽtiam ſuſcepiſti. Quod ſi nihil exiſtimatur apud nos impurius inuerecundæ frontis audacia, nihil erit moribus & inſtitutis Chriſtianis aptius quàm pudor & verecundia. Pudor autem nihil aliud eſt, quàm vehemens motus animi dedecus fugientis, laudemque maxime conſequentis.

Ex

Ex quo efficitur, Christiani hominis esse, decus & laudem intueri. Præterea, cum hominibus Christianis omnis opera in eximio virtutis cultu ponenda sit, qui possunt id negligere, cuius ope vident omnem cõtentionem in virtutis studio susceptam facillime sustineri? Quantam enim vim habeat laudis suauitas, ad pericula negligenda, voluptates nefarias repellendas, labores ingẽtes subeundos, satis fuit antea demonstratum. Id autem impulit Paulum diuinum hominum, vt tam sæpé eos, quos ad virtutis altitudinem instruit, laudis suauitate deliniret. Romanorum enim pietati atq; religioni gratulans dicit, eorũ famam iam fines orbis terrarum peragrasse. Ad Philippenses vero scribens, eos ait, instar Syderum, lumen suum longe lateque diffundere. Corinthios autem sanctissimi templa, atque delubra diuini spiritus appellat. Omnes denique ad quos scribit, laudibus inuitat, ad pietatis certamen alacrius ineundum. Petrus itẽ quàm magnifice exornat eos, quos ad summum gradum virtutis adhortatur? Vos, inquit, estis genus electum, regium, sacrosanctum, & ab omni terræ contagione secretum & liberum. Sed quid horum cælestium hominum testimonijs vtimur, cum ipsum cæli dominum authorẽ habeamus? Discipulos enim

ſuos coram laudans, eos mundi lucem appellat, & vt ciuitas in edito loco, & excelſo ſita occultari nequit: ita illorum excellẽtem virtutem celari & occultari non poſſe confirmat. His igitur laudibus eos vehemẽtius allicit ad omnes tempeſtates atq; procellas inuicto animo ſubeundas. Ergo ſi tantum virtutis inſtrumentum eſt in laudis ſuauitate poſitum, vt ea ſibi viri cæleſti quãdam atque diuina virtute præditi, vtendum eſſe duxerint ad animos hominum amore pietatis vehementius incitandos: ſi Chriſtus ipſe ſuorum mentes ad ſummum virtutis ſtudium magnificentia laudis inflammat: poſſumus ne dubitare, quin laus egregia ſit diuinum quoddam imbellicitatis humanæ ſubſidium, ad omnes labores animo maximo perferendos valde neceſſarium? Iam illud quantum eſt? Omne videlicet Chriſtianorum ſtudium, omnem operam, induſtriam, curam, cogitationem, omnem denique mentem eſſe ad communem ſalutem generis humani conferendam? Quid autem magis homines iuuet, quàm egregiæ famæ celebritas, & amplitudo, haud quaquam reperietis. Eſt quidem liberalitas, & beneficentia ſatis vtilis, ſed ea vtilitas ad multos permanere non poteſt. Vniusviri iuſtitia, vnius ciuitatis opes cõtineri fortaſſe aliquando poſſunt, quæ tamen

illo

illo extincto corruent. Sic etiam fortitudo ci uis vnius ciuibus tantum suis erit aliquo tem pore salutaris, non tamen aliis, nec suis quidē semper. Hoc etiam modo, sapientie, continē-tiæ aliarumque virtutum omnium fructus, est angustis finibus, & exiguo vitæ spatio cir cumscriptus. At fama iustitiæ, fortitudinis, li beralitatis continentiæ, & omnium denique virtutum non paucis sed omnibus, non mo-do suis sed etiam exteris, non vna tantum æta te, sed in multa sæcula, atq; prope infinita cō-sulit. Nec enim tātum valet ad præsentes am-pla dignitatis specie commouendos: sed ad omnem posteritatem exēplo virtutis inflam-mandam. An tu credis fieri potuisse in tanta scelerum omnium colluuione, crescēte subin de luxuria, vitiorumque multitudine mentes humanos obruente, vt aliquod virtutis & in-dustriæ vestigiū in hominum vita resideret, nisi quorundam animi virtutis egregiæ moni mentis excitari, sese ad virtutis studium appli cuissent? Laus laus inquam, & gloria homi-num dignitate florentium omnium prædica-tione celebrata, & monimentis annaliū cō secrata, languentes animos exuscitat, & amo-re dignitatis incendit, atque facit tandem, vt omnia humana quantumuis aspera & difficili-a contemnant, & honestatem, in maximis la-

boribus & periculis acri ſtudio cõſectentur. Ea autem de cauſa, ſancti ſcriptores non modo nobis ſanctorum hominum expreſſas imagines reliquerunt, ſed etiam nos, ad eos intuẽdos & imitandos omnibus modis adhortati ſunt. Illos itaque qui pietatem vnice coluere, diuinis titulis & ornamentis illuſtrãt: nos autem acerrimus interdum verbis inſectantur, quòd vitæ noſtræ conſilia excellẽtium hominũ cogitatione minime confirmemus. Quod certe nõ feciſſent, niſi planè iudicaſſent, nihil ad vitia ex animis extirpanda, virtuteſque ſerendas, hominumq; vitam honeſtatis opibus excolendam vtilius inueniri poſſe, quàm clarorum hominum maxime claram & nobilitatem virtutem. Etenim vt nulla maior peſtis atq; pernicies rebus humanis inferri poteſt, ea quę naſcitur ex aliquo inauditi ſceleris exẽplo: ita nihil eſt ad homines in officio continendos vtilius, nihil ad communis vitæ cultum ſalutarius, quàm virtutis eximiæ monimentum. Quòd ſi præſtantium hominum memoria ijſdem regionibus, quibus vitæ ſpatiũ circumſcriptum eſt, terminata fuiſſet: eorum quę res geſtas idem tumulus qui eorum corpora contegit obruiſſet, quem tandem fructũ ab illis caperemus? Nunc vero dici non poteſt quàm nos iuuet illorũ gloria æternis monimentis

nimentis celebrata. Cum igitur constet, tantum fructũ afferre hominibus nominis claritatem, vt sine illa parum sit vtilitatis in virtute Christianique hominis ofæcium sit, vitam etiam si opus fuerit, pro omnium salute profundere, quid minus Christiano conuenit quàm gloriam repudiare? Equidem eum qui gloriam omnibus modis aspernatur atq; respuit, non impudentem modo atque naturæ communis ignarum, vt quidam homines sapientes: nec angusti atque parui animi, vt plerique: sed etiam inhumanam atq; ferum appellabo. Tu cum officium tuum sit omnium vtilitati consulere, ijsq; legibus adstrictus sis, vt quãtum possis vniuersum genus humanũ tueri debeas, id negligas atque despicias quo nihil potest hominum vitæ salutarius inueniri? Si te non pulchritudo laudis allicit, vtilitas certe communis te ad eam amandam incitare debuisset. Nunc vero cum nobilitatem despicis, aut non intelligis quantum fructum rebus humanis afferat hominum præstantium fama, aut intelligis quidem, sed id ad te pertinere non putas. Si non intelligis, fatuus & amens: si cum intelligas id minime curãdum putas, inhumanus & ferus es existimandus. Quantum enim in te est, non modo dignitatis tuæ lumen, sed hominum salutem repu-

dias. Illud poſtremo tantum eſt, vt nemo poſ ſit ſine graui crimine laudem abijcere. Summum enim & extremum omnium bonorum quò ſunt omnia ſtudia, officia, cõſilia vitæ referenda, ad quod omnes curæ, cogitationes, & omnes denique rationes honoris, laudis, & dignitatis dirigendæ ſunt, eſt ille ſummus omnium rerum ſator, atq; moderator, à quo animum hauſimus, & tantis, tamq; diuinis beneficijs affecti ſumus. Si igitur ingrati animi crimen & ſcelus exhorremus: ſi beatæ vitæ cõpotes fieri ardenter optamus, nihil tãta cura, & ſtudio moliri debemus, quàm vt Dei nomen amplè, magnificeque apud omnes nationes illuſtretur. Quid autem magis Dei gloriã illuſtret, quàm Chriſtiani hominis dignitas, non facile reperies. Talem enim gentes à noſtris inſtitutis abhorrentes opinionem de Chriſti numine eõcipiunt, quales ſunt ij mores quibus Chriſtianam, numinique diuino conſecratam nationem præditam eſſe conſpiciunt. Inde fit, vt nihil magis dedecoret apud homines ſummi Dei nomẽ, quàm turpitudinis infamia à Chriſtianis impie concepta. Vt igitur Chriſtianorum flagitia quodammodo in Dei contumeliam redundant: ita nihil clarius illius bonitatẽ in omnium conſpectu cõſtituit, quàm Chriſtiani hominis decus excellens

lens. Multo enim clarius Dei numen in animis pietate atque virtute florentibus elucet, quàm in hac vniuersæ naturæ fabrica quam oculis intuemur. In naturæ enim operibus, opificiũ summi conditoris, ornatum atq; pulchritudinem mundi, quasi regiarum ædium elegantiam & magnificentiam aspicimus: in animis autem omnium virtutum ornamentis quasi gemmis & auro fulgentibus effigiẽ diuinæ mentis admirantes, obstupescimus. Ea autem de causa Petrus Christianos literis adhortatur, vt sic inter gentes vitam instituant, vt omnibus admirationem commoueant. Sic enim, inquit, fiet vt qui modo vos quasi maleficos insectãtur, opera vestra bona respicientes Deo gloriam tribuant. Paulus vero quàm multis in locis admonet, ne vllum impijs sermonem demus: vt omnem maledicendi materiam amputemus: vt decoris & honestatis coram omnibus hominibus studiosi simus? Sic enim ait, futurum, vt illustri dignitatis exemplo multi virtutis studio incendantur, & diuina virtus debitis laudibus efferatur eamq; sibi causam asserit, quód tanto studio, mnneris sui functionẽ, clarissimæ virtutis operibus illustret, vt gentem suam æmulatione incendat: atque ita tandem aliquos ex Hebræis ad verũ dei cultum traducat. Porrò

autem cum docet Timotheum qualem sacerdotem deligi conueniat, adijcit in fine, oportere, et nó solum à pijs sed ab ipsis etiá & alienis detur illi honestatis & innocẽtiæ testimonium, qui Pótifex creandus est. Idem ad Corinthios scribit se mortem facilius passurum, quàm vllam gloriæ suæ immunitionem. O diuinum hominem, atq; verẽ gloriæ cupiditate flagrantẽ, nempé qui illius tuendæ gratia, neque mortẽ, neque cruciatum vllum recusset. Videbat enim nihil esse in rebus humanis neque ad salutem generis humani fructuosius, neque ad *Dei* virtutem prædicandam illustrius, quá piorum *hominum* claritatem. Ergo cũ nihil clarius in omni natura Dei laudem & gloriam ostẽdat hominibus, quàm illustris piorum hominũ laus, & omnis animorum contentio ad diuinam gloriam referenda sit, qui possumus gloriã sine graui, tetro, & impio crimine repudiare? Christi tamẽ in quis præcepta gloriã tollere. Inanem quidem gloriam, que vel ex inani plausu populi caduca, & fragilia laudantis, vel è simulatione virtutis exiltit: nó illam quæ ex vera virtute nascitur: Nec eorum studium damnat, qui gloriæ seruiunt; sed qui errore hominum ad eã se peruẽturos esse confidunt, & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in amentia popularí

pulari collocandum putant: qua quidem nul
la capitalior peſtis eſſe poteſt. Mentem enim
omni luce ſpoliat,& à rebus diuinis abſtracta
in terras ita deprimit, vt nullo modo poſsint
verum animi decus intueri. Hoc eſt autem
quod Chriſtus ipſe perditiſsimis hominibus
dicebat,quomodo poteſtis credere, qui glo-
riam ab hominibus accipitis, & gloriã quæ à
ſolo Deo eſt nó quæritis?nihil eſt enim quod
mentem magis impediat quo minus cæleſtis
diſciplinæ lucem accipiat,quàm illius gloriæ
cupiditas,quæ errore hominum comparatur.
ita igitur fit,fit vt qui terrenis rebus addictus,
inanẽ laudem ardenter appetit,cũ vera virtu-
te careat,nunquam ad veram gloriam adſpi-
ret,quam ſolus Deus ſolum pietatis & hone-
ſtatis cultoribus elargitur,verum enim decus
quod eſt nó in falſa opinione, ſed in vera vir
tute poſitũ,vt antea diſputauimus, Dei mu-
nus atque beneficium eſt.Diuina autem bene
ficia non repudianda, ſed gratiſsimis animis
accipienda ſunt.Immo inquis laus etiam ve-
ra fugienda eſt.Id enim Chriſtus præcipit, vt
præclara numera obeuntes oculos hominum
vitemus. Quando id? aut quomodo? Nec
enim id præclarum dici debet,quod in inani
ſpecie virtutis ineſt. Qui autem extremũ vi-
tæ finem in humana laude conſtituunt, non
virtutem

virtutem colunt, ſed virtutem ſimulãdo ſcelus immane concipiunt. Dirum enim eſt, impium eſt, execrãdum eſt, non dico in humanas opes, ſed ne in gloriam quidẽ, aut virtutẽ ipſam, é qua gloria omnis exiſtit, vt in ſũmum bonum reſpicere. Deus enim Deus ſolus eſt illud vltimum omnium bonnorũ quò ſunt omnia vitæ conſilia dirigenda. Qui igitur gloriam vt vltimum bonum reſpicit, fructum omnem virtutis amittit. Nulla enim virtus eſſe poteſt, niſi ad Deum virtutis ipſius auctorem referatur. Extincta autem virtute, extingui gloriam neceſſe eſt, & ita fit vt nulla verę glorię ratio conſtare poſsit, niſi illis qui ſemper in Deum reſpiciunt, & omnem celebritatem ad diuini nominis amplitudinem dirigendam exiſtimant. Qui igitur opus aliquod ſpecie honeſtum ita molitur, vt in humanam laudem, quaſi in vltimũ actionis finẽ reſpiciat, nihil amplum aut præclarum ſuſcipit, ſed potius in ſe impiũ atq; nefarium ſcelus admittit. Ab hoc autẽ ſcelere grauiſsima Chriſti oratione deterremur. Hoc enim ſancit, ne cum Deum precamur, cum inedia libidinem refrenamus, cum egentibus opitulamur, nobis auram popularem vt ſummũ præmium proponamus. His igitur præceptis nullomodo nos à gloriæ ſtudio reuocare cõtendit,

dit,ſed ab illa inanitate,qvæ pulchritudinem gloriæ corrumpit. Quod eò erat diligentius faciendũ, quo gloria magis omnibus humanis opibus antecellit. Qui enim ad voluptatem,vel ad pecuniam, vel ad alias res fluxas omnia referunt,facile poſſunt intelligere, in quanto errore verſentur. At gloriæ ſplendor tantus eſt, vt illius etiam ſpecies homines honeſtatis amore flagrantes commoueat, illiſque ſæpé ruinæ periculum intendat. Fit enim interdum,vt laudis ſpecie capti, eam non ad aliud præſtantius bonũ referendam, ſed per ſe ſequendam,& amandum iudicent. Ne igitur inſita laudis cupiditate prolapſi corruamus, illa cautio adhibenda eſt interdum, ne opes noſtras oſtentemus, donec eum ſtatum aſſequamur, in quo tutò poſsimus eas explicare: fructum nobis laudis, non laudẽ ipſam, ſed hominum ſalutem, atq; Dei gloriam proponentes. Vtrumque autem Chriſtus ipſe præſcripſit: vt enim eos qui tam lubrico loco ſine graui caſu inſiſtere nequeũt, à periculoſa oſtentatione deterruit: ita illos qui ſunt aduerſus inanis laudis inſidias ſalutari conſilio præmuniti,ad omnes ſuas opes proferendas impellit. Eos igitur tantum agitat, & inſe ſtatur, qui vel leuiteti ſeruiunt, vel gloriam vt ſummum bonum intuentur. Tantum enim abeſt,

abeſt, vt nos ab illa dehortetur, vt etiam ad illius ſtudium inſtruat. Veluti cum admonet, vt inuitati poſtremum in conuiuio locum petamus, vt nos ipſos ſubiniſſe geramus. Sic enim ait futuram vt nobis laudis & gloriæ dignitatem, ampliorem inter homines etiam comparemus. Qui tradit verę glorię diſciplinam, qui nobis certam & directam viam dignitatis oſtendit: qui docet qua ratione poſſimus ad laudē peruenire, is nullo modo nos à gloria deducit, ſed potius in illius ſtudium incendis, & incitat. Quid illud, cum clare, & aperte ſuis præcipit, vt omnes præclaras actiones in luce collocēt, & in omnium hominum conſpectu proponant, vt illo præclaro virtutis aſpectu commoti homines Deum agnoſcant, atque debita laude proſequātur? Minime igitur neceſſe eſt priſcorum vatum reſpōſis, diuinorum hominum ſcriptis atque monimentis, innumeris piorum hominum exemplis vti, cum ipſum Chriſtum gloriæ ducem & auctorem habeamus. Illius enim hęc ſunt monita, inſtituta, præcepta, à quibus deflectere ſine ſcelere nefario nō poſſumus. Cum igitur gloria ſit diuinum beneficium: cum in ea tantum inſtrumentum virtutis inſit: cū nihil ſit ad emendandos hominū mores, & vitam recte conſtituendam ſalutarius: cum tantum

valea

valeat ad virtutis diuinę gloriam magnificentius illustrãdam: cum postremo ad eam amandam diuinis oraculis, & Christi præceptis, & monitis incitemur: qui tandem conuenit asserere, eam esse Christianę disciplinę contrariam? Non est igitur vllo modo gloria negligenda, sed optãdũ potius, si fieri possit, hoc fine quem diximus constituto, vt in omnes orbis terrarũ regiones virtutis nostrę fama penetret, nec vnquam nomen nostrum deleatur. Nullus enim modus earũ rerum cupiditate constituendus est, quæ ad hominum salutem, & dei gloriam referuntur. Est itaque votum hoc non modo amplum, & illustre, sed etiam sanctissimum, pietatisque plenissimũ. Contra vero, gloriam negligere, non modo est animi turpis, & abiecti, verum etiam ab omnibus naturę legibus atq; diuinis institutis nefarie desidentis. Quid enim aliud est gloriam à virtute repellere, quã Solem luce sua orbare? Aut quid minus decet hominem pietati deditum quàm diuinum munus aspernari? hominum salutem negligere? de gloria diuini numinis minime solicitum esse? Christique imperium detrectare? Hęc enim omnia sunt commitẽda ijs, qui laudem & claritatem non amant. Quare vos horror, vt magno & elato animo in gloriam incumbatis: eamque putetis

putetis esse cæleste quoddam munus animos nostros spe quadam amplioris decoris & dignitatis inflammans. Vt autem melius cerneretis, nihil esse diuinæ legi magis cõsentaneũ quà veré laudis studium, erat mihi in huius disputationis fine laudis ipsius ratio ab hominis ortu repetenda. Sed partim quòd arbitrer aures vestras iam audiendo defessas esse: partim quòd solem præcipitantem aspicio, hac extrema parte nunc supersedere constitui. Si placet igitur perorationem in alium diem reseruemus. An tu, inquit Augustinus, cum opus iam pene ad extremum perduxeris, imperfectum é manibus dimittes? Nos autem non audiendo defessi, vt inquis, sed valde oblectati sumus, & sermonem nostrum, si dies non suffecerit, possumus in multã etiam noctem producere. Quare tibi author sum, vt præsenti dicendi felicitate, quæ tibi hodie oblata est diuinitus, vtaris. Minime enim conuenit, cum orationis tuæ cursum adeo secunde tenueris, antequam portum optatum capias, vela contrahere. Equidem, inquit Metellus, tum demum integram voluptatem ex ista disputatione percipiam, cum illa absolueris. Quare te etiam hortor, vt hodie tuæ orationi finẽ imponas. Eadem enim opera te labore in posterũ leuabis, & hominibus tui amantissimis

tiſsimis obſequere. Equidē, inquam, inuitus hanc orationis partem in alium diem differebam, verebar tamen ne loquacitate mea ſatietatem vobis afferrem. Nūc igitur quādo vos, quæ veſtra eſt benignitas, ad audiendum erectos eſſe video, perſequar libentiſsime quod reſtat. Atque vtinam non quod antea ioco dicebamus, Muſarum numen, ſed ipſe diuinus ſpiritus mentem noſtram afflaret, vt illius cæleſti vi, & impetu cōcitati poſſemus verę gloriæ ſplendorem oratione cōſequi. Nec enim fieri poteſt, vt ingenij noſtri tenuitate rem tā tam pro dignitate explicemus. Sed quando me huc ſermonis curſus prouexerit, oneri potius ipſe ſuccumbam, quàm aliquid intentatum omittā. Vt autem hinc potiſsimum aliud dicendi initium ſumam, quantis opibus ornatus fuerit ille princeps generis humani à quo omnes procreati ſumus, explicari nō poteſt. Quod enim eſt tantum ingenium, tamq; diuina orationis facultas, & copia, quæ poſsit illum excellentem humanę mentis habitum illam multiplicis virtutis elegantiam, illas tantas opes memoriæ, rationis, intelligentię, non dico ornare dicendo, ſed enumerando percē ſere? Si enim qui terræ ſitum, & circumſcriptionem, qui maris immenſitatem, qui aëris circumfuſi naturam, totiuſque ætheris ardo-

rem, qui cælum vndique sideribꝰ distinctum & ornatum, qui postremo totius mundi concinnitatem & admirabilem rerum omniũ cõuenientiam contemplari volunt, neq; satiari tantæ pulchritudinis aspectu queunt, neq; illam naturæ vim in singulis rebus insitam ingenio & ratione cõsequi. Quid de illo præcelenti summi conditoris opere, cuius causa omnia quæ cernimus oculis effecta sunt, cogitare debemus? Cõstat enim, nõ ea solum quæ in terris & aquis gignuntur ad vsum hominũ creata esse: sed cœlum etiam fuisse humani generis alendi atque conseruandi causa generatum. Nostris vtibus seruiunt illi rati & immutabiles siderũ omnium cursus, cælestis naturæ admirabilis & incitata conuersio, dierum atq; noctium vicissitudines, temporũ omniũ varietates. Quantum vero hominis natura & conditio inter omnia quæ subsensum cadunt excellat, ex eo perspicitur, quod nec in astris clarissimis, nec in Sole aliorum luminũ principe, nec in cœlo ipso rantis sideribus illuminato, sed in homine solum accepimus fuisse imaginem diuinæ mentis impressam. Hæc autem imago, cernitur in mẽte & ratione incredibili celeritate & solertia multa simul agitẽte, & summo studio verum semper inquirente, cum admirabili cupiditate diuinæ virtutis

imitandæ.

imitandæ. Hanc vero cæleſtem animi indolem lux diuinæ mentis illuſtrabat, & ad clariorem Dei ſimilitudinem omnium virtutũ muneribus inſtruebat. Si igitur homo in illo florentiſsimo ſtatu permãſiſſet, fuiſſe profecto admiranda quadam atq; ſempiterna gloria cumulatus. Cum enim eſſet diuinos ornamentis excultus, & ad ſpem amplioris etiam dignitatis excitatus, neceſſe erat illum non modo in ſingulari dignitate verſari, ſed etiam in dies magis diuina ſimilitudine, quam natura ardenter expetebat, animum conformare. Nec enim verum eſt, primum parentẽ diuinæ gloriæ cupiditate omnibus corporis & animi bonis euerſum fuiſſe. Qui potuiſſet enim gloriam illam non appetere, ad quam truendam editus in lucem fuerat? Tam enim eſt in natura hominis inſitum, diuinæ virtutis & ſapientiæ ſimilitudinem optare, quàm cœlo in orbem verti: quàm igni ſuperam regionem appetere: quàm terræ in medium mundi locum vndiq; conglobari. Quid igitur illum præcipitem beatis ſedibus exturbauit? Inconſiderata illa temeritas, qua legem diuinam violando ſeſe à Deo nefarie diſiunxit, atq; id quod ſine Dei præſidio aſſequi non poterat, per ſe conſequi poſſe confidit. Non igitur, quia vitã florentem & beatam atque diuinæ ſimilẽ ap-

petiuit, sed quia impie & insolēter appetiuit, immortalitatem atq; cælestes opes amisit. Sic autem effectum est, vt cælesti lumine priuaeus, in tenebris & caligine versaretur, innumeris malis vndique circūuentus. Perinde enim atq; leue corpus Solis luce collustratum, occidente Sole tenebricosum repente fit: ita necesse est, animum diuina luce destitutū summa caligine circumfundi. Et quemadmodum ij qui per loca multis latrocinijs infesta noctu iter faciū, nullo modo vitare possunt infortunia: ita qui diuine mentis lumine caret, nulla ratione potest, quādiu est à Deo seiunctus, hostiles insidiat, malorumque omnium tempestatem declinare. Quod primus homo statim sensit, vbi primum non à Deo pendere, sed ingenio suo niti, pulchrum existimauit. Fuit enim repente orbatus omni lumine cælesti: spoliatus Dei beneficijs amplissimis: præcipitatus ex altissimo gradu dignitatis: omnibusque florentissimi illius status ruinis oppressus: atq; immanissimorum hostium cupiditati prædæ relictus: qui quidem illum primo impetu perculerunt, atq; grauissimis vulnerib⁹ inflictis deformauerūt. Postquā enim se ipsa à summo illo vitæ custode & conseruatore distraxit, atq; tetræ mortis imperio addicta est, protinus anxij metus: inanes spes: immensæ

menſæ labidines: moleſtiſsimæ ægritudines & reliquæ vitæ peſtes incitatæ vndique irruunt: illum inermen & imparatum adoriuntur, & quaſi turbine & tempeſtate iactatum à mentis ſtatu deijciunt. Vt autem in lumine mentis & rationis, in ordine vitæ, & conſtantiæ erat ſita illius honeſtas, & ampliſsimi cuiuſdam decoris atq; laudis ornamentum: ita fuit neceſſe mentis cæcitatem, & fœdam illam animi cõfuſionem, omnibus turpitudinis & ignominiæ maculis inquinari. Offuſis itaq; tenebris: malorum omnium procella concitata, perturbata ratione, fuit oppreſſa dignitas, obtrita laus, decus extinctũ. Quid enim ego commemorem illam tam funeſtas generis humani labes, tam turpia, atq; deteſtada flagitia, tantam ſcelerum omnium colluuionem, quib⁹ ſe homines ab illo corrupto principio propagati progreſſu temporis quotidie magis contaminarunt? Tantum dicam, animal illud regium & excelſum, ad imperium atque laudem natum, in tantam miſeriam incidiſſe, vt fieret tandem turpitudinis ipſius vile mancipium. Non tamen hominis tantis malis oppreſsi illam indolem amiſerunt: immo quantum natura decus & laudem appeterent, animi dolore quem ſæpe numero capiebãt ex decoris admiſsi conſcientia ſatis indicabant.

Mentis enim angore & cruciatu cõfecti tam sibi ipsi displicebant, vt de vita etiam deserẽda sæpissime cogitarẽt. Quòd si turpitudinis infamia è voluptatum libidine solum existeret, abunde magnum flagitiorum incendium libidinis impurissimę faces excitarent. Sed illud est maxime dolendum, homines natura in censos laudis cupiditate, non modo cum libidine, aut iracundia, aut alia quauis animi perturbatione cæcati ab honestatis studio detorquẽtur, infamiam subire: sed tum etiam cum ad decus enituntur, & illam fractam, atq; debilitatam animi vim ad laudem conferunt, omnibus sordibus ignominiæ inaculari. Est enim hic tetter animi morbus insanabilis: nempe qui nec humana ope leuari possit, nec ad eum depellendum homines erroribus inflari diuinum auxilium implorandum putent, stupra enim, furta, latrocinia, & similes impuritates adeo terræ & deformes ad aspectum sunt, vt eos ipsos, in quibus inhærent vehementer exterreant. At cum inanissima laudis imagine deliniti dedecus insigne suscipimus: neq; facile conceptam maculam videmus, neq; ad eam abstergendam opem vllam requirimus: & ita fit, vt fallæ dignitatis forma capti in perpetuo dedecore, & flagitio volutemur. Sic enim ille perennis hostis hominum, quem

sacræ

ſacræ literæ Satan Hebræo nomine appellãt, ſeſe ad omnem fraudem & malitiam verſat, vt nos ipſos illis naturæ principijs, quæ nobis ad bene beateq; viuendum attributa ſunt, ad noſtram ipſorum perniciem, & interitũ abuti faciat. Perinde igitur atq; ſenſum illum religionis hominum mentibus inſculptum ad impuram ſuperſtitionem traduxit: ita laudis appetitum dignitatis illecebris incitatum in omnium flagitiorũ gurgitem abripuit. Quod quidem illi facillimum fuit. Cum enim homines laudem expeterent, eamque in tantis tenebris nec vbi, nec qualis eſſet intelligerẽt: quicquid primum illorum animos inani ſpecie pulchritudinis alliciebat, ſtatim arripiebant: neque vitia occulta perſpicientes, neque quid eſſet ex illa temeritate prouenturum animo ſuſpicantes. Hinc igitur animi tumor, & faſtidium extitit: Hinc ſuperbia, & inſolentia nata eſt, quæ maximis incommodis omnem vitæ rationem perturbauit, & infinitis calamitatibus affixit. At quibus rebus leuiſsimi homines efferuntur? Alijs inanis & fluxa corporis forma quę temporis momento corrumpitur, tollit animos, cum interim mens ipſa, in qua eſt glorię ſedes atque domicilium, ſit omni turpitudine deformata. Alij valitudinis vanę, & lubricę

firmitati cõfidentes humanæ fragilitatis obli uiſcuntur. Alij viribꝰ corporis elati tanta flagrant amentia, vt nullis ſe legibus adſtrictos eſſe putent: quo quid eſſe poteſt indignius? hominum reliquorum animantium principẽ, atq; dignitate proxime ad cælites accedẽtem id amplum exiſtimare, in quo ſit tam multis bellius inferior? Nemo enim poterit robore leones, aut velocitate tigres ſuperare. Illam igitur ſui partem negligunt homines amentiſſimi, qua principatum in natura tenere facillime potuiſſent: & ea roboris præſtantia tument, qua neque cum brutis animantib. conferendi ſunt, quam terra morbis vis conficit, quã extrema ſenectus interimit. Quòd ſi corporis ingens proceritas: ſi vires eximiæ certã gloriandi ſegetem ſuppeditarent: quid fuiſſet illuſtrius illis Gigantibus, qui bellum tetrum & impium cunctis cœlitib. intuliſſe perhibentur? Nihil enim viſum eſt in terris aut corporis firmitate robuſtius, aut virium immanitate truculentius: quibus inſolenter elati, omnem religionem, atq; ſanctitatẽ neglexerunt, in auditoque ſcelere violarunt. Vnde poëtæ finxerunt, illos bellum contra cælum mouiſſe, atque tandem fulminum incendio conflagraſſe. Sed quæſo num viribus illis immenſis, illa corporum vaſtitate, illis animis

ingentibus

ingentibus potuerunt clarum, & illustre nomen adipisci? Non profecto. Nulla enim sunt relicta tantorum facinorum vestigia, illorum internecione sublata funditus atq; deleta sunt: nec aliud ex eorum rebus gestis accepimus, nisi fuisse genus hominum superbum, arrogans, elatum, sæuum, immane, truculentum, diuinis legibus, & institutis inimicum, quod tandem Dei telis confixum euanuerit. Ergo cum genus illud tam vastum, & tanto corporis robore munitum nullam sui memoriam reliquerit, nisi tenuem & obscuram, & quæ magis valeat ad insignem maculam nullis ætatibus eluēdam, quàm ad egregium nominis splendorem: quid istis amentius fingi potest, qui in tanta vitæ breuitate, & imbellicitati naturę, eaque tam multis & infestis casibus obiecta, tenuissimis elati viribus insolescūt? Alij deinde pecunijs, & fortunæ muneribus efferuntur, cum interim immanis illa cupiditatis sitis qua semper æstuant, extingui nulla ratione possit. Et ita fit vt nō modo auaritiæ sordibus inquinentur, sed etiam semper in mendicitate viuant. Iam vero qui leni & inani nobilitatis nomine gloriantur, quā amentis sint, est explicatu difficillimum. Ita enim gaudent imaginibus, & fucato illo generis splendore, atq; si possent

eo nomine ſeſe incolumes ab omni turpitudine,& infamia conſeruare,& ad immortalitatem peruenire. Quid de illorum infamia dicam,qui ſplendidis titulis,& honoris inſignibus erecti ſe in cælo eſſe putant? Glorioſum enim atq; beatũ exiſtimant, in oculis ciuium eſſe,magnis hominũ gregibus ſtipari: à multis ambitioſe ſalutari: moleſtiſs. negotijs intereſſe: minime videntes interim quàm inane ſit illud honoris nomen, quàm plenum curę,ſolicitudinis, angoris: quantis inuidię telis expoſitum:quantis ſępe cladibus oppreſſum,& extinctum. O extremam demẽtiam hominum exiſtimãtium in iſtis tam infirmę naturę muneribus, aut temeritatis, & fortunę ludibriis,aliquod vere dignitatis ornamẽtum, aut firmamentum glorię eſſe conſtitutum. Quid enim his rebus inanius? Quid leuius?quid commutabilius?Vt enim in turbato mari fluctus alios, atque alios magnitudine & fremitu diſpares & diſsimiles ſubinde tumidos attoli, atque redente frangi cernimus:ſic in his tãtis vndis, & quaſi quodam ęſtu rerũ humanarũ, alios extolli atq; repentino motu deprimi videmus: alios viciſsim ad eum locum aſcendere, vnde ſint etiã ſtatim deijciẽdi,ruinęque magnitudine conterendi. Nihil eſt enim in vita tam firmum, & ſtabile

quod

quod non vno momento temporis extinguatur. Ex quo facile cernitur, omne quod videtur hominibus imperitis pulchrum & expetẽdum nihil habere ſolidi, nihil expreſsis, nihil eminentis: ſed eſſe tantum inanem quandam ſpeciem ſtultorum oculis obuerſantem, quæ cum procul apparet, ampla & inſignis videtur: ſi vero propius accedens eam attrectare, & in manus ſumere ſtudeas, effugit par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno. Præclare igitur ſanctiſsimus ille poëta dauit fluxam & inſtabilem rerum humanarum conditionem exponens, ait futurum, ſi in altera libræ lance vanitas ipſa, in altera autem hominis ſtudium fuerit impoſitum, vt ipſa vanitas longe multumque præponderet. Non potuit magis hominum amẽtiam explicare, qui præclara cupientes, & eam cupiditatem in res fluxas, & inanes conferentes, turpiter irriſi, & æternis maculis aſperſi relinquuntur. Non leuioribus autem flagitijs infecti, & inquinati fuere qui venditabant ingenium, & maximarum rerum ſcientiam in illis tenebris oſtentabant. Nam cum omnis inſcitia turpis eſt, tum nihil fœdius illorum temeritate, qui ſe tenere altiſsimarũ rerum cognitionem profitentes in minimis etiam labuntur. Quæ autem tanta dementia eſt, vt ſit cum illorum leuitate & in

sania comparanda? Alij enim res humanas mente diuina regi,& administrari negabant. Deũque impia oratione tollebat. Alij innumerabilem vim Deorum inducebant, quos certis tantum officijs, atque muneribus pro sua arbitratu præficerent. De animorum autem natura incredibili etiam dissensione certabatur: Quid dicã de naturæ principis? Alij enim aquæ,alij aëri,alij igni, alij alijs corporibus,causam & originem rerum omnium tribuebant. Quin etiam multi vt facilius probaret,ad mundum efficiendum non diuina ratione & consilio opus fuisse, innumerabiles mundos fingebant. Ex individuorum corporum concursione fortuita. Argumentis itaque mundum efficiebant:argumentis euertebant:eundemque rursus instaurabant, atque renobabant. Multo acutius perspexisse videntur naturæ vim illi, qui omnẽ dignitatem in honestate collocantes, omnia studia vitæ ad comparandas opes animi contulere. Sed in tanta caligine,tantoque naturæ vulnere, quãuis esse eorum conatus egregius, & caput attollere,atque seipsos erigere valde cuperent, frustra tamen nitebantur. Facta enim vis animi inanes faciebat impetus,& vis libidinis incitata miseros mortales ab instituto honestatis studio deducebat. Nõ igitur verã virtutem,

tem, ſed ſimulachrum virtutis multis flagitijs tanquam luto oblitum, ſtudioſe conſectati ſunt. Vt igitur fingunt poëtæ Ixionem Iunonis amore incenſum cũ nube Innonis ſpeciẽ referente fuiſſe congreſſum, atq; ex ea nube Centauros procreaſſe: ita quidam naturæ ſtimulis incitati ad honeſtatis ſtudium, inanem illius imaginem complexi, ſobolem inanẽ & mixtam, atque monſtri ſimilem genuere. Non eſt enim magis monſtrum animal ex hominis & equi figura cõglutinatum, quàm habitus mentis ex honeſtatis ſpecie & turpitudine inſigni cõpoſitus. Alius itaque magnitudine animi præſtans eam elationem ad ſuperbiam conferebat: Alius frugalitati quodam modo ſeruiebat: ſed eã frugalitatis laudẽ auaritiæ fœditas inquinabat, & itã in reliquis officijs, nec enim omnia perſequi libet, omnes virtutum decus & elegantiã, vitiorum dedecore corrumpebant. Quid igitur? Num poteſt virtus cũ vitijs ſimul habitare? nullo modo. Nec enim patitur honeſtas vllam turpitudinis & ignominię cuniunctionem. Conſtat itaque non fuiſſe illam veram honeſtatem, quæ tantis in omni genere vitijs infecta, contaminata fuerit: ſed inanis honeſtatis imago, multiplicis naturę fœtum atq; tamquam portentum efferens. Quam me pudet igitur illorum

sum hominum exemplis orationem referfiſſe, qui numquam vllam partem ſolidæ dignitatis attigerunt, ſed in illius tantũ vmbra conſectanda fuerunt occupati. Nam Phociones, Metelli, Pauli, Scipiones, & reliqui ſimili laude florẽtes cum multis vitijs imbuti fuerint, facile apparet, quàm fuerint remoti ab illa vera virtute omnem contagionem turpitudinis repellente. Erant enim eorum mentes cũ illa communi plaga perculſæ & abiectæ, tum ſuis quæque morbis, ijſque grauiſsimis atque moleſtiſsimis oppreſſæ & impeditæ. Illi quidẽ diutius in laude vigebant, eis qui virtutẽ emẽticendo erant artificio quodam ſimulationis eruditi: quorum laus ſtatim interribat. Nõ enim ſimulate vt illi, ſed vere & ex animo effigiem illam virtutis, quã vulgus maxime pulchram, & elegantem iudicabat, nec enim aliquid honeſtius imperitorum animis ocurrebat, incredibili ſtudio ſequebantur. Cum tamen laus illa non eſſet orta à vera virtute, cõſequens erat, eam poſt aliquod tempus immi nui & extinguit. Nam vt homines ignati pingendi primũ quidem floridis & illuſtratis tabulis parũ artificioſe pictis allecti, picturæ vitia non ſentiunt: vbi tamen propius acceſſerint, vel ab intelligentibus admoniti, vel ipſi per ſe paulo diligentius intuentes ea cernũt:

ita

ita multitudo quam insignis & ampla species honestatis detinet, ne statim videat oculis vitia sub illustri illa specie latentia, omnia tandem aliquãdo clare perspiciet. Ita autem fiet, vt quæ videbantur antea ad aspectum venusta interiecto spatio, infamiæ sordibus obsolescant. Videtis igitur, quomodo post illud mortiferum vulnus humano generi impositum omne decus euersum fuerit? quãtũ naufragium laudis & gloriæ factũ sit? Nec enim solum ij qui dignitatis studia deserentes sese libidini cõstringẽdos dedidere, neq; illi modo qui dignitatem quidem amãt, eam tamen è rebus leuissimis petendam existimant: sed illi etiam qui sapientiam admirãtur, & in virtute omnia præsidia dignitatis sita esse constituunt, omnib⁹ gloriæ ornamentis spoliati iacẽt, & in summo dedecore versantur. Quod quidem illis accidit, quia veré virtutis viam penitus ignorant. Non enim opẽ diuinã implorando, sed in se ipsis omnia ponẽdo se cõpotes virtutum omniũ fore credunt. Inanis igitur & fluxa laudis imago illudit hominibus amẽtissimis, qui quasi somnio beati, cum maxime sibi frui gloria vidẽtur, tum maxime omnibus infamię notis inurũtur. Quid enim turpius amẽtia? Quid autem amentius quàm rerum imaginibus illudi? An qui graui & pericul-
sa

riculosa febri iactantur insanire putãdi sunt, quoties quibusdam visis inanibus excitati se ualentes & integros esse putãt? qui vero malis omnibus oppressi, decepti tamen vmbris & imaginibus efferũtur, inclamant, seseq; florentes atq; beatos esse prædicant, sanos appellabimus? Hi quidẽ non insani modo, sed etiam furentes sunt existimandi. Si igitur illi etiam qui omnes conatus ad honestatem cõparabant, tantis flagitijs cooperti fuerunt, fieri nõ poterat quin omnes mortales in sempiternam ignominiam nascerentur. Sed venit ille summus humani generis cõditor, & conseruator, vt nos è tetris tenebris in lucem & claritatem vindicaret, atq; viam aperiret est verè laudis, & gloriæ claritatem. Aduentu igitur suo caliginem omnem repente dispulit, genus humanũ à contractis sceleribus expiauit, omniũque virtutum muneribus illustrauit: & in amissam dignitatem multis ornamentis amplificatam restituit. Nam cum gloria sit à vera virtute nata: qui verè virtutis lumen rebus humanis attulit, is plane gloriam generis humani constituit. Et quemadmodũ, vt veram Religionem instauraret nefariam superstitionem & errores impios extirpauit: ita cum in veram nos gloriam deducere vellet, prius nõ disciplina tantum sed vitę etiam docu-

documẽtis popularis laudis inanitatem compreſsit. Omnia igitur caduca & mobilia é quibus iactatio in populo atque leuitas exiſtit, aſpernatus eſt: illaque tantum ornamenta retinuit, & in hominum aſpectum, lucemque protulit, à quibus immortalis laus atq; dignitas efloreſcit. Ita igitur elationem, faſtidiũ, & arrogantiam confixit, vt interim ornamenta diuina, quorum immenſa copia redundabat, hominibus explicaret, atq; propalam collocaret. Et primũ quidem vt homines à diuturnis tenebris emergentes, cum repente in ſolem oculorum aciem intendunt, aſpectum amittunt: vbi vero paulatim aſſueſcunt lucem intueri, illius munere cum eximia iucunditate fruuntur: ita cum tam inſolita lux hominum mentib. oblata eſſet, partim in cæcitatem conuerſe ſunt tantum ſplendorem minime ſuſtinentes: partim primum quidem ad illius aſpectum hebeſcentes, vbi magis atque magis illam aſpicere potuerunt, Chriſto ſingulari ſtudio & amore copulatæ ſunt. Nam quid ergo referam innumerabilem hominũ multitudinem, illius videndi & audiendi gratia vndique confluentem? Quid perſequar illas laudes ampliſsimas, quas cæleſtis Chriſti virtus atque benignitas excitabat? maxime cum cernerent omnes illum diuina potentia

munitum morbis insanabiles curantem? mortuos in vitam reuocantem? dæmones expellentem, atque funditus euertentem? Quamuis igitur fuerit illius virtus perditis hominibus inuisa: quamuis omnia inuidiæ tela in illud sanctissimum corpus missa sint omnes tamen quantauis immanitate sceleris efferati, de illo præclare atque magnifice sentiebant. Dæmones etiam infestissimi diuini virtutis atq; sanctitatis testimonium inuiti atque recusantes illi dari cogebantur. Quo magis autem conscelerati homines, quasi furiarum tedis ardentibus agitati Christi gloriam deformare, inquinare, peruertere cogitabant: eo magis illius claritas & amplitudo cernebatur. Fit enim vt virtus exercita multo clarius eluceſcat. Omnibus igitur modis Christus exemplo suo nobis verè laudis & gloriæ viam móstrauit, humanas opes, & popularem leuitatem contemnendo, virtutis admirandæ lucem miseris & afflictis porrigendo: magna vi improborum petulantiam confutando: tempestates hominum perditorum furoribus excitatas subeundo: atq; postremo ignominiam extremam accipiendo. Docuit enim in huius vitę iactura vitam beatam & immortalem consistere: veramque gloriam inanis gloriæ cõtemptione cõparari. Quid vero postquam

se pro

ſe pro generis humani ſalute ſalutarem hoſtiam deuouit atq; conſtituit? Nihil eſt enim honeſtius, nihil ad laudem illuſtrius, quàm principem & tutorem Reip. pro ſuis ciuibus vitam abijcere: vſque adeo, vt cum in mentionem incidimus eorum, qui pro ſuis caput in vitæ diſcrimen intulere, miro ſtudio incendamur, & illi qui voluntariam mortem, vt patriæ cõſulerent, obiere, qui quidem ſunt pauciſsimi, non rebus ſuis integris, ſed in extremum diſcrimen adductis, eam calamitatem, quæ ſibi, & vniuerſæ Reip. impendebat, interitu ſuo à Rep. depuluerũt. Deinde patriæ, cuius beneficijs obſtricti erant, merita reddiderunt. Poſtremo vnam tantum ciuitatem eum aliarum pernicie obitu ſuo tutati ſunt. At ille ſummus rector, cuius numine, & imperio omnia ſupera, infera, media cõtinentus: cuius nec vita malis tentari, nec decus imminui poteſt, cum ſit ipſe immortalitatis atq; gloriæ largitor, vt ab hominibus impijs peſtem debitam auerteret, in humana forma delituit: omnes malorum impetus ſuo corpore excepit, indigniſsimas calamitates hauſit, atque tandem morte ſua genus humanum é faucibus mortis ipſius eripuit. Quod igitur erit tam diuinum ingenium, vt poſsit cogitando conſequi tantæ gloriæ magnitudinem?

Nam ſi vera dignitas é ,eré virtutis opibus emanat,nullumque virtutis genus aut ſpecie pulchrius,aut fructu ſalutarius, aut amplitudine magnificẽtius eſſe poteſt: quod tandẽ in omni natura decus animo cõcipiemus, quod ſit cum decore Chriſti Regis in crucem pro ſalute omnium tublati aliqua ex parte conferendum?Nec ſolum in cruce immenſæ bonitatis opes explicauit: ſed etiam vim diuinam nobis conſpiciẽdam exhibuit. Humanũ namque ſcelus ſacris ſanctiſsimis expiauit: inueteratam maculam ſanguine ſuo deleuit: tyrannidem illius perennis hoſtis extinxit:atq; tandem effecit,vt in ipſa cruce, quæ ad extremũ ſupplicium & ignominiã defigi ſolebat, ſint modo clariſsima trophæa ad ſempiternam cæleſtis numinis gloriam conſtituta. Cum ergo crucem illam inſignem & illuſtrẽ intuemur, clariſsimæ victoriæ monimentum, ampliſsimum laudis ornamentum, cæleſtem atque diuinum ſplendorem,firmiſsima ſalutis, & dignitatis humanæ præſidia conſpicimus. Tantum vero & tam excellens decus,tanta dignitatis præſtãtia illi tantum cõueniebat. Quod Paulus ad Hebræos ſcribens: quem *Deus* inquit,ſummus noſtri ç dignitatis & gloriæ,principem,authorem,& ducem conſtituit. Idem Paulus alibi,cum diceret Chriſtum vſque eo

patri

patri obedientem fuiſſe, vt mortem etiam i cruce iuſsis illius parens exciperet: ſubiunxit. Propter quod *Deus* illum extulit, & ita nomen illius amplificauit, vt ſupra omne nomẽ & gloriam collocaret, vt omnes tandem cæleſtes, terreſtres, & inferi, vim illius, & maieſtatem diuinam ſentiant, atque fateantur vniuerſi IESVM in omnium rerum dominatu, ſummique patris gloria conſtitutum. Hac Pauli ſententia perſpicitur, quantũ in illa cruce fuerit gloriæ immortalis inſtrumentum. Illa enim Chriſtus id nomẽ adeptus eſt, quod cælites admirentur: nationes vltimæ vereantur: ſedes inferæ pertimeſcant. Quòd ſi gloria tunc apparet, vt in principio diſputatum eſt, cum virtutis elegãtiam, vtilitatem, & amplitudinem inſignis amor, grata voluntas, & ingens admiratio conſequitur: nihilque potuit eſſe aut illuſtrius, aut fructuoſius, aut magnificentius: ſatis perſpicitur, crucis gloriam, omnes res quantumuis ampla dignitatis ſpecie fulgentes obſcurauiſſe. Nulla enim orationis facultate explicari poteſt admirabilis ille orbis terrarum motus. Vbi enim primũ Chriſti fama, quæ quidem incredibili celeritate omnes terræ fines peragrauit, ad exteras nationes peruenit, incredibilis hominum multitudo ingenti admiratione perculſa, & amore

tam diuinæ virtutis incenſa, relictis inueteratis, atq; penitus inſitis opinionibus, priſtinis inſtitutis omnino repudiatis, omnibuſq; vitæ cõmodis neglectis, ita Chriſtum per omnes flammas ſecuta eſt, vt nullis minis, nullis terroribus, nullis exquiſitis ſupplicijs ab illius coniunctione diuelli potuerit. Factum eſt igitur, vt homines quos neq; ratio, neq; leges, neq; diſcipline, nec poſtremo vllum remediũ humanæ rationis opibus excogitatum & inuentũ à flagitijs auocare poterat, diuina Chriſti gloria incenſi, illiuſque nomine concitati, mox ad veram virtutem inflãmato ſtudio raperentur. Ex quo facile perſpicitur, gloriam antea demerſam Chriſti opeé flagitiorũ fluctibus emerſiſſe: dignitatiſq; lumẽ extinctum reuixiſſe: hominumque genus dignitate ſpoliatum dignitatem amiſſam recuperaſſe. Neq; enim modo hominibus gloriæ viam oſtẽdit: ſed etiam in illos omnia diuinæ claritatis ornamenta congeſſit, & vniuerſas nationes in ſuæ gloriæ ſocietatem conuocauit. Ab illo igitur tanquam à ſanctiſsimo quodã atq; perenni fonte decoris, laudis, & dignitatis, hauriant opus eſt, qui lucem, qui nominis celebritatem, qui gloriam nullis ſeculis interituram ardẽter expetunt. Nam eum verum decus in illis tantum inſit, qui veré virtutis ornamẽtis exculti

exculti ſunt: vera autem virtus ſine Chriſti præſentis ope obtineri non poſsit: nemo certe aliquam veré glorię rationem ſine Chriſti præſidio atq; numine cõſequetur. Ille namq; ſolus nobis lucem obtulit: maculas omnes abſterſit: virtutis veré diſciplinam tradidit: vires etiam confirmauit, quib⁹ illum ſequi, ſanctitatem colere, diuinis opibus inſtrui, & ornari valeamus. Illi igitur tantum omni laude erunt in perpetuum cumulati qui ſe Chriſto conſecrauere: qui primum quidem cum ſint inaniſsimis ornamentis nudati, plerumque vulgo contemnuntur. At vero paulo poſt explicata illa virtutum omnium ſupellectile, ornatuque diuino in oculis omnium conſtituto, Chriſte ſanctæ, qui clamores hominum, quæ ſtudia conſequuntur? illic enim non fucatus nitor, non ementitus cultus: non forma medicamẽtis vllis infecta: ſed inſignis pulchritudo, cæleſtes claritas, diuina lux hòminum mẽtibus obuerſatur. Qui enim Chriſtum intuentur quotidie magis illius lumine collucent. Vt enim ſpeculum Solis ſplendore percuſſum tantam lucem accipit, vt in eo Solem ipſum te intueri putes: ita mentes Chriſti radijs illuſtratæ tanta luce completæ ſunt, vt in illis Chriſti formam atque claritatem agnoſcas. Minime igitur mirandum eſt, ho-

mines tantis opibus,atq; præſidijs mirifice redundantes bellum contra omnium gentium mores & inſtituta ſuſcepiſſe, & orbē vniuerſum Chriſti imperio ſubiugaſſe. Si enim natura honeſtatis imagine commouemur, & ardenti ſtudio vel obſcuram ſimilitudinem dignitatis arripimus: quid tandem euenire putandum eſt, cum honeſtatem ipſam mentis oculis vſurpamus: Ergo poſtquam hæc diuina lux in terris effulſit, & veram honeſtatem aſpeximus: vmbris minime delectamur: inanes effigies non miramur: antiquitatis facinora contemnimus, eoſque ſolum mirifice laudamus, & extollimus, qui pro vera religione, pro iuſtitiæ ſanctitate extremū ſpiritum ediderunt: aut in tam præclaro certamine ingentia pericula ſubierunt: aut omnib⁹ cuiris liberi & ſoluti totos ſe rerum diuinarum cognitioni dicauerunt: atque poſtremo fuerunt in terris cæleſtium vitam altitudine mentis, & ardore pietatis imitati. Hæc igitur demum eſt illa ſtabilis & firma laus, hæc gloria conſtans, & æterna, quæ verè virtutis ſplendore ſanctiſsimo Chriſti numine expreſſa, diuinæ claritatis effige continetur. Hanc intueri, hanc expetere, hanc omni impetu conſectari debent omnes, qui ad laudem & dignitatem adſpirant. Ex quibus facile concludi poteſt,

gloriam

gloriam esse maxime cum Christiana pietate, atque cœlestis virtutis studio coniunctam. Hic Augustinus, equidem, inquit, ita sum affectus gloriæ dulcedine, vt nō libeat vlterius orationi tuæ repugnare. Nam cum ab incunte ætate multa illius causa fecerim, ægre ferebam, cum suspicarer eam tantis flagitijs infectam esse, vt timerem, ne me ad se rapiendo, tanquam aliquo Charybdis æstu, temeritate insane cupiditatis absorberet. Nunc libenter audio illam non modo carere omni crimine, verum etiam ad cœlum ducem esse. Quamuis igitur aliqua mihi in mentem veniāt, quę adhuc contra dici fortasse possent, animo tamen libenti conniueo, maloque tibi cedendo gloriam amplecti, quā diutius refragando ab illius studio retardari. Me quidē, inquit Metellus glorię amor quo quidem sum nimis incēsus, nūquam impediet, quo minus tibi scrupulum, qui mihi adhuc restat obijciam. Sic enim accepimus, fundamentum Christianę pietatis esse humilitatem. Humilitas autem significat animi infractionem, atq; demissionem: ergo cum glorię studium non conueniat nisi animis maximis, rerumq; maximarū cupiditate flagrantibus, & omne Christiane pietatis officium in humilitate cernatur: relinquitur nihil tam pugnare cum Christianis

inſtitutis,quàm gloriæ appetitum. Immo in quam,nihil eſt copulatum magis: eaque ſola eſt ad gloriam via,quæ in humilitate hac ſanctiſsimis literis exornata conſiſtit. Eſt enim gloria cæleſte decus animi, atque diuinum beneficium apud homines propriã imbecillitatem agnoſcentes,atque diuinam opem requirentes,diuina benignitate collocatum. Hi tãtum igitur dignitate & gloria florent: cum interim illi,quos vel gentis nobilitas, vel abũdantia pecuniæ, vel corporis robur, vel formæ pulchritudo inſolentes & ſuperbos efficit,ope diuina deſtituti corruant,tanto maiorem infamiam in ruina ſubeuntes, quanto ſibi maius decus opinionis errore proponebant,Tanta eſt autem huius ampliſsimæ virtutis,quam humilitatem appellamus, altitudo,vt in cælum etiam penetret. Nam continet omnium virtutũ decus & excellentiam. Primum enim ſingulari ſapiẽtiæ munere cõtinetur. Cum enim fragilem hominum naturam, fluxam & caducam vitæ conditionem, humanarumque rerum varietatem, & inconſtantiam animo reputantes, & hominum inſigni fortuna florentium miſerabiles exitus in memoriam reducentes, omnibus corporis & fortunæ bonis omnino diffidimus, ita vt numquam ſecundis rebus, & ad voluntatem

noſtram

noſtram ſluentibus extollamur, tum maximę prudentiæ munere fruimur. Nunquam enim ſapiens afferetur, nempé qui ſe natum hominem meminerit, atque communi lege naturæ multis cladibus expoſitum. Deinde cum ſe ipſum agnouerit, nunquam alienum decus appetet, aut honorem parum ſibi conuenientem vſurpabit: quod ad iuſtitię officium pertinet. Hinc etiam temperantiæ, atque moderationis ornatus oriętur. Qui enim imbecillitatem naturæ conſideraũerit, quamuis omnes opibus & potentia vincat, nunquam inſoleſcet, nec aliquid cum temeritate, & amentia geret, nec ſe cuiquam anteponet. Nunc vero quomodo humilitati cum animi etiam magnitudine cõueniat, videam⁹. Hoc eſt, inquit Metellus, quod intelligere cupio: Difficile namque videtur res inter ſe nomine diſcrepantes ſententia cõglutinare. Nihil, inquam, facilius. Cum enim virtutes ita copulatæ ſint, vt qui vnam habuerit, opus ſit reliquas omnes habere: & cõſtet humilitatem tres illas virtutes eſſe complexã, conſequẽs eſt, vt etiam cum alti & inuicti animi magnitudine coniuncta ſit. Quod vt clarius videamus, ipſius nominis ſententiam explicemus. Eſt igitur humilitas affectio animi parua & exigua de ſe ipſo ſentiętis magnum autem

autem & paruum ſine comparatione intelligi non poteſt. Si enim collem editum & excelſum cum humiliore conferas, rite magnum appellaueris: ſi cũ Appennini cacumine, fortaſſe paruum. Sic etiam magnam lacertam appellamus, quæ in genere ſuo magnitudine excellit: & elephãtum puſillum qui ad alios collatus breuis eſt, quamuis ſit aliorum animantium longe maximus. Hæc tu ex Ariſtotele, ſi Catygorias cognouiſti, intelligere potuiſti facillime. Cum igitur omnis ratio breuitatis aut magnitudinis, è comparatione ducatur: & humilem eum appellemus, qui ſua omnia paruipendit: relinquitur id ex eo euenire, quod ſe cum rebus multo maioribus, & altioribus conferat: ex quo ſequitur omnes humiles eſſe magnanimos. Nam quæſo, quis tibi maioris animi eſſe videtur? is ne qui nimis alta ſuſpicit, & ſibi in omni genere exempla maxima proponit? an qui neſcit oculos ex infimis rebus attollere? Is, inquit, qui altiora ſemper aſpectat. Ergo inquam, cum humilis ideo ſe non magnifaciat, quia maiora quædam intuetur: reſtat vt intelligamus illum eſſe magno animo præditum: ſuperbum autem & inſolentem minuto & anguſto. Satis enim conſtat, nunquam à rebus exiguis ad amplas & magnificas animi aſpectum retuliſſe. Nam ſi

id

id feciſſet, numquam táti ſe ipſum æſtimaret veluti ſi quis in pago, aut in paruo municipio principem locum tenens inſoleſcat: is vbi primum Romam, aut in aliam ciuitatem ſimili ſplendore florentem venerit, & tãtam hominum celebritatem aſpexerit, atq; ibi viderit, ſeſe nec cum mediocri dignitate prẽditis eſſe conferendum, ingentes illos ſpiritus, quos arrogantia non ferenda ſumpſerat, ſtatim deponet. Quod quidem in omne genere cerni poteſt. Etenim, quis eſt poëta paulo Sanior, qui non ſe, cum in Homerum, aut Maronem reſpexerit, protinus abijciat? Quem oratorem Demoſthenis aut Ciceronis vbertas & amplitudo, non modeſtum reddat? Cuius imperatoris inſolentiam, res ab Alexandro aut à Cæſare geſtæ, non frangant? Cum igitur hæc natura rerum ſit, vt ſemper nos noſtri pœniteat, quoties mẽtis aciem ad altiora conuertimus: qui tandem Chriſtianis hominibus euentum ſuſpicamur? Eſt enim hominis Chriſtiani munus, non modo mundi ornatum & magnificentiam intueri: ſed lõge altius extolli, naturæque totius architectũ aſſidue contemplari. Sic igitur ſit, cũ animus in corpore manens, è corpore tamen ſtudio & agitatione mentis excedit, & quo ad fas eſt diuinæ virtutis lucem videt: vt ſe repente, ſuaque omnia,

& quie-

& quicquid antea amplum & illustre censebat. humile & obscurum iudicet: nihilque in vita pulchrum & honestum existimet, quod non senserit esse claritate illa diuini luminis illustratum. Omnes igitur humanas opes, siue illæ ad corporis cultum, siue ad ornatum animi pertineant paruifaciens, ita exardescit ad illius diuinæ formæ cupiditatem, vt nihil aliud cogitet, nihil amet, nihil cupiat: sed potius omnibus corporis & animi viribus ad summū illud bonū fruēdum incitetur. Hoc aut tam illustri spectaculo multo clarior indies atq; altior fit. Cum enim amore Dei flagret, mentem ad illius aspectum ardenter excitat. Quo aūt magis illo aspectu quantū potest in hac vita fruitur, eo vehementius inflāmatur. Sic autem euenit, vt progressio in diuinæ naturæ cognitione amorē augeat: amor autem auctus clarioré in dies cognitionē effi ciat: atque ita tandem hominis alta quadam mente præditos ad sui contemptionem quotidie magis inducat. Auget etiam interim vehementer humilitatē, quòd in illa cælesti luce multa nostra vitia, quæ antéa latebant, clare cernimus, ita vt quo magis immensam summi illius rectoris bonitatē agnoscimus, eo facilius nostrę naturæ imbecillitatem, atq; corruptelā agnoscamus. Inde antem fit, vt eadem

opera,

opera, & *Deũ* ardenter amemus, & in noſtri odium quodammodo veniamus. Accedit deinde, quod intelligimus non poſſe nos viribꝰ noſtris aut virtutem colere, aut dignitatẽ vllam tueri: ſed immanẽ libidinem, & inſignem turpitudinem vbi primum à Deo ſcelere noſtro ſeiungimur in animis noſtris dominari. Tum illud quantum valet etiam ad infringendam hominũ inſolentiam, ingentes illas cælitum copias diuino ſplẽdore lucentes animo contueri? Qui enim illorum ſiue præſtantem naturã, ſiue pietatem excellentem, ſiue dignitatis amplitudinẽ cõſiderauerit, ſe ipſum abijciet, animaduertẽs nihil in rebus humanis eſſe cum illa tanta claritate comparandum. Poſtremo videmus etiam innumerabilem hominum multitudinẽ diuina quidam virtute, atque gloria florentem, & in terris quodãmodo cælitum dignitatem moribus & inſtitutis vitæ conſecutam, ad quã reſpicientes neceſſe eſt, vt nos ipſos pro nihilo reputemus. Quod ſi illa angelorũ agmina diuino ſplendore fulgentia *Dei* cõparatione pro nihilo ſunt, & ſi vniuerſum genus humanũ ad angelos collatum abiectum natura, & humile iudicamus, quid tandem facietis, qui viderit ſeſe ne cum hominibus quidem ſummis eſſe cõferẽdum? Quomodo enim is qui Deũ ſibi ſequendum & imitandum eſſe ſentit, inſolẽter efferri po-

terit,cum intellexerit,ſeſe à multis etiam hominibus in hac vita manentibus dignitate vi. &um,atque ſuperatum?Homo cum his excubans atque pernoctans curis,nullo modo turgebit vnquam inani iactatione furenter elatus,& inflatus, vt ij faciunt qui nihil amplum cogitãt:ſed potius omnes ſuas opes valde deſpiciet. Contemnet enim ſeſe contemnet homo excellenti ingenio,animoq; maximo prę ditus:qui ſi mẽtis oculos humi defixos haberet,idque tantum magnum exiſtimaret,quod eſſet fragile & caducum,& iſtis bonis,quę hominum vulgus inaniter admiratur, abũdaret, quàm ſibi ipſi placeret? quàm faſtidoſe tenuiores deſpiceret ? quàm intoleranda ſuperbia & amentia duceretur? Ergo vt ſuperbia naſcitur ex animo abiecto, & in terrã demerſo:ita humilitas ortũ habet ab animo magno, nihil quòd quidem non ſit diuinis & æternis opibus exaggeratum magnũ & excelſum indicante. Conſiderate igitur quàm excellenti animo ſint ij quos noſtra loquendi conſuetudine humiles appellamus.Nihil eſt enim in rebus humanis quãtumuis inſigni ſpecie dignitatis excultum,quod non facile contemnant, &infra ſe poſitum eſſe ducant:nullis opibus, nullis facultatibus,nullis ornamẽtis humana induſtria & ſtudio paratis cõtẽti eſſe poſſunt

ipſam

ipſam denique gloriam à virtute vera profectam, quæ hominum cõmemoratione viget, non aſpernantur illi quidem, cum ſe ad virtutem natos, & gloriam eſſe comitẽ virtutis intelligãt, ſed eam neſcio quomodo, multo maiora ſibi proponentes, quotidie magis deſpiciunt. Nam omnia quantumuis magna, & excelſa exigua putãda ſunt, cum eſt aliquid amplius & magnificẽtius. Licet igitur ad omnes homines, qui vbique ſunt, quacumque in ora atque parte terrarum, eorũ fama permanere poſsit: nihil tamen quod quidem ſit terræ ſpatijs incluſum illis magnum eſſe poteſt, qui cæli etiam complexum anguſtiſsimum putant. Neque poſſunt vllo modo omnibus huius vitæ bonis ſatiari, qui ſemper immenſas opes & infinitas deſiderent. Nihil enim optant ardentius quàm humanis opibus ſpoliari, vt diuinis compleantur. Hæc illos cura ſolicitat: hic ardor illorum mentes inflammat: hoc illos deſiderium in lachrymis & fletu verſari facit. Qui quidem fletus, non eſt imbecillitatis, ſed diuinæ virtutis argumentum. Cum enim diuinę conditionis participes fieri concupiſcãt, moleſtiſsime ferũt, ſeſe corpore diutius, quaſi quodam ergaſtulo detineri, & nõ protinus ex ijs terrarum anguſtijs in illam cæleſtem regionem cũolare. Illius autem gloriæ cupidi-

tate incensi rapiuntur, quæ non peruulgato virtutis splendore, aut prædicatione hominum continetur: sed quam diuinæ lucis claritas efferet, quam cælestis dignitas excitabit, quæ vigebit memoria sæculorum omniũ: de cuius amplitudine numquam æternitas ipsa conticescet. Hanc igitur expetentes, angelorum theatrum sibi proponunt, omnesq; cælestes, quos sanctæ literæ principes, & potestates, & diuinæ maiestatis sedes, alijsq; nominibus ardorem & sapientiam significantibus appellant, ante mentis oculos statuunt: his iudicibus seruiunt, his spectatoribus placere, horum testimonio cõprobari cupiunt: atque postremo quod est longe maximum, in illius summi domini testimonio, & sententia omnem gloriæ magnitudinem sitam esse conspiciunt: & ad illam incredibili animi cursu, studioque contendunt. Spe igitur illius claritatis erecti gaudia maxima percipiunt, intelligentes in illius demum gloriæ studium esse omnibus viribus incumbendũ, quæ Christi beneficio, numine & laudatione continetur. Nam si laudatoris amplitudo ad dignitatis amplificationem pertinet, quid esse potest Christi maiestate magnificentius? Si verum iudicium in certa gloriæ ratione requirimus, Deus solus intimos hominum

sensus

ſenſus perſpectos habet. Si laudantis conſtantiam attendimus: diuina mens nullam in omni æternitate poteſt habere mutationem. Si lucem & celebritatem conſideres: tunc clarorum hominum laudes coram omnibus angelis, & hominibus illuſtrabuntur. Si ad diuturnitatem animaduertas: nullum finem ſunt vllis vnquam ſeculis habituræ. Quid igitur illa gloria diuinis, quam mentes caſtæ in illa cæleſti regione conſequentur? Eſt enim dignitate laudatoris immenſa, ſpectatorum celebritate clariſsima, diuturnitate temporis infinita. Hæc eſt cæleſtis illius ciuitatis conditio, in quam tandem omnes qui veré laudi ſeruiunt, accipiendi ſunt diuinis laudibus abundare, ſplendore diuinæ lucis illuſtrari, diuina gloria florere. O ſedes illas beatiſsimas, diuinaque domicilia, in quibus homines pietate præſtantes locati, nec vitijs infici, nec deformitate maculari, nec tormentis inuidiæ conuelli poterunt: ſed expertes omnium malorum, æterniſq; præſidijs & ornamentis magnificentiſsime redundãtes, gloria immortali circumfluent. Saluete ciues cæleſtes, qui ab hac ærumnoſa vita in illam æternam domum exceſsiſtis, in qua diuinis opibus exculti, ſummiſq; bonis affluentes æternis gaudis triumphatis. Vos ſolum demum

estis beatissimi iudicandi, quorum vita est omni bonorum copia cumulata, quorum laus emori non potest, quorum nomen nulla vnquam obscurabit oblivio. Vestrum decus omnes cælites intuentur: nomen vestrum summus ipse *Deus* qui vos sibi adoptauit amplectitur, à quo lucem accipientes, & in illius naturam quodammodo conuersi diuinę formæ pulchritudinem estis illius beneficentia consecuti. Quis hanc gloriam animo perspiciens non optet quàm primum ab hac turba, & colluuione discedere, & in cœlum continuo migrare? Quanta enim tandem voluptas erit inter angelos numerari, piorum animorum cœtibus interesse laudibus diuinis extolli, atque postremo, quod caput est, summo illi cœli dominatori nutu omnia regenti, puraſque mentes immensa luce collustranti, & summis æternisq; laudibus cumulanti perpetuo copulari? Sed de gloria illa, atque diuinis prȩmijs pijs hominibus à *Deo* constitutis ineptum erit fortasse plura disserere. Nec enim oculis cerni, nec auribus accipi, nec mente & cogitatione comprehendi in hac vita possunt. Superat enim, atq; longissimo quidem interuallo superat eorum magnitudo omnem humanarum cogitationum intelligentiam & facultatem. Hæc igi-

tur

tur verbis exprimere nó poſſumus: at eorum cupiditate incendi,& incitari poſſumus. Quare ſi nos excellens decus allicit: ſi pulchritudo laudis inflammat: ſi ſtimuli gloriæ concitant: veram virtutem, è qua ſola verum & æternum decus emanat, ardenti ſtudio colamus: & Chriſtum Optimum Maximum totius honeſtatis & gloriæ cæleſtis architectum caſtiſsime veneremur: & ab illo ſupplicibus verbis contendamus, vt nos ad immortalem gloriam extollat, neque ſolum cœleſtibus bonis afficiat, ſed etiam Deos faciat.
Hæc mihi in mentem venerunt, quæ de gloria diſputarem: quæ quidem, vt videtis ab initijs naturæ profecta, piorum hominum mentes in cœlum tandem deducit. Tu igitur Auguſtine ſi perſtas in ſententia, vt gloriam vituperandam exiſtimes, non quod te dignũ eſt facies. Animi enim tui indoles poſtulat, vt eam quantum poſsit ornes, & augeas, & interim ad ſummum immortaleque decus adſpires. Tu quidem, inquit Auguſtinus, cum orationis longitudine, tum concluſionis elegantia, & grauitate perfeciſti, vt nec iam liceat, nec libeat ſententiam tuam refutare. Nox enim nos, vt videtis, nec opinantes oppreſsit: & epilogus iſte tantam mihi voluptatum attulit, vt omnem cogitationem

contrà differendi sustulerit. Reliquum igitur est, vt ad gloriam illam, quam in fine orationis attigisti, omnibus velis & remis contendamus. Quàm vellem, inquit Metellus, vt Caecina noster atque Lupus adessent, vt aliquem etiam fructum ex hoc sermone perciperent.

FINIS.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI LIBER II.

EIVSDEM DE NOBILITATE CHRISTIANA LIBER. TERTIVS.

Ad Ludouicum Principem Clariſs. Emanuelis Luſitaniæ Regis. F.

BILBAO.

Excudebat Mathias Mares.

Anno. 1578.

Diputación de Vizcaya Biblioteca

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI LIBER. I.

POSTEA quam beneficio tuo, Lodouice Princeps clarissime, consecutus sum, vt me ad pristina studia reuocarem, in literarum meditatione multò ardentius quàm antea versari cœpi. Principio enim natura tantum impulsus, ad earum artium studium me applicabam, quibus instructus, patriæ meæ fructum aliquem meæ eruditionis afferrem: Nunc autem cum humanitate beneficentiaq; tua incẽsus omnes meas cogitationes ad tuam dignitatem & gloriam cõferendas esse statuerem, maiore animi impetu mihi enitendum existimaui, vt aliquem doctrinæ gradum peruenirem. Nec enim id elaboro, vt ingenij aliqua laude fruar, sed vt incredibilem meam erga te beneuolentiam, singularemq; grati animi voluntatem, sinon referenda, at saltem prædicanda gratia declarem.

rem.Nó igitur mihi dcero, quãdiu aliud præ ſtare non poſſum,quin hoc ſaltẽ ſcribẽdi genere meum in re animũ pleniſsimum pietatis oſtendã,perficiamq;,vt me in omni loco memorem gratũq; eſſe cognoſcas.Non me fallit quã id pro meo ſingulari erga te ſtudio , quo qui dẽ ſunt mirabiliter inflamatus, exiguum ſit: Sed non debent qui magna præſtare nequeunt,parua negligere : & qui in rebus maioribus vſui eſſe nõ poſſunt, ob id in leuioribus muneribus apud eos quos præcipuẽ obſeruant collocandis diligentiã remittere:præſertim cũ in omni genere officij pluris animi voluntas , quã muneris magnitudo facienda ſit. Cũ igitur vt cómodiùs tuæ dignitatis amplitudini ſeruire poſſem. ſtyli exercendi gratia multas quæſtiones Ariſtotelico more diſputandas ſuſcepiſſem.tũ in primis de nobilitate mihi diſſerendũ eſſe putaui. Et propterea quòd ea materies mihi tanto principe digna viſa eſt,& hi noſtri de nobilitate cómentarij erant paulo diligentius elabori , eos tibi dicare cõſtituti. Ac eo libentius feci,quo maior quædã,ac illuſtrior inte nobilitas elucet. Nã ſi genus ad dignitatẽ pertinet , nihil in rebus humanis eſt regio nomine ſublimius, & eorũ præcipuè regũ,qui ex Chriſti O P T. M A X. voluntate res humanas adminiſtrãt :quales ij

certe fuerunt, ex quorũ es ſtirpe generatus. Si virtute tantum nominis gloria cõparatur, nihil eſt animi tui magnitudine nobilius, nihil laude tuæ liberalitatis illuſtrius, nihil ingenij tui flore præſtantius. Vt interim omittam pietatem in fratrem tuum, Regem omniũ iuſtiſſimum, & optimum patriæ parẽtem: humanitatem deinde in omnes: & poſtremo (quod caput eſt) ardens quoddã, & ſingulare Chriſtianæ religionis ſtudium. Sed reprimãme, nec enim huius temporis eſſe ſtatuo, animi tui dotes egregias debitis laudibus celebrare. A te vero contendere non deſiſtam, princeps ampliſsime, vt hos noſtros conatus boni & æqui facias, ſcriptaq; noſtra qualiacunq; ſint pro tua ſingulari humanitate libenter legas. Equidẽ ſi ea tibi nõ ingrata fore intellexero, ad alia maiora gradũ faciam: nec vllo vnquã labore defatigabor, modo habeam exploratũ fore, vt hæc noſtra ſtudia tibi nõ iniucunda cõtingãt. Cum itaq; variæ diſſenſiones inter eos qui ijſdẽ legibus inſtituti, eademq; iuris ſocietate deuincti ſunt, frequenter oriantur, nulla certe frequentius vniuerſe reipub. otium perturbat ea quæ inter nobilitatem, & multitudinem concitari ſolet. Hæc autem cõtentio ſic quam plurimas ciuitates imperio, atq; gloria florentes afflixit, vt ſæpè numero totius reip.

ſtatum

ſtatum inmutare cogeret: qua quidē re, nul-
la pernicioſior communi ſaluti excogitari po
teſt. Si enim ea quæ ſunt mandata literis, me-
moriæ repetamus, vix vllam ciuitatem tam
bene fundatam reperiemus, quæ non fuerit
hac diſcordia ciuili, inter primores atque ple
bem ora, nimis ſæpè conuulſa, & in diuerſas
partes diſſipata, ita vt modo pauci præeſſent
ciuibus vniuerſus: rurſus verò paucorum im-
perio ſublato, rerum ſummā multitudinis fu-
ror occuparet. Quæ quidem mutationes, ne-
que ſine ferro, & cede multorum fieri pote-
rant, neq; ſine ſumma morum pernicie. Ne-
mo enim, qui modo eſſet paulo audacior, du-
bitabat, dū ſibi eam reip. conuerſionem fru-
ctuoſam putaret fore, imminuere legum gra-
uitatem, inſtituta maiorum violare, omniaq;
tandem perturbare', atq; commiſcere. Non
perſequar hic quantas ruinas ediderit hoc di
ſcordiæ genus inter principes atq; plebeios
excitatum: cū illud conſtet, quàm plurimas
ciuitates propter hāc partium contentionem
funditus corruiſſe. Dū enim populus nobili-
tatis imperium tanquam violentum & ſuper
bum exſcindere conatur, rurſus nobiles, vim
populi ſæuam atque vehementem armis re-
primendam, & ſumma imperij ſeueritate co-
ercendam putat: nullum eſt adeo peſtife-
rum

rum facinus,ac inhumanũ,quod non ab vtrisque in reipub.ſuſpiciatur:animiſq; ſemel hoſtili odio imbutis,ita dimicant,vt etiá publicá ſalutem, & propriã libertatẽ hoſtibus ſuis interdũ prodere minime recuſent. Idque eſt eo mirabilio,quòd & ciuitatis cõmunione cõiuncti ſunt,& ſtudio vitæ diſſimiles: ita vt nihil relinqui videatur,quod animorũ certamẽ accendat. Id enim quod in ciuitate plurimũ valet,ad beneuolentiã coniungendã, nempè cõmunis periculi,atq; publicæ incolumitatis ſocietas ab vtriſq; retinetur:quod aũt non parum offenſionis habet in rep. & acerbiſsimũ ciuiũ inter ciues odiũ creare ſolet, eo quidẽ carent,Simultates enim,atq; inimicitiæ,ex inuidia,& æmulatione cõceptæ, in eos tantum exercentur, qui cum genus idem vitæ ſecuti ſunt,eadem omnino cõcupierunt. Optimatibus vero cum obſcuris hominibus, nullum eiuſmodi certamen eſſe poſſe videtur,in tanta vitæ diſſimilitudine, & tam diſpari ſtudiorum ratione,atque voluntate.Ille enim imperium & gloriam expetunt: hi dum vitæ commodis abundent, non ita magnum fructum in decore,& dignitate ponendum arbitrantur.Cũ igitur tam diuerſa præmia reſpiciant, nulla cauſa certaminis atq; odij ſubeſſe videtur: maxime cum neutra pars poſsit ad ea

quę

quæ omnibus modis intuetur peruenire, niſi cum alterius auxilio. Neque enim vulgus vitam ſecure traduxerit, ſi non fuerit in tutela bonorum: neq; boni poterunt vllis ornamentis gloriæ illuſtrari, & amplificari, niſi ſit vulgus & multitudo, cuius patrociniũ ſuſcipiãt. Ita vt præſidium multitudinis in clarorũ hominum virtute conſtitutum eſſe videatur, & ipſi rurſus homines clari, non ſolum ad opes ſuas muniendas, verum etiam ad gloriam atque dignitatem cõparandam, auxilio multitudinis indigent. Hæc cum ita, & natura & legibus ad concordiam conglutinandam inſtituta ſint nullum tamẽ maius odium ex hiſtorijs accepimus extitiſſe: neq; quod maiores ſtrages ederet rerumpub. quã id quod à plebe contra nobilitatem, & à nobilitate contra plebem ſæpè numero ſuſceptum eſt. Quę omnia cum animo mecum agitarem, in ea cogitatione verſari cœpi, diſcordias fere omnes eorum flagitio, & improbitate, qui ſe principes in Rep. dici cupiũt, eſſe cõcitatas. Quamuis enim nihil ſit amentius, neque magis furioſum atque turbulentum, quàm corruptę multitudinis ſtudium, illa tamen ipſa vitia, quę multitudo concipit, ſummis viris adſcribenda ſunt. Nã cum omnes nobilium imitatores exiſtant, nunquam plebis tãtis flagitijs ſeipſam

seipsam inquinasset, nisi fuisset ad immensam luxuriam, & infinitam cupiditatem, exemplo nobilitatis incitata. Ita fit vt ciuium libidines quas amplissimi viri vel solo exemplo continentię frangere debuissent, vitę turpitudine augeant, atq; vehementer incendant. Vbi vero plebis animi flagitijs, atq; nefarijs cupiditatibus infecti fuerint, nullis legibus, nullius autoritate, nullo supplicij metu, à furore, & audacia cõtinebuntur: nec vlla ratione prohiberi poterunt, ne erumpãt aliquãdo in totius rei pub. perniciem. Omne itaq; malum videtur à summis viris tanquam à fonte defluere: in quorum potestate situm erat, nascentẽ populi cupiditatem, & virtutis exemplo, & legum seueritate refrenare. Venit interim in mẽtem mihi admirari, quibus rebus adducti pleriq; mortales tantum generis splendori tribuant, vt eum summis honoribus decorandum, & omnibus ornamentis afficiendum esse putẽt. Nam aut nobilitas natura nihil habet amplũ aut magnificum: aut maxima pars istorum, qui vulgo nobiles appellantur, quorũ animi tam multis modis impediri sunt, longe multumque distant a vera illa germanę nobilitatis ratione. Nec enim dubiũ est, quin si nobilitatis studium extaret in vera gloria comparanda, multi virtutem illius amarent: omnes

auctori

auctoritatem nô inuiti ſequerentur. Nam nemo eſt qui non virtutis admiratione commoueatur: & omnes exiſtimant communem ſalutem clariſsimorum hominum virtute, atque prudentia contineri. Qua propter non alienum arbitratus ſum, ipſius nobilitatis vim, rationem, originem, & reliqua ornamenta, quę veré nobilitati affixa eſſe videntur indagare: vt ijs explicatis, quantum inſtrumenti habeat ad dignitatem, & quãtum inter illam, atque ſimulationem nobilitatis interſit, ſtatuere poſſimus. Cum autẽ hoc nomen multo latius pateat: hic tantum vſurpabitur à nobis, vt generis claritatem ſignificat.

Primum omniũ illud in dubium vocari poteſt, ſit ne nobilitas in bonis numeranda. Multa namq; adduci poſſunt, quibus fiat veriſimile, hanc generis celebritatẽ, nec vllam dignitatẽ habere, nec vllo modo poſſe ad aliquod bonorum genus reuocari. Quãtum enim ad naturã attinet, & humanę vitę cõditionẽ, vix intelligere poſſumꝰ, quẽ fructum ferat hęc nobilitatis admiratio. Simul enim vt in hanc vitam fragilem, & calamitoſam ingredimur, ita legibus ijſdẽ tenemur vniuerſi, vt nemini detur libertas recuſandi mala quã plurima, quibus hęc mortalis cõditio afflicta eſt. Omnes viuẽdi principiũ à lachrymis & acerbitate faci

mus:

mus omnes infinitis miſerijs, & anxietatibus implicati, in metu atque dolore verſamur, atque tandem varijs caſibus ad mortem imus. Tantum vero abeſt, vt ab ijs peſtibus tuta ſit nobilitas, vt multo grauior ſit eius cõditio, & exitus multo acerbior. Si quidem vt fumus ſemper ſummæ petit ſic morbi, cædes, inſidiæ, & reliqua vitæ mala, eos potiſsimũ perſequũtur, qui ſunt in altiſsimo gradu collocati. Sin autem animum ad corporis naturam cõuertas: ne in illo quidẽ quicquam ineſſe comperies, quamobrem nobilitas ſit plebijs familijs anteponenda. Nec enim viribus eſt valentior neq; celeritate pedum velocior, neq; valetudinis firmitate robuſtior. Immo quo delicatius viuit, eo corpus reddit infirmius: & maiora morborum cruciamẽta pati cogitur. Quòd ſi nec in fortuna, nec in corporis præſtantia, eſt id quod hominũ inter homines diſcrimen facit, & tanquã in claſſes diſtribuit: certe in bonis animi eſt id quod à principio ordines hominũ varié diſtinxit, aut nuſquam eſt. Nec enim aliud genꝰ bonorũ præter hæc tria inuenitur, ad quod hic nobilitatis ſplendor reuocari poſsit. Cum autem videamꝰ aditum ad virtutem patere omnibus, & ſæpé numero qui claris natalibus orti ſunt, ad turpiſsima flagitia delabi, & ignotos homines interdum

dum ad virtutis laudem vehementius excitari: reliquũ eſt, vt ſuſpicemur, hanc quam vulgo nobilitatem appellãt, prorſus inanem eſſe & à ſola multitudinis opinione ineptiſsime conſtitutam. Hæc ſunt quæ poſſunt contra generis claritatem diſputari. Attamen, cum videamus vniuerſum genus hominum, quamdiu eſt animi perturbatione liberum, mirifice conſentiens ad honores ampliſsimos certis gẽtibus deferendos, id non temere euenire arbitramur. Si quidem omnium gentium in re aliqua conſenſio, lex naturæ putãda eſt. Quod quidẽ vt melius perſpici poſsit ab ipſa natura exordium capiemus. Principio igitur in naturæ vim, & vniuerſi conditionẽ intuenti nihil ſane occurret, quod nõ vel cætera vincat dignitate, vel ab alio rerum genere ſuperetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata eſt, vt cum omnes rerũ formæ ſint inter ſe diſpares, atque diſsimiles, tum in nullis inſit eadem omnino vis & potentia: ſed alia aliorum impetu & vi moueantur: alia impellant & moueant. Primum enim ſi rem ipſam altius contemplari velis, cœlumque diligentiſsime ſuſpicias, nihil in eo videbis, quod vel in eodem loco reponi, vel eadẽ venuſtatis laude cenſeri debeat. Sydera namque cernimus non tãtum ordine, atq; ſpecie,

verum etiam virtute, & potentia inter se longe dissimilia: ita vt alia quidem quasi imperium exerceant, & reliquis afferant splendorē & dignitatem: alia vero lucem à præstantioribus accipiāt. Deinde videmus etiam ignem omnium elementorum facile principē in summo loco collocatum, cuius vi, subiecta corpora concitantur: quorum rursus eiusmodi ratio est, vt sit inter illa, maxima virtutis & potentiæ dissimilitudo. Quid autem (vt ad hæc inferiora descendamus) de plantis aut animātium genere dicam? An in omnibus eadem facultas inest, atque naturæ bonitas? Et hoc discrimen nō in ijs dumtaxat cernere licet, quæ sunt dissimili specie & ratione: sed in ijs etiā quæ eadem natura cōtinentur & forma. Nec enim omnes eiusdem generis arbores, vel eādem in specie venustatem habent, vel eundē vtilitatis fructum: nec omnes equi pari pernicitate præditi sunt: nec omnes leones eodem virium robore muniti. Deniq; nullum genus animantium, atq; adeo rerum est, in quo non extare, & eminere quandam nobilitatis effigiem perspiciamus. Hæc autem naturalis excellentia in rebus sempiternis semper manet: in ijs autem quæ oriuntur, & occidunt, virtute quadam seminis in sobolem ipsam infunditur. Quod summus ille poëta dicebat.

Fortes

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum.
Virtus.

Ergo cum hæc tanta vis naturæ sit, tantumq; iuris habeat, vt res mutas, belluas rationis expertes, reliqua denique omnia complectatur, quid tandem conuenit, eam in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid? è quali arbore surculus defringatur, é quali genere sit canis susceptus, aut equus generatus, magni interesse putamus? Qualibus autem parentibus homo procreatus sit, nihil ad rem pertinere existimabimus? Certe si id contentionis studio negare vellemus, res tamen ipsa nos aperte conuinceret. Perspicuum est enim vniuersas ferme gentes, eisdem studijs semper oblectatas, & eisdem moribus præditas fuisse. Quod sanè facit indicium, hanc naturæ vim, sic in singulis nationibus esse defixam, vt nulla conditione euelliqueat, hominúq; mores ad posteritatem traduci. Cernis Gallorum nationem vt amens iracundia, & furore in aciem feratur? eandemque contra placabilem, & ad leuitatem in communi vita propensam? At semper hæc natura gentis fuit, vt facile susciperet inimicitias. & facile deponeret. Germani verò truculenti semper habiti sunt, & qui in

trepide mortē oppeterent. Hiſpanis vt olim, ita etiam nunc induſtriam ad res ſtrenue gerendas omnes adſcribunt, & ad certamen ineundum alacritatē. Italis ſummum ingenium, & ſummā facundiam. Nulla deniq; natio eſt, quam natura nō finxerit aliquibus, vel vitijs, vel virtutib⁹ inſignē, quæ virtute ſemin⁹ posteritati ingenerātur. Hoc autē multo clarius in certis familijs ſemper eluxit. Id enim ferme videmus euenire, vt ij qui illuſtri loco nati ſunt, eas virtutes ſtudioſe perſequātur, in quibus ſui maiores aliquā laudem cōſecuti ſunt. Ita vt qui hac ſunt ſtirpe generati ſint manu prōpti, & inſignib⁹ pugnis clari: qui alia, liberales, atq; munifici: alij verò rerum ciuilium prudentia cumulati. Ex qua quidem re, id efficitur, virtutem non tātum moribus, ſtudio, & cōſuetudine, ſed etiam natura, genere, & ingenio cōtineri. Id autē nobilitatē eſſe dicimus, quod quidem nihil aliud eſt nobilitas, quàm virtutis præſtantia, in aliqua gente cōſtituta.

IV Nobilitatem igitur non opinione, ſed natura contineri expoſitum arbitror. Quòd ſic eſt accipiendum, vt perinde ac agri vberes, & frugiferi, non per ſe, ſed frugum expectatione in ſummo pretio ſunt: ſic gentem aliquam præcipuè amplectimur, quod vberem virtutis frugem ſæpiſſimè effundat. Sed iam facilli-

num erit, ipſam rei vim, & naturam intueri. Eſt autem nobilitas ſplendor generis, in quo frequẽter magnę virtutes enituerũt. Sed quoniam non omnem virtutis ſpeciem amplitudinis atque dignitatis gloria cõſequitur, hęc deſinitio videtur amputãda. Nec enim ij qui ſapientiæ ſtudio dediti, cœtus hominum relinquunt, & otium perſequuntur, poſſunt ea ſapientia ſplendorẽ nobilitatis obtinere, quã tumuis egregijs virtutibus cumulati, & maximarum ſcientia rerum admirabiles exiſtant: quòd ſcilicet eas artes, quibus probe ornati ſunt, non facile conferre queant in communis ſalutis ſtudium. Nec enim vlla vnquam familia generis ampliſsimi nomen adepta eſt, quòd extiterint in ea permulti ingenio ſingulari, qui cum hominum celebritatẽ ſtudioſe vitarent, omnem operam in geometris, vel in phyſicis, vel in muſicis contulerunt. Quæ tandem igitur eſt ea virtus, quæ gentem claram reddit, & ſplendidis titulis inſignem? Ea nempé quæ ad communem vtilitatem refertur: quæ deſidiæ inimica totam ſe dat ad hominum cœtus colendos, & conſeruandos: vt in rebº bellicis fortitudo: in domeſtici iuſtitiæ, & æquitatis ſtudium: adde etiam eloquentiæ magnitudinem, & iuris ciuilis ſciẽtiam, & reliqua eiuſmodi, quæ ad ciuilem diſciplinam

pertinent:& in repub. dominantur. Est igitur nobilitas, dignitas generis, in quo maximæ virtutes extiterunt, vitæ communi salutares,& commodæ. Huius autem duæ species traduntur. Alia est enim ciuitatis vniuersæ, alia familiarum singularum. Sic nobiles Athenas ducimus, propterea quòd viros permultos aluerit,qui consilio,& sapientia rempub. regere,& cõseruare possent:qui singulari virtute animi hostes arcerent, imperijque fines propagarent: & innumeris denique beneficijs patriam obstringerent. Hoc modo Spartam nobilem dicimus:hoc etiã Carthaginem: hoc postremo Romam omnium ciuitatum quæ vnquam fuerunt nobilissimam. Ea propemodum ratio in singulis etiam familijs cõsiderari solet: vt ea egregie nobilis habeatur, quæ frequentia clarissimorum hominum maxime illustrata est. Ita fit,vt eadem vis in vtroque genere insit, re tamen subiecta distinguatur. Ad istum enim modum Fabiorum. Claudiorum,Corneliorum gentem illustrem, & claram fuisse accepimus. Harum autem partium duarum eiusmodi ratio est, vt qui non fuerit natus vtramque,vix sit in nobilium numerum adscribendus. Nec enim fieri potest, vt in obscura ciuitate familiæ illustres existãt Qui potuisset enim ea ciuitas in tenebris delitescere,

liteſcere, ſi lumen aliquod diuinæ cuiuſdam virtutis habuiſſet? Iam enim non obſcura ſed illuſtris haberetur, neque ſi aliquis in ea exiterit pręſtanti virtute ciuis, poterit facile ſeſe ab illa caligine, qua patria vniuerſa demerſa eſt, in lucem atque dignitatem vindicare. Primum igitur naturæ beneficium eſt, vt in clara patria natus, & educatus ſis: deinde vt claris parentibus ortus. Scitum eſt enim illud Themiſtoclis dictum Tymodemo Aphidnæo, in iurgio obijcienti quòd non propria virtute, ſed propter ſplendorem patriæ fuiſſet à Lacedæmonijs ſingularibus ornatus honoribus: rectè ſanè inquit Themiſtocles. Nec enim ego ſi Aphidnæus eſſem, tanta virtutis inſignia fuiſſem conſecutus: neq; tu ſi eſſes Athenienſis clarus eſſe vnquam potuiſſes. Quod etiam ad hanc rationem trãsferri poteſt. Nec enim nobilis eſſe quiſquam poteſt, in ciuitate clara ignotis parentibus ortus: nec in ignota clarus, quamuis genere ſit, vt in illa ciuitate præſtantiſsimus. Id circo ij nobiles in ſuis tantum ſedibus, & à ſuis nũcupantur. Abſoluta autem nobilitas nũquam lõco dimouetur: & vbiuis gẽtium fuerit, ſemper altis defixa radicibus animis hæret: & eandẽ apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim vnquam Romanorum, cum Roma imperio rerumque

geſtarum gloria floreret, Cilicię vel Bithynię principes magno pere admiratus eſt? Contra Barbari Romanos, quaſi quædam numina ſæpé venerati ſunt. Poterit igitur nobilitas ad huc etiam modum diduci: vt alia ſit omni ex parte abſoluta: alia veró domi tantum locum habeat. Hæc itaque in ſolo tátum patrio, & inter ſuos eminebit, magis opinione vulgi quàm veris dignitatis luminibus illuſtrata: illa verò quæ & patriæ claritate, & virtute gentis exculta eſt, apud omnes homines ſplendorem retinebit. Hic illa Theodectæ Helena cum inter alieniſsimos verſaretur, loqui tamen magnificè ſibi conceſſum arbitrabatur: ſic enim inquit.

Vtraque ſtirpe maximis ortam deis
Quiſquã putet vilem, atque ſeruam nuncupet?

Eſt hoc ſane inſitum perfectæ nobilitati, vt numquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec vllo vitæ periculo dignitatis obliuiſcatur: vſq; adeo, vt nulla res magis indicet generis claritatem, quàm animi magnitudo, quæ cernitur in laboribus, & periculis. Quod ſapienter à Virgilio exiſtimatum eſt: apud quem Dido ſic Aeneam ſingulari laude celebrat.

Credo equidẽ, nec vana fides, genus eſſe deorum.

Operæpretium eſt videre, quid illi venit in mentem,

mentem Aeneam sanguine, & affinitate diis coniunctum existimare. Vide quam rationem assignat.

Degeneres, inquit, animos timor arguit.

Nihil potuit verius ab illa confirmari. Vt enim generis celebritas, in aduersis rebus, cõstantiæ atque virtutis laude perspicitur: sic gẽtis humilitas, timidiate & turpitudine seipsam prodit. Tum demum hac oratione laudes Aeneæ concludit.

Heu quibus ille
Iactatus fatis, quæ bella exhausta canebat?

Incredibile videbatur, vt qui tantas bellorum tempestates inuicto animo pertulisset, humili generi affinis esset, quod quidẽ antea ostenderat, formidine, & animi imbecillitate demonstrari. Cum igitur (vt vnde sumus digressi redeamus) duplex sit nobilitas: altera quidem perfecta & absoluta, quæ tum patriæ tum generis claritate commendata est, & vbiq; retinet eandem dignitatem, nec ab animi magnitudine vnquam deseritur: altera vero, quæ domi tantum suspicitur: qualis est earum gentium, apud quas iacent maximarum virtutum studia: nos illius prioris ornamenta persequemur. Atque vt illius ortum à fonte repetamus, de illius origine alio sumpto principio differemus.

v Natura in animis hominum fingendis, ſummam coniunctionis rationẽ habuiſſe videtur. Non in eo ſolum, quòd homines ijſdẽ muneribus mentis & cogitationis ornatos, & generis ſimilitudine, cognationeque inter ſe deuinctos, ſic inſtruxit ad eandem vitæ rationem, vt nullum animal magis ſociabile reperiri poſsit: ſed in hoc etiam, quòd dum eorum ingenia varie diſtinxit, id effecit, vt homines ad ſocietatẽ natos incredibili etiam neceſsitate colligaret. Cum enim artes innumerabiles exiſtant, ad communis vitæ cultum, & incolumitatem maximè neceſſariæ, neque poſsit vnus homo omnibus illis inſeruire: id fuit à natura diuinitus excogitatum, vt alios alijs artibus inſtrueret, alijſque muneribus præficeret: ita vt dum quiſque præſtitiſſet operam ſuam, & in cõmune contuliſſet: ipſe viciſsim propriam indigentiam, quam ſuis non potuiſſet, alienis opibus ſuſtentaret. Nec enim omnes Hippiæ Elei ſimiles eſſe poſſunt: quem gloriari ſolitum accepimus, nihil eſſe vlla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: Neque ſolum eas artes tenere, quibus ingenuæ doctrinæ, & ſapientiæ ſtudia continentur: ſed eas etiam quæ in ſordida & liberali ratione verſantur: ita vt anulum quem habebat, pallium quo amictus incedebat, ſoccos, quibus

quibus indutus erat, se sua manu cõfeciſſe diceret. Non eſt inquam facile cuiuis, tantum ingenio præſtare vt tam multa munera ſolus ſuſtinere poſsit: ipſumque Hippiam opinor haud ſatis commode tam diſsimilia inter ſe ſtudia exercere potuiſſe: qui præter quàm quod incedenter liberales & ingenuas diſciplinas, cum ſordidis & humilibus coniunxit: non omnes artes enumerauit, quorum præſidio vita confirmatur. Nec enim (vt alia omittam) fecit vllam mentionẽ diſciplinæ militaris: in cuius tutela reliquæ oẽs acquieſcunt. Rei autem militaris ſtudiũ, nulla ratione poterit ab vno Hippia, præſertim tam multis negotijs implicato, ſtrenue nauari. Eſt igitur neceſſe, vt alij quidem principes ſint, & rectores, qui ſapientia & æquitate omnium ſaluti proſpiciant: alij autem vel arma tractent, vel eas artes perſequantur, quibus in rebus magnis reipub. vſui eſſe poſsint: alij poſtremo ſedulo terram colãt: aut fabrili artificio aliquid cõficiant, eorum, quæ ad cõmunem vitam, cultumue pertinent. Cum igitur in humana ſocietate ſit omnino oporteat homines & ordine, & vitæ ſtudio diſpares, atq; diſsimiles: id prouidenter agit natura, vt ingenia eſſent etiã omnino diſsimilia. Sic factum eſt, vt quibuſdam diuinam mentis aciem, & excellum

animum

animum singulari sapientia,& industria præditum elargita sit:quo quid vniuersitati expediret,& videre prudẽter, & perficere constanter possent. Hanc aurẽ ingenij atque sedulitatis præstantiam,aurũ diuinum appellat Socrates in Phædro. Cuius auri copia circumfluentes animos, deorum quasi agnatione teneri,& ad regnãdum maxime natos esse putat. Hos itaque collocauit in summo gradu dignitatis ipsa rerum parens natura. Alios autem nõ tanta virtute excellẽtes effecit: alacritate tamen,& inuicto animi robore firmauit, vt possent temperata strenuè perficere: in maximisque rebus legibus obtemperando, patriam iuuare. Quosdam postremo humilitate animi depressos ad sordidas & infirmas artes abiecit:quales sunt ij,quos opifices & operarios appellamus. Sic enim diuino consilio effectum est: vt dum pro se quisque cæteris auxilium fert,& vicissim aliorum artib⁹ atq; facultatibus seipsum tuetur,ius illud humanę societatis sanctũ permaneat. Hoc autem ingeniorum discrimen,iam inde abeo tempore perspectum est, quo genus humanum erat adhuc in montibus atque syluis dissipatum:cum nullis esset ciuilibus institutis,aut domesticis moribus excultum. Excelluit enim maxime tũc vnus,aut alter, eorum quos natura finxerat

rat ingenio & prudentia præstantes, qui dispersam illam multitudinem vnum in locum congregauit: & ex immani agrestique vita, ad humanitatem & honestos mores excoluit. Id quod homines doctissimi fictis fabulis memoriæ prodiderũt: Orphei cantu syluas, feraſque omnes vnum in locum confluxisse, voluptate illa eximia cõmotas. Sic etiam traditur Amphion, cantus suauitate lapides impulisse quo vellet, vnde vellet deduxisse: quo significatur, homines illos agrastes, atque feros, qui vel ingenij stupore, vel immanitate morum, lapidum atque ferarum instar haberent, paucorũ ingenio fuisse moribus humanis, & ciuilibus institutos. Hoc opere Theseus qui primus Atheniẽses per pagos dispersos in vnũ locum cõpulit, & legibus, ac institutis deuinxit, est immortalem gloriam consecutus. Vt nihil interim dicam de illis, qui Theseo lõge vetustiores extiterunt, à quibus ciuitates fuerunt initio condiræ & constitutæ. Inde igitur cœperunt homines intelligere, quãtum generosus animus, & excelsus, humilibus anteiret. Tantaque extitit virtutis admiratio, vt quamdiu in vita manebãt ij à quibus beneficium illud acceperãt, omnem illis sui regendi potestatẽ traderent: mortuos vero diuinis honoribus afficerent: eorumq; liberos

beros omni caritate amplectẽdos ſtatuerent. Primum mouebat homines recens memoria principum, à quibus tam multis fuerant obſtricti beneficijs, eorumque poſteritati gratiam referendam eſſe putabant. Deinde vbi experientia didicerunt, ineſſe in liberis paternam effigiem, non tantum corporis lineamẽtis, quantum animi indole euidenter expreſſe: iam non ſolum parentum memoria, ſed etiam indolis admiratione prouocati, gentem illam præcipue coluerunt, eique reipub. gubernacula libentiſsime tradiderunt. Si igitur tempus quæris, à quo primum tempore nobilitas eſſe in honore cœperit, ſcito, cum primum hominum cœtus iure ſociati extiterunt, nobilitatem ſuſpici cœpiſſe: idque duplici ratione fuiſſe conſecutos homines ſummo loco natos: Primo parentum meritis: deinde magna virtutis expectatione. Fuit enim priſcis illis hominib⁹ maxime perſuaſum, virtutem paternam in poſteritatem infundi, morumque præſtantiam eſſe claræ gentis indicem: quod eſt ab Euripide ſapientiſsime dictum.

Egregia dignitatis indoles, nota
Inſignis eſt nobis generis ampliſsimi.

Hæc autem opinio tantum valuit apud antiquos, vt qui maximo loco natus eſſet, eũdem conti-

continuo sperarent maximis fore virtutibus exornatum. Quod si cuiusquam virtus adeo esset admirabilis, vt extra communem hominum sortem posita, & collocata videretur: is humana cuncta despiciens, seque longe inferiora reputans, originem suam ad deos auctores referebat. Hoc autem vt posset multitudini persuaderi, nō tantum imperitia, atq; superstitio, quibus illa rudis antiquitas obligata erat, quantū virtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis verisimile, diuino semine susceptum esse, quē cernerent diuinis virtutibus esse cumulatum. Hinc illi prisci heroës extiterūt, quibus Homeri Ilias referta est: inter quos, nemo erat, qui nō deorum aliquem in suis gentilibus numeraret. Vt Hector ille, quo vno dum viueret res Troianæ nitebantur, de quo Neptunus ita Græcos alloquitur.

Hac timeo pestem ne Graiis inferat hostis.
Namq; furens animis flāmaq; similimus Hector
Qui Ioue se natum fert, hac nunc agmina ducit.

Ipseque Priamus eximijs confectus angoribus, cū in tenebris & luctu ob Hectoris mortem versaretur, eius virtutem incredibilem laudibus in cælum efferens: illum inquit, eam opinionem cūctis ciuibus Troianis attulisse, vt virum tam singulari virtute præditum, nō humano sanguine ortum, sed diuino semine pro-

procreatum existimarét. Quid autem hic referam illas heroum contentiones, quibus & sui generis celebritatem ostendebant, & eo nomine se cunctis alijs præponebant? Quale est illud Achillis in Asteropeum Axij fluminis nepotem.

Sic morere Asteropæe: grauis est, et flumine natis
Progeniem Iouis in bello contendere contra:
Sis licet ipse satus tam late flumine, nobis
Cede tamẽ, quãdo est nostrũ genus ab Ioue sũmo
Me genuit Peleus: illi est pater Aeacus ingens,
Quẽ genuit quondam summi regnator Olympi.

Quid illud? quòd in medio armorum discrimine Teopolemus Lycium Sarpedona cõuitijs insectatur, quòd falso Iouem patrem nominaret. Quam vanitatis maculam Sarpedon ille non tantũ dictis, quantum factis deleuit: Tlepolemõ viro fortissimo, & Herculis filio vitam eripuit. Nec enim vlla re magis potuisset egregij generis celebritatem tueri, quàm illo virtutis egregiæ documento. Sed dicet aliquis. quorsum attinet tã multiplices deorum partus enumerare, & reliqua poëtarum del ramẽta sermoni admiscere, qui fuit veritatis inquirendæ gratia susceptus? An est quidquam apud Homerum, vt alios omittamus, quin risus ingẽtes moueat? Apud quem & gemitus deorum exaudiuntur: & turbæ in

cœli

cęlis nefarię commouentur: & vulnera ſi dijs placet, vel potius vt reor, inuitis ipſis dijs ſæpé infliguntur. Quid igitur cõuenit, eam orationem, quæ ad philoſophorum morem inſtituta eſt, his poëtarum mendacijs inquinari? Hæc inquã mihi aliquis obijciet. Cui ſermoni imperito vt reſpondeam, velim dari mihi veniã, ſi tantiſper à propoſito digrediar, dum de ſtudijs humanitatis breuiſsime diſputem. Hoc autem eo facio libentius, quòd Homeri teſtimonio mihi ſæpius vtendum puto. Equidem is ſum, qui poëtas omnes vera ſcripſiſſe credam: Homerum autem arbitret omnium poëtarum fuiſſe verieatis amantiſsimum. Hoc certè viri Græcorum grauiſsimi ſta tuerunt, cum duos Homeri verſiculos ſecuti, litem ſecundum Athenienſes dederunt, cum fuiſſet de Salaminis poſſeſsione, inter Athenienſes & Megarenſes ingens controuerſia conſtituta. Id arbitrari ſunt doctiſsimi viri, qui tam crebro authoritatis Homericæ præſidio ſcripta ſua munierunt, viri in omni genere laudis præſtantiſsimi. Nec enim quod iſtos homines minime mallos fefellit, eadem veritas exigitur, & à poëta, & ab hiſtorico. In hiſtoria namque res tantum geſtæ deſcribuntur, vt hominum memoriæ commendentur. A poëtis autem, quibus eſt aliud propoſitum,

multa etiam ad honestam aurium voluptatem referuntur. Id circo, in historia præcipua virtus est vera simplexque rerum gestarum expositio, locis, personis, temporibusque distincta. Poëtarum autem oratio, vt muneris est astrictior, [illegible] in rerum expositione liberior. Alia tamẽ in illis est veritas requirenda: in qua si quid est offensum, nõ solum omnes eruditi, sed theatra tota reclamant. Est autem poëtarum munus, hominum mores, fortunæ ludibria, & communis vitę conditionem, quasi quodam penicillo, versibus vere & eleganter imitari. Quid in vita sit illustre, quid obscurum, quid honestum, & graue, quid turpe & flagitiosum, quid expetẽdum, quidue fugiendum, sententiarum lineis, & oratio nis coloribꝰ depingere, & illustrare. Qui munus istud susceperit, & susceptum ita præstiterit, vt ad naturæ similitudinem proximé accedat: hunc non mendacio condemnari, sed verum dici, & haberi est valde consentaneum. Quis autem est tam sine mente, vt eum legat Vlyssis errores, varios casus & ancipites, naufragia sexcenta, adde Charybdis immensam illam voraginem, & rabiem Scylleam. Antiphatem præterea, & Polyphemũ, quis inquam est adeo excors, vt cum ista legat, arbitretur, ea sic ab Homero in scriptis relicta,

relicta, quasi id fieri potuisse defenderet? illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur: à quo tam verè virtutis vis & ratio expressa est, quæ nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab instituto cursu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur: in Nestore autem viuum sapientiæ simulacrũ. Hæc autem non subtili, & spinosa oratione persecutus est, quæ legẽtibus satietatem attulisset, quod est à philosophis factitatum: sed incredibili potius atque diuina dicendi venustate quo facilius homines ad studium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij insimulare poterit, cum tam vere, cumulateque præstiterit eam fidem, quæ erat ab illo requirenda? Cum igitur illius testimonio vtimur, id facere videmur, vt hominis diuina mentis acie cuncta perspicientis authoritatem sequamur. Non quidem vt res omnino sic gestas esse, perinde, ac ab illo scriptæ sunt arbitremur: sed eos propemodum fuisse hominum mores, ea gentium instituta, eam rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quem admodum sunt illius monumentis illustrata. Sic igitur (vt me iam ad nobilitatis rationem referam) cum Achillem Thetide procreatum,

tum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona ſcribit, id illũ ſic arbitratum fuiſſe, & eadem opinione vniuerſos illius ætatis hominis imbutos eſſe credimus, vt viros maximos, non niſi diuino conſilio ortos, atque adeo ſemine diuino ſuſceptos exiſtimarent. Hæc autem opinio effecit, vt Theſeus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis. Alexander autem Magnus ſe multis poſt ætatibus Iouis filium dici concupiuit: quod etiam de Scipione Africano exiſtimatum eſt. Fuit enim de illo viro, rumore quodam vaniſsimo diſsipatum, quod prius in Alexandro Magno vulgatum fuerat: Nempé, anguem immanem perſæpe viſum in matris cubiculo: eumque hominum interuentu repente ex omnium oculis elapſum, neque poſtea vſquem comparuiſſe. Inde conſecuta eſt opinio eiuſmodi, anguis illius concubitu, Scipionis matrem grauidam eſſe factum. Impudens inquies mendacium. Quis quæſo eſt tam ignarus omnium diſciplinarum, aut chriſtianæ pietatis expers, vt iſta vera eſſe in animum inducat? Verum iſtud mendacium ab ea opinione minime falſa natum eſt, quæ magnam virtutem, & excelſam, magnis & claris natalibus aſsignat. Hinc iam facile poteſt perſpci, quanto in honore fuerit apud priſcos

ſcos illos homines inclytum genus & excellens. Et merito quidem. Nam ſi quid in illa ętate extitit pręclare geſtum, dignumque memoria ſempiterna, plurimum ab hoc ordine geſtum eſt, quod ſatis eſt manifeſtum veterā ſcripta memoria repēti. Quis neſcit Heraclidarum gentem ita magnitudine animi pręſtitiſſe, vt Pelopidarum potētiam copijs exiguis fregerit, & rebus Atticis in vltimum diſcrimen adductis ſępè lucem attulerit? Tantumque valuit opinio nobilitatis, vt qui ſe viderent ab illis adiutos, nō humanis opibus, ſed deorum numine ſe conſeruatos exiſtimarēt. Quid hic Perſeidas referam? Quid Aeacidarum res immortalitate digniſsimas? Iam ſi te Athenas animo conuerteris, vt res memorabiles videas, quę ab illa ciuitate geſtę ſunt: omnes maxima ex parte videbis, à viris maximo genere ortis, & maiorum gloria cōncitatis editas eſſe. Vt enim reges pręteream, quos ſingulari virtute fuiſſe conſtat, certè Cliſthenes qui tyrannidis delendę princeps extitit, Miltiades, Cimon, Ariſtides, Pericles, & multi prętereā quos infinitum eſſet recenſere, à quibus tam multa ſunt ſuſcepta facinora, tum cōtra Barbaros, tum etiam aduerſum Gręcos, omnes iſti ferme in ampliſsima familia nati ſunt. Idem etiam apud Thebanos,

& Spartiatas, & innumerabiles alias nationes accidisse comperies. Sed linquamus hæc aliena, & ad nostra veniamus. Si animum ad sacras literas adieceris, quantum ibi nobilitatis testimonium, & discrimen generis inspicies? Vt enim reliquos omittamus, cõstat eos, qui à Iuda procreati erant inter omnes Hebræi generis homines, splendore virtutis, atque nobilitatis excelluisse. Qui quidem, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab Aegyptiorum impotenti dominatu, in libertatem vindicati, magnam multis in locis virtutis egregiæ significationem dederunt. E quibus admodum pauca referã. Cum rex Aegypti multis iniurijs Hebræos laceraret, nec illos vlla conditione missos facere vellet, vt erat à deo iussus: immo quotidie magis gentẽ affligeret, tandem meritas impietatis pœnas persoluit, apparuitque Dei optimi maximi numen. Primum igitur agri deuastati: omnesque fruges teterrima clade consumptæ: deinde per diuinæ seueritatis ministros cædes fieri cœptæ sunt, & innumeræ strages editæ. Postremò Rex tantis malis edoctus, vt videbatur, gentem vt iret sacrificeatum dimisit. Hebræi igitur inde digressi, cum castra ad Rubrum mare posuissent, inopinatum malum sibi intendi animaduertunt. Nam cum primũ illi Aegy

pti

pti finibus excessere: pœnituit regem consilij, quo fecerat illis abeũdi potestatem. Cumque insita animo superbia, in instituta animi impietate permaneret: eos quos tam multis prodigijs cœlesti præsidio septos esse cognouerat, bello persequendos statuit. Furore nãque sceleris agitatus, haud potuit videre malam sibi pestem esse comparatam. Magnũ igitur equitatum, magnũ peditatum parat: quantas maximas potest copias educit: incredibili celeritate Hebræorum agmina consequitur. Ibi Moses cum dei pacem exposceret, & opẽ tantis malis imploraret: virga illa, quæ diuinæ virtutis significationem habebat: & quam semper in manu gestabat: fretum verberat: & in medio mari viam aperit. Aqua enim imperio numinis obediens, sic ex vtraque parte instar muri constitit, vt medio interiecto spatio, securum, & facilem transitum præberet. Tantus autem terror (vt quibusdam Iudæorum scriptis memoriæ traditum est) in sacris enim literis nulla fit de hac re mentio: tradunt igitur, tantum terrorem Hebræos oppressisse, vt neque tam præsenti ope numinis ostensa, se committere aquis auderent. Asserunt autem, tunc eorum qui à Iuda orti erant valde virtutem enituisse: nec vllam moram interposuisse, quin Mosis vestigijs, ani-

mo magno ingressi, reliquos omnes ad sequẽdum excitarent. Quid autem, post illam insignem cladem, qua rex impius, dum acerbissimo imbutus odio, nefarioque scelere, obcęcatus in mediũ mare præceps ruit, cum vniuerso exercitu deletus est? Nunquid nõ in omni genere laudis hæc gens egregie præter cæteras versata est? Inde constitutum fuit, vt inter duodecim principes (singuli enim à singulis tribubus rectores deligebantur) primus haberetur, qui esset ex Iudæ stirpe generatus: hic primus agmen ducebat: primus vota faciebat: primus immolabat: huius imperium, & authoritatem reliqui sequebantur. Vnde plane colligitur Mosem veré nobilitatis rationem duxisse, cum sic statuit, vt certæ genti, honores amplissimi mandarentur. Ab hac familia ortus est Calebus: qui sibi primo gloriã ingentem peperit, cum orationi turpissimæ aduersatus est eorum, qui de reditu in Aegyptum cogitabant: satiusque esse dicebant, Aegyptiorum contumelias, atque superbum dominatum pati, quàm vitam in armorum discrimen adducere. Hic Calebus suæ virtutis, atque constantiæ lumen ostendit: magnis clamoribus id agens, vt hominum spem, eo genere orationis fractam, & debilitatam excitaret: eosque ad prælium incenderet. Vbi parum

rum abfuit, quin ab impia, & formidoloſa cõ cione fuiſſet indigniſsimo cruciatu laceratus Hic etiam ſub Ioſue, cum eſſet natus annos o &uaginta quinque, ita ſe geſsit, vt nemo fuerit illo, vel manu promptior, vel imperatorijs artibus inſtructior. Qui ne filiam quidẽ forma excellentem, nuptui dare voluit, niſi ei qui facinus aliquod egregium ſuſcepiſſet. Negauit enim ſe filiam vlla cõditione deſpõſurum, niſi illi, qui ciuitatem quandam hoſtium munitiſsimam pugnando cepiſſet: & cepit eam filius fratris ipſius Calebi. Vnde perſpicuũ eſt, virtutem cum vera nobilitate plerumque conſociatam eſſe. Generum vir ille maximus non genere, ſed virtute præſtantem ſibi deligendum prudenter exiſtimauit. Nam gentis nomen & dignitas non aliunde quàm à virtutis laude profecta eſt. Id tamen euenit, vt virtutis ſplendor à gentis claritate non diſcederet: nec alius propius accederet ad virtutem Calebi, quàm is, qui communione ſanguinis erat illi coniunctiſsimus. Quid poſt mortem Ioſue: Non fuit Dei optimi maximi iuſſu, omnis cura belli, & gentis imperium Iudaicæ tribui delegatum? ætas me deficeret, ſi vellem omnes huius ſtirpes virõs egregios recenſere. Quòd ſi vera eſt ea deſcriptio nobilitatis, à nobis explicata, mini-

me dubium est, quin fuerit ea gens perfectam rationem nobilitati: assecuta Inde enim belli duces innumerabiles extiterunt: inde viri singulari sapientia, & æquitatis laude præditi exorti sunt: inde per multi Reges regio nomine longé dignissimi: atque vt de reliquis sileam, sanctissimus & fortissimus *Dauid* rex inde natus fuit, vnicum pietatis atque virtutis exemplum. Denique propter virtutis excellentiam, mansit in ista familia regnum, quandiu res Iudæorum steterunt. Vt autem ista prisca mittamus, certé constat, in sanctissimis illis monumẽtis, quibus Christi optimi maximi gesta cõsignatã sunt, aliquam duci etiam nobilitatis rationem: cum in congressu alicuius fit istius celebritatis mentio, quasi ad ornamẽtum eius, cum quo sermo suscipitur, pertinere videatur. Veluti cum cœlesti ille nũtius inquit, Ioseph fili *Dauidis*, noli timere: & rursus illud, Iesu fili Dauidis, miserere nostri: item Paulus ad Romanos, cum vtriusque naturæ splendorem, & dignitatem in Christo celebraret, cum secundum conditionem humani generis, atque seminis, à *Dauid* Rege procreatum esse commemorat.

Pauciſsima ex infinitis decerpsi, dum breuitati studeo. Ex ijs tamen paucis liquidò perspici potest, hanc generis claritatem, & hoc gen

tis

tis discrimen, diuinis etiam scriptis comprobari.

VI Iam quantum fuit in nobis, vim & originē nobilitatis explicauimus, eius ortum ab illa naturali indole repetentes maximis animis innata: quæ quidem si excitetur, & temporis etiam vetustate confirmetur, perficit illū vniuersi generis splendorem, & claritatem. Mirum est enim, vt de hoc etiā aliquid dicamus, quantum dignitatis adiungat etiá nobilitati, temporis antiquitas: nempè, quæ rebus omnibus hominum memoriæ commendatis, maiestatem constituat incredibilem. Fiunt enim quodāmodo, ea quæ à præsenti memoria semota sunt, ipsa vetustate sanctiora: ita vt maius quiddā de illis suspicemur, quàm quā tum nostræ ætatis homines, omni studio possint imitari. Hinc extitit illa scriptorum monumēti celebrata contentio, inter varias gentes, atque nationes concitata: dum aliæ se ante omnes mortales in lucem editas esse contenderent, aliæ rursus eā antiquitatis gloriam ad se traducere nitētur. Aegyptij solis Phrygibus antiquitatis laudem ingenuē concedebant: aliorū autem hominum se longe vetustissimos esse iactabant. Arcades autem ad fabulas vsque progressi sunt, se ante Lunam natos esse confirmantes. Quid de Athenien-

sibus

bus dicam? Qui quidem tantum sibi hac vetustatis laude tribuebant, vt vel eo solum nomine, se in Græcia principatum obtinere putarent. Nã cum aliorum Græcorum primordia, vel literarum beneficio, vel monumentis aliquot fuissent memoriæ mandata: solum Athenienſe nomen exitit, cuius principium, & origo, nullis vestigijs indagari potuisset. Inde cũ seipsos omni memoria antiquiores esse cernerent: in eam opinionem descenderunt, vt se non aliunde dilapsos, sed ex Attica terra principio genitos: nec ex varia hominũ colluuione, vnum in locum confluxisse: sed eandem semper regionem coluisse putarent. Ob idq; reticulo, quodam, aureis cicadis distincto caput ornabant: vt ostenderent, se instar cicadarum, è terra quã incolerent, fuisse generatos. Vnde etiã hautochónes. dicti sunt. Duplici itaque nomine sibi placebant: tum quòd nihil in maioribus suis, vel barbarum, vel peregrinum agnoscerent: tũ etiam quòd antiquitate, reliquis Græciæ gentibus anteirent. Hoc in familijs etiam magnam vim habere cernimus, vt in contentione nobilitatis, magni interesse videatur, vtra sit antiquior. Videtur enim rationi consentaneum, vt illæ maxime illustres habeantur, quæ plurimis annis ita se gesserunt, vt decoris, atque dignitatis

tis poſſeſsionem, virtute perpetua tuerentur. Inde fit, vt generis nouitatem contemni plerumque videamus. Fit hoc quidem à multis, inſolenti quodá faſtidio, atque ſuperbia non ferenda: non tamen omnino ſine ratione fit. Nouitas enim, quantumuis ſit omnib⁹ rebus ornata, nó habet tamen illam ætatis canicie cui præcipuũ honorem tribuendum putant. Perinde enim ac in ſingulis hominibus habet auctoritatem ſenectus: ſic in nobilitate, claræ gentis antiquitas. In qua tamẽ opinione, ſunt aliqui fines, & termini cõſtituendi. Quemadmodum enim ſumma ſenectus mẽtis vim, atque conſilium debilitat, & affert interitũ dignitatis: ſic etiam nobilitatis ſplendor augetur mediocri vetuſtate: extrema verò ſenecta conficitur. Quod quidem vt accidere ſoleat, inferius explanabimus: nunc verò quod inſtat perſequantur.

VII Cum iã multa, & præclara nobilitatis ornamenta cõplexi oratione ſimus, illud nunc conſideratione dignum videtur, ſit ne plebi commodum, nobilitatis imperio gubernari. Iniquum enim multis eſſe videtur, cũ omnes homines ad libertatem nati ſint, hanc ita abijcere, vt non ſuo arbitrio viuant, ſed aliorum auctoritatem & nutum ſequantur: præſertim cum permultos eorum, quos vulgo nobiles appel-

appellant, nimis insolenter honoribus vsos, & dominandi cupiditate præcipites ad omne facinus vehementer incitatos esse videamus. Vt autẽ id melius explicari valeat, videndum est, non tam quid singulis hominibus præsentem afferat vtilitatem, quàm quid ad vniuersitatem conseruandam, & in longum tempus propagandam, sit accommodatius. Id enim quod ciuitatis vniuersæ salutem constituet: & plebis etiá fortunas, & commoda tuebitur. Nec enim vbi vniuersus reipu. status corruat, potest sanitas in aliqua reipub. parte permanere. Si autem aliquis incolumi repub. fuerit vehemẽter oppressus: poterit certé multo facilius, quàm in commui omnium rerum pernicie, in pristinas fortunas restitui. Vt autem id apertius inspiciamus, par est, in exempla ciuitatum earum intueri, quæ omnium ferme opinione præstantissimæ sunt existimatæ. Athenæ post Codri Regis mortem, fuerunt optimis legibus, atque moribus à Solone cõstitutæ, qui tamen in hoc à multis excellentibus ingenio atque doctrina viris reprehendi tur, quod popularem reipub. statum instituerit: & libertatem plus nimio parem effecerit. Itaque status ille propriam imbellitatem indicauit: cum intra finem anni quadragesimi, plebis temeritate conuulsus, Pisistrati tyrannidem

sidem perpessus est. Postquam verò sublatis tyrannis, ciuitas in pristinam libertatem redijt, aliquot annos in Græcia, & magna Asiæ parte rerum potita est. Quod tamen imperium non ita diu tueri potuit, ambitione quorũdam, qui se populares esse, & haberi cupiebant: Inter quos enumeratur Pericles: Qui quidem licet fuerit in dicendo admirabilis, & imperatorijs artibus instructissimus: non vidit tamen, quantum mali patriæ moliretur, cum plebem principibus æquaret: & hoc modo miscẽdo infima summis, auctoritatẽ Areopagi imminueret. Nec enim est aliud vulgus & multitudinem principibus libertate parem efficere, quàm effrenatæ cupiditati, ad perniciem arma largiri. Vide autem qui casus sint illam ciuitatem consecuti, postea quam adaucto tribunitiæ libidinemque plebis, omnia administrari cœpere. Primo quidem omnibus spectatis hominibus, qui rempub. conseruarant, & auxerant, pestis & exitum per obscuros & flagitiosos homines afferebatur. Nec enim fuit vnquam Athenis, post illam reipub. formam, vir aliquis ad laudem insignis, qui non inuidia tandem ingratæ patriæ conflagraret. Multi bonis omnibus euersi sunt: multi in exiliũ eiecti: multi etiam morti multati: quorum virtute fuerat Atheniensi populo, salus

& gloria

& gloria quæsita. Hoc iam certe non mediocre malum est existimandum, nudari videlicet vrbem optimorum præsidijs: & nobilium industriam, qui suorum exemplo ad patriam iuuandam inflammati fortasse erant, infringere. Ergo cum bonorum auctoritas cõciidisset, & populi vis nũquam cõsilio, & ratione, sed impetu semper, & dementissima temeritate duceretur, nullum tantum malum excogitari potuit, quod non fuerit in illius reipub. calamitate. Nam cum Athenæ maximo, periculosissimoque bello fuissent implicatæ, omnisque Græcia in ciuitatis illius perniciem conspirasset: populi cupiditate, atque furore factum est, vt eodẽ tempore, aliud bellum non minus graue cõtra Siciliam susciperet. Nicia contradicẽte, & omnibus bonis reclamantibus. Merito igitur in illa luctuosissima Syracusarum oppugnatione, non modo imperij, sed etiam fortunarum omniũ naufragium fecerunt: & in grauissimos atq; acerbissimos luctus inciderunt: atque tandem domesticis seditionibus agitatæ, & innumeris cladibus afflictæ, libertatem miserè perdiderunt. Postquam verò triginta tyranni reipub. dominatione semoti sunt, quid aliud collectas reipub. reliquias dissipauit, nisi plebis cupiditas & licencia? quæ nullis iam legibus poterat ad commu-

communium rerum curam,& ſtudium impel li.Immo cum vnicuique ciuiũ licuiſſet, de pu blico ſumere,quod in priuatos vſus conuerte ret:omnes ab induſtria,ad deſidiam vocati,& ad theatra atq; fabulas cõuerſi,& reliquas vo luptates,quæ virtutis neutros incidunt,omnẽ Attici decoris, & antiquæ dignitat is memo- riam depoſuerunt.Itaq;,non multis poſt an- nis,gens illa quę innumerabiles Perſarũ exer citus fuderat:quæ tantas res geſſerat:quę Græ cię imperio potita fuerat : armis Macedonũ, quorum nomẽ ſane obſcuram ad id tempus extiterat,oppreſſa eſt , omneſq; imperij opes de manibus elapſe ſunt.Huius autem calami- tatis principium nõ aliunde natum eſt, quàm ab illa plebis petulãtia,& improbitate.Apud Spartiatas autem,vt de his etiam aliquid dica mus.Reges & Principes multa memoriabilia, tum domeſticis in rebus , tum vel maxime in bellicis effecerunt,& reipub.ſalutaria, & im- mortalitate digniſsima.Ephori autẽ(qui qui- dem magiſtratus erat é plebe)contrà dum o- mnia priuata vtilitate metiuntur,mala quam plurima ciuibus ſuis inuexerunt : & teterri- mam patriæ perniciem machinari ſunt . Nec eſt enim aliud leges,quibus publica certé ſa- lus continetur,labefactare,& infringere, quam vniuerſam rempub.iugulare.Cum autem Ly

curgus vniuersos ciues ad industriam, virtutem,& morum sceueritatem sanctissimis legibus instruxisset : Ephori multis post annis, quęstus & voluptatis gratia(quæ duæ sunt maxime omnium rerumpub.pestes) inclytas illas leges sustulerunt. Quo facto Spartana illa virtus subito extincta est. Cum verò Reges aliqui voluissent Lycurgi leges cõstituere,ciuiumque mores in antiquam disciplinam reuocare,fuerunt ab Ephoris indignissime trucidati. Ita factum est,vt ciuitas illa,quæ Heraclidarum ductu,& auspicio,optimatiumq; sapientia,tam multos annos imperium habuerat,& incredibili virtute atq; fide Græciæ libertatem defenderat,in sanę plebis opera crudeli tyrannorum dominatu premeretur.

VIII Quid autem hic Romanos commemorem ?cum illud inter omnes constet, non ob aliud fuisse Romanam rempub.funditus euersam, quàm propter temeritatem multitudinis,in nobilitatem concitatæ?itaq; imperium illud,quod per Reges primo,deinde per optimates & principes partum & amplificatum erat, breui fuit vulgi furore & amentia dissipatum. Cum enim plebis cupiditas ita creuisset,vt nulla ratione,aut metu coërceri posset, & turbulentis hominum popularium orationibus, ad spem ingentis prædæ fuisset vehementer

menter excitata: non dubitabat, dum auaritiam expleret ſuam, omnia iura diuina, humanaq; violare. Inde illæ tribunitiæ ſeditiones, & agriæ legis actiones, non ſine magno reip. malo a tribunis agitatæ, donec ad Gracchos ventum eſt, à quibus eſt natum principium omnium calamitatum, quæ poſtea rem pub. conſecutæ ſunt. Eiuſmodi enim ſeditiones conſequentia quadam exceperunt Mariana tempora: quæ cum per ſe ſatis grauia, & lectuoſa reipub. fuiſſent, tum etiam ad ærumnas lexcentas, atque tandem ad Cæſaris dominationem viam munierunt. Vides igitur Athenas, Spartam, Romam, à principibus cõditas, conſtitutas, & conſeruatas fuiſſe: à multitudine verò, vexatas, direptas, & funditus euerſas. Nec id in ijs duntaxat ciuitatibus accidiſſe competies, ſed in omnibus ferme alijs. Vt enim quiſque ſtatus maxime à plebis arbitrio ſeiunctus eſt, ita videbis eum maxime ſtabilem, atque diuturnum. Inde fit vt popularis ſtatus facillime conuellatur, & vix hominis ætatem duret: optimatium verò poteſtas diutiſsime permaneat: regnum autem, immutabile propemodum, atque perenne ſit. Hic aliquit fortaſſe, mihi Alcibiadem, & Critiam obijciet, qui exitiũ & vaſtitatem patriæ intulerunt: aut Pauſaniam, qui nefaria cõſilia pro

dendæ totius Græciæ ſuſcepit : aut Syllam, & Cæſarem,& alios præterea innumerabiles, genere quidem illos,& induſtria excellentes, ita tamen cupiditate principatus incenſos, vt ſuorum ciuium libertatem armis opprimere minime dubitarent. Fateor equidem, mala quam plurima fuiſſe per viros egregios rebus publicis importata.Nec enim ſemper illa animi elatio, quæ in claritate generis elucet,eſt cum virtutibus æquitatis,& continentię conſociata.Id tamen defendo , nullam vnquã ciuitatem fuiſſe ab humili plebe rite conſtitutam.Animus enim generoſus,& excelſus,habet arma,quibus poſsit & violare remp.nempe ingenium,induſtriam,& fortitudinẽ.Contra plebs,vt plurimũ eſt temeraria,& improuida,animique nimis, abiecti , atque demiſs. Poteſt igitur temeritate,& furore patriam labefactare,non tamen vnquam incolumen cõſeruare,neq; collapſam in priſtinam dignitatem reſtituere poteſt. Vnde perſpicuum eſt, quàm male ſit ijs ciuitatibus conſultum, in quibus claris hominibus infimi præferuntur. Cum verò id acciderit, vt nobilitas omnibus verè nobilitatis ornamentis redundet,neque ſolum altitudine animi impellatur ad res gerendas:ſed multo etiam magis in iuſtitiæ atque temperantiæ ſtudio verſetur : & omnem

operam,

operam,curam & diligentiam,ponat in ſuorum ciuium ſalute,atque libertate tuenda: & vt vno verbo dicam,omnibus germanæ nobilitatis officijs ſumma ope perfungatur: Quis erit tũc ita profligatus,atq; perditus, qui eius imperium repudiet? Quis non potius illud vniuerſis ciuibus, omnibus modis expetendum exiſtimet? Nam ſi quiſquam eſt,qui nullo modo putet vtile,vitam ad alicuius quamtumuis moderati, atque prudentis arbitrium inſtituere, & conformare: is non libertatem obtinere,ſed omnium flagitiorum licentiam conſequi cupit, omnemque viuẽdi rationem ſcelere ſuo perturbare. Nec eſt enim quicquam in vniuerſo genere rerum, quod ſit ad naturæ ordinem accommodatius, quàm leges & imperium:ſine quibus, neque domus, neque ciuitas, neque natio vlla ſtare diutius poteſt. Attamen grauiſsimum,inquit, eſt ſeruire. Equidem is ſum,qui ſeruitutem extremum omnium malorũ eſſe arbitrer:ſed aliud eſt ſeruire,aliud parêre. Quemadmodũ enim inter dominum & rectorem plurimum intereſt:Rector enim in ſalutem eorum quos tegit intuetur:dominus autem omnia ad ſuam vtilitatem refert:ſic etiam liberi hominis obedientia, & obſequium plurimum à ſeruitute diſtat. Seruitus enim ea eſt,qua mancipia ſuo

arbitrio prorsus carentia heri nutum sequuntur: neque suam sed vnius domini voluntatẽ inuiti respiciunt. Liberi autem hominis officium est, iis velle parere, qui valent ingenio & industria, & quibus intelligit esse curam salutis cõmunis antiquissimam. Vt igitur ægrotus medico minime seruit, sed sua sponte obtemperat, quia id sibi salutare iudicat: vt vector gubernatori: vt miles imperatori: sic etiã munus in corruptæ multitudines esse debet, ad veré nobilitatis imperiũ voluntatem suam applicare. Plebs enim, neque quid in commune statuat, neque quid sibi conueniat, ingenij traditate potest explicare: contra verò excelsus animus, non tãtum præsentia comprehendit, sed etiam impendentia multo antè prospicit, & ad omnia mala præcauenda, summam adhibet diligentiam. Deinde cum plebs non sentiat vllam gloriæ suauitatem, nisi legibus & imperio refrenetur, omni studio lucri sordes, atque flagitia consectatur, & ad pericula pro patria subeunda mollis, & languida est. Cõtrà nobilitas sola cupiditate gloriæ, & laudis incẽsa, turpitudinem ipsam omnibus malis peius odit, & libentissime pro republica, res magnas suscipit. Quod sapienter Homerus (cuius authoritate sæpè & libenter vtor) multis in locis ostendit. Sic enim inducit Regem

gem vario ſermone Græcos adhortantem, vt heroas & principes, laudis & dignitatis commemoratione, ad certamen acuat: multitudini verò, ſi metu mortis abſcedat à pugna, vitę cruciatum, atque necem denunciet. Vt igitur equi virtus, tum maxime elucet, cum prudentis equitis arbitrio gubernatur: vt animũ tum rectiſsime conſtitutum arbitramur, cum voluntas rationis dicto obediens eſt: vt familiam tum demum ſaluam, & incolumem fore putamus, cum diligentis patris familiæ imperium ſequitur: ſic plebis ſalutem tum conſtitui, atque confirmari exiſtimandum eſt, cum ſui regendi arbitrium, atq; tanquã habenas, verè nobilitati tradiderit.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI. LIBER. II.

QVAE sit vis, & ratio nobilitatis, Ludouice Princeps, & quemadmodum ab ingenij diuinitate, virtutisque præstantia nata & alta summos honores cõsecuta est: & opinionem attullit antiquitati, genus clarum esse cum dijs sanguine, & affinitate deuinctum: quantis denique gloriæ ornamentis, atq; præsidijs, in omnib⁹ bene constitutis nationibus redundauerit: non modo fabulis, & exemplis ex omni memoria repetitis, sed etiã sacrarum literarum testimonio confirmauimus. Deinde cum essemus oratione persecuti, quantum etiam conferat ad dignitatem generis vetustas: demonstrauimus postremo, homines veré nobiles ad imperandum non solũ natos esse: sed etiam plebem ipsam, tum demum pace, firmissimoque præsidio muniri posse, cum omnia sunt in clarorum hominũ potestate.

1 Sed quoniam nihil est in hac vita firmum, stabile & diuturnum: sed omnia sunt fluxa, ca-

duca,

duca,& fragilia:fieri non poteſt,vt hoc generis ornamẽtum in perpetuum permaneat. Eſt itaque nobilitas mortalis,vt ſunt pleraq; bona mortaliũ. Perinde igitur vt aliarum rerum ſic etiam nobilitatis eſt quidam flos,& iuuenta:quam deinde maturior ætas excipit, & ſenium deinde conſequitur: mors poſtremo ſic occupat,vt ne veſtigium quidem vllum appareat priſcæ nobilitatis. Alias itaque familias videm⁹ ad laudẽ excitari,& incẽdi,quæ prius ignotæ fuerant:alias maiorum gloriã vix tueri:alias magis,magiſque a b i:deinde pęcipites ad ima deuolui: poſtremo ſempiterua obliuione deleri. Quod Glaucus Homericus Dion:edi his verſibus ſignificat.

Quid genus inquiris Danaũ fortiſsime noſtrum?
Nam genus humanũ eſt foliis par, tẽpore verno
Hæc nunc fundit humani aurę lenis ſibilus: illa
Syluas virens nutrit, renouat dũ frõdis honorem,
Sic genus humanũ viget hoc nunc; excidit illud.

Ecquod modo veſtigium intueri poſſumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Metelli, Scipiones, vna cum fortuna populi Romani ita ſepulti ſunt, vt ſi aliquis exiſtat, qui ſe ab illis ortum aſſeueret, perinde irrideatur, atque ſi Pythagoræ ſomnium defendat. Poſt illa vero gentium nomina, quæ ſupra me

 morauí,

moraui,alia multa floruerunt, & interierunt: alia rursus extiterunt, quæ nunc iam omnino deleta & extincta iacent. Id autem duplici de causa solet accidere. Prima est naturæ conditio,qua sic comparatũ est, vt nihil insit in rebus humanis cõstans,& perpetuũ: sed omnia vt paulo superius exposui,infirmitatis,& imbecillitatis plenissima:ita vt vel fortunæ telis in medio cursu obruantur:vel certe senio cõfecta,tandẽ interitu consumantur. Deinde vitia sunt in causa persepe, vt illud gentis lumẽ longe citius,quàm postulet ipsius naturę cursus, extinguatur: vt illis accidere videmus, qui vino,& lustris obruunt corporis valetudinem,& immodica luxuria,quasi quodam exitiali veneno,mortẽ sibi ipsis cõsciscunt. Quo circa non alienum erit percurrere, quib⁹ artibus nobilitas ipsa comparetur:sic enim erit facillimum intueri,quibus vitijs amittatur. Sed iam veror,ne sit hæc nostra disputatior, plurimum reprehensionis habitura, quòd prima specie sibi non cõsentiat: propterea quod statuere principio videbamur,neminem esse nobilẽ,nisi qui fuisset illustri genere susceptus. Quod si verum est,nec is qui est infimo loco natus ad nobilitatis splẽdorem aspirare poterit:nec qui amplissimo, nobilitatem sibi comparabat, sed à maioribus traditam omni cura

tuebitur.

tuebitur. Hæc ſunt quibus adductus aliquis, fortaſſe orationem noſtram inconſtantiæ nomine vituperabit. Ergo veró is nullo modo ſum, qui eos tantum ad virtutem natos eſſe credam, quos vulgo nobiles appellãt: cum ſit omnibus ad laudem curſus apertus, qui res magnas,& magnopere expetendas concupierunt. Id tamen diſſerui, plurimum inſtrumenti nobilitatem habere ad dignitatem: cuius tamen omnis ratio eſt à virtute petenda. Quẽ admodũ enim in ſemine cauſam eſſe ſcimus ſtirpium, atque arborum: ſic etiam maiorum ſatu, ingenerari plerumque poſteris egregię cuiuſdam virtutis indolem ſuſpicamur: quæ tamen tunc demum apparet, cum optimis ſtudijs,& exercitationib⁹ excultata eſt. Cum autem generis ſplendorẽ ob id dicimus amplectendum eſſe, quòd in eo frequenter virtus emineat, ipſam certe virtutem, vnicam nobilitatis effectricem, ſingulari ſtudio colendam arbitramur: quæ tamẽ interdum à nobilitate deſeri, ab hominibus nulla maiorum cõmendatione notis, magna cõtentione ſuſcipi videmus. Nec enim ſemper verum eſt, innaſci nobilitati illam animi elationem, qua qui prædi ti ſunt, in laudis ſtudium ardenter incitari ſolent: neque id nos confirmare voluimus: ſed id quod frequentius euenit, in diſputatione noſtra

noſtra ponendũ eſſe duximus. Virtus tamen à nobilitate, ſplendore virtutis illuſtrata, hac ratione differt: quòd virtutis laus in ſingulis cernitur hominibus: nobilitas autem, vniuerſam gẽtem amplectitur. Poterit igitur aliquis homo nouus exiſtere omni virtute cumulatus, qui ita verſetur in ſtudio dignitatis, vt inter omnes excellat: quia tamen in ea gẽte primus numeratur, non erit in numero nobiliũ. Poſtquam verò in ea familia, multi exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatem incubuerint, tum demũ elucere incipiet, illud nobilitatis eximiæ lumen. Primus igitur generoſus, & magnificus, non tamẽ nobilis appellari ſolet: vt ſit ea omnino differentia, quæ eſt apud Græcos inter ehugeni & genaiõ Hoc enim ad animi præſtantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Vt igitur vnum, nõ numerum, ſed numeri principium dicimus: ſic illum primum omnibus ſummis honoribus digniſsimum, non nobilem, ſed authorem, & principem nobilitatis exiſtimamus: quod nomen haud equidem ſcio, an ſit longe multumque præſtantius. Quare perſpicuum eſt, neque id falſum eſſe, quod antea fuit à nobis conſtitutum, & quod modo explicare ingredimur eſſe veriſsimum. Nem ille vir magnus, qui primus ingenium ſuum ad gloriæ ſtudiũ adiunxit,

xit, quãuis nõ appelletur vulgo nobilis, eum tamen ingentem laudem sit adeptus, & virtutis insignia posteritate relinquat: videtur sané præclare iecisse fundamenta nobilitatis, atq; virtute sua omnem posteritatem illustrasse. Restar igitur vt videamus quibus artibus, hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Ijs certe, vt breuissime dicam, quibus conseruatur. Est autem dictum, nobilitatem esse genus maximis virtutib⁹ excultum. Eas autem virtutes authore viro doctissimo Aristotele, maximas appello, quæ se ad ciuilem statum, & hominum salutem accómodant: & quibus societas hominum, & vitæ quasi communitas continetur. Qui autem institutis domesticis, & optimis moribus institutus est, is bonus vir rite haberi solet: non tú tamen sibi. ijs artibus, egregiæ dignitatis laudem pariet, si eas non contulerit in communis vitæ societatem. Si enim tantum nostra ipsorum causa nati essemus, satis esset ad summam dignitatem, nostros animos recté componere, & familiæ nostræ prospicere. Cum autem natura nos ad reliquos homines iuuãdos impellat, & excuseiter: is videtur munus sibi delegatũ omni ex parte præstitisse, cuius studiũ erga rem pub. magnis in rebus perspectum fuerit. Non quidem, vt illa boni viri

virtus

virtus sit vllo modo contenenda: nam si non tota, aliqua certe reipub. pars, nempe illius domus & familia, eius consilio conseruatur. Sed cum intra domesticos parietes continetur, neque sese vlterius effundit, haud videtur illis amplissimis honoribus valde digna, qui tribuuntur illis, quorum virtus latissime patet, & rempublicam vniuersam amplectitur. Nec enim vnquam tanta fuisset hominum consensio ad paucorum virtutem diuinis laudibus ornãdam, nisi cernerẽt vniuersi, se illius opera fuisse magnis in rebus adiutos. Ergo ciuili tantum disciplina, ad istam nominis claritatem peruenirí poterit.

xj Huius autem disciplinæ præcipua quidẽ pars est iustitia, in qua virtutis maximus splẽdor inest. Eius enim admiratione cõmoti, initio mortales oẽs opes certis hominibus detulerunt. Sic enim, cum de iustitia quæritur; disputari solet: fuisse quoddam tempus, cum genus humanũ vitã in syluas, & agris nullo certo more traducebat: nullã colebat religionẽ: nullum humanitatis officium tuebatur: nihil deniq; ratio, vel disciplina, sed pleraq; vis, & furẽs animi impetus administrabat. Cum igitur latrocinia, atq; cædes infinitæ fierent: & ij qui viribus plus valebant, affligerent imbeciliores, esseteq; omnis vita malis innumeris circumuenta:

cumuenta, omnes ij, qui iniuriam acceperant grauiorem, confugiebant ad præsidium alicuius præstantis ingenio viri, in quo lumen æquitatis elucere perspexerant. Is cum miseros & supplices in suam fidem recepisset: studiumque suum extinguendi latrocinij, reprimendeque cedis, & iniuriæ vindicandæ declarasset, & potentes cum tenuioribus pari iure retinuisset, eueniebat, vt omnes qui otiū, & securitatem amabant, omnia vitæ præsidia, in eius virtute, & imperio cōstituta putarent, quem animaduertebāt, esse iustitiæ laude florentissimum. A iustitiæ igitur fonte regia potestas orta est: hinc optimates, & principes extiterunt: hinc prima nobilitatis principia nata sunt: nec vllum omnino genus claritatis, aut antiquius, aut præstantius hac Regum natione reperitur, qui primi virtute sua humanam vitam excoluerunt. Horum diuinitatem admiratus Hesiodus, Reges à Ioue procreatos esse, in Theogonia scriptum reliquit. Quæ opinio fuit etiā ita à multis vsurpata, vt eum gentilē deorum existimarent, qui virtutis huius præstantia clarus esset, Aeacus enim, Minos, & Rhadamanthus, iustitiæ magnitudine, filij Iouis habiti sunt. Qui etiā, vt est in fabulis, vmbris date iura dicuntur. Adeo ne apud inferos quidem, putauit antiquitas, vl

lam

lam multitudinem ſine grauitate legum,& ſe ueritate iudiciorum, permanere vlla ratione poſſe. Pittacus ille Mytilenæus, ijs æquitatis artibus,ad imperij faſtigium peruenit. Quod etiam Numæ Pompilio Romæ accidit. Hoc enim iuſtitiæ, & æquitatis ſtudio dignus eſt omnium ſuffragio iudicatus, qui ſecundus à Romulo clauum teneret. Quid referam hic Lycurgum,Draconem,& Solonem? vt interim illos vetuſtiores omittam, Mercurium,& Phoronem, & reliquos,qui cum leges,& iura deſcribendo, ſalutem ſuis ciuibus attuliſſent,ampliſsimos honores ſibi quæſierunt, & nobilem ſtirpem in multos annos propagarunt. Quòd autem nullius virtutis laus illuſtrior eſſe poſsit,vel hoc indicium facit,quòd reliquæ omnes,ſi non ſint cum iuſtitia cõiunctæ,nullã poſſunt habere commendationem: hæc autem, etiam à reliquis ſeiuncta, ſuam ſemper retinet dignitatem. Hoc autem innumeris exemplis intelligi poteſt:ego tamẽ breuitatis cauſa, duobus ero contentus. Aratus enim Sicyonius, cum nullus imperator eſſet, eam tamen eſt gloriam iuſtitiæ pulchritudine conſecutus, vt cum omnibus ſummis imperatoribus ſit omnium iudicio conferẽdus. Qui dum vixit,bellum ſibi cum omnibus tyrannis,& improbis ciuibus ſuſcipiendum putauit

tauit: nec vllum pro legum defenſione recuſauit vitæ periculum. Ariſtides autem qui hunc multis annis præceſsit, iuſtitiæ integritate tantum laudis eſt aſſecutus, vt neque Themiſtocles tantis rebus geſtis, apud Athenienſes clarior haberetur. Ex quo intelligi poteſt, nullã eſſe viam ad amplificationem honoris & gloriæ cerciorem, neque quæ maioribus ornamentis gentem aliquam afficiat.

iii Poſt iuſtitiam, ea magnitudo animi quæ cernitur in periculis, ad ſummum laudis faſtigium, & meritò quidem euecta eſt. Magnum eſt enim mortem contemnere, & pro dignitate, atque ſalute omnium vitam libenti animo profundere, nec vllum patriæ vitę periculum denegare. Ieeirco omnes ferme, qui ad gloriam incenſi ſunt, in rei bellicæ ſtudium præcipuè incumbunt. Priſcis etiam legibus, apud omnes bene conſtitutas nationes, plurimum honoris huic virtuti ſemper attributũ fuit: vt ſcilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius arma caperent. Contrà vero, ignauiæ, atque formidini, permulta probra fuerunt, legibus prudentiſsime conſtituta. Apud Macedones erat olim lege ſancitum, vt qui nullum hoſtẽ in acie cecidiſſet, capiſtro publicè cingeretur. Apud Scythas, nemini licebat in ſacris epulis circumlatum proculum accipere, qui nullum

in re militari virtutis signũ dedisset. Amazonibus non erat concessum vlla conditione nubere, nisi prius hostem pugnando interemissent. Solon autem statuit, vt eorum liberi, qui pro patria dimicando mortem occubuissent, de publico alerẽtur. Quod etiam fuit in multis alijs ciuitatibus valde prudenter vsurpatum. Sapienter enim ab ipso Solone Græciæ sapientissimo existimatum est: reipub. salutem, prœmio, & pœna cõtineri. Hac enim improbi & facinorosi coërcentur: illo aũt splendida ingenia, ad percipiendæ virtutis studiũ maiore quadam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur à priscis legislatoribus institutum est, vt in quocunq; hominum genere ista virtus eluxisset, multis insignibus atq; titulis ornaretur; cõtrà verò turpitudo, & ignauia, omni dedecore, & publica cõtumelia afficeretur. Hoc autẽ cũ legibus instituebant, nihil aliud efficere videbãtur, quàm ad nobilitatis splendorẽ viam omnibus aperire, qui essent egregijs virtutibus exculti: turpes aũt, & nimium formidolosos homines, etiam si in amplissima familia nati fuissẽt, nobilitatis ordine more. Quid autem de Romanis loquar? Ecquis enim tot equestres imagines, tot coronas murales, castrenses, ciuicas, triumphales, enumerare valeat? Ecquis tam multa

virtutis insignia atque laudis ornamẽta poterit explicare, quàm multa Romanorum legibus fuerunt olim virtuti militari proposita? Ergo minime mirum est, si ciuitas illa, ad tam tam imperij magnitudinẽ peruenerit, in qua virtus tam multis honoribus, & præmijs afficiebatur: ad quorum cupiditatem, non modo nobiles, verum etiam multi é plebe, ita vehementer exarserũt, vt nullum pro repub. vitæ periculum recusarẽt. Atque (vt ex innumeris paucos ad modum recenseam) duo Decij plebij quidem fuerunt: propter tamen singularem animi virtutem, amplissimum honoris gradum in repub. consecuti sunt: qui tandem pro salute patriæ, victoriæ sese libẽtissime deuouerũt. L. Marcius, ille qui rempub. Romanam in Hispania collapsam restituit, humili genere susceptus erat: virtute tamẽ est assecutus, vt ad summos honores, atq; gloriam peruueniret. Quid hic referam M. Portium Catonem virum insigni virtute atque singulari sapientia clarum? Quid M. illum Marcellum, qui primus Hannibalis impetum repressit: omniaque tãdem virtute vinci docuit? Quid fortissimum illũ Marium, & sexcentos alios, humili loco natos, qui tamen propter virtutẽ militarem, & imperatoriam, ascenderunt ad honores amplissimos, posteriq; suis nobili-

tatis gloriam pepererunt. Hinc etiam hæc nobilitatis insignia, quæ nostris etiam temporibus circumferri videmus, ortum habuere. Nam cum aliquis operam egregiam in bello præstitisset, erat illi ab imperatore cõcessum, vt nobilis haberetur: & insigne virtutis gestaret aliquod, per quod nobilitaret genus, & posteritatem ad similis facti memoriam excitaret. Alij igitur tot cassella depicta gestant, quod illi generis principes pugnãdo cœperũt alij circulos, aut quiduis aliud prout merito hostium, quos in prælio aliquod durissimo interfecerunt: alij vi fortassis ostenderent, se lucem rebus patriæ afflictis attulisse, stellis seuta distinxerunt: alij denique alia assumpterũt quibus virtutis suæ memoriam proderent. Hæc omnia eo pertinent, vt facilius intelligamus, semper huic virtuti fuisse aditum apertum ad summam totius generis claritatem.

iv. Multi etiam liberalitate, & magnificentia, illustria sane claritatis fundamẽta iecere, dando, largiendo, amplissimisque beneficijs complures ciues obligando. Sic enim priscus ille Tarquinius, exul & ignotus, Romæ clarũ nomen est adeptus, & ad regni fastigium peruenit. Hoc etiam magnificentiæ ratione, ille multo antiquior Pelops, barbarus & aduena, in ea Græciæ parte, quam à nomine suo Peloponnesum

ponnesum appellauit, rerũ summam tenuit. Atque vt etiam recentissima commemorem. Cosmus Medicis, huiusq; nepos Laurentius, tantum hac liberalitatis laude præstiterunt, vt & Florentię principatum, & apud omnes nationes, amplissimum dignitatis nomen obtinerẽt. Nec est enim vlla virtus ad nobilitatis conditionem accommodatior, neq; quæ maiores amicitias, & studia maiora pariat, atque conseruet: sine quibus, neque suas opes firmare, neq; gloriam vllam cõsequi quisquam potest. Hoc autem mihi secuti vidẽtur ij, qui nobilitatem tradiderunt, esse virtutem generis cum abundantia pecunię. Nam cum hęc vna laus beneficentię videatur esse propria nobilium (sunt enim eorum plerique propensiores ad benigne faciendum) & eam laudem nemo possit adipisci, qui non sit auxilio pecunię instructus, existimarũt viri doctissimi, pecuniã ipsam tanquam liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendam esse. An recte ea definitione vis & natura rei fuerit explicata, minime laboro: dummodo ex ea etiã intelligitur, esse hanc virtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamentum consequendum apprime necessariam.

v. Multi etiam & nostra, & priscorum memoria, tum eloquętię magnitudine, tum etiã

iuris ciuilis prudentia, sunt ingẽtem gloriam adepti. Eiusmodi enim artes inter eas numerantur, quę merito semper in repub. plurimũ dominatæ sunt, & sine quibus ciuilis status non potest diu permanere. Frustra namque sunt foris arma, nisi res sint domi, consilio, & pacis artiqus constitutę. Sunt præterea multi, qui vel principum gratia, vel liberæ ciuitatis consensu, in nobilitatis ordinem asciscantur. Hoc autem prima specie, minime videtur veritati, atque rei naturæ consentaneum. Nobilitas enim, aut nititur opinione: aut virtute, & moribus constat: aut natura simul, & industria continetur. Opinionis leuitatem semper graues homines pro nihilo habendã putarũt: virtutis laus nobis ipsis pariẽda est, nõ alium de sumenda: generis autem, & naturæ vis, ea est, vt minime principũ imperio flecti possit. Neq; enim est facilius principum beneficio ex ignobili, nobilem quemquam effici: quam ex stulto sapientem, ex elingui disertum, ex ignauo impigrum, & audacem. Quod etiam in dandis ciuitatibus considerari potest. Nã si ciuis est natura (vt multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in ciuitatẽ recipiatur hospes, & peregrinus. Vnde Gorgias Leõtinus Lariſſęorum principes irridens, quòd multis exteris hominibus ciuitatem donarent, dicebat, perinde

inde atque opifices, è quāuis materia cōficiūt mortaria, aut quid vis aliud generis eiusdem: ita esse quosdam Lariſſæorum artifices, qui è quouis hominū genere, Lariſſæos ciues effingerent. Attamen neque Gorgiæ ſententia, neque aliorū qui ſimili ratione regū, & principum benignitatem intercludi cupiunt, mihi probari vnquam poterit. Nam cum omnes qui paulo elatiore animo præditi ſunt, ad virtutem, honoris & gloriæ cupiditate incendātur: ſi honoris ſpem debilitare velis, virtutis omnino ſtudia extingues, quæ erat incitāda, & inflammanda. Qua quidem re, nihil omnino ciuili diſciplinæ magis aduerſarium eſt. Huc enim leges reſpicere, hoc omnibus bene conſtitutis nationibus propoſitū eſſe debet: vt homines magnarum rerum cupidos, quam nis ſint ſæpe numero ſua ſponte adiuuandam remp. incitati: gloriæ tamen cupiditate, multo vehementius ad publicæ ſalutis ſtudium inflamment. Nam & ea ratione, maxime firmari poſſunt opes ciuitatis, & iuris æquabilitas conſeruari. Quid enim eſſet indignius, quā nullum præmium propter magna merita, claris in repub. viris eſſe conſtitutum? Aut quod præmium excogitabis, quo virtuti ſatisfieri aliqua ex parte poſsit, præter hoc dignitatis, & gloriæ? Quid deinde magis regium eſt,

magiſq; magnificum, quàm virtuti debitum dare teſtimonium, & titulis honeſtate dignitatem: vt hoc modo, tum iuſtitia cõſeruetur, tum etiam complures in ſtudium virtutis acrius incitẽtur? Nec enim princeps, vt iam ad illa reſpondeamus poteſt efficere, vt vilis, & abiectus animus, ad nobilitatis claritatẽ perueniat: quæ videlicet nõ gratia parta, ſed à natura profectu, & optimis exercitationibus excolta ſit. Poteſt tamẽ generoſum, & inuictum animum, ſplendidis titulis exornare. Quod quidem non ſolum honeſtum eſt, & rationi cõſentaneum, ſed ita neceſſarium, vt ea re, ſalutẽ Reipub. contineri exiſtimandum ſit. Authoribus quidem maximis, & regendæ reip. ſcientiſsimis, ad iſtam ſententiam vti poſſem: ſed ego vnum tantum Platonem adhibebo: apud quem Socrates in tertio de Rep. libro, cum fabula quadam de hominibus armatis è terra editis, ad patriæ caritatem, & mutuam inter ſe benevolentiam, ciues impuliſſet: tum deinde, ſic inſtitutum ſermonem continuauit. Auẽ, inquit ille reliquam partem fabulę. Omnes qui in eadem ciuitate viuitis fratres eſtis. Sed Deus cum vos informaret, iis quidem, qui nati & apti ſunt ad imperandum, aurum immiſcuit: iis autem, qui principibus in communi ſaluto defendẽda operam nauant,

argentum:

argentum: agricolis autem, atq; reliquis opificibus, æs & ferrum. Ita fit, vt cum ab eodem principio ortum habeatis, vobis similes plerumque generetis. Euenit tamen, vt ex aureo parente, interdum argētea soboles nascatur: ex argenteo aurea. Et similiter omnia ab alijs vicissim oriantur. Iubet igitur Deus, vt principes ipsi, primum atque præcipuè, adeo magnam curam suscipiant inuestigandi, & inspiciendi, quid in animis liberorum suorum immistum sit, vt nihil omnino diligentius animaduertant. Quòd si æneum aliquid, aut ferreum insitum in filiorum sensibus inspexerint: non impediantur misericordia, quo minus illis, munus eorum naturæ conueniens assignent: & ad opifices, aut agricolas dimittant. Sin ex illis aliquid rursus aureum, aut argenteū extiterit, honoribus afficiant: & alios quidem ad vrbis custodiam, & imperium: alios autem ad vrbis auxilium, & militiam: euocent. Insideatque in eorum mētibus fuisse olim oraculo prædictam, ciuitatem tunc omnibus bonis euertendam, cum ea ferri, aut æris custodie commissa fuerit. Hæc Plato de principis officio, per Socratis personam disputauit. A quo reliqua omnia præclare, illa postremo diuinitus dicta sunt: omnes ciuitatis opes funditus interituras, cum æs & ferrū,

hoc est ingenium humile, omnique virtutis præsidio nudatum, reipub. gubernacula tractanda susceperit. Ob id igitur non solum homines industria, & ingenio excellentes, ex agris ad vrbis custodiam euocandos, & nobilitatis ornamẽtis afficiẽdos, sed etiam amplissimo genere natos, si de generes extiterint, in infimã turbam conijciendos esse statuit. Hoc autem tantam vim habere putat ad rempub. stabiliendã, vt summa quadam religione, cum ab omnibus, tum vel maxime, à principibus ipsis, quasi diuinam legem, ad hominum salutem constitutam conseruandum esse censeat, Quod si verum est, omnia ornamenta quæ cogitari possunt, virtutis excellentiæ deberi: princeps qui Socratem audire voluerit, eos qui indigne patiuntur virtutem, in quocunq; hominum genere exiteat, omnibus ornamentis illustrari: omnium primos in agros deportandos, armentisque præficiendos esse decernet. Nam si virtutis studio ipsius reipub. salus atque dignitas continetur, is certe qui virtuti aduersatur, reipub. opes infringit: & communem ciuitatis gloriam labefactat. Vt igitur in institutum sermonem redeamus, non potest princeps efficere, vt abiectus animus, atq; demissus ad rerum maximum gloriam aspiret. Potest tamen, magnum animum, & excelsum

ſum debitis ornamentis afficere. Itaque non tam tribuit nobilitatem : quàm iam præclare inſtitutam nobilitatis ratione, & ſingularem animi magnitudinem, egregiæq; virtutis aut artis præſtantiam, honoribus debitis honeſtam & illuſtrem reddit. Iccirco, cum antecedunt merita, tum hæc grauiſsima principum iudicia rite cõſequuntur. Aliter vero non erit ea nobilitas: ſed inãnis nobilitatis ſpecies, fuco & quibuſdã medicamẽtis illita, & opinione tantum multitudinis confirmata.

VI Cum igitur manifeſtum ſit, æquitatis laude, virtutis ſtudio, & beneficentia, & ijs artibus præterea, quę ſemper in bene moratis ciuitatibus floruerũt, nobilitari genus: facile palã fiet, quibus vitijs, hæc generis claritas extinguatur. Is nempe, quæ virtutibus illis aduerſantur. Quãuis enim (vt expoſitũ eſt ſuperi⁹) plerũq; cõtingat, vt qui ſunt honeſto loco nati, non mediocri ſint ad virtutẽ indole: fit tamen interdum, & frequẽtius quidem, quã eſſet vtile rebus humanis, vt aut à clariſsimis viris degeneres oriantur, aut ſaltem illud naturale bonũ, quod animis nobiliũ innaſcit, vitio prauę conſuetudinis intereat. Itaque cum aliquis adeo malis moribus imbutus, & praua cõſuetudine deuinctus eſt, vt nullã honeſtatis rationẽ ducat: ipſe ſeſe in tenebras abdit & gen-

& gentem claram, quantum potest, obscuram & ignobilem reddit. Quemadmodum igitur æquitatis studiũ multis nobilitatem comparauit: sic iniquitas iniuriæ indignæ in multos mortales contumeliæ, quam plurimos honoris possessione deiecerunt: cuius quidem rei, calamitosi omnium fere tyrannorum exitus testes esse possunt. Nec enim illis solum vita eripiebatur, & dignitas: sed omnibus, qui erant illi sanguine cõiuncti: ita vt magna pars illorum eodem supplicio necaretur: reliqui vero fortunis omnibus spoliati, necem quidẽ exilio vitabant: non tamẽ ignominiam & dedecus effugiebãt. Vt enim hic nihil dicam de Phalaride, omnium tyrannorum crudelissimo, in quem vniuersa Agrigentinorum multitudo impetum fecit: vt eos etiam qui simili morum immanitate fuerunt, prætermittam: certe Pisistratidæ non alia ratione principatum amisere. Nec enim Armodius & Aristogiton, tantum patriæ liberandæ studio, quantum iniuriæ vlciscẽdę causa, facinus illud egregium susceperũt. Cum enim Hipparchus Pisistrati filius, Armodium adolescentem forma & moribus elegantem, quem perditissime amabat, neque blandis sermonibus, neq; magnis promissis, in stuprum illicere potuisset: iniuit secum rationem, quemadmodũ repulse dolo

se dolorem vlciſceretur. Venit interim dies, qua ſolennis quædam pompa erat Athenis celebranda: in qua delectæ virgines, ſacra quædam calathis repoſita, in capitibus patrio more ſuſtinebant. Hic Hipparchus veniſſe tempus ratus, quo tempore poſſet Armodio dolorem grauiſsimum inurere, eius ſororem, in earum virginum numerum adſcribendã curauit. Deinde cum ſacra fieri cœpiſſent, eandem, tanquam ſacris illis indignam eiecit, vt facile appareret, non ob aliud aſcitam fuiſſe, niſi vt ejecta, illam publice cõtumeliã acciperet, quæ in Armodium redundaret. Erat autẽ hæc apud Athenienſes inſignis iniuria: quã quidem offenſus Armodius, re cum Ariſtogitone, cui erat in amore cõmunicata: & aliis locis adhibitis, contra Hippiam Hipparchi fratrem, natu maiorẽ, qui tyrannidẽ obtinebat, cõiurationem fecit: & Hipparcho ipſi necem intulit. Hæc coniuratio quamuis tũc minime proceſsiſſet, exercitauit tamẽ Athenienſes ad Hippiam non longo poſt tempore expellendum, & libertatem recuperandam. Quid Tarquinij? nunquid non ea ratione Roma fuerunt exterminati, quòd nihil iure, pleraq; violentia, & immanitate gerebant? Itaque cum Sextus Tarquinus patris nefaria ſcelerata imitatus, pòſt multas iniurias, quibus Romanos

onerarat,

onerarat, Lucretiæ per vim ſtuprũ intuliſſet cum patre, & fratibus in exiliũ ejectus, ſine vlla dignitate, & cũ dedecore vixit. Sic etiam Dyonyſius poſterior, cũ principio Dionis poſtea Timoleontis virtute fuiſſet propter iniuſtitiam, & improbitatem Syracuſis expulſus, Corinthi ſordidam & ignobilem ætatem exegit. Sic innumerabiles præterea, ſcelere & iniquitate, gloriam & imperium maiorum virtute partum, ſibi ipſis detraxerunt: & vniuerſæ poſteritati tenebras offuderunt. Hic non amplius immorabor, cum nihil magis perſpicuũ eſſe poſsit, quàm ſemper iniuſtitiæ ſcelus, genus obſcurum atq; vile reddidiſſe. Quid deinde ignauia, & timiditate fœdius, aut turpius fingi poteſt, & à vera nobilitate magis alienũ? Quid miſerius, quàm formidine perterritum à ſtatu mentis ita diſcedere quemquam, vt neque dignitatem tueri, nec vlla in re conſiſtere valeat? Neque libet exemplis omnia confirmare, cum illud conſtet multarum gentium decora, propter animi imbecillitatẽ, & inconſtantiam, de manibus elapſa fuiſſe. Iam quid auaritiæ ſordes perſequar, & reliquas animi labes? quibus id moliuntur perſæpe homines ſummo loco nati, vt ſibi dedecus & ignominiã adiungant: illudq; generis ornamẽtum ita conuellunt, vt nihil malle videãtur, quam in

turban

urbam cõijci viliſsimorum hominum?
Cum igitur manifeſtum ſit nobilitatẽ, & nasci, & occidere ſolere: profecto vt illi vidẽtur audibus in cælum efferendi, quorum virtutem ſplendor generi comparatur: ita ij digniſſimi certe ſunt, quos oẽs mortales odio perſequãtur, quorum maculis, & turpitudine, celebritas iſta diſsipatur, quando quidem neq; generis indole, neque maiorum exemplo, ad virtutẽ excitari potuerunt, voluptatis, & turpitudinis vinculis impediti. Qua propter ſũt miſeratione digni (ſi miſericordia ſuperbiæ & ſtultitiæ tribui poteſt) quidam hominesim periti: qui cum nulla ingenij laude floreant, nulla vitæ dignitate, nullo amplitudinis fructu, ita tamen inani nobilitatis nomine ſibi blandiuntur, atq; ſi cælo delapſi fuiſſent. Miſeratione inquam digni ſunt, qui ſe beatos & florentes putant, cum tam multis animi miſerijs, & interdum etiam corporis agitentur.
Operæ pretium eſt autem videre iſtorum in omni genere inſolentiam: tunc autem maxime, cum in regia verſantur. Famulorum pars antecedit: pars autem magno agmine ſubſequitur: ipſi vero ingreſſu, certis quibuſdam numeris vtuntur. Cum autem à ianitoribus introducuntur, & omnia circum commouentur, tum demum ſeſe felices, ſupra quàm dici poteſt

potest existimant Credo quod illic tandem, cõtagione plebis minime violãtur. Nec enim quemquam fugit, in quantam religionem veniat, si quispiam eorum, qui sibi heroës videntur, nec omnino nati, sed à deo aliquo efficti, plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui clamabunt omnes, & omnia nobilitatis sacra funditus interire. Quid in inquit mihi placeam, quando in amplissima familia natos sum? Quin tu igitur geris animum isto generis splendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum virtute comparatam, tuis fœdis factis amisisti. Illi magnitudine animi, integritate, & beneficentia circumsepti, aut maximarum artium disciplinis eruditi, magnum in republica gradum consecuti sunt: tu contra timiditate, flagitijs, atq; sordibus, & omnium rarum inscitia, teipsum in infimam turbam coëgisti. Quid est igitur in te, in quo possimus imaginem antiquæ claritatis agnoscere? Qualiscumque sum inquit, illustri tamen genere natus sum. Num quam ne intelliges homo ineptissime, ornari virtute genus, neq; genere virtutem illustrandam: sed omnem generis dignitatem ex virtute quærẽdam? Quid autem inanius est, hoc nibilitatis nomine, si virtutis ornamenta subtrageris, atque veræ gloriæ fructum? Virtute

autem

autem etiã à generis claritate ſeiuncta, nihil in vita præſtabili⁹, nihil homini melius, nihil naturæ accõmodatius: quæ per ſe ſplẽdet ſemper, & pulſa loco manet: nec vllo in tempore poteſt dignitatis poſſeſsione depelli. Sed quæ ſo videamus quẽ tandem fructum feret iſtud nudũ nobilitatis nomẽ, cũ res publica in vltimum diſcrimẽ venerit armorum: aut domeſticis ſeditionib⁹ agritata fuerit. Ibi enim virtute & cõſilio res geretur: non fumoſis imaginibus. Ibi ſaltẽ loco cedas neceſſe eſt iſti nouitati, quã tanto faſtidio floccipendis, ſi longo rerum vſu, & virtutis præſidio firmata fuerit. Immo inquit, locum eundẽ ſemper obtinebo, in quo mei maiores collocati ſumma cum laude vixerunt: hi aũt terræ filij in ſuis ſedibus hæreant, & eas artes perſequantur quas ſcimus illorum parẽtes coluiſſe. Sapienter me hercle dictum, & lepide, vt in rebus turbidis & afflictis virtutem contemnẽdo, & ignauæ nobilitati auſcultando, fœde pereamus. Sed velim intelligas aliquando, te conuitium indignum iis facere, qui tibi præclara iſta nomina reliquerũt. Nam certe ille tui generis auctor, & princeps, à quo primũ iſta veſtræ nobilitatis inſignia profecta ſunt, homo nouus fuit. Cum igitur eos homines maledictis inſectaris, qui tuis maiorib⁹ ſunt ſimillimi: & ea pro

bra ingeris, quæ possint in tuos retorqueri, nō id tantum agis, vt dedecore tuo labem illorū laudibus aspergas, verum etiam ingrate & impie te geris, dum illorum splendorem conuitijs extenuas, à quibus hanc speciem dignitatis accepisti. Sed horum iam magnifica verba, & ineptias omittamus, qui cū ab omni laude sint alienissimi, maiores suos in ore semper habent. Quibus congruit illud à *Dionysiodoro* Trœzenio frequenter vsurpatum, quis patrem laudabit, nisi libet infelices? Ego vero germanæ nobilitati, quæ & ipsius virtutis stirpe generata est, & eadem virtute nititur, summum honorem haberi per esse puto. Istos autem qui nobilitatis fabulam frigidenimis, & insulse peragunt, vellem omnium sibilis excipi, & theatro, perinde atq; dignissimi sunt explodi.

VII Posteaquam illorum vesaniam oratione compressimus, qui nouos homines, industria, & virtute præditos maledictis insequuntur, cūm ipsi sint omnibus flagitijs inquinati: hunc illa quæstio relinquitur, vtri sint anteponendi. Ij ne qui nullo domestico exemplo incitati, famam tamen virtutis egregiæ consecuti sunt, an illi potius, qui gloriam maiorum virtute quæsitam omni pectore conseruant? Est enim quæstio anceps, cuius vtraque pars,

potest

poteſt probabili ratione defendi. Poteſt enim homo nouus hoc pacto cauſam tueri ſuam. Ego nec vllis inſtitutis domeſticis, nec vlla maiorum meorum celebritate prouocatus in gloriam incubui: nec alienis opibus, ſed mea ipſius virtute, id aſſecutus ſum, vt ad honores ſummos peruenirē, genuſq; meum, quod antea in obſcuritate latebat, illuſtraui: poſteris autem meis, nobilitatis initium dedi, & egregiæ virtutis exemplum. Tu vero qui illuſtri loco natus es, plurimum inſtrumenti ad gloriam habuiſti. Primum ſtimulabant te exempla domeſtica & ſtatus ille, quem tui tenuerunt: deinde liberalis educatio, & inſtitutio: poſtremo hominum expectatio: quæ omnia tibi quaſi neceſsitatem attulerunt, vt virtutē coleres. Neque tanta eſt ea gloria, quam tibi peperiſti, tuorum facta imitando: quantum illud dedecus fuiſſet, ſi domeſticæ laudis ſtudium turpiter omiſiſſes. Vt igitur, atq; neceſſitate coactus magna geſsiſti. Mihi contra licebat in tenebris deliteſcere: præſertim cum omnibus illis inſtrumentis carerem, quæ māgnum tibi adiumentum attulerunt. Cum igitur non vlla neceſsitate ad ſtrictus, ſed amore virtutis impulſus, animū ad res gerendas applicui: idque tam multis difficultatibus implicatus, ſumma cum laude præſtiti: inuidiamq;

inimicam nouitati, virtutis præstantia superaui: nihil caulæ esse video, cur sit mihi nobilitati cedendum. Hæc homo nouus. Quid contra nobilis? Ergo tu me contratus omne, de possessione laudis deturbabis, tam multis ætatibus confirmata? Non vides hæreditatem eius gloriæ, quam mei maiores adepti sunt, non minus ad me pertinere, quàm prædia: quám villæ: quàm reliqua bona, quæ ad me, tanquam ad verum hæredem lege redierunt? Quid igitur obstat, quo minus huius dignitatis fructum, & mancipium, in meis bonis numerare debeam, eiusque possessionem omni contentione tueri? Quod si ita est, iam vides quã multis in locis, hæc laudis hæreditas fuerit amplificata, antequam ad me perueniret. Quoties enim accidit, vt aliquis meorum gentilium pulchrum aliquod facinus susciperet, toties scito adauctum fuisse hoc dignitatis patrimonium. Omnia igitur meorum gesta, ad meam gloriam reuocare possum: quandoquidem illorum vestigijs ingressus pugnaui, vt meorum decori non deessem. Tu igitur tua tãtum virtute clarus es: ego non tantum mea sed etiam meorum. Quantum vero ad gloriam domesticã attinet, qua dicis nobiles ad virtutem necessario excitari: immo plerosque videmus, gloria parentum cõtentos quiescere:

re:nec vltra quippiam moliri, quòd ſatis habeãt,frui laude labore alieno quæſita. Quorũ cõſilium,vt reprehendã, id tũ liquet,nobiles homines,nulla tantum re,quantum animi elatione,& magnitudine ad res gerẽdas incitari. Hæc & alia multo plura poſſunt in vtrãq; ſententiam adduci: ita vt relinquatur ratio ſane difficilis ad iudicandum,vter alteri ſit præferẽdus,ſi videlicet vtriuſq; virtus æque late pateat.Nam ſi faciamus ipſius honeſtatis contẽtionem,virtutẽq; ipſam proprijs ponderibus examinemus, illius virtus eſſe videtur longe admirabilior, qui primus è familiæ obſcuræ latebris emerſit in lucẽ, induſtriaq; ſua laudẽ,& gloriã conſecutus eſt.Si vero vita functis eſt aliquid tribuẽdum,eorunq; memoria qui præclare de repub. meriti ſunt, quod & ratio poſtulat,& leges præcipiũt,eſt poſt illorum mortẽ omni ſtudio cõſeruãda:ij qui ſecuti exẽpla maiorum ſuorum,in gloriæ cupiditatẽ incumbunt,nõ iniuria præferunt.Neque enim ſolum eorum induſtria,verum etiã parẽtum merita põderãtur.Eſt igitur anceps controuerſia quã alijs diiudicandã relinquo.Mihi enim ſatis eſt demõſtraſſe, id quod etiam fortaſſe ſine vllius explicatione ſatis apertum eſt,omnem generis ſplẽdorem, & familiæ claritatem,à fonte virtutis ortum habuiſſe.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA LIBER. I.

NON erã nescius Ludouice Princeps inuictissime, cũ has nostras cogitationes literis mandare instituissem, fore, vt hic noster labor in doctorum hominum vitu perationem grauissimam veniret. Quidam enim temeritatis & audaciæ nomine me condemnabunt, quod tantam rem sim animo complexus, quantam vix homines exquisita doctrina, præstantique ingenio præditi suscipere ausi fuissent: quosdam autem offendet, quod neque rerum magnarum tractatione, neque orationis ornatu, videbor susceptimuneris magnitudini aliqua ex parte satisfecisse. Alij igitur in me prudentiam, alij vero ingenij, vim & acumen desiderabunt. Quibus, antẽquam in huius operis disputationem ingrediar, breuiter respondebo. Equidem, & si nunquam ita me ipsum amaui, vt mihi vel ingenij

genij laudem aliquam, vel doctrinæ alicuius præstãtiam assumeremid tamen ingenui adolescentis, & in præclara studia incũbentis officium esse duxi, mediocribus rebus minime contentum, altissima, atq; vehementer ardua cõsectari. Nã ne ille summus locus est omnino desperandus, & in medio non licebit insistere, nisi illi tantummodo, qui ad summum maximo animo contendet. Bene enim veteri prouerbio admonemur: vt ad rerum fastigia nitamur, si media tenere cupimus. Quòd si nihil animo, atque studio complecti fas hominibus fuisset, nisi quod primum virium suarũ imbecillitati conuenire putarent, neminem existimo vnquam, ad vllam artiũ, non dicam perfectionem, sed ne mediocritatem quidem fuisse peruenturũ. Nec enim Platonẽ ipsum opinor, cum primũ sese ad scribendi studium applicuit, tantum de se sperasse, quantum postea periclitando, & audendo consecutus est: neq; Demosthenem, ingenio suo tantum initio tribuisse, vt se fore aliquãdo Pericle superiorem in animum inducerent, neque Ciceronem suspicatum fuisse, cum primum ad dicendi studium excitatus est, sibi diuinæ cuiusdã & incredibilis eloquentiæ palmam reseruari. Sed cum vis cuiusdam præstãtis naturæ illos admoneret, vt ad multo maiora conarentur,

quàm quæ essent eo tempore viribus suis accommodata, summum illum eruditionis, & doctrinæ gradum cõsecuti sunt. Quid autem de ijs dicam, qui mediocri doctrina culti, & eruditi fuerunt? Potuissent ne illum ipsum locum obtinere, nisi supra vires suas audendo, se ipsos ad maximorum hominũm imitationem ardenti studio contulissent? Nunquam enim tam bene cum rebus nostris agitur, vt eò quò cursum habemus, omnino feliciter appellare valeamus. Quo circa omnibus qui alicuius artis præclarę laudẽ admirati fuerint summa cõtentione enitendum est, vt non ad ea tãtum, ad quæ peruenire cupiunt, sed ad altiora etiã contendant, quo tandẽ eò, quò cursum instituerãt, facilius prouehãtur. Cum sit igitur exploratum, neminẽ in aliquo numero esse posse, nisi summa studiosissime sequatur nõ ij sunt in crimen audaciæ vocandi, qui conatum adhibẽt, ad maximas res suscipiendas, immo potius, illorum, qui id nõ tentant, ignauia, atq; desidia est summopere reprehẽdẽda. Nec me illorum oratio à scribendo deterret, qui genus aliud dicendi vberius, & ornatius, quàm id, quod pro ingenij nostri imbecillitate possumus in hac disputatione sequi fortasse requirent. Nã si ea tantum, quæ à nobis augeri literis, & illustrari queũt, tractare concessum

ſum fuiſſet: nemo vnquam ſcribere aggreſſus eſſet, ea, quæ nó dico verbis exprimi, ſed neé omnino concipi mente, atq; cogitatione poſſunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicẽdi facultate præditus eſt, vt de Chriſtiana pietate, & religione, de ſanctiſsimis Chriſtiani nominis myſterijs, in quibus magna ex parte noſtra verſabitur oratio: poſtremo, de Deo Optimo Maximo diſſerere pro dignitate valeat? Atqui, tãtum abeſt, vt ij qui ſtatim initio, rerum magnitudine frangũtur, & hoc timore debilitati, ſe ad alia quæuis potius, quàm ad Chriſtianæ dignitatis ornamenta ſtilo celebranda conferunt, verecundiæ ſibi laudem aſciſcant: vt etiam, in reprehenſionem interdum impietatis incurrant.

Omnes itaque, qui aliquid de litteris conſecuti ſunt, & in veræ pietatis ſtudium fuerunt ardentius incitati, hoc animo ſemper extiterunt, vt ſcelus inexpiabile ducerẽt eſſe, ingenium ſuum, ad res alias excolendas, quæ abhorreren à dignitate Religionis, adiungere: cum tamen viderent, nulla quãtumuis admirabili eloquentia, poſſe res tantas, tanique diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta ſunt ingenij monumẽta, partim oratione culta, partim etiam horrida & impolita, pleniſsima tamen grauitatis, & ardentiſsima pietatis

significatione commendata. Quin etiam multi ex illis omnes dicendi festiuitates,& orationis lumina, tãquam res leues atque pueriles, & religionis dignitati parum cõsonans negle xerunt. Quocirca, minus est nobis laborandum,si conata efficere,& quo iam dudum cupit animus,adspirare nõ possimus:cum & rerum magnitudine, & summorum hominum exemplo,& auctoritate defendamur. Illud autem admonere superuacaneum est, incidere sæpe multa in tractatione rerum sacrarum, in quibus non facile est tueri latini sermonis elegantiam:ijs præsertim, qui non sibi durissimas quasdam leges imposuerunt, & animi sensa clare,& impolite, potius quàm obscure,& eleganter exprimere malunt. Nec enim vereor,si verbum aliquod interdum in ijs libris barbarũ,aut peregrinum posuero, quod tamen si ex sacris literis depromptum, quin ea res mihi apud equos iudices fraudi sit futura. Sed inepte facio, Princeps Ludouice, qui aliorum iudicium formidem in eo libro, quẽ ad te vnum scribo. Nec enim est mihi dubiũ, quin hęc nostra qualiacumque sint, magis ex animo quo scribũtur,quàm ex aliquo scribendi artificio ponderanda existimes. Quamquã id quidẽ facio audacius singulari tua humanitate,& cõmemoranda beneficentia prouocatus.

tus. Cum enim libellum quēdam de nobilita te ad te misissem, nulla quidē elegātia, neque doctrina perpolitum: illud animi mei in te ar dēs studiū tibi nō ingratū eccidisse, nō solum muneribꝰ in me collatis ostēdisti, verū etiam quod lōge pluris facio, perhonorifico sermone declarasti. Nec enim possum dissimulare, me, quāuis minime laudis auidus sim, non maximo tamen gaudio tum cumulatum fuisse, cum nō dubitarē, quin tanti principis, tamq; diuinis virtutibus ornati testimonium, omnibus dignitatis ornamētis, ad gloriam antecelleret. Primum itaque, amore quodam religionis incensus, deinde studio amplitudinis tuæ concitatus, aliquid multo amplius cōplexus sum, de quo, in ijs tribus libris disputarem. Et quamquam de nobilitate inscripti sint, longe tamen diuersa ratio est, quam in præsentia secutus sum, ab ea, quæ commentarijs illis nostris continebatur. Illic enim de naturali tantum virtutis indole, in certis gentibus elucente disseruimus: quæ si excitetur, & exercitatione confirmetur, perficit illum naturalem generis splendorē, quam nobilitatem appellant. In quo quidem sermone, cum primum dialecticorū more nobilitatem definientes, & in partes tribuentes, eius vim & rationem explicare conati essemus, tum de illius origine,

ne,& antiquitate diximus, ab heroicis vſq; tẽ poribus omnẽ veterem memoriam repetentes. Poſtremo cum nobilitas, vt humana omnia,ſit bonum varium,& cõmutabile, quibus artibus id generi lumẽ accederet,quibus contrà vitijs,extingueretur,oſtendimus. Omnis aũt noſtra diſputatio,eò pertinebat, vt demõſtraremus,nobilitatẽ, virtutis radicibus innixã ſuſtentari:virtute vero fracta, atque debilitata concidere.

1 Sed quoniã,omnis illa virtus, in qua tum magna ex parte noſtra oratio verſabatur.quãuis habeat ſpeciem amplam,& illuſtrem,non tamen attingit illam perfectam virtutis rationẽ:ſed in ciuili quadam exercitatione conſiſtit,humana magis opinione celebrata,quàm vero illo,diuinoq; lumine ſanctitatis illuſtrata:viſum eſt mihi,altius repetito principio,inueſtigare quã vim habeat vera, perfectaq; virtus:vt vlla ſcilicet perſpecta, poſsimus intueri,vbi cõſiſtat perfecta illa,omnibuſq; numeris abſoluta nobilitas. Cum enim generis claritas à virtute naſcatur:cõſequens eſt, vt eam tãtum magnã, & verã generis claritatem exiſtimemus:quæ ab illa certa,atq; conſtanti virtutis ratione profecta fuerit,quæ ſcilicet non oſtentatione,ſed veritate tuetur dignitatem. In hoc igitur opere, primum illam virtutem,

quæ

quæ conſtat opinione, à vera virtute diſtinguentes, illius nobilitatis ornamẽta quæ diuino munere Chriſtiano generi conceſſa ſunt, explicare conabimur. Sed cum virtutis vis intelligi nõ poſsit niſi fuerit ante cõſtitutum illud vltimum omniũ bonorum, ad quod omnia vitę cõſilia referẽda ſunt: ſiquidem virtus nihil aliud eſt, quàm certa via, atque directa, dirigens ad illud ſummum omnium rerum expetendarum: cum igitur virtus ſine vltimi finis explicatione intelligi non poſsit: principio aggrediemur explicare, quod ſit illud humani generis vltimum, ad quod deſtinati natura ſumus, & vnde honeſtatis vniuerſę ratio defluxit, & in quo ſummum hominis bonum continetur. Nobilitas enim virtute ſpoliata, ne intelligi quidem poteſt: virtus verò niſi in verum finem reſpiciat, nulla cenſenda eſt: ita fit, vt niſi ſummi boni ratio penitus nota fuerit nulla nobilitas cõſtare queat. Deinde, cum generoſi animi, atq; magnifici ſit, alta contueri, & infima omnia negligere: certum eſt, eum tantum nobilem, & ſplendidum dici debere qui ſummum aliquod bonum, & excellens intuetur. De finis igitur iſtius ratione, itẽ de generis humani conditione & dignitate, poſtremo de illius ruina & occaſu, in hoc primo libro ſcribere inſtitui, vt ſic tandem aditus ad

hominis

hominis perditi restitutionem, & nominis Christiani decus mihi comparem. A te vero Princeps Clarissime peto, vt ea animi lenitate, singularique, & propemodum diuina benignitate, qua tuos omnes semper fuisti prosecutus, hæc scripta nostra recipias Satis enim magni præmium arbitrabor esse meis laboribus persolutum, si intellexero hoc meum erga te in hoc scribendi genere studiũ, tibi nõ prorsus iniucundum contigisse.

II Vt igitur ab eo principio ordiamur, satis constat, omnes mortales in aliquem finem respicere, quo proposito in actiones incũbunt. Hunc autem vltimum finem, vno ore omnes appellant vitam beatam, florentem, atq; felicem, omni genere mali vacantem, & omnib⁹ bonis affluentem. In quo tamen insit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa, perpetuaq; dissensio. Quali enim quisque animo præditus est, talem de summo opinionem aucupatur. Principio enim qui se totos corpori dediderunt, neque cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem, ijvel in diuitijs, vel in corporis voluptatibus illud vltimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant, facilitatem omnium commoditatum affluentia cõtineri, eaque commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum

opibus

opibus parari videbant: partim, cum nullam maiorem ſuauitatē ſentire potuiſſent, ea, quæ ſenſibus dulcem motum affert, ipſamque felicitatem, omni genere ſuauitatis completam eſſe ducerent, voluptatem corporis omni ſtudio complexi ſunt. Qui autem erant grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppreſsi, in corporis integritate, aut in illius mali depulſione, quo acrius vrgebantur, ſummā vitæ beatæ conſiſtere ſtatuebant. Horum autem omnium error, & inſcitia, eſt execranda magis, quàm verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt, eorum amentiam, qui cum & animo & corpore conſtemus, alteram tantum ſui partem, & eam quidem lōge multumque inferiorem, nobiſque cum belluis communem amplectantur: alteram vero, quę formam & ſpeciem diuinæ mētis habet, nihil pendunt? Sunt deinde alij (vt ab iſto hominum genere turpi, & abiecto diſcedamus) elatiori animo prediti paulòque acutius videntes naturæ vim, qui honores & dignitates omni diligentia conſectantur. Eſt enim nobis innatum ſplendidum quiddam, atque magnificum, appetēs honoris, & principatus, quod in ijs qui excelſo animo ſunt, apparet facillime. Iſti tñ primum in eo grauiter errant, quòd ex imperitæ plebis opinione pendent:

pendent:& in insipientis multitudinis rumore veræ laudis pulchritudinem inesse constituunt. Deinde quòd honores,& imperia tanquam vltimum vitæ præmium, & finem spectant. Illud enim vltimum bonum,cõstans,fixum,& stabile,nõ varium,fragile, & caducũ nec in quo vanum vulgi testimonium dominetur,ponendum est. Deinde qui conuenit in eo finem collocare,quod nunquam per se expeti contingat,sed semper ad aliud referatur? Videmus autem omnes qui ad rem publicã accedunt, tribus maxime de causis honores ambire. Quidam enim,vt potestate maiore præditi,omni genere voluptatis,& in omnib⁹ vitæ commodis potiantur: alij deinde vt virtutis nomen obtineant, valet enim plerumq; ciuilis prudentiæ,ac egregiæ virtutis opinio, in eo,qui est in maxima dignitate cõstitutus. Sic enim vulgo homines opinantur: nõ temere fuisse honores illos ad quempiam delatos: sed propter aliquod virtutis insigne meritum Postremo qui melius instituti sunt, ob id petũt sæpe numero magistratus, vt in republica gerenda,omnibus illis virtutibus quibus ornati,& instructi sunt, magnificentissime perfruãtur. Nam qui iustitiæ,integritatis,& constantiæ fructũ capere concupierit, non aliunde poterit vberiorem colligere, quam ex eo

dignitati

dignitatis gradu, in quo nō ſibi ſolum, ſed ciuibus vniuerſis, in maximis rebus vſui eſſe poſsit. Cum igitur quidā, vt poſsint facilio cō modis, & voluptatibus expleri, quidam verò vt virtutis nomen aucupentur, alij poſtremo vt ſeſe in ſtudio virtutis exerceāt, ſeruiūt honoribus: imprudentiſsime faciunt, qui in illis vitæ finem collocādum eſſe putant. Siquidem finis vltimus nō aliò refertur, ſed omnia propter finem expetuntur. Quocirca voluptates, corporis integritatem, & reliqua eiuſmodi, in infimum bonorum ordinē (ſi bona illa appellanda ſunt) conijcienda putemus. Honores verò, non ambitionis ſtudio, ſed ratione conſectemur interdum, vt quam plurimis prodeſſe poſsimus: nō vt in illis vitæ præmium conſtituamus. Sed iam iſtas multitudinis opiniones omittam, vt ad eorum ſententias, qui ſe vitæ magiſtros eſſe profeſsi ſunt, gradū facere poſsim. Non tamen ad omnes. Eſſet enim infinitum, perſequi tam multas opiniones, quàm multæ philoſophorum monumēris, & literis mandatæ ſunt. Illos autem omnino prætermittam, quorū ſententiæ nullo modo diſcrepant à multitudinis opinione. Nempe qui cum ſe flagitijs inquinaſſent, nihil aliud turpitudinis tenebris obcæcati videre potuerūt, niſi quod ad voluptates corporis, atque commoda pertineret.

tineret. Cyrenaicos igitur nescio quos Hieronymum Rhodium. Aristippum, & qui vtriusque sententias complexus est. Epicurum præteribo. Nec enim digni sunt, qui veniãt in numerum eorum, qui doctrina & ingenio sunt præstantes existimati.

III Vt igitur ad philosophos veniamus, satis cõstat Academicos, atq; Peripateticos, triplicem bonorum rationẽ posuisse. In primo ordine illa collocant, quæ animum perficiant. Quæ quidẽ rursus in duo genera diuidunt. Alia siquidẽ mentem instruunt, ad plurimarum rerum scientiã: alia vero voluntatẽ, ad omnẽ virtutẽ, quæ prudentiæ moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quæ pertinẽt ad corporis perfectionem, & incolumitatem. Postremo ea bona, quæ fortuna, & casu proueniunt, in infimum ordinem conijciunt. His autem omnibus bonis in vnũ collatis, compleri vitam beatam putant: ita tamẽ vt virtutem, vel virtutis vsum, præcipue amplectantur: opes vero vel corporis, vel fortunæ ita retineãt, quasi quasdam virtutis satellites, atque ministras: quæ illi ad nutũ adsint, & sine quarũ operis, existiment haud quaquã commode posse fungi suo munere virtutem. Felicitatẽ vero ita definit summus, & doctissimus vir Aristoteles. Est inquit animi actio,

secun-

ſecundum maximam virtutem, per omne vitæ tempus ſuſcepta. Virtutem autem maximã, ſine illis, vel corporis vel fortunæ bonis exerceri poſſe, minime cẽſet. Nec is vllo modo eſt, qui vitam beatã dici debere putet, eam quæ aliquando eſt in maximos mœrores, & calamitates peruentura. Statuit itaque, vt oẽs vitæ actiones illuc reſpiciant, vt animi virtutes egregiæ cõparentur, deinde reliquis bonis ita circunfluat is qui beatus eſſe ſtudet, vt neq; vitæ cultus, & virtutis officium propter inopiã deſeratur: nec ipſæ fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius quàm ad decus & honeſtatẽ referantur. Hæc autem cum ad humanam vitam aptiſsime dicta eſſe videantur, ita ſunt omnium ferme opinione comprobata, vt nulla vnquam ſententia à pluribus recepta ſit. Nam & virtuti primas defert, cuius ſplẽdore, homines bene inſtituti maxime ducuntur: & cum reliqua bona vel corporis, vel fortunæ haud contemnenda putat, populares efficitur. In qua tamẽ opinione, quàm multa vitia ſint, facile perſpiciet, qui rem ipſam diligentius animaduertet. Maxime virtutis vſu in vita diuturna, perfici vitã beatã putat. Age iã videamus, quæ tandem ſit iſta virtus vitæ felicis effectrix: aut quibus ſtudijs eam nobis comparaqimus, quibuſue notis honeſtatem,

ab honestatis simulatione distinguemus. Mihi enim nó venit in mẽtem suspicari, vnde virtus intelligi possit, nisi prius vltimi boni rationẽ perspectam habuero. Nec enim virtus aliud est, quam rationis perfectio ad vltimum vitæ consequendum. Rationem vero perfectam, tunc inquiunt esse, cũ instar eius qui aliquò sagittã, aut hastam collimat: ita ratio aliquem finem propositum, táquam signum intuetur, in quod dirigas omnes actiones. Nullo igitur modo virtus percipi potest, nisi comprehenso, & percepto fine: quod etiã Aristoteles ipse decreuit: quandòquidẽ, antequam de virtute disputaret, vltimi boni rationẽ explicare aggressus est, vt scilicet illo cõstituto quæ vis & natura virtutis esset, quidq; posset efficere cerneretur. Quod tamẽ præstare non potuit. Quæro enim, quod sit summum illud bonum, cuius vt compos efficiar, omnes sint mihi subeundi, & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia vitam beatam cõtineri putat: & primo loco omnia virtutis officia. Iã hoc quidẽ præposterũ esse manifestũ est: finẽ ex virtute cognosci, nó ex fine virtutẽ. Sed demus id, vt tandẽ quid virtus sit dispiciamus. Virtus inquit, est constans animi affectio, consilio parata consistens in quodam medio, eoq; recta ratione cõstituto.

Longius

Longius quæſo progredere, nõdum enim virtutem video. Quæ tandem eſt iſta recta ratio quam in virtutis definitione poſuiſti. Ea inquit alio in loco, quæ nullis tenebris impedita, facile eum finẽ cernit, ad quẽ ſunt omnes actiones vitæ referendæ. Rurſus me ad finis inueſtigationem reuocas, quẽ vt probe tenerem, ab illo ad virtutis conſiderationem mereieciſti. Quid quęſo aliud eſt, in orbẽ circunferri, ſi hoc nõ eſt? Virtutem eam eſſe ponis, quæ dirigit ad finem. Rurſus ita finem deſcribis, vt niſi prius vim virtutis cognitam habeamus, quid finis ſit, ne ſuſpicari quidem poſſimus. Hæreo igitur, neq; quid virtus ſit, neque quorſum ferat, intelligo. Sed vt iſta ſpinoſiora linquamus, videndum eſt, num ea felicitas quem poſuit Ariſtot. eiuſmodi ſit, ad quã valeamus aliquando peruenire. Nam ſi ea eſt, quæ neque parabilis eſt, neque alicui contingere poteſt, propter rerum humanarum incõſtantiam, & imbecillitatem, quẽ fructum vitæ communi feret iſta beatæ vitæ deſcriptio? Pręterea, cum omnia quæ ſunt in rerum natura, fere ſemper ſuum finem aſſequãtur, vehementer abſurdum eſt arbitrari, ſolum hominem, cuius cauſa omnia quę videmus oculis creata ſunt, numquam ſuum finem adipiſci, quod eſt Ariſtoteli neceſſario confitendum.

Cum enim ſummum bonum in hac vita po-
nit,& eam vim fortunæ tribuit,vt eius aliquo
grauiore curſu, poſsit obtineri inſtituta feli-
citas id videtur ſtatuiſſe,omnes mortales eſſe
ſẽper miſeros. Quis enim eſt, cui data ſit im-
munitas eorum malorũ,quib⁹ hanc vitam op
preſſam,& afflictã videmus? Ecquis,inquam,
eſt adeo liber, & immunis, quin grauiſsimis
interdum malis vrgeatur:vel ſaltẽ nõ extime-
ſcat eas clades,quibus vita beata, ſi modo illa
beata eſt appellanda, corrumpi & amitti po-
teſt? Omnes enim mortales, iſta conditione
naſcuntur, vt magnam vitæ partem exigant,
in lachrymis & mœrore,infinitis malis,& ca-
lamitatibus implicati. Nec ex omni hominum
memoria,aliquis vnquam inuẽtus eſt,cui non
multis partibus plura mala,quàm bona conti
gerint. Solon ille Græciæ ſapiẽtiſsimus, inter
rogatus à Crœſo Lydiæ rege, quem putaret
eſſe beatiſsimum, Tellum quendã Athenien-
ſem retulit, qui in patria florente, liberos &
forma,& viribus excellẽtes ſuſceperat:& po-
ſtremo mortem clariſsimam pro patria dimi-
cans oppetierat. Annumerauit etiam Cleo-
bin,& Bitona Argiuos:qui cum egregio pie-
tatis officio erga matrẽ functi fuiſſent, à vita
digreſsi ſunt:cum mater à Iunone, cuius erat
ſacerdos, precata eſſet, vt illis largiretur,

quod

quod maximũ homini præſtari poſſet à Deo. Fuit illis igitur (vt ferũt) mors, præmium pro-pietate conſtitutum. Hos ille tres, qui é cor pore exceſſerant, beatos eſſe cenſuit. Nemi-ni vero, qui in vita maneret, id concedi poſſe confirmauit. Longo enim tempore, inquit ille, multa quæ volumus, aſpicere, & perpeti opus eſt, neque dies ſequens, idem omnino affert, quod attulit antecedens. Omnes igitur homo ò Cræſe eſt obnoxius calamitati. Tu mihi quidem opibus abundare, & multis na-tionibus imperare videris: Illud tamen, quod à me quæſieras, nunquã tibi tribuendum pu-tabo, niſi prius audiero, tecum dignitate, vitæ ſpiritum extremum edidiſſe. Nec enim ille qui plurimas diuitias cõgeſtas habet, illo qui in diem viuit, beatior eſſe poteſt: niſi eadem fortuna, rem bene gerentem, ad mortem, vſ-que ſequatur. Hactenus Solõ. Cuius verba ſi perpendas, intelliges plane, ne illos quidem tres, fuiſſe illius ſententia beatos. Sed cum vir inſigni ſapientia clarus, in communes homi-num miſerias inſpexiſſet: cum ijs actum eſſe præclare exiſtimauit, qui antequam grauiore clade, aut ærumna premerẽtur, à vita diſceſſiſ ſent. Non itaque moleſtijs omnibus vacuos extitiſſe, beatos tamẽ præ omnibus alijs fuiſ-ſe, quos in vita cernebat innumeris dolorib?

intercludi iudicabat. Quemadmodũ inquiũt futurum fuiſſe beatum Priamum, ſi nõ ita diu vixiſſet. Non quidem quòd in ætatis flore, omni doloris acerbitate caruiſſet. Fuerat enim captus ab hoſtibus, multaſque iam in ea ætate calamitates hauſerat. Sed quia morte abſtractus fuiſſet, ab omnib⁹ illis cladibus luctuoſiſsimis, quibus poſtea fuit, miſerrime circunuentus. Nõ vidiſſet inquiunt, Hectora ad Achillis currum religatũ trahi, ſacras ędes ſuorum ſanguine funeſtari, ciuitatem vniuerſam crudeliſsime vexari, diripi, & incendi: omniaq; ſanguine, & incendio miſceri, & reliqua, quæ in illis heroicis calamitatibus recẽſentur. Sic igitur illi tres cõparatione habiti ſunt felices, quòd morte tempeſtiua, illis grauiſsimis malis, quibus ij qui diu viuunt, aſſidue cõflictantur, erepti fuiſſent. Qui poteſt igitur in ea vita ſummũ bonũ eſſe, é qua quã primum diſcedere, ſit diuinum beneficiũ? In primis itaque celebratur vulgatiſsimum illud Sileni reſponſum, nempe optimum nõ naſci: proximum vero, quam primum ad mortem ire. Quod quidẽ rectiſsime dicitur, ſi ad communes vitæ miſerias, & acerbiſsimos caſus ſpectes, nec in alium finẽ reſpicias. Memorãt eſſe quandam in Thracia gentem, quæ infantes in lucem editos, mœrore & lamentis excipiat:

piat: suorum vero funera, tripudio & cantu prosequantur. Initijs enim vitæ, tãquam malorum omniũ principio, lachrimas existimãt conuenire: morti vero, tanquam miseriarum fini gratulationem. Sed quid plura in hãc sententiam disputo? Non modo enim antiquorum testimonijs, sed etiam nostræ memoriæ infinitis exemplis perspici potest: neminem vnquam fuisse, qui nõ sæpissime curis, angoribus, periculis, innumeris morbis, & calamitatibus premeretur. Colligũtur á viris doctissimis, pauci admodum, qui vulgo omniũ mortalium beatissimi putabantur, quales fuerunt Metellus Macedonicus, Cæsar Octauius, L. Sylla, & pauci admodum præterea. Horum autem varios casus, & ancipites percensentes, & ea mala, quibus sæpissime agitati fuerunt, enumerãtes, ostẽdunt facillime nobis humanæ miseriæ grauitatem. Nam si ij qui fortuna valde secunda vsi sunt, huius vitæ acerbitates effugere non potuerunt: quid erit de reliquis omnibus existimãdum, qui sunt omnium confessione miseri? Quód si fortuna sit alicui adeo propitia, vt omnia vitæ commoda in eũ conferat, hunc semper videbimus tragicos exitus, & vehementer calamitosos habere. Quod accidit illi Polycrati Samio, qui cum summa felicitate, per omne vitę tempus vsus

fuiſſet tãdem hoſtium proditione, vita & fortunis omnibus fuit ſpoliatus. Quid hic Cyri mortem? quid Cambyſis exitum? Quid Magni Pompeij triſtiſsimam cædem referam? Quid alios innumerabiles percenſeam, materiam præbentes ad grauiſsimos luctus etiam in tragœdijs & fabulis excitandos? Cum ipſa vita communis fateatur, nihil in tertis eſſe homine calamitoſius. Si igitur quod Ariſtoteli placet, iſta bona vel corporis, vel fortunæ, ad beatæ vitæ cultum requiruntur, & mala contraria vitam miſeram efficiunt, nemo certe beatus eſſe poterit. Nemo eſt enim quin grauiſsimis interdum malis vrgeatur, vel ſaltem, quod idem valet, ea quæ poſſunt homini euenire, noctes & dies non formidet: inſtar eorum, qui deſcribuntur apud inferos.

Quos ſuper atra ſilex iam iam laſura cadenti
Imminet æſimilis.

Fruſtra igitur vir tãtus operam ſuam conſumpſit, in eius beatitudinis explicatione, quam poſſunt quidẽ optare multi, nemo tamen aſſequetur. Quòd ſi tantum ingenium, tantam induſtriam, tantum in explicanda rerum natura ſtudiũ fefellit, quid in vita ſequẽdum eſſet, minime mirum eſt ſi reliqui quorum neque ſimile acumen fuit, neque par indagatione veritatis induſtria, lapſi, & decepti ſunt,

quales

quales Stoici fuerunt.

111 Horum autem princeps Zeno, virgrauis & cõtinens,& qui vt ſibi quidẽ videbatur, cũ aduerſus doloris ſtimulos, & fortunæ fulmina ſolius virtutis armis egregie tectus eſſet corpus omnino contẽpſit, omnẽq; felicitatẽ animi bonis terminauit: ea tamen dicit,quę à nullo viro ſapiente,qui non eſſet eidem tentẽtiæ conſecratus(ſit enim ſapiſſime, vt multa non animi iudicio,ſed cõſtantiæ cauſa defendantur à multis) ea igitur dicit, quę ne ab eruditis probantur, & irridentur ab indoctis. Vult enim vt ſit animus ita conſtantia fundatus,& cõſtitutus: vt ne tantulum quidem vnquam commoueatur.Nefarium enim facinus exiſtimat,angi dolore & ſolicitudine, gratia aut miſericordia flecti,impelli cupiditate,ira, odio,aut aliqua perturbatione mẽtis incitari, In hoc aũtſtatu,omni motu vacãte, quã Græci hapatheian appellãt,ſummũ bonũ contineri putat,ita, vt qui illum fuerit aſſecutus, ſapiens,Rex,atque beatus ſit exiſtimandus:reliquos omnes tãquam ſtultos,ſeruos, & omnibus malis inquinatos cõtemnit, & pro nihilo ducit.Principio auẽ ſummum bonum in humana dignitate collocare, ita vt nullo dolore corporis,nulla grauiore calamitate poſſit illa virtus à beata vita deſeri,eſt hominis ſplendi

de magis,& magnifice, quã ſapienter & vere diſſerentis. Nam cum animus ipſe ſit naturali amoris cõiunctione corpori deuinctus, fieri certe nulla ſapientia põt,quandiu iſta coniũctio manet,quin corpore doloribus oppreſſo,animus cõficiatur ægritudine. Si igitur recte cenſent Stoici, animũ ægritudine occupatũ,in miſeria eſſe:fateãtur neceſſe eſt, ſi nõ veritatẽ extorquere, & ſenſibus vim afferre velint,neminem quantauis ſapientia præditum *in totius corporis doloribus* eſſe beatũ. Nam ſi ſenſus nihil ad nos pertinerent, corpuſque ipſum nõ eſſet hominis pars, tunc potuiſſent cuius homini mediocri probare, cum cuius corpus vtatur,nihilominus tamẽ eſſe beatum. Cum autem animo & corpore cõſtemus, qui poſſumus quamdiu hæc vita manet,ſummum bonum id exiſtimare, quod alteram tantum noſtri partẽ amplectitur,alteram vero in malis deſerit?præſertim cum natura ita cogente, ipſa mala corporis,in animum redundent?Sapienter enim à viris doctrina, & ingenio præſtantibus eſt exiſtimatum, iram, & cupiditatem,fuiſſe animis noſtris à natura vtiliter inſertas: vt animi ipſi corporum, quorum cuſtodes eſſe debent,ſaluti conſulerent. Vt ſcilicet cupiditate ſalutaria corporibus appeterent:ita vero noxia, & incõmoda populſarẽt.

Cum

Cum igitur ſecundum naturã ſit ira & appetitus: neceſſe eſt, cum aliqua ſpecies maximi boni, aut extremi mali, animis noſtris obuerſabitur, vt animi ipſi maiori quodam impetu concitati, vel in bonum alacrius ferantur, vel malum vehementius formident. Cum autem formido, vt de alijs motibus ſileam, cogente natura in animũ inuaſerit: ipſam Stoicorum felicitatem, quę in indolentia conſiſtit, facillime diſsipabit. Iam vt ſuis argumentis omnia conficiant, quid tãdem ex eorum decretis, ad humani generis vtilitatem transferre poſſumus? quæ vitam omni ratione labefactãt, cum omnes motus noſtris animis innatos, & quibus ad virtutem interdum acuimur, euellunt radicitus. Quàm facile id ſit omitto. Nemo eſt enim qui neſciat, id humanæ naturæ repugnare: & qui ſtuporem illum, quem Stoici appellant tranquillitatẽ, animis inijcere volent, eos nõ hominis bonum cõſtituere, ſed omnẽ ſẽſum humanitatis extinguere, & ſepelire. Id igitur quod notum omnib⁹ eſt ommittamus: & quàm ſalutaris ea ſentẽtia ſit hominum cœtibus, inſpiciamus. Hoſtium nunciatus aduentus ciues terret vehemẽtius. Omnis igitur ciuitas metu turbata in maxima cura verſabitur, quo poſsit illud malũ à ſe depellere. Principes ciuitatis conſilio & auctoritate, cõmuni ſaluti

ni saluti prospicient, iuuentutem in armis cõtinebunt, præsidia disponent, reliqui omnes pro se quisque sedulo efficient, quo illã externam vim, quam quidem malum. & id non mediocre esse statuunt, à finibus arceant. Vir autem ille magnus, & grauis, in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui priuato gtio publi mi negot um anteferat. Cur enim se, leuissimorum hominum causa, à sapientiæ studijs abducet? nullo modo faciet. Immo in eo ciuitatis vniuersæ tumultu, constantiam illam suam retinebit. Irridebit interim, atque contemnet eorum hominum leuitatem, qui, id tãquam malum formidét, quod nulla ratione in malorum numero sit habendum. Iam vero cum vrbẽ obsidione cingi viderit, & summis vndiq; viribus oppugnari, ipsum tenere non poterit: animaduertens ciues suos trepidare metu, cõuolare, huc & illuc discurrere, omnia perturbari, quo tandẽ à mœnib⁹ hostium impetũ repellant. Immo inquies, tunc nõ opinione mali cõmotus, sed animi iudicio ductus, in hostiũ castra irrũpet armatus. In quẽ finem quæso? nec enim vir sapiens quicquã temere efficiet. nihil nisi magno cõsilio aggredietur. Cuius igitur rei gratia actionem illam suscipiet? an vt suis ciuib⁹ afflictis aliquid opis afferat? At ciues suos nõ

alijs

alijs malis opprimi putat: nisi errore opinionis & inanitate. Id autē cuius specie territos animaduertit, nullo modo in malis numerat & quamquam asperum esse fateatur, non tamen eiusmodi, vt pro stultorum opinione sit extimescendum. Lente igitur, & negligenter, nō acriter, & animose certamen illud sibi putabit esse subeūdum. Quis igitur erit fructus huius magnificæ sapientię? Aut in quo tādē loco animi excelsi, & inuicti lumē ostendet? Illum opinor exitum fabulę spectabit, vt cum ciuitatem funditus euerti, omniaq; agi, & ferri viderit, ostēdat se nullo dolore frangi, & debilitati, seq; in seruitute Regem, in omnium rerum inopia copiosum, indolore beatum, in ærumnis florentem esse iactabit. Id etiam vt probet, & stultitiam, in qua vna summum malum ponit, suis detrahat, cōtorta & aculeata sophismata, quasi medicinā illius inanissimę opinionis adhibebit, quibus probet, mortem exilium, egestatem, arbitatem, contumeliam, & seruitutem nō esse in malis habēda. Omnia certe (vt verum fateamur) magnifica & excelsa, sed quę nullum omnino fructū ferant hominum cōmunitati. Nec enim isto modo sapiens impendentem belli molem prudentia pręcauebit, nec pręsentem acri animi impetu propulsabit. In reb⁹ inquies ciuilib⁹ vsui esse

poterit,

poterit. In quibus? in publicis ne? quomodo eũ reipublicæ prẽficies, qui nullum vel in sanciendis legibus, vel in iudicijs exercendis, resũ discrimẽ nouit, neq; minore supplicio plectendum esse statuit eum qui deliquerit in re leuissima, quàm qui parenti necem per summum scelus intulerit. Quid autem dicam in priuatis? Hunc speres impelli posse, ad homines miseros, & afflictos excitãdos, qui miseritordiam fracti animi seruitutẽ esse cõstituat? Quomodo autem flagitiosos homines acrius insectabitur, aut virtute excellentes ardẽtius amplectetur, is qui nullo vel odij vel amoris sensu ducitur? Quid autem (vt vno verbo dicam) rebus humanis vtilitatis inueniet is, qui se hominem obliuiscitur: humanæque naturæ sensum repudiat? Cõmotiones enim animi, ratione resecãdæ sunt, nõ radicitus euellendæ. Illud enim & salutare est, & in prudẽtiæ potestate situm, hoc autem, neq; fieri vllo modo potest, & quamuis fieri potuisset, nõ esset adeo optabile & expetendũ. Omnis enim virtus frigida nimis & languida est, quæ non existit ex animo maximis industriæ stimulis commoto, & concitato. Nam cum omne officiorum genus ab animo conformetur, nihil poterit fieri acriter, animose, vehementer, ab eo, cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus,

incitatus,& non mediocriter incẽsus. Quod autem pro conceſſo ſumunt, omnem animi motionem eſſe rationi cõtrariam,nemo facile dabit:cum videat ipſam rationem cunctis animi affectionibus lẽges imponentẽ, & quo uſq; ſit progrediendũ, diligentiſsime præſcribentem. Ratione itaque iraſcimur interdũ, odio aut amore ducimur, miſericordia flectimur,timemus multa venientia, præſentia vero cum dolore ſuſtinemus, inflammamur ſtudio gaudio etiam efferimur, & exultamus. Quæ quidẽ affectiones cum ſeſe offerunt longius, recta ratione frenantur & cohibentur, numquam tamen penitus extinguuntur. Non ſemper igitur animi commotio,rationi aduerſatur:immo ſæpe numero ſequitur rationem. Vt igitur in mari,non ea tranquillitas optanda eſt, in qua ne minima quidem aura fluctꝰ commouentur,ſed illa potius,in qua, nauis à puppi ſecundis ventis impellitur : ita in animo deſiderandus eſt mediocris animorũ flatus,quibus celeres curſus & certi dirigantur. Atq; vt prudẽs,& alacris agitator, nõ ſemper equum à curſu ſuſtinet,ſed aliquando longe ſæpius admotis calcatibus immittit:ſic etiam ratione concitantur animi appetitus, quo ré geramus alacrius. Quod tandem igitur eſt iſtud ſummũ bonũ,quod nulla ratione parari

poteſt, & quamuis poſſet nullam tamē ſalutē rebus humanis afferret: In eo vero quod diſputant, ſola virtute vitam beatam perfici, nō videntur animaduertere, quæ ſit iſtius verbi vis. Beatū enim niſi expletū, & in ſuo genere cumulatum, ne intelligi quidem poteſt. Quæ autem vis, humana induſtria & ſtudio comparata, infinitā illam multarum & maximarum rerum cupiditatē, natura mentibus humanis inſitam explere, & ſatiare valet? Qua queſo virtute (vt alia omittam) ardens illud veri viſendi deſiderium, quo maxime anguntur ij qui ſapientes haberi volunt, minues atque leuies? Quis vnquā fuit, qui omues artium diſciplinas, omnes naturalium rerum cauſas, omnē reipub. gerendæ prudentiam teneret, atque perciperet? Omnia naturæ obſcuritate inuoluta ſunt, neq; fuit vnquā quæſtio adeo prompta & facilis, de qua non fuerit inter doctos homines, ſumma perpetuaq; diſſenſio. Illa etiam quæ tractamus, & in manibus habemus, atq; adeo noſtri corporis & animi naturam explicare nequimus, quod facile oſtendit, quàm tenui ex parte nos rerum ſcientia cōtingat. Quo pacto igitur ſapiens acquieſcere in virtute poteſt, cum omnium ſciētiarum cupiditate flagret, nec ea tantum quæ cernit oculis, ſed multa etiā quæ voluit animo, com

prehen-

prehendere cupiat, ipse vero, ne minime quidem alicuius rei naturam penitus notam habeat? Illum vero perfectū animi statum, tunc fore putandum est cum animus ipse, ita completus omnibus bonis erit, vt nihil amplius requirat. Relinquitur opinor, nullo modo posse in virtute ista nuda, quā Stoici exornāt beatæ vitæ summā consistere, cum nec in illa sint omnia, quæ ad humanā vitam, & cultum pertinent, nec animus ea sola contentus esse possit, præsertim cū ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opibus vnquam perueniet. Omnia nāque humana, siue illa extrinsecus adueniant, siue in corpore sita siue mentem instruant & exornēt, parua & angusta sunt, animus autē ita natus est, vt semper aliquid immēsum & infinitū desideret. Faciliusq; Aetnæ incēdium stilla extinxeris, quàm ardentē illā cupiditatis sitim, nostris animis innatā, satiare possis. In quo quidē non sunt improbi reprehendendi, quòd infinita cupiāt, sed quòd improba cupiāt. Illud enim institū est in natura, hoc vero proficiscitur à consuetudinis deprauatione, & improbitate. Siquidem nec is qui dignitatem acri animi studio pretendam putat, modum in rebus honestis expetendis, sibi ipsi constituat. Fingamus autem aliquem ea felicitate præditū quam solam Zeno po-

 suit,

fuit, ita vt sit, omnium humanarum artium genere cultus, & eruditus, omniq; virtutum comitatu circumseptus. Addamus huic, si placet ea bona quæ sunt in corpore, & extra corpus, quando Academicis, & Peripateticis visum est, ista tũquam virtutis instrumenta minime negligẽda esse: qualia sunt vires, pulchritudo, integri sensus, firmitas valetudinis, & reliqua generis eiusdẽ: deinde opes, & facultates, generis decus, & honores, filij omnibus rebus florentes & ornati, amici denique magna amoris conspiratione consentientes. Postremo si videtur, vt Epicuro obsequamur, demus operam, vt omnibus exquisitis voluptatibus animo & corpore potiatur, cũque doloris acerbitate atque metu, quantum humano consilio prouideri potest, liberemus. Huic fortasse dices, nihil deesse vel ad dignitatem, vel ad vitæ cultum & elegantiam, vel ad voluptates. Verum si ab isto quæras, an præterea aliquid desideret, clamabit, si verba fingere non vult, se tantis istis commodis quibus affluit, minime contentum esse. Hunc Zeno vexabit contumelijs, eumque miserum, atque dementem esse statuet, vel eo solum nomine, quód illam effrenatam cupiditatem, & immensam nõ cohibeat, quodque in tantis opibus, inopem se esse fateatur. Cui tamen qui iudex equus fuerit,

rit,ignoſcendum putabit. Nã vt illius animis in eiuſmodi bonis acquieſcat,quod fieri nulla conditione poteſt,nec enim ſi omnia hoīa humano ſtudio parta in animum conijcias, illius capacitatem expleueris, vt id tamen fieri poſſe concedamus,immortalitatis certe deſiderio noctes & dies cruciabatur. Iſtud inquit non eſt fas optare ſapienti:qui ita ſe ſuis finibus tenet,vt omnes actiones non cupiditate, ſed natura metiatur. Quaſi vero immortalitatem cupere,ſit tranſire naturæ fines : aut quicquam ſit magis humanæ naturæ conſentaneum. Vnde igitur tanta cura inſita eſt hominibus , eorum quæ poſt mortem futura ſunt? Vnde & procreandę ſobolis,& nominis propagandi deſiderium ? vnde illa quæ ſplendidis ingenijs innata eſt,ſempiternæ glorię cupiditas?Nõ aliunde certe,quàm ex immortalitatis ſtudio.Nam dum videt homo , animal ſcilicet mẽtis & intelligentię particeps , nihil recte beatum appellari,quod non ſit conſtans & eternum, & omia quæ amitti, & eripi poſſunt,eſſe à felicitatis ratione lõge aliena;mortem formidat , & ad immortalem vitam , flagranti cupiditate, & naturali quodam animi impetu concitatur. Cui dum diffidit ; ſe verſat huc & illuc,& in eam cognitionem totus incumbit,vt quacunq; ratione poſsit,ſe ab

interitu vindicet. Alius igitur operam dat, vt filium sui nominis effig em, tamquam alterũ se post mortem relinquat. Alius in eo pugnat vt elogijs, ingenij monumentis, reb° à se præclare gestis, sui memoriã, quàm maxime diuturnã efficiat. Alius ædificijs magnificentissime extructis, id molimur, vt se memoriæ hominum commendet. Quod satis indicium facit, omnes naturæ admonitu mortem perhorrescere, vitæque perpetuitatem omni ratione concupiscere. Cum igitur vitam conseruare nequeant, omnibus enim mors pariter impẽdet, cauendaq; semel via lethi (vt inquit Horatius) dãt operam, vt aliquam saltem imaginem vitæ post mortẽ tueantur: Quo tandem igitur pacto cueniet, vt nõ perturbetur metu mortis animal immortalitatis cupidissimum? Quod si nullius cupiditates finiri, & terminari in hac vita possunt: nec enim fieri potest, vt finem facias cupiditati, nisi quæ concupieris adipiscare, facile constat, ad maiora magnificentioraque natos esse nos. Ob idque nõ posse animos nostros, ijs bonis quæ sunt in hac vita satiari, quòd oĩa minuta sint, & angusta, præ his, in quæ tacita naturæ cupiditate ardenter incitamur. Ad horũ autem bonorũ cognitionem, quæ sola summa & omnibus modis expetẽda sunt, duplici ratione peruenicmus.

mus. Nam primum ipſe noſtri animi appetitus facile viam aperiet, deinde origo illa, atq; fõs, vnde defluximus, multo clarius id quod quærimus indicabit. Nec enim aliũm vnicuique rei finem propoſitum eſſe putandum eſt, quàm eum, in quem natura non omnino deprauata fertur, nec altum peti à nobis debet finis beate viuendi, quàm vnde viuendi ſumpſimus initium.

v. Primum igitur quæ ſit humanæ mentis appetitio cõſiderãdum eſt. Videmus autẽ omne genus humanũ aſpernari dolores, conſectari etiã voluptates, opes & facultates earas habere, ſcientiarũ cupiditate flagare, quas ſi multi propter ſegnitiẽ non attingũt, admirantur tamẽ omnes atq; ſuſpiciunt, eũque, qui clariſſimis artibus fuerit inſtitutus, diis ſimillimum iudicant. Deinde cernimus vniuerſos homines allici virtutis, & dignitatis ſplendore: ita vt improbi etiã, & petulantes, ipſa honeſtatis pulchritudine moueantur: in flagitioque deprehenſi erubeſcãt, malintque ſe iuſtos & moderatos haberi. Denique, ſic omnes nati ſunt, vt non vno tãtum bonorum genere, ſed omnibus ſimul expleri cupiant, omnique metu & ægritudine vacare. Deinde vt omnia illa ſumma bona ſint, & immortalia, ardenter expetunt. Hoc autẽ iam quid aliud eſt, quàm

deorum conditionem poſtulare? Dei eſt enim proprium affluere maximis & æternis bonis, ſuaq; virtute & ſapiẽtia gaudere, & ab omni mali cõtagione ſegregatum ſummis, perpetuiſq; voluptatibus perfundi. Qui igitur omnibus ſummis bonis fruit cupit, eaq; vt perpetua ſint, ardenter expetit, ſe quaſi in deorũ numero reponi vult. Quid hic dicam de ſtudio religionis vniuerſis hominibus innato, quo ſummi rectoris numẽ omnes quacunque ratione & reuerẽtur, & amant, ſeque ad illius cupiditatem aſpirare, multis & certiſsimis ſignis teſtificãtur? Nũquid non ſatis indicat inceſſe nobis cœleſte quiddam, atque diuinum, cuius impulſu, à terris excitati cœleſtia atque diuina ſuſpicimus? Nec eſt enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid, niſi naturæ ſuæ fuerit accomodatum. Si vero quiſquam ita ſe corporis voluptati conſtringendum dedat, ita ſuſpiciat humana, vt nihil ad cœleſtia dirigat, hunc tamen habere in ſe aliquid diuini, vel ex eo facillime apparet, quod nullis voluptatibus, aut opibus ſatiari poteſt. Ita vt nullæ vmquã diuitiæ Crœſo ſatis fuerint, nullũ voluptatis genus Sardanapalo ſatisfecerit, nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectæ illã inexplebilem gloriæ ſitim, qua flagrabat magnus Alexãder extinxe-

rit

rit. De quo est illud verissime dictum.

Vnus Peleo iuueni non sufficit orbis.

Quod satis arguit, nihil in terris inueniri, quod animi magnitudinẽ expelere valeat, cũ omnia sint angusta, fluxa, atque mortalia, animus autem ad magna, constantia, & æterna, atque adeo ad diuinitatem ipsam, omnibus modis aspiret. Cum vero praua cõsuetudine imbutus, à via declinat, & nihil studio sequitur nisi mortale, & caducũ, & in his terrenis opibus vitã beatam statuit, vt omia adipiscatur, nunquam tamẽ satis habere poterit, seroque intelliget, fallacem se potius & inanem, quàm veram & solidam felicitatis rationem fuisse consectatum. Vt igitur ignis, & aquæ, reliquarũque rerum omnium, eum finem esse dicimus, in quem res ipse, si nihil obsistat, in sita cupiditate ferũtur: sic etiam hominis finis deus est, in quem natura duce ferimur, & cuius qui fuerint participes, erũt in omni genere iocũditatis beatissimi. Quod quidem erit magis apertum ex ipsius hominis origine, in qua omnia summa & inclyta conspicies.

vi Erit autem homines ortus, non expoëtarũ fabulis, nec ex philosophorum opinionibus repetendus, qui licet ingẽnio præstantes extitissent, cõmunibus tamen tenebris obcæcati, verum aspicere non potuerunt, & pro re

ris ea tuebantur, quæ fuerãt oſcitantes hallucinati. Horum itaq; incertas, & vagantes opiniones omittamus, vt veritatem ipſam, non aliunde, quàm ex ſacris voluminibus, in quibus vera perfectaq; philoſophia continetur, hauriamus. Atq; libet in principio poëtarum more, non tamen Muſarum, aut Phœbi præſidium, ſed ipſius ſummi atq; prępotentis dei numẽ inuocare, vt à nobis omnem labem criminis repellat, quo poſsimus rite, pure, & caſte tanta myſteria pertractare.

VII Excellens illud præſtantiſsimæ mẽtis numen, ſummum, atq; ſempiternum, quẽ Deum quem perennem vitæ fontem, vniuerſique conditorem & opificem veneramur, & colimus, cum ſuæ ſapientiæ opes communicare, & in complures diffundere ſtatuiſſe: nihil enim magis diuinæ bonitatis proprium, quàm grauita beneficentia, principio mũdum inuiſibilem creauit, altiſsimis mentibus illuſtratũ quæ lucem illam diuinam perpetuo contemplantes, vita beatiſsima æuo ſempiterno frurẽtur. Ad quam tamen immortalem gloriam nõ omnes peruenere, ſed illę dumtaxat, quæ non tantum luce propria delectatæ, quantum lucis auctore & principe, omne incolumitatis præſidium, & vitæ finem in domino conſtituendum eſſe putarunt. Nam quæ nimium ſe

amant-

amantes,in Dei negligentiam prolapſe ſunt cultuq; optimi domini, atque patentis omiſſo,omne bonum à ſeipſis petendum eſſe ſtatuerunt,naturæ propriæ quaſi diuinitatē tribuentes,illa luce,qua erāt indigniſsimæ,penitus orbatæ,in ſempiternam miſeriam,& perpetuæ noctis tenebras,inciderunt. Poſt illius autem mundi diuinum atq; præclarum opus, quod mente concipimus,hunc rurſus, quem intuemur oculis,quem tam admirabili varietate,pulchritudineq; diſtinctum,& excultum cernimas ædificauit. Ad cuius operis fabricam,non alijs machinis vſus eſt, quàm propria cogitatione,& voluntate. Perfici enim aliquid à Deo,nihil aliud eſt, quā verbo præcipi.Hoc eſt æternę ſapiētiæ conſilio, quod ab infinito tempore deſtinarat, ad exitum tandē deducere. Principio autem quæret fortaſſe quiſpiam,in quem vſum tantum mundi ornatum,tam illuſtrem rerum cœleſtium ſpeciem tantam vim maris, atque terrarum creauerit ſummus ille rerum cōditor & dominus. Non enim eſt illius immenſæ ſapientię,aliquid inane,& ſine cauſa moliri. Cuius nam igitur gratia decētiſsimam hanc rerum diſsimilium inter ſe conſentientem naturā admirabili ratione conſtruxit? Num vt haberet pulchrioręm aliquā domum,in qua cōmodius habitaret? At

non

Non impium ſolum, ſed extremę etiam demẽtiæ eſt exiſtimare, mẽtem illam beatiſsimam, qua nihil maius, aut perfectius intelligi pôt, cuius virtus & poteſtas eſt infinita, mole corporea indiguiſſe, aut aliquid ei in præteriti tẽporis ſpatio ad beatã vitã, & glorię cumulũ defuiſſe, aut aliquot ſpatijs includi poſſe. Quid igitur eſt? Num propter illas æternas mentes? At illæ ab omni corporis coniunctione ſecretę, atque liberæ, nihil aliud expetunt, quàm in ſuum cõditorem intueri, neq; poſſunt ex inferioribus rebus fructum aliquẽ percipere. Iam vero plantarum aut beſtiarum cauſa, hãc rerum naturam conſtitutã arbitrari, eſt nimis abſurdum. Qui decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certe nihil intelligentes, ob idq; cum diuino numine nihil iuris habentes, tãtarum rerum molitionem ſuſcepiſſe? Non igitur ſibi, nõ angelis, nõ plantis, aut animantib⁹ rationis expertibus mundi fabricam excogitauit, ſed homini corporis atque mentis cõpoti, & ex his duabus naturis cõſtituto, vt & ſenſibus mundi pulchritudinẽ notaret, & mentis aſpectum ad tãti muneris artificem cõuerteret. Hominis itaq; cauſa fuit hic rerum ornatus, & vniuerſi natura conſtituta. Primum vt domicilio haberet, in quo & corpus varijs terræ opibus, quas largiter omni

animanti

animanti ſuppeditat aleretur, & animus ex tã ta rerum varietate multa colligens, proprio animi pabulo, quod in veri videndi ratione conſiſtit, ſuſtentaretur. Deinde, vt cum ordo, ratio, atq; conſtantia tanti operis pelleret animum hominis vehementius, facile illum ad opificis contemplationem adduceret. Vt eſſet itaq; mundi pulchritudo quaſi ludus quidam, atque cuiuſdã diſciplinæ traditio, qua hominem ad Dei contemplationem, & cultum erudiret. Hominis igitur cauſa, fructus, & fruges quas terra ſumma largitate fundit, animantia, ac adeo terras vniuerſas, maria craſſo aëre circumfuſa, cælum deniq;, atque ſydera, vnde tam multa fluunt humano generi ſalutaria, ſummus ille *Deus* condidit, atque perfecit. Nondum erat editus homo, cum omnes iſtas opes, & diuitias, hominis cauſa compararet. Tandem poſt vniuerſę naturæ cõſtitutionem hominis corpus è terra finxit: animum verò, ſui imagine & ſimilitudine decenter impreſſum, pulcherrimę figurę corporis inſpirauit. Hinc iam videre licet excellẽtem & magnificam humanæ mentis originem, quæ nõ aliunde, quàm à *Dei* ſpiritu manauit, & in elegantiſſimum corpus incluſa, diuinam formã labe nulla infectam retinuit. Nullum enim tunc erat in corpore vitium, quod rationẽ perturbaret:

ret, aut mẽti nocte offunderet. Is itaq; primus homo omnẽ scientiam tenuit, omnium rerum causas nouit, omnem viuẽdi disciplinam, nõ ab alio doctore, quã à principe Deo accepit. Cumq; corpus eius incredibili specie excelleret, tũ etiã multo clarior & illustrior pulchritudinis species in forma mẽtis elucebat. Nã & singulę partes erant collustrate lumine singulari, & ita inter se cõgruebãt, vt vix illa maior cõuenientia, aut elegantior vllius ordo venustatis excogitari posset. Nullus erat error in mente, nullus motus in sensu, qui rationis imperiũ detrectaret, cũ ratio ipsa quasi in perfecta rep. sic in illo trãquillo statu omnes affectiones facillime teneret. Nihil igitur animũ impediebat, quo minus rerum contẽplationi vacaret. Intellectus aũt vigens, acer, & excelsus, cum omnia quæ cęlo, mari, terraue abdita sunt erueret, & euolueret, nõ satis tũ habebat rebus ijs, quæ infra lunã sunt, & oculis cernuntur, insistere, nisi cælum etiã penetraret. Cum autem haberet naturam rectissime cõstitutã, tum etiam illis bonis, quæ naturam humanã superant abundabat, quibus assequebatur, vt facile se Deo coniungeret. Inerat autem in illo cælestis illius iustitiæ, quæ animum ad omnem sanctitatẽ instrueret, fidissima custodia inerat firma, & stabilis virtutis constantia: inerat

erat excellens honestatis decus & pulchritudo. Voluntatẽ vero neque necessitate deuinctam, neque causæ alligatam, neque vlla perturbatione impeditam habebat. Deniq; cum Deus tam multa in hominem beneficia cõtulisset, eũ terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradisum vocant Græci, locum irriguum & amœnum, omni florum varietate distinctum, & sempiternis arboribꝰ constitum, aptissimum ad ætatem feliciter degendam. In ijs sedibus fuit homo constitutus vt ex eo loco, quem dicunt fuisse excelsum & editum, instar cuiusdam summi rectoris, non modo sui ipsius clauum teneret, sed etiã cunctorum animantium gubernacula sapienter, & libere tractaret. Ius autem in regni administratione non scriptum, sed natum sequebatur, hoc est perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam, quã summam legem appellant. Erat autem illi præmium constitutum, si numero sibi assignato pie, & iuste fungeretur, in cœlestes illas sedes proficisci, & illi summo bono, cuius desiderio in terris flagrabat, in cælis conglutinari. Hœc fuit prima hominis institutio, hoc primum humanæ nobilitatis initiũ & origo, inqua nihil agnoscens, nisi inclytum & excelsum Hinc iam facile perspicitur, quàm miseranda caligo sit eorum mentibus

tibus offusa, qui cum habeãt mentem diuino consilio ortam, atq; adeo Dei fatu editam, in rebus mortalibus, & caducis vitæ finem ponendum esse ducunt. Rectissime autem fuit à veteribus, ac Stoicis præsertim, verbũ illud vsurpatum, vltimum bonum esse, naturæ cõueniẽter viuere. Sed cum quid humanæ naturæ cõueniret ignorarent, cõsequens fuit, vt neque beatæ vitæ rationem vllam tenerẽt. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos, & impias, atque amentes opiniones, cum qualem de se quisq; opinionem acceperat, talem sibi ipsi finem constituisset. Qui enim in se nihil diuinũ agnoscebãt, omnemq; animi sensum extingui cum corpore putabãt, res mortales, & ad corpus pertinentes, omni studio sectabãtur. Qui vero aliquid quasi per caliginẽ videre potuerũt, non existimarunt vitæ finẽ in fluxis rebus, sed in opibus animi collocandũ. Hoc recte sane. Sed videamus in quibus opibus. Si in illis quæ non aliunde quam á Deo summo deriuantur, & influunt in animos nostros, immo in ipso *Deo* consistunt, idem dicunt quod nos. Si vero illis animi bonis perfici vitam beatam putant, quæ humana industria comparantur, & ad istum modum in se ipsis ponunt omnia, ij neq; vim propriæ naturæ videnẽ, & in Deum ingrati & impij cognoscun

gnoſcuntur. Nec enim intelligunt mẽtem nõ ex ſeſe,ſed ex Deo primordium cœpiſſe, qui finem vitæ non in Deo,ſed in propria mente conſtituendum putãt, & animo impudenter elato,ſtudia vitæ,quę diuino numini cõſecrare debebãt,in ſui ipſorum cultum conferũt. Si igitur in vitæ principio eſt vitæ finis cõſtituendus,cui dubiũ eſt,quin illud ſit nobis vltimum omnium rerum expetẽdarum, cuius beneficio in lucem editi ſumus,& in cuius cupiditatẽ, impetu naturæ ardenter incitamur. In illum igitur fontem omnium bonorum,in exhauſtum,atq; perennẽ, vnde profluximus, & cuius beneficio conſeruamur, celeri cõuerſione redeamus. Nec enim dubium eſt,quin vbi orbem iſtũ confecerimus, tum demũ immortali,atq; beata vita perfuemur, & omnis illa animorum noſtrorum cupiditas explebitur,neq; quicquam præterea poſtulabit.Illue igitur omnes actiones vitæ conferendæ ſunt, vt Dei optimi maximi compotes aliquando ſimus. Nam ſi voluptas ad beatam vitam pertinet,tũc voluptates ſtabiles, & nullo æuo interituras capiemus.Si ſapientia ſummum bonum cõtinet,tum demum illa inſatiabilis veri viſendi cupiditas ſatiabitur,cum omni caligine diſcuſſa,non modo rerum naturam, ſed ipſum naturæ dominum perſpiciemus & con

templabimur. Si felicitas vita diuturna perficitur, ea tola diuturna est appellãda, quæ immortalis est, nõ quæ ætate & vetustate consumitur. Si postremo securitatẽ beatitudinis definitioni recte adijciendam putant, tum enim inquiunt demum fore vitam beatam, cum fuerit exploratũ, illa bona quibus affluit esse permansura: si igitur sine securitate beata vita intelligi non pót, illic tandẽ erimus omnibus curis, & agnoribus laxati, cum nullus terror aut metus impenderit, cum summum atq; præpotẽtem Deum salutis custodem. & conseruatorem habebimus. Sed iam ea quorum gratia sumus in hanc disputationem ingressi ratione cõcludenda sunt. Fuit autem positum virtutem esse quandam animi perfectionem, ad vltimum omnium bonorum cursum suscipiens. Summum autem bonum vt ostensum est, nisi in Deo esse non potest. Efficitur itaq; nullam animi affectionẽ, nisi ad Deum referatur, in virtutis rationem cadere. Deinde si nihil quod amplectitur vita beata, cadere & extingui potest, absurdum est enim id quod fluxum & instabile est, beatum existimare, homines autem omnes incerti, & instabiles, varijsque voluntatibus & studijs agitati ætatem exigunt, nõ poterunt vllo modo felices esse, nisi Dei præsidio firmentur atque fulciantur.

Virtutem autem esse beatæ vitæ effectricem, omnes cõsentiunt, nulla igitur virtus censenda est, nisi quæ nos Deo copulabit, eumq; solum intuebitur. In ea igitur sola decus vere virtutis elucet, & omnes aliæ non virtutis, sed virtutum inanes imitationes putandæ sunt. Quî enim conuenit virtutem eam appellare, quæ nõ habet propositum virtutis finem? Negat Aristoteles veram, & solidam fortitudinis rationem in Diomedem cecidisse, cum Græcis omnibus in fugam conuersis, ipse solus maneret, malletq; summo cum periculo Hectoris impetum sustinere, quàm ignominiosę fugæ se mandare. Cur ita tandem? numquid nõ fuit pulchrum facinus, omnibus metu & formidine perterritis, Diomedem solum, aut cũ paucis extitisse, qui turpi vitę mortem præclarum antepouerit, maioremque rationem glorię duceret, quàm salutis? Pulchrum sane inquit. Sed quia facinus illud egregium non ad debitum finem, sed ad popularis laudis ambitionem referebat: dicebat enim vereri sese, ne Hector in suarum laudum commemoratione Diomedẽ a se fugatum prædicaret, veræ virtutis fructum nõ tulit. In eodem etiã numero Hectora rẽponit, quod aperte fateretur, formidare se rumores Troianorũ & Troianarũ; eaq; de causa, pugnã sibi alterius capessendã

putabat. Hos igitur vir acutiſsimus, propterea quod nō intuebātur ſolam ipſius honeſtatis pulchritudinem, quam potiſsimum vitæ finem conſtituit, virtutis ordine mouet, & in ſe cūdam claſſem cōijcit, in qua collocauit eā virtutis imaginé, quæ gloriæ ſtudio tuetur officium, & legibus atq; diſciplina ciuili continetur. A fine igitur pēdet (vt Ariſtoteli etiam videtur) omnis honeſtatis ratio. Ea ſiquidem actio, & honeſtiſsime, & ſine vlla dignitate ſuſcipi poteſt: interdū etiam cum dedecore, & turpitudine, pro rei propoſitæ varietate. Ita fit vt viri fortes ij demū appellādi ſint, qui in verum virtutis finem reſpicientes præclare mortem oppetunt, qui rumuſculos intuētur, & ob id pericula ſubeūt, inanes & leues, qui vero nefaria libidine, & flagitioſa animi perturbatione, ad rem ſtrenue gerendam impelluntur, improbiſsimi. Vnde id efficitur, illos minime fortes fuiſſe, Hectora inquā, & Diomedem, Achillem vero, atque Paridem, non ſolum parum fortes, ſed etiam turpiſsimos. Hic enim vt nuptias perfidia, & ſcelere partas tueretur, in aciē irruebat: ille vero, vt immoderatā animi iracundiam expleret, immenſas illas ſtrages hoſtium faciebat. Hinc etiam id ſequitur, nec ipſum Ariſtotelē plane vidiſſe, quæ vis verę fortitudinis eſſet, cum eadem

nocte

nocte circũfusus, illud vltimum bonum ignoraret, vnde virtutis firmitas & honestatis conuenientia sumitur. Sed illum multa inquies, & præclara fuisse de Deo philosophatum. Scio id quidem. Sed quem tandem illi locum in rerum humanarum procreatione reliquit? cum enim mundum effectum esse neget, hoc vnum tantummodo munus Deo assignat, vt mũdum circum axem cæli, summa cum celeritate verset, cuius cõuersione, omnium rerũ inferiorũ mutationes, & vicissitudines, generationes & interitus confici putat. Fuerunt quidem nõ pauci viri doctissimi, qui omnes res humanas, non temere, & casu, sed diuina prouidentia, & consilio gubernari putarent. Non tamen ita vt vel virtutes ab illo petendas, vel in illo vitę finem collocãdum esse ducerent. Quid igitur horum de Deo instabiles opiniones, & multis erroribus inquinatæ, ad vltimi finis considerationem faciunt? Nam si coacti interdum pulchritudine mundi ac ordine rerum cœlestium, æternam illam atque præstantem naturam confessi sunt, non tamẽ illi præstiterũt debitam pietatem, neq; spem vitæ beatæ in illa positã habuerunt. Illi igitur omnes neque vitæ finẽ aspicere, neque virtutis formam amplecti potuere, sed pro vera dignitate, dignitatis imaginem, verborũ magis

splendore, & magnificentia, quã moribus, & vita persecuti sunt. Si virtus igit ea sola ducẽda est, quę in verum vitę finem intuetur, relinquitur plane, quod est iam sæpius ostensum, eam esse solam virtutem existimandam, quæ ad summum Deum omnium rerum principium atque finem ardẽter aspirat. Vnde id etiam cõcludi potest, eam solam vere, & summæ nobilitatis splendorem efficere. Omnis autem nobilitas quę ex ista diuina virtute nata non fuerit, quamuis illustrem speciem habeat, re vera tamen inanis & fluxa est, nec in verę claritatis rationem cadere vllo modo potest. Neque dubium est, quin ea gens, in qua cœleste illud virtutis genus eluxerit, non tam ex hominum genere oriunda, quàm diuino ortu edita, sit existimãda. Istius autem diuinæ gentilitatis ornamenta explicare conabimur, si prius ruinam primi hominis, & interitum persequemur. Explanatio enim illius calamitatis, cuius vi oppressus corruit parens generis humanii, causam afferet erroris, atq; caligi nis, qua mentes humanæ circũfusæ, tam multis ætatibus ita iacuerunt, vt neq; cælum adspicere, neq; veræ dignitatis splendorem cernere valerẽt. Vnde factum est, vt extincta nobilitate, animi demissio, & humilitas ingẽs existeret. His autem malis explicatis facillimum

erit

erit videre, quemadmodum in istam nominis & claritatis dignitatem restituti simus.

VIII. Vt igitur ad hominem redeamus, erat is vt dictum est superius, in terris collocatus, vt eas tueretur, animantia cuncta regeret, cælūq; omni pietate, & veneratione susciperet. Interris itaq; potestatem regiam habebat: cæli autem domino seruiebat, eratque diuini numinis interpres & sacerdos, humani autem generis princeps & auctor. Qui cū illustri corporis specie cōstaret, animo tamen ad cælitū dignationem peruenerat, ita vt etiam in flatu diuino futura significaret. Nudus autē in illo horto amœnissimo spatiabatur. Nec enim vestitu indigebatis, cui nec vlla cœli grauitas noxia esse poterat, nec vllā notam turpitudinis habebat, quam vt abderet, atque contegeret, vestimenta requireret. Fuerat autē illi lex imposita, vt liberam voluntatem in studio virtutis exerceret, quo tandem mereretur, in cœlitum numerū adscribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiusdam arboris, quæ boni & mali scientiam continebat, attingeret. Non quòd inuideret Deus eam cognitionē homini, quē diuinis beneficijs ornauerat: sed vt illius saluti cōsuleret, atque prouideret. Nouerat enim hominem, si suæ omnino potestatis factus esset, continuo periturum. Ita igitur il-

ius libertatem attemperauit, vt eam rursus salutari lege deuinciret. Nec enim tam vetuit fructum illũ ne carperet, quàm ne in id quod fructu illo significabat incideret. Siue enim significabat, ne eas causas quæ nondum illius animo allabi poterant, ingenio proprio scrutari, & euoluere vellet: siue, ne in dilectu bonorũ, & malorũ declinatione, suo iudicio potius vteretur, quàm diuini numinis impulsu cui se regẽdum tradere debuisset: siue postremo, ne ad illa bona declinaret, quæ malis innumeris inquinata sunt: nosse enim in sacris literis, significat studiose cõplecti: siue igitur inquã id præcipiebat homini, vt illũ summum bonum, in quo nihil est admixtum mali, complexus, reliqua bona malis cõtaminata reijceret, quid potuit homini præscribi salutarius? Nam & inuestigatione earum causarum, quas animus noster comprehendere nequit, obruimur, & in rebus gerendis, ex arbitrio nostro potius, quàm ex Dei optimi maximi voluntate, quid sequendum sit statuere, certissimum est ruinæ periculum, alicuius autem boni suauitate deceptos, ab illo summo bono decidere, est omnibus funestum, atque mortiferum. Hæc erat primi parentis condicio, futuri felicis, & beati, si seipsum ab illius immanis & vastæ belluæ congressu seruasset, quæ pestem & exi-

exitium omnibus terris intulit. Cum enim videret princeps ille tenebrarum, auctor impietatis & sceleris, & earum mentium dux, quas diximus superbia elatas voluisse proprijs viribus ad gloriã diuinitatis adspirare, & od id in sempiternã miseriam deturbatas esse: cum videret igitur hominem, humo excitatum, vt ascenderet ad eam gloriam, vnde se deiectum considerabat, æstuauit inuidia & hominis interimendi, & funditus euertendi cõsilia suscepit. Formam igitur serpentis gerens, fraude confictisque dolis mulierem aggreditur: quã nouerat propter infirmiorem naturam facilius labi & decipi posse. Eam itaq; verbis allicit, & hortatur, vt fructum illum vetitum decerpat. Futurum enim, vt vbi primũ illius suauissimi mali gustum perciperet, ad diuinam continuo boni & mali scientiam perueniret. Mulier igitur, quæ & arboris pulchritudine vehementer illecta era, & ad diuinæ scientiæ cupiditatẽ exarserat, facile mortiferum illud anguis teterrimi venenũ hausit. Imperio igitur summi Dei, & parentis optimi, cuius benignitate fuerat in lucẽ edita, tantisq; opibus instructa, neglecto, hostis pestiferi consilium secuta est, virumq; ad easdem funestas epulas inuitauit. Hæc fuit origo humanę miseriæ hoc malorum omnium seminariũ: hinc mor

tis initium natum est, quæ postea magis inua
iuit, & crudeli dominatu terras vniuersas op
pressit. Nam vbi primum homo passus est se
cõtaminari pestilentis illius criminis contag
gione, manauit cõtinuo malum illud in venas
inuæsitque penitus in viscera, corporique
& animo cladem atq; mortem attulit: quam
miser animus continuo sensit, cum videret se
disiunctum, & auulsum à Deo, vnde animam
ducebat, & cuius numine propriam vitam sus
tentabat, intelligeretque corpus iã cœli gra
uitati misere obnoxium, tandem post varias
grũnas, & luctus acerbissimos, à vita deseren
dum. Mortis autem illa certissima signa fue
runt, turbulenti motus in corpore, qui animi
inconstantiam, & perturbationem mente, &
ratione vacuam, terrasq; atque temerarias cu
piditates indicarent. Fuit enim hoc iustissime
constitutum, vt qui domini imperiũ neglexe
rat, iussisque illius impudẽter, & impie repu
gnarat, ipse vicissim eas animi partes, quæ ra
tione antea parebant, experiretur rebelles, at
que cõtumaces, omniq; immanitate, in ratio
nis arcẽ inuadentes introspicere. Cumq; duo
sint hominis munera, agere scilicet & intelli
gere, ob idq; rationis & mentis particeps exi
stat, vt in rebus gerẽdis appetitus animi regat
& omnem mentis curam, & studium, in diui

narum

narum rerum cognitione ponat, in vtraq; parte plagam grauissimam accepit. Nam mens, extincto magna ex parte lumine, quo antea collucebat, iacuit in tenebris, & caligine, & omnis vitæ ratio, simili nocte circumfusa, gubernaculis pene deiecta est, quæ quidē, vt ei lumen aliquod affulsisset, non tamē quo volebat prouehi facile poterat. Erat enim cōfecta grauiter & saucia, turbidisque animorū tempestatibus iactabatur, quibus obsistere nō valebat. Emersit tum primum turpitudo, ante illud tempus ignota, cuius retra fatie, & deformi aspectu, conturbati primi parētes se ipsos in opacam syluam abdiderunt, illaſq; corporis partes, quas contra rationis imperium obscœnius excitari viderant, arborū foliis cōtexerunt. Ab illo principio, omnis naturæ depranatio, & opinionis vanitas orta est. Inde omnes improbæ cupiditates, & formidines: inde omnes dolores & nefariæ voluptates exiterunt, quæ animi imbecillitatem facile torquent, atque flectunt quocunque ruūt. Mala autem illa, quibus erat animus implicatus, in corpus etiā miserum redundabant, cui erant labores infiniti subeundi, mors etiam postremo perferenda. Denique; (vt breuissime dicam) sic fuit relictus homo, vt illi sunt, qui à sūma fortuna & expectatione depulsi, ad summam miseriam

miſeriam douoluuntur. Omnib⁹ ornamentis ſpoliatus, à paradiſi finibus expulſus, extorris domo, patria, & cœlitum congreſſu, & quod caput eſt excluſus illo diuino amoris fœdere vitæ curſum tenuit acerbum, miſerum, & calamitoſum. Cumque vepres, & ſpinæ, quas diuino iuſſu tellus in illius pœnã gignebat, corpus pungerent, multo lamẽ grauiore morſu, mentem ipſam, impietatis recordatio, & criminis conſcientia vulnerabat, qui quidẽ animi aculei, nulla mundi amœnitate frui illum ſinebãt, & omnes illius cogitationes, ad ſuperioris vitæ deſiderium, & preſentis miſerię ſẽſum reuocabãt. Illius tamen arboris vim, nimis efficacem fuiſſe, ille etiam triſtis euentus facile comprobauit. Nam & re expertus eſt, quãtum mali eſſet in ſcelere, & preſentia mala faciebant, vt melius amiſſa bona cognoſceret. Tum enim ſecundæ res á nobis cognoſcuntur, cum in aduerſas incidimus. Hęc fuit illa dira clades primi parentis, in quam ſe dedit preçipitem, dum auctore ſerpente à deo optimo maximo deſciuit, Nec ipſe ſolus corruit: ſed vniuerſam ſimul poſteritatẽ euertit. Cum enim ab illo, ęgro iam & confecto procreati ſimus, neceſſe eſt, vt tandem etiã infirmitatis, & culpę ſimilitudinem contrahamus, & vitio ſãguinis illius corrupti, naſcamur eadem

dem labe criminis infecti & inquinati. Vulnus igitur graue,& mortiferum,cunctæ posteritati impositum est.Nam cum ex ista ægritudine quam habemus,à primis parentibus hæreditariam,ratio vulnerata lãgueat, facile fit, vt omnes animi commotiones, tamquã ferę vinculis laxatæ, turbentur & ruant, mentemque sine magnis angoribus consistere non sinant:animus itaque miser metu affectus, & cupiditate,& vatio genere morborum miserabiliter implicatus, in contrarias partes ita distrahitur,vt vix sui iuris esse possit,sed quo cumque libido,vel alia quęuis pestis impellit eò se conferat. Hęc igitur primi parentis imago,satis expressa in ista corporis, & animi imbecillitate,seminauit omnia mala quę postea mortales omnes oppresserũt. Nã primũ cum ille perturbationes animi, rationis opes paulatim deprimerent, atque cõminuerent,effectum est,vt os illud hominis erectum, atq; sublime,à cœlis deiectum terram intueretur,in eaque defixum, omnem spem rerum suarum in premijs humanis, & fluxis constituendum putaret.Omne igitur honestatis decus, & dignitatis splendorem, extingui necesse fuit illius vltimi boni negligentia,& contemptu,in quo summa virtutis,perfectæq; gloriæ consistit. Cum autẽ serperet peccãdi consuetudo,

& in

& in dies maiores vires colligeret, eo deuentũ est, vt nullũ facinus excogitari posset, siue id ex libidine nasceretur, siue ex furore & audacia, quo se nõ cõtaminarit humanum genus. Neq; satis habuit, omnia scelera moliri, quibus fides & societas humana læditur, nisi etiã summi Dei religionem pollueret, atque violaret. Cum enim essent mentes occupatæ immensa quadam caligine, non facile poterant mortales aliquid cogitatione comprehendere, nisi quod intuerentur oculis, aut alio quouis sensu corporis vsurparent. Cũ igitur deũ animo nõ aspicerẽt, oculosque ad Sõlem, Lunam, atque sydera conuerterent: quorum pulchritudine mouebantur maxime, cœperunt ea quasi diuina numina colere, & venerari. In de continuo delapsi, nec enim Mens sceleris grauitate depressa, diu poterat, vel in astris ipsis insistere, non solum hominibus, sed brutis etiam, atque feris, dũmodo ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, & mortuis aras consecrandas statuerũt. Quid enim ego hic Seraphim, quid Osiridis & Isidis sacra nefaria commemorem, reliquaque simulachra Aegyptiorũ, in habitum atque figuram brutorũ animantium formata? Quid Bacchi orgia, per summum furorẽ (vt ex ipso nomine apparet) atque amentiam

consti-

cõstituta? Quid deinde reliqua genera persequar impuræ superstitionis, quæ omnium fere me gentium imbecillitatem occupauit, non tãtum libidine atq; flagitio, verum etiam sanguine & parricidio contaminatæ? quasi enim parum foret, si per religionis speciem versaruntur in omni genere turpitudinis, quod tũ in Veneris, & Bacchi sacris, tum etiã in alijs quam plurimis fieri solenne erat: teterrimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt, ita vt frequentissime, sanguine humano aras imbuerent. Quod quidem apud omnes fere gẽtes, nõ modo barbaras, sed doctrina etiam, ac humanitate cultas factitatum legimus. Nam & Rhodij, qui propter doctrinã in Mineruæ tutela esse credebantur, hominem Saturno sacris anniuersarijs immolabant, & Græci ferme omnes, antequàm in aciem prodirent, humana cæde aras atq; tẽpla funestabãt, & Romani, licet raro, aliquando tamẽ humanis hostijs deos placando esse statuebant. Quare fit vt minime mirũ sit, si Thraces, Galli, Scythæ, & reliquæ nationes, illis tẽporibus ab omni cultu humanitatis ab horrẽres, ea sacra malorum dæmonũ impulsu receperunt, quæ in cæde & sanguine versarentur, vt enim hic Scythicam illam Dianam, numquam crudelitate satiatam, vt alia seua numina prætermittam

sæ

satis constat Phœniciæ principes, in magnis reipup. calamitatibus, solere vnum ex liberis quem haberēt carissimum, vt hostiam iugulare. In Syria vero morem eum fuisse, historiæ sacræ testimonio compertum habemus, vt parentes, omni pietate repudiata, liberos suos igni cōsecrarent. Sed quid hoc in loco immoror, cum ex ipsis historijs perspectum habeamus, nullum ferme sacrorum genus fuisse, ab illis hominibus sine magno aliquo scelere cōstitutum. Inde factum est, vt summum furorem & impietatem, summa peccandi licentia consequeretur. Cū enim veræ religionis munus sit mortales in officio continere: postquā ea religio introducta est, quæ nō solum pudoris & humanitatis officia negligeret, sed etiam petulantia, cæde, patricidio deos placandos esse doceret, iam necesse erat, vt vniuersi furore & amentia præcipites, omni genere turpitudinis, & immanitatis se cōmaculārent. Ita igitur accidit, vt peccatum, principio natū à naturæ deprauatione, auctum deinde consuetudine, postremo religionis impuritate perfectum, atque concluſum, vniuersum gen⁹ humanum pessundaret. Quid igitur? dicet aliquis, nullas ne putas in tanto virtutis naufragio dignitatis reliquias collectas esse? nec aliquem vnquam mortalium, priscis illis temporibus

ribus honeſtatis ſtudia coluiſſe? Negare non poſſum, multo etiã in illa communi labe generis humani, ſpecie honeſtatis illectos, & in virtutis ſtudiũ incitatos quodammodo fuiſſe. Fuit enim, fuit illa diuini numinis imago, animis humanis impreſſa, peccati quidem vitio deformata, non tamen deleta prorſus, & extincta. Cum autem imaginem Dei, audis, non tu mihi picturam aliquã in tabula, quaſi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio varijs coloribus illuſtratam conſideres: aut ſignum aliquod ex ebore factum opere præclaro, & excellente, quod diuinã ſpeciem referret. Nihil enim eſt aliud Dei imago, quàm diuinæ virtutis imitatio, quo ad homini fas eſt. Hoc autem eſt ingenium prouidum, multiplex, & acutum, oĩa ſemina virtutũ in ſe ipſo cõtinens. Cum igitur hoc opere diuino facti, & informati ſimus, ad nullam rẽ magis apti natura ſumus, quàm ad decus & honeſtatem. Quod ſi à principio liberi à cõtagione criminis eſſemus, & à peruerſitate opinionis, & criminis improbitate ſoluti, facile nos ipſa virtꝰ ad verum decus alliceret. Cum autem iſta malorum cõſentiens multitudo, diuinæ huic imagini quaſi vim inferre conetur, à rectis naturę inſtitutis ſæpiſſime deducitur, exiſtitque illa contentio, atque bellum inteſtinum, in quo

quidē ratio quasi specie diuinitatis informata, sæpe vincit, longe tamen sæpius victa cedit voluptati, atque turpitudini, ita tamen, vt ostendat aliqua doloris significatione, se inuitam, & repugnantem a studio virtutis abductam esse. Quod satis indicium facit, obteri interdum hanc virtutis indolem, aut libidinis impetu, aut aliqua flagitiosa cupiditate, numquam tamen omnino deleri. Numquam enim quisquam erit tam effuse petulans, quin vbi primum inconstans illa, atque temeraria voluptas, quæ sua immanitate iudicium rationis impediebat, effluxerit, mœrens, & animo anxius, susceptæ turpitudinis conscientia crucietur. Quod satis ostendit adolescens ille Plautinus. Sic enim conqueritur.

Omnia ego isthic quæ dixisti scio,
Vel exsignaueram vt rem patriam, maiorū gloriā
Fœdarim meū sciebam, vt esse me deceret, facere
Nōquibā misera ita vi veneris victo, infraudē incidi

Cum vim Veneris inquit, aperte nobis indicat, illam animi perturbationem, & inconstātiam, à crimine primi parentis ortam, scelere deinde vnius cuiusq; cōfirmatam. Rursus cū se miserum esse dicit, & ex flagitij conscientia dolorem capit, ostendit plane diuinū animi sensum, cui nihil nisi rectū, & honestum, quippiam suauitatis afferre possit. Sūt igitur,

sunt

ſunt in nobis(vt iam ad propoſitum reuertamur)innata ſemina virtutum, ſunt decoris & gloriæ ſtimuli, ſunt incredibilia quædã honeſtatis & dignitatis ſtudia Tanta tamẽ extitit humanæ mentis imbecillitas, tãta nobis à peccato orta fuit ægritudo,vt licet non pauci natura duce ad aliquam ſpeciẽ virtutis adſpirauerint,pauciſsimi tamen illam veram & eminentem honeſtatis formã amplexati fuerint. Quamuis enim decoris ſplendore ducerentur,quale tamen ipſum verũ decus eſſet ignorabant:cum in cælum, vnde omnis virtutis ratio peti debet,minime ſuſpicerent: In cœlum vero ſuſpicere qui poterant ij quorum animi erãt in terra defixi,& qui omnia vitę conſilia vel ad diuitias, vel ad popularem laudem, & gloriam referenda putabant? Quid igitur cõſecuti ſunt viri illi maximi, & ingenio excellẽtes,quos tulis antiquitas? Quid præclari imperatores tantis rebus ad laudẽ, & decus inſignibus clariſsime ſuſceptis adepti ſunt? ſine vllo fructu poſſum⁹ ſuſpicari, tãtũ induſtriæ, laboris,& operæ,in dignitatis ſtudio conſumptum?ſine vllo quidẽ. Virtutis enim rationem præclaram ad aſpectum, re autem falſam & inanem ſtudiole complexi ſunt. Omnes.n. quãtas in eorum oculis verſaretur aliqua ſpecies honeſtatis, non tamẽ ſe ab illa communi

generis humani luc,atq; tabe tutos conſeruare,nec à multis animi morbis, quibus erãt implicati,emergere potuerunt,cum id per ſe præſtare non poſſent,& Deum virtutis auctorem, atq; finẽ, cuius ſolius præſidio id quiuiſſent, obtinere,ante mentis oculos minime conſtituiſsẽt.Nulla igitur vera virtus, ſed fallax virtutis imitatio,nulla dignitas, ſed vana dignitatis ſpecies, nullũ veri decoris ſtudium, ſed effrenata quędam inanes gloriæ cupiditas, tenuit illud genus hominum, qui quidem nõ tãtum honeſti pulchritudine illecti, quantũ vt in magnum honorem aſcenderent,& hominibus admirationem mouerent, egregias illas actiones ſuſceperunt. Quod ſi illi,qui conatũ aliquem ad virtutem capeſſendum habere videbantur, virtutis fructu omnino cauerunt, quid eſt de reliquis exiſtimãdum, qui cum ſe mel omnia pietatis,humanitatis,officij, repagula perfregiſſent, nihil tam propoſitum habuerunt,quam omnia inaudita flagitia,& ſcelera moliri, quo infinitam & temerariam omnium rerum cupiditatem explere poſſent.

IX Sola Iudæorum natio quondam manſit in officio,diuinis legibus & inſtitutis,ſãctiſsimaque religione deuĩcta, & ab omni nefaſta ſuperſtitione, longo tempore ſegregata. De qua ſcriptũ eſt,nõ eſt idolum in Iacob, neq; ſimula-

ſimulachrum in Iſrael, dominus Deus eius cũ eo eſt. Et alibi, notus in Iudæa Deus, & in Iſrael nomen ſanctum eius. Hæc & in ſtu dio ſanctitatis ſeſe diligenter exercebat, & ad ſpẽ futuræ ſalutis erecta, iuſtitiam & pietatẽ, quã tum poterat, excolebat. Nõ fuit tamen in illa lege, perfecta & abſoluta ratio virtutis, ſed in choata quædam, atque rudis ſpecies honeſta tis. Repreſsit illa quidem impios atque nefa rios hominum conatus, iuit obuiã furori & ſceleri, ſeuere, atq; vehementer impia facino ra vindicauit, neminem tamẽ ad illum perfe ctum virtutis & ſapientiæ gradum perduxit. Ad virtutem enim, non ipſius virtutis illece bris, ſed partim metu atq; formidine, partim commoditatibus vitæ propoſitis incitabat. Cum enim in legis promulgatione vidiſſent, ex omnibus cœli regionibus coruſcare fulmi na, terram & aera crebris tonitruum ictibus concuti, ignem ſuperne decidere, cu ius incen dio, atque flamma, mõs editiſsimus omni ex parte conflagaret: adde tubam illam hortifi cam, fumum, atq; caliginem, & reliqua, quæ præſentis numinis maieſtatẽ indicabant, me tu examinati. Moſem maximis vocibus appel lant. Loquere inquiunt tu nobis, & audiem⁹. Nõ loquatur nobis dominus, ne forte moria mur. Quid ad iſta Moſes? Iubet illos bono a-

nimo esse, diuinque illius cõsilij causam aperit. Nolite inquit, timere. Vt enim probaret vos venit deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Quod perinde valebat, atque si diceret. Nondum estis ab improbis cupiditatibus, à reliquis animi morbis nomine diuino liberati: nec omnino tales qui sponte vestra ad virtutem allici amini. Formidinem igitur istam animis vestris dominus iniecit, vt ea saltem ratione, vos à scelere coerceret. Ad virtutem vero, quibus præmijs incitat? His propemodum, quorum causa rude vulgus, & imperitum vota suscipit, nempe frugum vbertate, copia diuitiarum, integritate corporis, & incolumitate. Si autem virtus ea sola dicenda est, quæ non metu coacta, sed sponte suum officium facit & præclaras actiones, non ad res huius vitæ fluxas, sed ad Deum verum vitæ finem dirigit, qui potest ea virtus existimari, qui formidine expressa est, & cuius finis non tam est Deum amplecti, quàm vitæ commodis abundare. Nec enim nunc de ijs loquor, qui fragilitatis humanę conscij, sapienter intellexerũt sese non posse, ea quæ in lege præscribebantur exequi perfecte, nisi ad Deum, vnicum vitæ moderandæ, & conseruandæ præsidium confugerent. Ij enim, viri sapientissimi, qui

diffisi

diffisi viribus suis, omnem spem in Deo repo
suerũt, spiritꝰ diuini numine confirmati, & ad
summũ illud virtutis genꝰ excitati sunt. Qui
tamen non ita multi fuerunt. Reliqui omnes
qui vel rationis opibꝰ intebãtur, vel propter
vitæ commoda in officio manebant: nullo
modo ad virtutis gloriam adspirare poterãt:
nec ita diu propter animi infirmitatem, in ho
nestis actionibus consistere, immo, per sum-
mum scelus, atq; flagitium sæpissime corrue-
rum, nefarijs cupiditatibus, & turpissime vo-
luptatis illecebris impepiti. Quin etiam mul
ti ex illis, cum se scelere nefariæ euiusdem su-
perstitionis obstrinxissent, eò deducti sunt,
vt nullum tã immane facinus animo fingi pos
sit, quod non sponte susciperent: ita vt etiam
filios, in honorem deorum fallacium funestis
ignibus inferrent. Hoc de tanto, tãque atro-
ci scelere, & furore, cum alij viri sanctissimi,
tũ in primis Ieremias grauissime multis in lo
cis conqueritur. Veluti cum ita *Deum* indu-
cit loquentem: scelera sua intulerent in do-
mum, in qua inuocatum est nomen meum,
vt polluerent eam, ædificarent aras in To-
pher, quæ est in valle filij Ennom, vt incende
rent filios suos, & filias suas igne. Et rursus,
non vocabitur post hac locus iste Tophet, &
vallis filij Ennom, sed vallis occisionis: & dis-

sipabo consilium Iuda,& Hierusalem,in loco isto,& concidam eos gladio,in conspectu inimicorum suorum. Hæc Ieremias. Non est autem necesse persequi reliqua gentis facinora, quibus sæpissime violauit fidem, & religionem:illamque diuinam legem,& neglexit & per summam libidinem, atq; superstitionẽ conculcauit. Hoc autem satis est,vt intelligamus, ne in illa quidem gente, præterquam in paucis admodum,fuisse veræ & absolutæ virtutis studium: & maximam illorum partem, sese longe maiore sceleris impietate,quàm reliquos mortales obligasse. Nec enim idem valet crimen in eo,qui nulla institutione præditus est,quod in illo,qui ad omnia genera virtutis fuerit diuinis legibus institutus. Quòd si neq; ratio hominibus,neque exercitatio studiosis, neque disciplina eruditis, neque lex Hebræis,per se valuit ad solidam virtutis laudem & gloriam:& nihil aliud in rebus humanis,quod de virtute commonefaciat,inueniri potest:relinquitur, omnem virtutis & dignitatis splendorem, priscis illis temporibus extinctum iacuisse:neque fuisse in terris locum, quò non peccati diritas, tamquam calamitas quædam exitialis,atque funesta peruaderet. Hoc autẽ fuit illud infinitum imperium peccati, atque mortis, quod diuitissime terras omnes

omnes oppreſsit, de quo tam multis in locis ſacrę literæ conqueruntur. Neminem eſſe in quiunt, qui ius & æquitatem coat: neminem qui Deum requirat: omnes de via declinaſſe, ne vnum quidem in officio permanſiſſe: cuncta denique importuna tyrannide peccati, & mortis atrocitate teneri. Deinde illud, ſtudia hominum verſari in ſumma vanitate, falſa quædam ſomnia conſectari: nihil niſi quod prudentiæ & honeſtatis inane, plenum vero erroris, & nequitiæ ſit, amplecti. Tum illud præclarum, quòd gloriã & decus hominum herbæ, atque flori caduco comparant, quem ſi ventus vehemens affluerit, ita diſijciet, vt ne minimum quidem illius veſtigium relinquatur. Quale eſt etiam illud Eſaiæ. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. Exiccatũ eſt fœnum, & cecidit flos, verbum autem domini manet in æternum. Quæ omnia manifeſte declarant, nullam in rebus humanis fuiſſe, poſt illam primi hominis ruinam, expreſſam effigiem dignitatis: nec vllam veri decoris ſpeciem, atque pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitiſſe, cum eſſent omnia vitijs, atque tenebris miſerrime circumfuſa.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA.

LIBER. II.

IAM satis (vt opinor) constare potest veræ virtutis, atque solę dignitatis rationem multis seculis in obscuritate latuisse: cum vltimũ omniũ bonorũ ignorare tàquã plurimis: cum funestum peccati regnum omnes rationis opes comminueret, cum eorum etiam pulchri conatus, qui ingenio & industria excellebant, cò solum peruenissent, vt aliquod virtutis genus, non veritate, sed ostẽtatione magnificum tuerentur, cum illi etiam qui erant diuinis legibus instituti, propter animi imbecillitatem nefarijs erroribus occupatam, versarentur in omni genere turpitudinis, & immanitatis. Communis igitur fuit illa calamitas, comune incendium, atque flamma, quæ per orbem terrarum diutissime peruasit: communes illæ tenebræ, quibus omnes decoris, atque dignitatis

tis rationes occultatę, & demerſę tã diu iacuerũ, donec tẽpus illud diuino conſilio ab æternitate præſtitum venit, quo tẽpore genus humanũ erat à tantis malis eripiẽdũ. Tũc enim cum exortus eſſet ſol ille iuſtitiæ, qui caligĩẽ erroris & impietatis mẽtibus ſoffuſam diſcuſſit, diuinãq; lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis videre ipſam honeſtatis formã, atq; pulchritudinẽ: tũc ad veræ virtutis laudem & gloriã inflãmari cœperunt numine diuino erecti, atq; cõfirmati. Nec enim ſummus ille pater, atq; rerum dominꝰ, ita ſcelere irritatus fuerat humano, vt non lõge maiorẽ miſericordiam in hominis ſalute, quã in ruina ſeueritatem adhiberet. Quiquidem nec in ipſa ſceleris pœna, ita fuit homini infenſus vt illius diuinæ imaginis quę erat in homine, memoriã abijceret. Immo, cum pro criminis atrocitate, clemẽti admodũ caſtigatione vſus eſt in puniẽdo: tum eã pœnam in hominẽ cõſtituit, non quę vltrix eſſet impietatis, ſed quę faceret medicinã, & ad frugem bonã ſæpiſsime reuocaret. Cũ aũt diuinæ iuſtitiæ ratio poſtularet, vt in aliquos, quorũ ſalus propter inſitam animo ſuperbiam, erat omnino deſperãda, ſummæ ſeueritatis exempla conſtitueret: illis exemplis editis, factum eſt, vt multi ſeſe à ſcelere, & impietate remouerent: eademque

opera

opera longe plures diuinæ clementiæ lenitatem, quàm iustitiæ seueritatem experientur. Omnia denique post peccatum, in peccati remedium constituta sunt. Propositę minæ, clades illatæ, eluuiones, incendia, terrores varijs ostentis, atque prodigijs hominum mentibus iniecti, bellorum tempestates, gentium ruinæ, hanc vim habuerunt, vt à sceleře atque flagitio mortales abducerent. Contra vero, vitæ commoditates, lex diuinitus promulgata, sanctissimæ religionis institutio, diuinæ promissiones, immortalia beneficia, vt ad officium, atq; sanitatem reducerẽt. Omnibus itaque rationibus, siue illæ ad sceleris pœnam comparatæ sint, siue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis, ab omnipotente Deo, egregia quadam patris pietatis consultum. Postea vero quàm ita creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, vt non facile inueniri posset ratio ægritudinis leuandæ: aliud medicinæ genus diuinum, atque singulare summus ille medicus adhibuit: quod non tantum id quod morbo dilapsum fuerat resarciret: verum etiam priscam illam sanitatem, multis opibus & viribus amplificatã restitueret. Hoc autem fuit ipsa summi Dei sapientia. Ipse inquam patris sempiterni sempiternus filius, inexplicabili ratione genitus, pater

ni

ni ſplendoris effigies, vitæ & immortalitatis fons atq; principium. Ipſe igitur hominem, quem effigie quadã diuinitatis olim impreſſerat peccati & mortis laqueis implicatum, & omnibus ærumnis atque calamitatib⁹ circunuentum expediunt, & in antiquam libertatẽ, ſingulari, diuinoque cõſilio vindicauit. Principio autem neceſſe erat, vt nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, eluеretur: Numinis religio violata, ſanctiſsimo quodã piaculo expiaretur, macula ex impietate & ſcelere concepta deleretur: vt ſic tandem poſſet homo terra peccati tyrannyde liberatus, antiquæ dignitatis, & decoris ornamenta recuperare, atque ad immortalis vitæ gloriam peruenire. Sed nullum piaculum in terris inuenire potuit, quo tanti ſceleris magnitudo procurati, aut iuſtitiæ diuinæ ſatisfieri, aut elui concepta macula poſſet. Omnes igit̃ ſceleri affines, diris triſtiſsimis obnoxij turpitudine contaminati, in ſempiternam miſeriam naſcebamur. Hæc erat nobis propoſita triſtis, & miſerrima conditio, niſi nos Chriſtus optimus maximus reſpexiſſet, veramque hominis formam diuina benignitate ſuſcepiſſet, & in illa diuinitatis maieſtate permanens naturam humanam inaudita quadam ratione ſibi conciliaſſet. Omnium itaque re-

rum

rum dominus, qui nutu terram, atque cælum concutit, vt hominem miſere perditum, paradiſiq; finibus exturbatum, in ſedes patrias reduceret, à cœli vertice delapſus, in terris verſatus eſt: atque ita verſatus eſt, vt neque a cœli moderatione, nec ab vniuerſitatis imperio deſcederet. Iſto igitur diuinitatis cum humana natura fœdere, atque coniunctione, peccatum humano generi penitus infixũ, repente extirpatum eſt: mortis autem imperium euanuiſſum omneque ſcelus ſanctiſsimis ſacris expiatum. Quæ enim ſacrorũ genera illis ſãctiora poſſunt excogitari, quę à ſummo illo pontifice, qui ſacerdos ſecundum ritum Melchiſedechi priſcis ſãctorum patrum vaticinijs nominatus eſt, celebrata atque peracta ſunt? Qui non ouibus, aut vtulis, aut vllis hoſtijs vana hominum ſuperſtitione receptis, ſed proprio ſanguine litauit. Qui vt á capitibus noſtris peſtẽ propulſaret, caput ſuũ ad omnium ſalutem conſecrauit. Qui ſe virgis cædi, & in crucem tolli paſſus eſt, vt communis ſceleris pœnas ipſe lueret: Deumque conſceletatis hominibus infenſum ſanctiſsimi corporis hoſtia placaret. O ſingularem diuine beneficentię magnitudinem. O immenſam diuinorum beneficiorum copiam, & incredibilem munerum largitatem. Ille rerum opifex,

opifex, cuius virtute omnia ſupra ſubterque producta atque perfecta ſunt: qui regit & temperat vniuerſa, cuius maieſtatis amplitudinē cœli cōtinere nequeunt, ſanctiſsimæ virginis vtero incluſus delituit: veramque hominis formam ſuſcepit: vt hominem in aliquo diuinitatis gradu tandem collocaret. Hoc illud fuit, quod multis ante ſeculis à viris diuino numine afflatis prędictum erat: fore nempe vt Deus in humana forma deliteſcens, docto ris officio fungeretur, omnemque nobis virtutis & honeſtatis diſciplinam traderet. Sic enim Eſaias. Fluent, inquit, ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent. Venite, aſcendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob, & docebit nos vias ſuas & ambulabimus in ſemitis eius. Alibi vero ita inducit patrē cum filio loquentem. Dedi re in fœdus populi, & in lucem gentium; vt aperires oculos cęcorum, & educeres de carcere vinctum. Alio rurſus in loco, filius ita de ſe ipſo ſermonem inſtituit: ſpiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit dominus me, ad annunciandum manſuetis miſit me, & vt me derer afflictis, Baruch autem hunc Deum appellat, à quo omnis diſciplina profecta eſt. Et poſt hęc (inquit) in terris viſus eſt, cum hominibus collocutus. Ioël vero his vocibus pios

pios excitat. Filij Sion exultate, & lætamini in domino deo veſtro, quia dedit vobis doctore iuſtitiæ. Poſtquam igitur cæleſtis illius doctoris vox in tenebris illuxit, hominumque genus ad inſtituta veræ religionis, atque ſapientiæ diſciplinam inſtituit: omnemq; animorum cupiditatem à rebus abſtraxit humanis, oſtenditque nihil eſſe in terris magnopare metuendum: non mortem, quæ corpori tantum interitum affert, animum autem non attingit: non orbitatem, non egeſtatem, non reliqua eiuſmodi mala, quæ ſi corpori officiant, opes tamẽ immortalis animi labefactare nequeunt, inſtruxitque deinde ad caritatem, beneficentiam, & animi moderationem. cum iſta igitur omnia in intimis ſenſibus hominũ defixit, & ad ſpem glorię immortalis auditores erexit, ſtudioq; diuinitatis inflammauit: cui dubium eſſe poterit, quin iam non virtutis imago, ſed ſolidæ ipſius virtutis ſplendor, homines ad gloriam natos caperet, atque vehementer incenderet? Quid? quòd non modo erudiuit ad honeſtatis, atque ſanctitatis officia, ſed etiam vires confirmauit: quibus ea quæ docuit perfici conſtanter poſſent. Quod etiam diuinis fuerat oraculis præmonſtratũ. APERIENTVR inquit ille, OCVLI CAECORVM. Nõ eſt aũt intelli-

intelligendum vatem illum ſanctiſsimum de corporis tantũ oculis iſta vaticinatum fuiſſe. Omnia enim quæ à viris illis excellẽtibus diuino inſtinctu & inflatu prædicta ſunt, à consuetudine corporis abducenda, atque ad mentis ſenſum referenda ſunt. Subiungit deinde, AVRES SVRDORVM PATEBVNT. Surdos appellat eos, qui pietatis diſciplinę aures antea claudebãt: de quibus Ieremias, ecce inquit, incircũciſę aures eorũ, & audire nõ poſſunt, Chriſti tñ beneficio factũ eſt, vt ſurdi etiam auribꝰ acciperent diſciplinam. Quid deinde ſequitur? TVNC SALIET VT CERVVS CLADVS, ET LINGVA MVTORVM IN DEI LAVDES ERVMPET. Quid per claudum intelligatur, nouerũt ij, qui ſunt in ſacris literis mediocriter exercitati. Claudi enim ſunt, qui animi imbecillitate impediuntur, quo minus in curriculo pietatis exerceri valeant: qui neq; viribus eniti, neq; curſu ad virtutis præmia cõtendere vllo modo poſſunt. Vide igitur quã multa ſimul in ànimę ſalutem cõtulit ille vindex humanæ libertatis, qui cęcis lumẽ attulit, ſurdis aures parefecit, claudis celeritatem dedit, qua poſſent inſtar ceruorum altiſsima curſu petere, & ſerpẽtibꝰ perniciem machinari: infantibus poſtremo

atque mutis egregiam canēdi facultatem largitus est. Fuit autem id amplissimum, quòd omnis vitæ ratio afflicta atque perdita, fuerit Iesu Christi ope in pristinam sanitatē restituta: id tamen multo maius, multoque magnificentius, quod diuino lumine collustrata legem diuinam nō tabulis incisam, sed intimis præcordijs infixam perpetuo studio conseruet. Cum enim iam nihil mentem impediret, quo minus se ipsam traderet in cælestē disciplinam, ipsum DEI OPT. MAX. numen, animis sese insinuauit humanis: illique imagini diuinæ, quæ iam in ortu suo, propter cōditoris similitudinem sempiternæ legis participes extiterat, longe clarius lumen prætulit totamque studio diuinitatis inflammauit.

Quòd si lex nihil aliud est, quàm ratio perfecta: illa certe ratio, quæ non modo natura, sed quod est longe multumque præstantius, præsenti dei numine, ita perficitur vt facile sese ad dei imitationem accommodet, dubium non est, quin diuinam legem in se cōtineat. Sic enim est apud Ieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Lex autem ista, ipse Christus est, Ipse inquam, qui Dei patris virtus, & sapien-

tia

tia nominatur: qui est mortalibus diuinæ virtutis exemplum, & vnica vitæ moderandæ ratio: mentibus illis, quas ex impuris castas atque sanctas effecit, præsens semper adest, eaſque spiritus sancti numine concitatas, ad gloriæ immortalis studium incendit. Cum autem nihil maius concipi mẽte & cogitatione possit, ipso Christi minime, quod nobis præsens adesse scimus, & cuius diuino impulsu ad veram virtutem excitamur: nulla certe dicendi vis, nulla rationis vbertas, poterit cõsequi dicendo diuinæ erga nos clementiæ magnitudinẽ. Atque video tandem me Princeps amplissime, inuenili quadã audacia præcipitem cum cursum suscepisse, quem tenere nulla ratione possim. Sum enim quasi in mare profundum, & immensum, in earum rerum explicationem ingressus, quarum altitudine omnis humana dicendi ratio, atque facultas obruatur necesse est. Quid autem dico humanam? cælites quidem ipsi, vix illo genere orationis cœlesti, atque diuino, de tãtis rebus pro dignitate differere potuissen: tantum abest, vt lingua mortalis, impuris sermonibus inquinata, diuinum in hominum genus beneficium amplecti oratione possit. Ecquis enim tantum ingenio valet, vt queat, non dico verbis explinare, sed cogitatione concipe

atque mutis egregiam canēdi facultatem largitus est. Fuit autem id amplissimum, quòd omnis vitæ ratio afflicta atque perdita, fuerit Iesu Christi ope in pristinam sanitatē restituta: id tamen multo maius, multoque magnificentius, quod diuino lumine collustrata legem diuinam nō tabulis incisam, sed intimis præcordijs infixam perpetuo studio conseruet. Cum enim iam nihil mentem impediret, quo minus se ipsam traderet in cælestē disciplinam, ipsum DEI OPT. MAX. numen, animis sese insinuauit humanis: illique imagini diuinæ, quæ iam in ortu suo, propter cōditoris similitudinem sempiternæ legis particeps extiterat, longe clarius lumen prætulit totamque studio diuinitatis inflammauit.

Quòd si lex nihil aliud est, quàm ratio perfecta: illa certe ratio, quæ non modo natura, sed quod est longe multumque præstantius, præsenti dei numine, ita perficitur vt facile sese ad dei imitationem accommodet, dubium non est, quin diuinam legem in se cōtineat. Sic enim est apud Ieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Lex autem ista, ipse Christus est, Ipse inquam, qui dei patris virtus, & sapien-

tia

tia nominatur: qui est mortalibus diuinæ virtutis exemplum, & vnica vitæ moderandæ ratio: mentibus illis, quas ex impuris castas atque sanctas effecit, præsens semper adest, eásque spiritus sancti numine concitatas, ad gloriæ immortalis studium incendit. Cum autem nihil maius concipi mẽte & cogitatione possit, ipso Christi minime, quod nobis præsens adesse scimus, & cuius diuino impulsu ad veram virtutem excitamur: nulla certe dicendi vis, nulla rationis vbertas, poterit cõsequi dicendo diuinæ erga nos clementiæ magnitudinẽ. Atque video tandem me Princeps amplissime, inuenili quadã audacia præcipitem cum cursum suscepisse, quem tenere nulla ratione possim. Sum enim quasi in mare profundum, & immensum, in earum rerum explicationem ingressus, quarum altitudine omnis humana dicendi ratio, atque facultas obruatur necesse est. Quid autem dico humanam? cælites quidem ipsi, vix illo genere orationis cœlesti, atque diuino, de tãtis rebus pro dignitate differere potuissent: tantum abest, vt lingua mortalis, impuris sermonibus inquinata, diuinum in hominum genus beneficium amplecti oratione possit. Ecquis enim tantum ingenio valet, vt queat, non dico verbis explinare, sed cogitatione concipe

re, quomodo Dei vnicus filius, hominis formam indüerit, noſtramque naturam, adeo incredibili coniunctionis vinculo ſibi copularit, vt deus fieret verus homo: in hoc, vt vniuerſum genus humanum, ab omni veſtigio ſceleris expiaret, & ab omni ſcelere tutũ atque ſanctum redderet. Quod deinde genus oration is crucis myſterium conſequetur, quam Chriſtus, tanquam molem & machinam ad euertendas opes hoſtis noſtri comparauit? Quis virtutem inuictam illius, pro dignitate celebrare poteſt, qua ſerpentem illã venenatam, in cuius poteſtatem vniuerſum genus humanum reciderat, illi ſit, atque compreſsit: moriſque imperium infinitum extinxit: omneſque ſuperſtitiones, atque feritates expulit, & profligauit? Vt interim illud omittam, quomodo à mortuis exſuſcitatus, atque ornatus manubijs, quas ſibi bellorum omniũ victor fecerat, ſumma cum gloria, in diuinas illas ſedes ſe ipſum intulit: vt inde, ſub poteſtatem ſuam, & æternam iuriſdictionem, omnes gentes, atque nationes ſubiungat. Vt etiam de illo diuini ſpiritus incendio reticeã quo apoſtolorum mentes inflammatæ, res occultas, atque cœleſtes, diuina quadam conſtantia mortalibus enunciare cœperunt, orbemque terrarum, Chriſti nomine compleue

runt.

runt. Incutiunt hæc omnia ſummam mentibus admirationem: opprimunt magnitudine ſua cogitationes humanas, linguam timidam, & hæſitantem reddunt. Magnum igitur opus, & arduum & quod non modo ingenij noſtri imbellicitate, ſed nullis etiam humanis viribus perfici poſsit, eſt explicare partem aliquam eorum, quæ non humana doctrina, ſed diuina ſapientia noſtris mentibus inſpirauit. Attamen, id nobis à portu egredientibus conſiderandum fuit. Nunc quidem, poſtea quam temere in altum prouecti ſumus, danda nimirum vela ſunt. Ea vero quę iam ſuperius, quo ad licuit, & fas fuit attigimus relinquẽtes, reliquum orationis curſum, quo Chriſtiani nominis diuina ornamenta continentur, Chriſti auxilio freti perſtringemus.

11 Principio autem, quantum ad virtutem attinet, (vt eſt à nobis ſuperius explicatum) ea tantum virtus dicenda, eſt, quæ à DEO profectà, DEum ſemper intuetur, & omnes actiones in illum dirigit, conſtatque hoc virtutis genus cœleſte, atque diuinum, à Chriſti tantum doctrina, atque numine profluxiſſe, & ad eorum tantum animos permanaſſe, qui Chriſtum ſecuti ſunt: relinquitur plane, in ſolis Chriſtianis verę dignitatis lumen elucere. Hæc enim ſola virtus eſt, quæ omnes

peccati neruos excidit: quæ diuinam mentis effigiem, illuuie infuscatam, in pristinum splendorem restituit: quæ tenues opes animi incredibili constantia corroborauit: quæ cunctas cogitationes, ab humanis rebus, ad religionis & sanctimoniæ studium traduxit: viamque certam, atque directam, in cælum aperuit. Conferat autem nunc qui volet, illud virtutis genus, quod fuit in Græcis & Romanis hominibus, ad aspectum amplissimum, cum Christiani hominis dignitate, iam videbit, quantum *interuallum* inter vtramque interiectum sit. Illa humano studio & exercitatione quæsita fluxis opibus innititur: hæc diuina benignitate concessa, habet firmissimam spem in summo *Deo* collocatam. Illa lubricas diuitias, aut popularem gloriam breui morituram intuetur: hæc nihil, nisi diuinum, atque sempiternum spectat. Illa contagione criminis obscurata, atque depressa, repit humi: hæc autem pura, & inuiolata alacriter in cœlum euolat. Illa infirma spe, atque animo, de gloria sua cogitat: hæc autem, spe firmissima immortalitatis, certissimoque gloriæ fructu ducitur. Illa postremo leuissimis opinionibus inflata, stultis admirationem commouet: hæc verissimo lumine sanctitatis illustrata, sapientes homines ad verum atque sempiternum

ternum decus inflammat. Denique illic vides imaginẽ quandã virtutis intermortuam: hic autem virtutem ipsam, omnibus præsidijs & ornamentis redundantem. Quantum autem inter vtramque interfit, facillime perspiciet, qui ad vtriusque actiones animum diligenter attendet. Qui enim Christianæ liberalitatis, mansuetudinis, temperantiæ, & reliquarum virtutum omnium officia examinauerit, eaque cum humanæ virtutis actionibus contulerit: intelliget plane, nihil aliud esse mentem hominis vere christiani, quàm Christi ipsius sacrarium, atque templum, in quo sanctissimæ Triadis numen inhabitet. Sic enim ille ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et alibi, habitabo in eis & inambulabo. Paulus vero nó semel christianas mentes, sancti spiritus fana, atque delubra appellat. Cum igitur deus ipse in eorum animis, qui Christi viam sequũtur, quasi sedem, atque domicilium collocarit, vt eos præsenti numine incendat ad studium diuinæ virtutis imitandæ, ridiculum est aliquã humanæ virtutis speciem adeo præcellenti comparare.

iii Quid autem de nobilitate dicam? Nam si vere sapientes homines nobilitatem virtute metiuntur: eamque nihil aliud putant,

quam gentem eximijs virtutibus illustratam? ea profecto gens quę diuinis virtutibus exculta est, à diuina progenie aliena esse non poterit. Itaque non timide, & titubanter, sed maxima voce, ac elato animo dicimus, Christianum genus, diuino fatu editum esse. Atque non ita fatum, vt illa heroum natio, quæ est apud Homerum. Illi enim, cum propter egregiam aliquam actionem, inter omnes excellerent, facile ementiebantur nobilitatem: generisque principium, ad falsa quædam, & impia numina referebant. Nos vero, non Iouem, aut Liberum, sed summum, atque præpotentem Deum vere patrem nominamus. Neq; licet, cuiquam de tanta claritate fine nefario scelere dubitare: cum id innumeris sacrarum literarum testimonijs compertum, & exploratum habeamus. In primis Ioannes diuinitus testificatur, eos qui Christum receperunt, isto præclaro beneficio affectos fuisse, vt filij Dei efficerentur. Ita vt iam nullo modo, in illa serie, quæ sanguinis communione cõtinetur aut in illa familia, in quam adoptati fortasse sunt, censeri: sed in diuina stirpe atque sobole numerari debeant. Videre (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater, vt filij Dei nominemur. Quid, aũt Paulus? Quã multis in locis, quàm

præcla

præclare, atque magnifice, de iſta eximia nobilitate diſſerit? veluti cum Chriſtum fratrem noſtrum nominat, cum ſpiritus nos diuini beneficio in Dei familiam adoptatos eſſe dicit: cum maximis vocibus illum rerum omnium conditorem, parentem noſtrum appellat. Sed quod iam grauius, quàm ipſius Chriſti teſtimonium requirimus? Nuptiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio eccleſiæ laudabo te. Et alibi, nolite vocare vobis patrem ſuper terram: vnus eſt enim pater veſter cœleſtis. Tum poſtremo illud, aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum. Aetas me deficeret, ſi vellem omnia teſtimonia colligere diuinam iſtam generis claritatem confirmantia. Sed hæc ſatis ſuperq; ſunt, ad alia præſertim properantibus. Illud autem admonere non alienum puto: non eſſe plures, atque diuerſas nationes, in quibus diuina claritas eniteat. Quamuis enim ſanguine deſiunctæ, cõditione diſparex, locis infinitæ ſint: poſtquam tamen omnes vnum in locum cõgregatæ ſunt, vt apud Chriſtum imperatorẽ militẽt omnes repente eodem agnationis, & propinquitatis vinculo cõſtringuntur. Nam & ſanguinis neceſſitudinem, quo antea diſcretæ erant, reliquerunt, & in diuinam familiam adoptatæ, in

qua nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilitatis iura tenuerunt. Postquam enim aquis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam vetustam peccati cõsuetudinem, & primi parentis imaginem deposuerunt, amissaque priore vita, quasi iterum nati in nouam ingredi cœperunt, facta est continuo mentis humanę, renouatio & ornatus incredibilis exortus est: ita vt vix iam vestigiũ vllum infirmitatis humanæ relinquatur. Non igitur ille nobis dies natalis celebrandus est, quo in lucem editi sumus, ad omnes vitæ miserias & acerbitates natĩ. Ille ille inquam est natalis dies incredibile lætitia & voluptate celebrandus, quo die nobis diuina lux oblata est, salus atque libertas Christi optimi maximi beneficio constituta. Nec enim tam eorũ parentũ liberi appellandi sumus, per quos ista misera mortalique vita fruimur, quàm ipsius Dei à quo diuinum istud vitæ genus habemus & per quem immortalitatem aliquando consequemur. Idcirco quamuis genus mixtum, & varium ex omnibus ferè nationibus, locis, moribº natura disiunctissimis ad istam sanctissimi fœderis societatem adscitum sit: vna tamen gens ex omnibus gentibus efficitur: eadem omnibus sacra sunt: eadem gentilitatis stirps & origo. Generis principium (vt

est

est superius ostensum) ipse Deus est, qui nutu condidit, atque continet vniuersa: in quem omnia cupiditate incredibili referuntur. Ipse enim nos generauit: diuinisque muneribus ornauit, & in hæreditatem immortalis gloriæ vocauit: omnibus denique ornamentis cœlestibus affecit. Quid iam altius animo fingi potest, aut magnificentius, quam humo excitatum esse genus humanum, vt adscendat ad quendam diuinitatis gradum, atque amplitudinem; Ostentet iam qui volet, imagines suas: nobilitatis seriem à stirpe repetat. Herculem aut heroum aliquem generis sui principē, & auctorem leuissimo orationis genere confirmet: aut si commodum est, dicat se Ioue prognatum patre: dummodo nobis vere liceat, immortalem Deum parentem nominare: quod quidem maxime licet, cum intus inclusum numen sentiamus, quod istius diuinæ claritatis tamquam pignus habemus. Nullum enim certius, aut grauius testimoniū dici potest, quàm illud spiritus sancti donum, in Christianos homines magnificentissime collatum quo inflammantur studio rerum diuinarum, & in omni genere virtutis vigilantes efficiuntur, quod animis pacem, gaudium, & caritatē incredibilem conciliat.

Hoc

iv Hoc igitur præsentis numinis subsidium, eiusmodi est, vt nos infirmo animo atque spe esse non sinat. De quo vt commodius differamus ipsius Christiani nominis ratio, atque dignitas explicanda est, cuius originem paulo altius repetemus. Illud autem cum sit vulgatissimum, non necesse est admonere: Christi nomen, ab vnctione ductũ. Siquidẽ Chriestæ apud Græcos, idem valet, quòd vngi apud Latinos. Fuit olim vnguentum quoddam sanctum, & religiosum, incredibili cerimonia cõstitutum, quo solebãt vngi designati sacerdotes, Reges atque Prophetæ. Nemini autem vnquam fas fuisse, in sacerdotium venire, aut ad regiam dignitatem ascendere, nisi isto sacro vnguento fuisset antea delibutus, vulgatius est, quàm vt cuiusquam explicatione egeat. Quo pacto autem Prophetæ, etiam illo perfunderentur, ex Regum historijs intelligimus. Illic enim imperat Deus Heliæ vt vngat Azaelem atque Iesum: & eorum alterum Syriæ regno, alterum Samariæ præficiat. Addit deinde, Helisæum autem filium Saphat, vnges prophetam pro te.

Itaque, neque regnum administrare, neque sacerdotium inire, neque vatibus etiam interdum diuina mente aliquid in posterum præsentire

ſentire, aut arcani quippiam interpretari licebat, niſi prius fuiſſent, vnguento illo rite perfuſi, atque conſecrati. Non quidem quód eſſet ea virtus in caſia, aut cinnamomo, aut in reliquis odoribus oleo commiſtis, vt ſine illis exiſtimemus, neminem ad honores ſummos peruenire potuiſſe: Sed nimirum, aliud vnguenti genus erat occultum, atque diuinum, cuius iſtud à Moſe compoſitum vmbram & imaginem gerebat: ſine quo nemo pro dignitate regnum tueri poteſt: nemo ſanctiſsimi ſacerdotij muneribus caſlefungi: nemo denique diuino motu animi futura perſpicere. Nec eſt enim aliud hoc genus vnctionis, quàm diuini numinis præſens auxilium, & cœleſte munus, apud mentes caſtas & puras, diuina benignitate collocatum, cuius virtuti multi in terris poſiti, cœlitum iura ſunt quodammodo conſecuti. Hoc eſt illud vnguétum, quo Chriſtus fuit copioſiſſime perfuſus, quemadmodum ſcriptum eſt. Spiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit me. Daniel autē nó modo de hac vnctione prædixit: ſed tēpus etiã ſeptuaginta hebdomadarum prefinitũ eſſe mõſtrauit: intra cuius tẽporis fines, futurú erat, vt eluereturoĩs peccati macula: & ſceleris ĩprobitas expiaretur: & ſanctorũ princeps vngeretur: nó vnguento aliquo

aliquo, cuius breuem, & fluxam voluptatem sensu corporis vsurpamus: sed illo cuius voluptatem sempiternam, mente sentire possumus. Vt planius alio in loco demonstratur. Quem vnxit Deus (inquit ille) Spiritu sancto, & virtute. Cum autem omnia munera, quæ fuerant priscis temporibus adumbrata, & diuersis hominibus distributa, fuissent excellenter, atque simul omnia in Christum conferenda, nam & regnum illius sempiternum, atq; summum sacerdotium diuinis oraculis prædictum erat: & eximius propheta fuerat multis ante seculis nominatus: cum igitur omnibus gloriæ ornamentis, atque summis honoribus fuisset supra oēs mirabiliter honestandus: par fuit, vt præ omnibus eiusdem hæreditatis, atque gloriæ consortibus vngeretur. Vt est in psalmorum libro. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Myrrha gutta, & casia, distillauerunt à vestimentis tuis. Ijs itaque odoribus, & vnguentis affluens, vnde etiam Christi nomen habet: rex regum factus, summum item sacerdotium consecutus, & omnium diuinorum consiliorum particeps, atque administer effectus, ita gubernat vniuersa, vt etiam pacem nobis à Deo patre conciliet: & omnem

sapien-

sapientiæ disciplinam, & res ab humana scié tia remotissimas, mentibus nostris inspiret. Omnia igitur illa potestatis, sanctitatis, atque diuinitatis ornamenta, vno Christi nomine continentur. Cum autem ex eo quod in rege Christo redundauit, ad illos etiam defluxit, qui eius viã, & auctoritatem secuti sunt, quos fratres, socios, bonorum omnium consortes appellat, iure, atque merito factum est, vt Christi nomen obtineant: & vel quòd venerentur Christum, vel quòd eiusdem vnctionis participes existant, Christiani nominentur. Sic enim est apud Ioannem. Vos vnctionem habetis á sancto, & nostis omnia, & paulo inferius. Vnctio quam accepistis ab eo, manet in vobis: & non necesse habetis vt quisquam doceat vos: sed vnctio eius docet vos de omnibus. Cum autem virtus istius vnctionis eiusmodi sit, vt reges creet, sacerdotes cõstituat, mentes diuinis motibus inflammet, dubium non est, quin omnes vere Christiani, istorum ornamentorum omnium partem cõsequantur. Non enim solum regnum possident, & ad sacerdotium delecta sunt vt inquit Ioannes in Apocalypsi: sed habent etiam magnam occultarum, atque diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, vt hic de regni illius futuri, immortalis atque diuini opibus reti-

reticeam, regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, & vitijs animi coercendis, diuinis legibus vtitur, omniaque dirigit ad Christi regiam disciplinam atque normam, quàm principem dedecori, atq; turpitudini tamquam vile mancipium seruiente. Rectius sacerdotem illum, cuius sancta atque pura precatio, longe multumque priscum illum sacrificium, vel matutinum, vel vespertinum, ad religionem antecellit, quàm Caipham, qui manibus conscelcratis sacra nefaria peregit. Rectius vatem illum, qui diuino afflatu multa cognoscit, quæ sunt supra hominis ingenium, certissimamque salutis viam explóratam habet, quàm Balaam, qui cupiditate cæcus perniciem sibi paratam non vidit. Diuinitus igitur illud Mosis elogium, ab apostolorum principe, cum de dignitate Christianorum differeret, vsurpatum est. VOS (inquit) GENVS ELECTVM, REGALE SACERDOTIVM. Vide autem quomodo cum regia dignitate sacerdotiũ copulauit. Nulla enim ratione vult has dignitates à se inuicẽ disiungi. Nec enim caste fungi poterit sacerdotio, qui neque se, neq; alios iuste rexerit: nec is qui iustitiam regie colit, honore sacerdotis carere poterit. Non quidem, vt continuo sacra omnia possint administrari, per

ri, per illum, qui honeſte vixerit. Sic enim omnium munerum confuſio induceretur, & omnes dignitatis gradus tollerentur: qua quidem re nulla capitalior eſſe poteſt. Erit tamẽ ſacerdos, eis qui iuſtitiam excolerit, ad illud ſacri genus rite peragendum, quod eſt, exhibere proprium corpus hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placẽtem, & cultum é pia mente atque ratione depromptum. Quid deinde ſequitur? GENS SANCTA, POPVLVS ACQVISITIONIS, VT VIRTVTES ADNVNTIETIS EX EO, QVI DE TENEBRIS VOS VOCAVIT IN ADMIRABILEM LVCEM. Iam quod dicit ſanctum, quod é tenebris ereptum, & in lucem mirabilẽ, hoc eſt in diuinarũ rerũ, atque cæleſtium notitiam vocatũ, ſpiritus ſancti beneficium eſt, numine ſuo mentẽ interius illuſtrantis, & commouentis, atque ad ſumma omnia perducentis. Hoc autem cuiuſdam diuinitatis eſſe, prophetiæque dignitatem attingere, quis non videt? Nec eſt enim aliud prophetiæ munus, quàm rerum occultarum quantum vel inueſtigatio, vel inuentio, ſupra naturam humanam eſt, per diuinum numen facta demonſtratio. Cum igitur tam multa nobis ſupra ſenſus hominis à Deo in lu-

cem prolatâ sint: dubitamus, quin versetur in animis nostris præclara quædam diuinatio, atque certissima multarum rerum præsensio? Quid enim aliud est fides, qua insigniri, atque fundati sumus vniuersi, quam certissimum argumentum earum rerum, quas indipisci speramus, animis nostris per diuinum numen infixum? Ita fit, vt nominis ipsius instinctu, nobis ea polliceamur, quæ humanam cogitationem longè superant, quod iam sine dubio pertinet ad officium vaticinij. Nō vulgari igitur aliquo Dei optimi maximi dono atque munere, hoc Christianorum nomen commendatum est, sed multis, atque præstantissimis ornamentis affectum. Sic est enim diuino ipsi ritu afflatum, vt regiam dignitatem obtinere, præclarissimum sacerdotium habere, & diuinæ mentis viribus ad futurā immortalitatem excitari possit.

v. Sed quoniam de nominis tam sancti atque augusti origine, & dignitate diximus, pauca etiam de illius antiquitate dicenda sunt. Non quidem quòd magnopere interfit, ad Christianæ gentis celebritatem, quàm multas imagines suorum enumerare valeat, aut quàm multis ætatibus ab illa fuerit claritatis possessio retenta. Cum enim generis principium ad Deum referat, inuidiam

diam nouitatis non formidat. Sed ne videantur excluſi, non pauci, qui in iſta familia principem locum tenuerũt, & quorum diuina virtus multis in locis enituit, ſermonem etiam de his inſtituendum putaui. Non eſt enim cur huius nominis ortum, ex Antiochiæ geſtis repetamus, in qua primum (vt eſt apud Lucã) Chriſtiani vulgo nominati ſunt. Quamuis enim tum primum vulgari cœpiſſet, multo tamen antequam Ieſus oriretur in terris, verſata eſt inter homines huius nominis dignitas & amplitudo. Siue enim quòd Chriſti diſciplinam & imperium ſequantur, Chriſtiani nominati ſunt: ſiue ab vnctione illa cœleſti nomẽ iſtud ductum eſt: ſiue (quod magis reor (vtrumque valuit ad huius nominis rationem, quòd ſcilicet, & in Chriſti verba iurarint, & eiuſdem vnctionis participes extiterint: quis erit tam amẽs, vt Moſem ab hac familia ſeiungat? qui Chriſti contumeliam in ſe accipere maluit, quã regio luxu circumfluere? Quis Iacobũ, qui Chriſtum ſcalis innixũ ſumma religione veneratus eſt? Aut Iſaacium, qui vt hoſtia Deo conſecratus, Chriſti ſupplicium adumbrauit? Aut Abrahamum, qui Chriſti diem vidit, & ex eius aſpectu fuit eximia, atque incredibili voluptate perfuſus? Quis porrò da-

uidem, ab ista gentis serie secernendum putet? Cum quo fœdus illud, de Christo ex eius stirpe generando, quondam cum maioribus ictum, sanctissime renouatum est. At quem virum? Qui omni vitæ ratione, se præstitit in omni Christiana virtute excellentem. Infinitum esset, si omnes illos qui ante legem fuerunt, & lege instituti sunt, enumerare contendam. Hoc vnum dico, quod est ab omnibus testatum: neminem vnquam fuisse eximia pietate atque virtute virum, qui Christum toto animo complexus non fuerit. Res per illũ gerandas, vates diuino numine concitati cecinerunt: ad illius studium, & cupiditatem, sanctissimi reges exarserunt: illius imaginem multi viri omni generis virtutis ornati quàm plurimis signis expresserunt. Et quemadmodum cum in speciem triumphi, Hierosolymam inuectus est, innumerabili turba circunfluens cuius pars antecedens vestibus viam sternebat: pars vero sequens maximo plausu gratulationem significabat: vna tamen vox omnium audiebatur, quæ illius virtutem inuictã celebraret: sic etiam & prisci illi heroes, viam Christo munierunt: & posteri Christum ardentissimo studio sectati sunt, & omnium voce, vnus regis, atque domini laudes in cælum efferuntur. Hoc illud exem-

plum

plum fuit, quòd Mosi proponebatur ad imitandum. Inspice (inquit illi DEVS) & fac secundum exemplum quod tibi in monte mõstratum est. Nec Mosi solum, sed omnibus illis in quibus fuit singularis pietas, atque summa sapientia, qui omnes illas opes animi quibus floruerunt, per Christum vnicum rerum humanarum perfugium consecuti sunt: quem fide persuasi venturum sperabant: quem iam animo vt præsentem intuebantur: & ex cuius voluntate omnia pietatis atque religionis officia seruabant. Vt autem illud omittam, quòd non omnino illius aspectu caruerunt, non enim semel sese conspiciendum illis sanctissimis hominibus exhibuit: vt Mosi cum multis in locis, tum in illo rubi incendio atque flamma: vt Esaiæ in illa sede regia atque diuina collocatus: vt multes alijs quos non est facile percensere: vt igitur hic non persequar, quomodo multi ex illis, Christum in aliqua forma latentem aspexerunt: illud certe constat omnes illos ad Christianæ disciplinæ rationem vitæ officia omnia perpendisse. Cum enim animaduertas Mosem supplices manus ad DEVM tendentem, & pacem atque veniam inimicis imploratem, dubitas, quin ad Christi præcepta omnes actiones vitæ direxerit? Vt interim de

reliquis ſileam, qui magnitudine animi, incredibili mortis contemptione, ſingulari clementia, & reliquis virtutibus, Chriſti diſciplinam egregiè præſtiterunt. Quid enim opus eſt ſingulorum res geſtas exponere? Qui in vitam Samuelis inſpiciet, qui res ab Ezechia geſtas animaduertet, qui Ioſiam, qui vates illos omnes intuebitur, & reliquos eiuſdem ordinis homines conſiderabit, intelliget plane, illos magis ad legis finem, hoc eſt ad Chriſtum, quàm ad ipſam legem officia vitæ accommodaſſe. Si igitur Chriſtianos dictos eſſe placet, ex eo quod Chiſti diſciplinam ſequantur: nemini dubium eſſe poteſt, quin & illi qui Chriſtum naſciturum proſpexerunt, & in illius doctrina, & beneficio omnẽ ſpem ſalutis repoſitam habuerunt, Chriſtiani nominari poſsint. Si vero mauis, nomẽ ab vnctione deduci, neque ſic vlla cauſa eſt, cur dubitemus fuiſſe illis nomen hoc inſigne communicatum. Sic enim de Abrahamo, & eius liberis ſcriptum eſt, nolite tãgere Chriſtos meos, & in prophetas meos nolite malì quippiam moliri. Quos Chriſtos deus appellat, ſatis perſpicuum eſt, non legis vnguento quod nõdum fuerat inſtitutum, ed illo diuino fuiſſe delibutos, & ea de cauſa Chriſtos appellatos. Sed quid attinet de iſto ſpiritus

ſancti

ſancti dono, atque munere plura dicere? Nũ quid parum manifeſtum eſt, neminem, poſtquam illa criminis plaga iniecta eſt generi humano, potuiſſe vllam veræ virtutis actionem ſuſcipere? Ergo quicunque virtutis atque pietatis religionem coluerunt, id non viribus ſuis, ſed diuino numine aſſecuti ſunt. Quicumq; enim illorum hominum memoria, ingenij, atque naturæ opibus diffiſus, ad deum confugit, ab illoque miſericordiam, atque clementiam implorauit, facile expertus eſt diuinæ benignitatis magnitudinem, animumq; antea percuſſum, & afflictum, diuino præſidio recreari, & ad omne virtutis genus incitari ſenſit. Nihil itaq; memorabile, nec in rep. conſtituenda, nec in ſacrorum religione atq; cultu nec in rebus bellicis effectum eſt, niſi ſpiritus ſancti numine mentum principis alicuius excitante, & commouente. Vnde illud eſt, factus eſt ſuper Iepte ſpiritus domini, & irruit ſpiritus domini in ſãſonem, & inſiluit ſpiritus domini in Saulẽ: & eiuſmodi ſexcenta ſacrarum literarum monumentis æternitati commendata. Dubitas igitur illos homines, in Chriſtianorum ordinem, atque dignitatem reuocare, qui eodem quo nos diuini ſpiritus munere, affecti fuerunt: & qui omnia ſalutis præſidia, in Chriſto cõſtituenda

putarunt: cuius vnius beneficio ad eam quam adepti sunt dignitatem, peruenire poterant. Nec enim est aliud humanæ calamitatis subsidium, nec aliunde spes salutis ostẽdi potest. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione seruitutis abhorrentes, vsq; eó progressi sunt vt adoptionis spiritu fruerẽtur, gentiles, atq; maiores nostri sunt, ipseque Abraham parẽs nostet est. Magisque ab illo nati sumus, cum illius similitudo ad nos peruenerit, nosque simili pietate, illius fidem referamus, quàm ij, qui se ortos ab illo putant, neque tamen domestico exemplo à scelere, & impietate reuocantur. Cum enim in ista diuina cognatione, omnia sint à sensu corporis, ad mentis dignitatem conferenda: non multum refert, cuius sanguine procreatus sis, sed cuius vestigijs ingressus, vitam instituas. Merito igitur animi illorũ, qui inani nobilitatis opinione tumebant, à Christi præcursore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham, Potens est, enim Deus, de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Deinde vehementer illis comminatur. Iam inquit securis ad radicem arboris posita est. Fuit illis quidem securis iniecta, qua à generosa stirpe excisi sunt: Nos autem rursus inserti in illam sumus. Illi itaque, qui se summo loco natos arbitra-

bitrabantur,ad ſummam ignobilitatem redacti,conuitia illa merito, atque iure ſuſtinent, generatio praua atque adultera, & germina viperarum,& alia complura. Nos autem qui obſcuro,& humili loco nati eramus, in Abraham familiam tranſlati ſumus: & in maioribus noſtris,omnes illos reges atq; principes numeramus. Non tamen id miſeri homines intelligunt. Sed quemadmodum ſe Iudæos appellant,cum non ſint:ita Abrahami nomine gloriantur,cum à florentiſsimi illius generis dignitate, iam multis ſeculis ſint deiecti: & nunc vagi,& exules errent,vndique excluſi,& ornamentis omnibus ſpoliati. Nos,nos inquam vere Iudęi ſummus,modo generis antiqui dignitatem iuſtitia atque pietate tueamur.Nam ſi carnem non circuncidimus, animi circunciſionem libēter amplectimur. Paſcha vero ſi non agni ſanguine cōſecramus: Chriſtum pro nobis immolatum veneramur: cuius ſanguine inſigniti, omnem à nobis peſtem,& vaſtitatem depulſam eſſe confidimus. Et ſi à fermento non abſtinemus, vetuſti tamen ſceleris contagionē formidamus. Quid multis opus eſt? omnes illas cæremonias ab antiquis inſtitutas,ſumma religione recipiendas arbitramur. Omnia tamen, vt Chriſtiana dignitas exigit,ab illa corporis conſuetu-

dine, quæ iam temporibus ita pollulantibus sepulta est, ad diuinam virtutem intus inclusam, esse conferenda putamus. Illum autem Iudam generis, atque nominis principem habemus: de quo diuinitus scriptum est. Iuda te laudabũt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabũt te fili patris tui. Quod quidem vaticinium ad Christum spectare, nemo sanus ambigit. Vtrum igitur illi potius, qui disciplinæ veteris vmbram tantum inanem consectantur, & salutem diuina clementia constitutam, & à lege contestatam repudiant, Iudæi appellandi sunt? an illi potius, qui illius disciplinæ sapientiam, literis occultatam, summa religione colunt? Vtrum deinde est æquius, asseuerare, illos ab Abrahamo ortos esse, qui ab illius virtute degenerarunt & in deum contumaces, atque rebelles extiterunt? An illi potius, qui Abrahami gloriam adamarunt, & veræ religioni libentissime paruerunt? Quemadmodum igitur illi viri excellentes Christiano vitæ splẽdore nobilitati sunt: ita & nos, qui illorum vestigia persequimur, Iudaici nominis laudem & gloriam obtinemus. Nullum itaque iam discrimen generis, nulla sacrorum distinctio, nulla dissimilitudo vitę relinquitur. siquidem omnia quæ hostili odio antea dissidebãt, omnium necessitudi-

ſitudinem vinculo conſtricta ſunt per ſummum illum pacis interpretem, qui non ſolum humanis diuina cõciliauit, ſed etiam diuerſiſſima hominum ſtudia, & diſsimillima m vitæ rationem ad ſummam cõcordiam adduxit: & ex rebus maximo interuallo diſtinctis incredibilem conſentum effecit. ſi igitur Abraham gentilis noſter eſt, quis prohibet, quominus eos etiam, qui illo longe vetuſtiores fuerunt, & eiuſdem fidei atque religionis cõſortes extiterunt, in eiuſdem familiæ dignitate contineri exiſtimemus? Quid autem dico vetuſtiores? Immo vero ab vniuerſitatis primordio, licet huius gentis celebritatem repetere. Quid enim hic referam diuino illos homines, ad omnia ſumma natos? qualis Abel fuit, cuius oppreſsi, & occiſi ſanguis, eas voces mittebat, quæ in cælum penetrarent, atq; ad aures diuinas peruenirent. Qualis item fuit ille, qui à deo raptus eſt, nec amplius in terris apparuit. Quales alij permulti quos Moſis teſtimonio diuinitus celebratos animaduertimus. Quid igitur antiquius? quid vetuſtius Chriſtianę gẽtis ſplendore dici põt? quæ iam ab illo tempore quo iſte rerum ornatus, & pulchritudo cõſtituta eſt, in ſumma dignitate fuit: quæ ſingulari fide, eximia virtute, incredibili ſanctitate continuata, uſque

ad

ad Christi aduentũ permansit: & quæ antea firmo animo atque spe se omnia cõsequi posse per Christum confidebat, omnibus nunc ornamentis Christi beneficio redũdat. Quid enim iam illi ad laudem & gloriam deesse potest? Nam si virtute decus excolitur, in sola Christiana gente veræ virtutis decus, & solidæ dignitatis lumen elucet. Si maximorum hominum gloria genus commendatur, innumera multitudo est eorũ qui huius claritatis possessionẽ perenni virtute tenuerunt. Si antiquitate conciliatur amplitudo, nihil est in hominum genere, quod quidem sit antiquius.

VI Sed quoniam non est satis differere de vniuerso genere virtutis, nisi etiam aliquam partem persequare: non alienum erit, postea quam de Christianæ virtutis dignitate generatim diximus, & antiquitatẽ nobilitatis ostẽdimus, nunc de singulis disputare: non quidem de omnibus, esset enim infinitum: sed de ijs tantum, quæ magis cursum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis splendorem viam munire videntur. Quod si virtus est genus maximis virtutibus illustratum maxime autem virtutes appellantur illæ, quibus qui sunt præditi, non vtilitati suæ consulunt, sed communi saluti prospiciunt: quales sunt iustitia, liberalitas, & animi magnitudo: certe

vel

vel ea ſolum ratione perſpicuum eſt, in ſolis Chriſtianis eſſe ſummam nobilitatem: cum ſoli ſint illis virtutibus cumulati, quæ gẽti veram claritatem & ſplendorem pariunt. Vt autem ab illa virtute, quæ omnium habetur maxima, principium ſumamus: illi ſoli poſſunt colere iuſtitiã, qui nulla cupiditate impediũtur: nullo motu iracundiæ à mentis ſtatu deducuntur: nullius odio, aut offenſione commouentur: qui poſtremo, non hominum rumori ſeruiunt, ſed ipſa rectæ factorum conſcientiæ ſuſtentãtur. Quamdiu enim animus fuerit ira, aut cupiditate, aut reliquis eiuſmodi morbis implicatus, nõ facile cohiberi poterit, quin vel appetat alienum, vel manus afferat alicui, vel quauis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores intuetur, & ea de cauſa, in iuſtitiam incumbit, non iuſtitiam tuetur, ſed ſimulatione, & inani iuſtitiæ oſtentatione laudem aucupatur. Propterea enim quod innocentiæ nomen cupit obtinere, tantiſper dum teſtes habuerit, ſeſe in officij regionibus cõtinebit: infamiæ autem timore ſublato, non dubitabit iura omnia commodi alicuius gratia violare. Quare vt ij, quorum mentes humi defixæ, & varijs animorum tempeſtatib⁹ agitatæ ſunt, qui res humanas admirantur, & in illis

omnia

omnia ponunt, iniuria abſtinere nulla ratione poſſunt: ita illi, qui mẽtes inuictas à cupiditate, & ab omni perturbatione liberas habẽt, qui negligũt humana, & in diuina ſuſpiciunt iniuriam nemini conflare poſſunt. Nec enim nunc de ijs loquor, qui nihil habent Chriſtianorum præter nomen, cum reipſa ſint ab omni pietatis religione remotiſsimi: ſed de ijs tantum, qui verę Chriſtiani ſunt, Chriſtiq; moribus & inſtitutis viuunt. Quo enim modo eiuſmodi hominem ad iniuriam inferendam impelles, qui neque cupiditate ſeruire, neque libidine incendi, neque egritudine vlla frangi poteſt. Num exiſtimas illum præmijs ad iniquitatem pellici? At omnia humana contemnit, & pro nihilo ducit. Num ſupplicij metu? ſed fruſtra illi cõminaberi, qui iniuſtitiæ turpitudinem inſtar omniũ ſupplitiorum putat. Odio fortaſſe inquies, aut offenſione aliqua concitatus, inferet iniuriam, At nullum odium maius eſſe poterit eo, quod in improbitatem conceptum perpetuo continebit, nec vlla offenſione laceſsitus, animum induceret, vt optimi domini atq; parentis voluntatem offendat. Quid autem (vt vno verbo dicam) iniquitatis ſuſcipietis, cuius omne vitæ ſtudium, in omnium hominum caritatem comparatum eſt? Qui inimicitias perſequi

qui facinus nefarium putat: iniuriam vlciſci ſcelus, atque flagitium. Quid quod proxime accedit, ad diuinam beneficentiam, eam mentem habet, vt inimicis etiam benigne faciendam putet. Eſt enim *Dei* maxime proprium, indigniſsimis etiam miſericordiam impertiri: nefaſtis & imputis hominibus, huius lucis vſuram largiri: flagitioſiſsimis quibuſq; magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non ſtatim, vt quiſque facinus aliquod nefarium ſuſcipit, in ſceleratorum pœnam detrudit: nec agit præcipitem in æternæ miſeriæ regionem: ſed ſpatium dat reſipiſcendi, & incredibili clementia vocat ad ſanitatẽ, vt tandem in viam redeũtibus ignoſcat. Huius autem diuinæ benignitatis imitandæ, tanto ſtudio efferuntur ij qui ſequuntur Chriſti diſcipli nam, vt vel in ea ſummam religionis eſſe ponendam ſtatuant. Ideirco, neq; conuitijs laceſsiri commouentur: neque vexati maledictis incenduntur, nec iniurijs prouocati vltionem vllam machinantur. immo quod plane diuinum eſt, certamen illud ſibi propoſitum exiſtimãt, vt inimicorum improbitatem, beneficiorum magnitudine vincant: & eorum etiam ſaluti cupiant eſſe conſultum, á quibus per ſummum ſcelus oppugnantur. Iſtos igitur exiſtimas, ad iniquita-

tem

tem impelli posse, qui neque cupiditate frangi, neque timore debilitari, neque odio vllius immoderato incendi possunt? Qui etiam in hostes omnia mansuetudinis officia conferunt? Qui postremo tunc se putant maximũ lucrum facere, cum omnium commoditatibus inseruiunt? Nam quid ego de liberalitate dicam? cum illud constet, omnia ferme viuendi præcepta, quæ a summo illo doctore nobis tradita sunt, ad misericordiæ, atque beneficentiæ rationem maxime pertinere. Nec enim, ad vllius virtutis officium studio maiore nos instruit: neque frequentius aliquid inculcat: neque rursus vitium aliquod acrius reprimit, atque vehementius, quàm auaritiæ & crudelitatis immanitatem. Atque adeo, cum ponit ante oculos, illius extremi iudicij seueritatem: & ostendit, qui meritis in cœlum euocandi sunt: qui rursus in impiorum sedem, atque tenebras detrudendi, non alia officia enumerat, quàm ea, quæ ex clementia & liberalitate depromuntur: nec nominatim alijs comminatur, quàm feris & inhumanis hominibus. Hospitem inquit me nõ recepistis: nudum non operuistis: infirmum non visitastis: & reliqua omnia eiusmodi.

Quod quidem non sic est accipiendum vt putemus, aditum ad gloriam esse reliquis virtuti

virtutibus intercluſum, aut reliqua facinora, nõ eſſe ſupplico acerbiſsimo puniẽda. Quid eſt igitur in cauſa, cur alia non commemoret? An ob id, quòd quemadmodum nulla virtus eſt, quæ magis dei bonitatem referat, quàm humanitas & beneficentia, ita nihil eſt tetrius, nihil odioſius, nihil magis diuinis placitis alienum, quàm crimen auaritiæ & inhumanitatis? Cum igitur futuri iudicij rationẽ expoſuiſſet, non neceſſe habuit omnia officiorum genera perſequi, ſed ea tantum voluit oratione cõplecti, quæ ſunt in omni vita præſtantiſsima. Nec enim quidquam in terris fieri poteſt, quòd *Deo* ſit acceptius, quàm ferre opem miſeris, præbere perfugium afflictis, tribuere miſericordiam perculſis, beneficijs iuuare quã plurimos, bene de vniuerſis promereri. Nullum eſt remedium præſentius, ad omnes morbos animi depellendos, nulla in cælum via expeditior. Omnes igitur qui nõ ſolum nomine Chriſtiani ſunt, ſed qui vita etiam, atque moribus cum Chriſti diſciplina congruunt, huic vni virtuti præcipue incumbunt, eandem perpetuo ſtudio colendam putant, in ea denique magnum robur, atque firmamentum ſalutis ponẽdum arbitrantur. Tum demum ſe exiſtimant, illius inſtitutum atq; exemplum ſequi, qui diuinas & immor-

tales opes nobiſcum communicauit: cum omnes ſuas opes in vtilitatē omnium cōuertunt. At vide quantus ſit Chriſtianæ liberalitatis ſplendor, quanta dignitas, & amplitudo. Satis amplam ſibi beneficentiæ laudē vulgo quę ſijſſe videntur ij qui ex eo quod ſibi ſuperat, alijs gratificantur. Maxima deindē pars ipſius liberalitatis officia, adeo anguſtis regionibus definit, vt nemini ſe quippiá debere, niſi ſibi, atq; ſuis arbitretur. Si vero beneficia in alienos conferenda ſint, apud eos collocat, qui videntur poſſe referre gratiá cumulatius. At vero, qui ſe Chriſti diſciplinæ penitus dedidērūt, nō ſolum in pecuniæ abundantia, ſed etiā in anguſtijs omnia benignitatis officia tuentur. Deinde neminem putant alienū, cui poſſint opitulari. Poſtremo non tā in eos beneficij ſunt, à quibus poſſunt officij fructū repetere: quā in illos, qui propter omniū rerū inopiá & egeſtatem, minime idonei ſunt ad gratiam referendam. Nec ij ſunt vllo modo, qui pecuniam tantum, qua quidem nihil eſt homini Chriſtiano vilius, profundant, reliqua vero conſilij, virtutis induſtriæ, diligentiæ officia negligant. Immo quicquid ingenio, labore, ſtudio, vigilantia, perfici poteſt, ſemper pro aliorum ſalute libentiſsime ſuſcipient: nec vllo capitis periculo ad aloirum hominum,

prę ſer-

præsertim Christianorum pericula propulsanda, impediantur vnquam. Tanta est enim inter eos, qui Christi præceptis cõformati sunt, in religione colenda conspiratio: tãta officiorum omnium societas: tanta denique amoris coniunctio: vt nemo propriam salutem, aliorum saluti putet anteponendam. Non igitur est cur admiraremur, tantam multitudinem extitisse eorum, qui vt aliorum indigentiam subleuarent, patrimonia sua profuderunt: cum multi etiam, vt aliorum salutem constituerent, vitam propriam fortissime dimiserunt. Quid autem necesse est in tanto numero, aliquos percensere. Ab omnibus enim ista charitatis officia in ecclesiæ primordio colebantur, & nunc non ab vniuersis deseruntur. Sunt enim, sunt non pauci, qui non modo contemnunt omnes opes & facultates, verum etiã si res ipsa postularet, vitam pro aliorum incolumitate libenter abijcerẽt. Semper enim Christianæ virtutis atque probitatis lumen eluxit. Patuit aliquando latissime, & quam plurimos illustrauit: aliquando autem pauciores: semper tamen eundem splendorem retinuit: atque imperpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: sed à Deo rebus humanis allatum est. Numquam igitur deerunt, qui nõ modo communem sa-

lutem omnibus ſuis commoditatibus antepo naut, ſed etiam vitam libentiſsime pro omnibus impendat. Fuit autem hoc in iſta cœleſti diſciplina, vt alia omnia admiratione lõge digniſsimum. Cum enim homines, ad amoris coniunctionem nati ſint: euenit tamen, vt vitijs, atque cupiditatibus impediti, rariſsime ſeſe ad amicitiæ ſtudium applicarent. Itaque per tot ſęcula, vix duo, aut tria amicorum paria reperta ſunt, à quibus amicitiæ ius ſancte coleretur: quæ etiam fabulis magis, & antiquitatis opinione celebrata, quã certa fide comperta & illuſtrata ſunt. At poſtquã mentes humanę, huius doctrinæ lucem aſpicere potuerũt, tanta continuo fuit inter homines amoris conſenſio, tam ſanctum inter omnes fœdus amicitiæ factum eſt, vt nemo quippiã ab alij ſeiunctum, atq; ſegregatum haberet, ſed quilibet eorum omnes ſuas fortunas in omnium vſum conferebat. Quid autem dico fortunas, cum manifeſtum ſit, omnium voluntates ita conglutinas fuiſſe, vt nihil quiſquam ſentiret, quod non eſſet ab vniuerſis comprobatum? nihil expeteret, quod non in omnium ſalutem redundaret? Multitudinis autem credentium (inquit Lucas) erat cor vnum, & anima vna. Neque quiſquam eorum quæ poſsidebat, aliquid ſuum eſſe duce-

bat

bat: ſed erant illis omnia communia. Vides igi tur illam illuſtrem atque præclaram amicitiæ ſpeciem, quæ virtutis opinione conciliatur: cuius imago fabulis adumbrata admirationẽ incutiebat: ad quam vix duo aut tria hominũ paria pernenerunt: non iam inſtitutam à pauciſsimis, ſed ab omni Chriſtianorum multitudine incredibiliter excultam. Tanta enim facta eſt animorum coniunctio, vt non modo eiſdem moribus & inſtitutis viuerent, verum etiã vniuerſi, vna mẽte atq; voluntate conſtarẽt. Deniq; in ſolis chriſtianis verũ lumẽ amicitiæ, mirabiliter eluxit. Quemadmodũ enim in multis fuiſſe virtutis conatũ animaduertimus, in nullo tamẽ qui religionis expers eſſet, virtutis perfectionẽ inſpicimus, ita quamuis multi imaginem amicitię tenuerint, ipſius tñ verę amititię ſplẽdor in ſolis chriſtianis extitit. Cũ enim amicitia à virtute naſcatur, neceſſe eſt, vt vera atq; perfecta amicitia, in ijs tantũ ſit, in quibus perfecta virtus inſidet. Sed ſatis ſit in hoc libro de iuſtitia liberalitate, & fõte liberalitatis amicitia breuiter diſputaſſe. Nunc reliquam partem orationis, qua de fortitudine Chriſtiana latius diſſerendũ eſt, propter aliquorum improbitatem, qui virtutis huius laudem hominibus Chriſtianis minime concedunt, deinceps perſequemur,

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA.

LIBER III.

DIVINA Christiani nominis ornamenta iustitiam atque benignitatem, non quidem eo genere orationis quod rerum magnitudo postulabat: sed eo quod ingenij nostri tenuitate excolii potuit, superiori libro persecuti sumus.

1 Restat igitur Ludouice princeps amplissime, vt de magnitudine animi, atque constantia paulo fusius disputemus: cuius quidē virtutis ea dignitas est, vt nulla orationis vberta te exprimi possit. Semper enim summā admiratione excitauerunt mortē contānentes, corporis cruciatus animo maximo perferentes, nullis dolloribus à mētis statu & a vitæ dignitate discedētes. Nam cum omnes vitæ iocúditate ducamur, atq; naturæ blandimenta cōsectemur, quicumq; mortē contemnit, naturam ipsam plane vincit. Quantū aūt apud omnes natio-

nationes admirationis,atq; dignitatis habeat mortis contẽptio, illud vel maximũ indiciũ facit, quod nulla virtus æque doctorũ hominũ monimẽtis celebratur; nulla simili genere laudis effertur. Iusti & moderati homines mediocriter laudantur, fortes vero atq; magnanimi syderibus ipsis inferũtur. Socrates, qui vt tẽporibus illis, fuit vnicum cõtinentiæ atque moderationis exẽplum, nullo genere virtutis æquẽ illustratus est, atq; illa cõstãtia, quã adhibuit in retinẽda dignitate, cum iudiciũ sentẽtijs ad mortẽ mitteretur. Ipsi illi, qui difficillimã aliquam fortunã subeuntes, omnibus fortunis atq; solatijs spoliati iacẽt, si in salutis desperatione sibi manus afferãt, quamquam in eo genere mortis insit quędã timiditatis suspicio, nõ enim videntur tã retinendæ cõstantiæ causa, quàm calamitatis effugiẽdæ, ad lethum properasse, illi tñ ipsi, qui sic à vita, voluntate sua demigrat, eximis sæpe laudibus celebrãtur. Tantũ enim dignitatis habet animi virtus vt eius etiã falsa simulatio admiratiõnẽ commoueat. Quod si ita est, quis poterit oratione cõplecti christianę virtutis cõstãtiã atq; magnitudinẽ? Etenim si vires eloquẽtissimorum hominũ, cũ ipsius humanę virtutis laudes exornare volũt, rei magnitudine interdũ obruũtur, quod orationis genus incredibile, atq; di-

uinum erit, quo possit quisquam dicẽdo partem aliquam tantæ dignitatis explcare? Nos autem, quam quam nec ingenio, nec exercitatione valeamus, posteaquam semel à nobis res tanta suscepta est, ne fit maius in omittendo desidiæ crimẽ, quàm fuit audaciæ in suscipiendo, quantum in nobis situm erit, huius etiam virtutis præstãtiam latius explanare conabimur.

II. Atque primum quantum inter illã & humanam fortitudinẽ intersit, animaduertendũ est. Principio, si finem respicias qui pro Christo dimicant ipsum verũ virtutis finem assequũtur: qui autẽ diuitias aut gloriã populare sibi proponũt, neq; summũ illud bonũ intuentur, cupidi magis & ambitiosi, quã fortes appellãdi sunt. Deinde, pleriq; se periculis obijciunt, nõ iudicio, sed aliquo animi furore cõcitari, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At Christiani, cum solã improbitatem odio persequuntur, erga ipsos homines habent animũ ab omni ira, inuidia, cupiditate liberũ atq; solutum. Illi postremo numquam se periculis obijciunt, nisi aut in summa spe, aut in rerum omnium desperatione. Nemo enim, nisi aut aliquam spem salutis & commodi se queretur, aut omnino à spe salutis decideret, pericula sibi subeunda existimaret. At nostri,

quàm

quàm multis in locis, ad certam perniciem atque mortem abducti, cum ijs vitæ amœnitate frui licuiſſet: ita vt altera ex parte nulla ſpes ſalutis oſtenderunt, ex altera ſi à mentis ſententia deſtitiſſent, multa ad vitæ iucunditatẽ proponerentur, tamẽ ad certum mortis acerbiſsimæ ſupplicium profecti, omnia vitæ blãdimenta repudiarũt, & neq; minis, neque promiſsis, à fidei, atque pietatis religione depelli potuerunt. Iam quantum illud eſt, quod cum ex omni pene memoria hominum, pauci admodum fuerint, qui diſciplina, & exercitatione, perpetuoque vitæ ſtudio id aſſecuti ſint, vt oblatam mortẽ æquo animo ferrent: repente multitudo innumerabilis extiteit, non modo virorum, atque mulierum, ſed etiam puerorum, atque propemodum infantium, pro Chriſti religione, verbera, cruces, ignes, mortem poſtremo atrociſsimam, inuicto & alacri animo perferentium. Cum omnes orbis terrarum principes, tanquam pro ſalute, atque dignitate contenderent, vt ſanctiſsimæ religionis memoriam ex animis omnium delerent, cum ipſi dæmones, auctores ſceleris & impietatis, animos illorũ quos impuriſsima ſuperſtitione obligatos in poteſtate continebant, ad immanitatem inflãmarent: cum omnia exquiſitiſsima ſuppliciorũ

genera,ad Christiani nominis perniciem excogitarentur: cum vis: & furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Christi nomen auditum esset, versaretur: cum ista omnia ad Christianæ pietatis interitum comparata essent,tamen tantam vim habuit vera nobilitas & illustris animi virtus,vt non modo illa constanti perpetua, inuicta pietatis defensione, hostium pertulantiam libere confuraret, sed etiam sese pro Christi confessione,in eadem & flammam vltro atq; libenter obijceret. Abducebantur ad necem, & cruciatum, verbera, cruces, vnci, inaudita tormentorum genera constituebantur:neq; satisfacere crudelitati poterant illi impuri homines scelere furiosi,si statim spiritum auferrent innocentibus,longo cruciatu contumaciam illam,non à superbia,sed ad inclyta virtute ductam comprimere cupiebant. Nec enim tam sacrorum causa laborabãt,quàm inuidia illius eximiæ virtutis, qua omnes minas suas, irrideri atq; contemni ceruebant. Nullis tamen, neque minis,neque terroribus, neque exquisitissimis supplicijsChristiana virtus frangi aut debilitari poterat. Cumque tortores, atque adeo tormenta ipsa deficerent,illi tamen heroës inuicti,in eadem sempermentis constantia permanebant. Cum vero rursus ex inter-

uallo

uallo carnifices ad corpora ſanctorum omni cruciatu laceranda redirent, ipſi ſanctiſsimi homines, animo mirandum in modum cõfirmato atque renouato, ad eadem ſupplicia reducebantur. Neque interim vox vlla ab illis exprimebatur, niſi quę Chriſti diuinas laudes celebraret. Quid iam clarius, aut magnificentius dici, aut animo concipi poteſt? Gloriosum omnibus videtur, in corporis cruciatu ſeruare conſtantiam: ad iſti non modo conſtanter, ſed etiam cum ſumma voluptate cruciatum omnẽ perferebant. Certiſsima namq; triumphi ſpes, & corporis dolorem mitigabat, & animum ingenti lętitia cumulabat. Rarum etiam fortitudinis exemplum laudibus in cælum extollitur. At in Chriſtianorum genere, neque ætatis ratio, neque ſexus imbecillitas, neque generis, aut ordinis conditio, decori atque gloriæ impedimento fuit. Quid enim hic primores gentis referram, cum pueri etiam atque virgines innumerabiles, nulla crudelitatis ſupplicia pro Chriſto recularint? Quàm multi ſerui, vt veram animi libertatẽ tuerentur, omnes acerbitates ſuppliciorum deſpexerunt? Quàm multi milites, quòd genus hominum plerumque ab omni ſtudio ſãctitatis abhorret, mortem pro Chriſti laude ſuſceptã, omnibus coronis & triumphis antetule

tulerunt? Nec eſt neceſſe omnes Mauricios, Sebaſtianos, Catharinas, Agathas, Gordianos enumerare. Hoc ſatis conſtat, innumerabilem, atque propemodum infinitam multitudinem fuiſſe, quæ ad illius virtutis eximiæ laudem peruenerit: cuius imaginem, vix homines excellenti ingenio præditi, poſt longam exercitationem tenuerunt. Quos ſatis indicio eſſe poteſt, longe aliud virtutis & conſtantiæ genus iſtud eſſe, ab eo, quod philoſophorum præceptis & literis continetur: quod non humana diſciplina, ſed diuino munere atque dono fuit Chriſtianis mentibus inſtillatum, ſummum Chriſtiani nominis atque nobilitatis ornamẽtum, certiſsimumque ſanctiſſimæ religionis teſtimonium. Non deſunt tamen, qui noſtrorum virtuti, non dico Catones, & Brutos, quos quidam in loco deorum immortalium venerantur: ſed Cleombrotum etiam fortaſſe, qui ſe amentia præcipitẽ é turri deiecit: aut Empedoclẽ, qui ſimilia inſania vexatus, ſe ipſum in Aetnæ incendium demiſit: aut quemuis alium anteponat. Ita q; noſtri ab illis Cornelius, Cyprianꝰ, Laurentius, Stephanus, atq; adeo Paulus ipſe, diuini viri, & omni virtuti genere preſtantiſsimi, in numero virorum fortium nullo modo habentur. Quin etiam impurus quidam ſcriptor, atque nefa-

nefarius,in libris,in quibus & ſuæ ciuitatis hiſtoriam,& multas quæſtiones ad Reipub.ſtatum pertinentes Hetruſco ſermone cõplexꝰ eſt,non putauit diſsimulandum, quid de noſtrorum ſacrarũ religione ſentire. Chriſtianam religionem ſcribit illam magnitudinem animi,quæ in antiquis elucebat, funditus ſuſtuliſſe.Romani imperij ruinam laudis & gloriæ labẽ,virtutis etiã militaris interitum,huic ſanctiſsimæ ſummi & æterni dei religioni aſſignãdum putat.Tum poſtremo, vt aliqua ex parte vitet offenſionem bonorum, id inquit, non vitio religionis,ſed interpretum, qui illam male intellexerunt accidiſſe: cum tamen non poſſet oſtendere,quæ fuerit illa peruerſa interpretatio, quæ tantorum malorum cauſam præbuerit. Sed vt infixo aculeo honeſte poſſe quacũque ratione diſcedere, ineptiſsimam illam medicinam iuſti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, ſi non plures nunc monimentis inquinatiſsimis.quàm olim vita contemptiſsima læſiſſet.Sed quando tam indignũ conuitiũ.Chriſtianæ nobilitati, illius defuncti ſcripta faciunt,nõ dubitabo, Chriſti prę-ſidio tectus, cum hominis conſcelerati manibus confligere. Quod tamen non ſtudio pugnandi faciam,ſed vt eorum amentiæ, atque ſceleri reſiſtam,qui in eadem mentis cæcitate verſan

versantur. Latè enim disseminatum est hoc malum, multosque funesta contagione graui ter infecit.

iii Primum igitur illud requiro, quid in nostris hominibus viderit, quod posset vlla ratione contẽnere. Nã si magnitudo animi perspicitur ex rerũ humanarum despiciẽtia, & ex quadã elatione, nihil nisi diuinũ, & inclytum cogitante, nihil certe illustrius esse nostris potest, qui cum se intelligerẽt, in diuinã familiã vocatos, oẽs res mortales, infra se positas esse duxerunt, omniaque vitæ consilia, ad dignitatẽ & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis est comes inuicta patientia, quis nostrorum animum non admirabitur, cum viderit ipsas etiam virgines, pro Christi nomine, acerbissima suplicia, & omnes corporis cruciatus appetiuisse? Quantis laudibus celebratur Leæna meretrix, quod multis tormentis lacerata conscios coniurationis non indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis deniqne Syracusanus ille Thraso, quòd nullis suplicijs adduci potuerit, vt socios coniurationis proderet. Hos certe Machiauelus, ipse, sic enim appellatur præclarus scriptor, cum quo mihi res est, nullo modo contemnendos putabit, propterea quòd expertes veræ religionis extiterunt, quam so-

lam

lam la udis expertem esse vult, & coniurationis participes fuerunt, cuius expediendæ rationem in summa laude ponit. At quàm obscura est illorum constantia, si ad nostrorum virtutem conferatur. Si enim causam respicias, illi tyrannorum odio à quibus læsi erant supplicia perferebant: nostri Christi amore: á quo diuinis beneficijs ornati fuerant, tormẽra omnia leuia putabant. Si cruciatus magnitudinem consideres, atque diuturnitatem, in nostros, non vsitata, vt in illos, sed noua & inaudita genera tormentorum inuenta fuerunt, quæ diutissime viuorum corpora lacerarent, atque contunderent. Illi deinde in desperatione omnium fortunarum, dignitatis speciem aliquam retinuerunt: nostri cum sibi vtrum vellent liberum fuisset, non inuiti tamen, mortem claram cum ignominiosa vita commutarunt. Si ad numerum aduertas, ridiculum est, paucissimos infinitis opponere. Hanc tu disciplinam, é qua tam præclara documenta virtutis extiterunt, contemnis? Hac institutione, quæ infirmam etiam naturam mulierum, imbecillam ætatem puerorum, incredibili constantia armauit, quæ tantam multitudinem in laudis & gloriæ studiũ incitauit, abiectos animos, atque demissos effici contendes? Quæ est ista mentis peruersitas, vt vir-

vt virtutis vmbram admireris, veram virtutem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud est. Faciem tantum crucis aspicis, virtutem illam excelentem, sub specie crucis occultatam non intueris. Nec enim mens angesta, tenebris oppleta, & sordibus inquinata, tantæ lucis splendorē sustinere vllo modo potest. Christi enim disciplina, vt inquit Paulus, perditis & profligatis hominibus insciti æ & humilitatis speciem præbet, moderatis vero, diuinoq; beneficio confirmatis ostēdit sapientiæ cælestis, atq; diuine virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Christi persona, omnes illam faciem videbant, in qua, vt erat Esaiæ vaticinio prædictum, non erat species neque decor, non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit, inspexerunt: sic etiam, multi propter similem mentis caliginem, Christianorum vitam inanissimis ornamentis nudatam despiciunt: illam vero excellentem Christianæ dignitatis lucem aspicere nulla ratione possunt.

IV Quod autem ad Romanorum imperium attinet, vt etiam de hoc, licet extra causam esse videatur, aliquid dicamus, homo rerum ciuilium peritissimus, non legit apud viros doctissimos, esse quasdam ciuitatum commutationes, & vicissitudines, naturalesque ortus &

tus & interitus omnium rerum publicarum, neque fieri posse, vt aliquid infra Lunam sit immortale, atque sempiternum. Omnia quē admodum nascuntur, ita & concidant aliquando necesse est, & importunitate mortis cuncta demolientis tandem obruātur. Quot ciuitates, quàm multæ gentes, & nationes prostratæ atque sepultæ iacent, quæ olim imperio, & rerum gestarum gloria erant floretissimæ? Quis Assyriorum, atque Persarum imperium deleuit? Quis Athenienſium opes euertit? Quis macedonum potentiam excidit? Nihil aliud certe fuit in causa, quā natura rerum humanarum, qua nihil est in terris imbecillius. Etenim si Cyrus Assyriorum imperiū nō deleuisset, si Alexander non fregisset potentiam Persarum, si Romanorum armis Macedones, atque cuncta Græcia minime corruisset, tamen necesse erat, vt omnia ista imperia, vel aliorum viribus conciderent, vel ætate consenescentia tandem interirent. Quare fit, vt nemo sapiens admiretur mortiferos, & exitiales rerump. exitus. Cōtrà verò, nihil magis admiratione dignum esse putant, quam alicuius ciuitatis imperiosæ diuturnitatem. Iccirco magis quærendum arbitrantur, cur Sparta tam multis animis in ijsdē moribus, & eadē reip. disciplinā permanserit, quàm cur

Atheniẽsium gloria & opes tã cito perierint. Hoc autem etiam eo est in repub. Romanorum mirabilius, quo maior fuit in illa ciuitate gloriæ & imperij magnitudo, quàm in omnibus aliis, quæ vnquam fuerunt. Mediocria enim facile se sustentant, summa vero sua mole dissipantur, & ruunt. Cum ista igitur sit omnium ciuitatum conditio, vt nemo sanus earum interitum admiretur, diuturnitatis vero causam, quasi rei alicuius incredibilis, summo studio inuestigandam putet, hic vir ciuili prudentia vt sibi quidem videtur cumulatissimus luget Romæ labem, & ruinam, & quasi futura esset immortalis, ni Christi religio impedimento fuisset, ita ipsum Dei filium in crimen vocat. Quæris homo amentissime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primum id respondeo, quod quemadmodum illa ciuitas felici auspicio consita, deinde adulta, rebusque gestis florens, deinde corroborata legibus & institutis, ad imperij maturitatem atque ad summam amplitudinem peruenit, ita necesse fuisse, vt adepta senectutẽ, vitæ tandem extremum diẽ morte conficeret. Deinde illud addo, artes omnes quibus illud imperium partum fuerat, & quibus retineri poterat, multo ante Christi ortũ de manibus amissas fuisse. An tu cum in Romanos mores immensa luxuria, &

ria, & effrenata diuitiarum cupiditas inuasisset sed, cum legum atq; senatus auctoritas omnino concidisset: cum plebis animi ad spem prædæ turbulentis & furiosis concionibus erecti, impetum facerent in fortunas locupletum: cum impunitate armata crudelitas, cæde & sanguine ciuium, vrbem cruentaret: cũ ij qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarent, cum essent omnia ista, tela in reipub. corpus immissa, existimas fieri vllo modo potuisse, vt illa diutius permanerent? Adde deinde, si commodum est, venalia comitia, iudicia redempta, nundinationes prouinciarum, imperia extraordinaria & infinita, summam reip. ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam intelliges fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus euersæ corruerent. Quid autem hic referam, Syllani, atque Mariani temporis arma? Quæ cladibus innumeris rempub. vexarunt, & omni crudelitate lacerarunt, ac tandem contagione illius discordiæ ad posteritatem continuatæ, viam tyrannidi munierunt. Dubitas igitur, quin tam multis vulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere à suis ciuibus efferenda? Itaque si à sapientibus viris interroges, quo tempore Roma perie-

rit, respondebunt opinor, iam ex eo tempore quo obsoleuerat vetusta disciplina Romanorum, illam rempub. nullam fuisse. Nec enim rei euentum expectant, qui futura certissime ex antecedentibus causis assequũtur. Si ab imperitis quæras, illã Cæsaris dominationẽ proferent. Nec est enim quisquã tam sine mente, qui putet, post legum introitum, & perditam libertatẽ, & totius ciuilis status conuersionẽ, vllum antiquæ reip. vestigium permanere. Tibi autem quid venit in mentem illius imperij ruinam Christianis moribus assignare, cum tam causa illius excidij, quàm euẽtus ipse Christi regis ortum multis annis præcesserit? Quòd si quærat aliquis, quid post tyrannidem constitutam, illas opes Romanas, ab vniuersa ciuitate in vnum collatas comminuerit: primum illa repetam, quæ antea commemoraui, illas artes oẽs, quæ P. R. gloriam, & imperium quæsierant, iamdiu inclinatas, tãdem præcipites concidisse. Nam, iam pridem pro frugalitate, infinita luxuria, pro militari duritia summa totius corporis & animi mollicies, pro metu legũ audacia, libido, cupiditas immensa, Romanorum animos oppressérat, hominesq; patriæ amantes ad intestina bella concitarat, deinde mores immanes imperatorũ, & naturã importunã, cũ summa luxuria, &

nau-

inaudita libidine coniunctam, exciſionem rebus omnibus intuliſſe dicã. Nec eſt enim cur hic tã funeſtas reip. peſtes enumeremus, cum illud conſtet, multos propter crudelitatẽ atq; flagitia fuiſſe, tum à ciuib⁹ ſuis, tum à militibus, non raro etiã ab æmulis imperij contrucidatos. Cum autẽ illa cõſuetudo interficiendi principis inueteraſſet, neque modo improbis tyrannis, ſed moderatis etiam imperatoribus eſſent inſidiæ cõparatæ, illudque imperij nomẽ minime ſanctũ hominibus fuiſſet, in eũ locũ res deducta eſt, vt nihil eſſet imperatore Romano vilius. Tandem, cum ſ. P. Q. R. auctoritas penitus extincta eſſet, & militaris licentia ſimul cum auaritia immenſum creuiſſet, factum eſt, vt milites pecuniarum fœdere quibus libuiſſet, imperium addicerẽt. Cũ igitur neque generis, neque virtutis, rationẽ vllã haberent, ſed quaſi conſtituta actione, illi qui plura promiſiſſet, imperium venditarent, erat impuriſsimo cuique aditus ad ſummam reipub. poteſtatem. Talibus igitur cuſtodibus ſummæ rerum præpoſitis, neceſſe erat, vt omnia reipub. ornamenta funditus interirent, præſertim cum ſæpe numero, ne vnquam deeſſet occaſio ciuilis tumultus excitandi, eodem tempore, diuerſis in locis imperatores multe crearentur, ſi illi

imperatores potius, quàm inaudita portenta, atque prodigia appellandi sunt. Opes itaque Romanæ partim ciuili discordia, tetrisque seditionibus nullum exitum habentibus consumptæ sunt: partim maximis bellis, & acerbissimis, quæ per orbem terrarum contra Romanum imperium oriebantur, deletæ communem rerum humanarum conditionem subierunt. Hic autem quid habes in quo nomen Christianum accusare possis? Si enim Christi disciplina contemptum legum, si luxuriam, si pertulantiam, si immoderatam dominādi cupiditatem, si acerbissimam ciuium inter ciues dissensionem, postremo vim, furorem, & amentiam, in Romanos mores inuexisset, iure, atque merito diceres, omnia detrimenta fuisse per illa rebus Romanis importata. Illa enim sunt, quæ non modo Romæ, sed omnibus etiam imperiosis ciuitatibus pestem, atque perniciem intulerunt. Sin autem, nihil est magis moribus Christianis alienum: quibus nihil placet, nisi iustum, tranquillum, atque moderatum: qui pudorem, & innocentiam sanctissime colunt, & discordiam ciuilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentas, atque temerarias execrantur. ista tamen eris vel stultitia, vel impudentia, vt Christiani nominis dignitatem,

tatem coneris ista calumnia deformare? Poterit ne vlla disciplina magis ciuilem statum cõstituere, quàm illa quæ instruit ad iustitiam, æquitatem, manuetudinem, patriæ caritatem atque virtutis constantiam? At hæc quidē omnia in Christianis moribus summa reperiuntur. Possem enumerare quàm multi Christiani imperatores extiterint, per quos occidens Imperium fuerit ab innumeris calamitatibus recreatum, & in pristinum dignitatis splendorem restitutum. Possem ostendere illius fines, per viros veræ religionis cupidissimos, fuisse magis quã vnquam antea propagatos. Possem postremo conuincere, omnia mala quibus postea circumuentum fuit, non religionis studio, sed contemptione potius religionis accidisse. Sed quoniam ad finem propero, illud tantum dicam. Non solum homines ipsos, verum etiam omnes humanas artes, atque disciplinas, omnes nationes, & imperia, mors insequitur: omnia que tandem concidunt, & obliuionis tenebris obruuntur. Solum Christi regnum est, quod nullis hostium viribus excindi, nullius opibus labefactari, nullis intestinis seditionibus conuelli vnquam poterit. Persarum opes corruerunt: Græcorum potentia funditus euersa est: Romanorum

imperium est depressum atque comminutum omnia quæ sunt, fuerunt, posteaue nascentur, quoquo modo tandem interibunt: regnum vero Christi omnibus diuinis ornamentis amplificatum, floreſcet seculis infinitis, immortalique gloria atque sempiterna circumfluet. Sic enim sacris oraculis prædictum est, potestas eius, potestas æterna, quæ numquam auferetur. Et regnum illius quod numquam dissipabitur. Et alibi, placuit ergo mihi prædicare signa eius quia magna sunt, & mirabila eius quia fortia, & regnum eius quia sempiternũ. Tum etiam illud, regnum tuum regnum omnium seculorum, dominatio tua à generatione in generationem. De isto etiã regno est id intelligendum quod in regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum Dauid. Firma erit domus tua, & regnum vsque in æternum. Quod etiam ex Luca perspici potest. Dabit (inqui) ei dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis. Desinant igitur iam homines imperiti de Romanæ reip. occasu impie conqueri. Desinant illius ruinæ crimen in diuinum beneficium impie, & scelerate conijcere. Intelligant aliquando solum Christi nomen esse, cui nulla vnquam

ætas

ætas finem sit allatura : nempe cuius gloria, laus, virtus, splendor, opes, facultates sint immortales atque diuinæ : reliqua omnia fluxa & lubrica cum sint, exiguo vitæ curriculo circumscribuntur. Solum igitur Christianum nomen, cum diuinis præsidijs innitatur, erit in omni æternitate florentissimum.

¶ Sequitur vt etiam de virtute militari aliquid dicamus: quam iste Christiani moribus & institutis longe alienam putat. Quî conuenit inquit ille cum istius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quę Christianis omnibus præscribi solet? Nemo enim nisi laudis studio inflammatus fuerit, pericula sibi subeunda putabit. Iam quod asserit neminem, nisi qui studio laudis addu ctus sit, fortem fieri posse : non credo facile concessuros illos philosophos fuisse ; qui simul & de contemnenda gloria conscripserunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam si illa mutuo sese perimere existimarent, numquam essent tam amentes, vt eadem opera homines à cupiditate laudis abducendos, & in studium virtutis incitandos esse ducerent. Virtutem autem illam esse statuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet : sed quæ præclaras actiones ipsius honestatis causa susciperet. Hic autem sic argumentatur, quasi so-

la laudis cupiditas ad virtutem acuat: & non alij multo potiores sint, virtutis & industriæ stimuli quibus bonorum animi, dies & noctes concitati, pericula libenter, & studiose suscipiant: nempe insignis in patriam beneuolentia, incredibilis ipsius dignitatis amor, egregia deinde legum, atque religionis obseruantia: quæ quidem omnia sunt in Christianorum institutis perfectissimas. Quid, si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore, vel impudentia, vt hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetu,? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi, immortalis tamen & veræ gloriæ cupiditate vehementer incensi. *D*espiciunt hominum famam, ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conspicientis testimonio continetur, ardenter incumbunt. Non cupiunt homines rerum suarum spectatores habere, nempe qui sciant se angelis inspectantibus, omnia præclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est, hoc generosi atque magnifici, non pendere ex imperitæ plebis opinione, infima omnia negligere, cœlestia tantum, atque diuina contemplari. Quid enim iste dicat in Christianis moribus humile, atque dimissum, non satis intelligo. si superbiam & insolentiam, si mo

res

res immanes, si animos contumaciter elatos, atque inflatos animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse christianorum natione contemptius: nempe quæ summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si vero virtutes omnes, vt etiam eruditissimi hominis prodiderunt, vno coniunctionis vinculo continentur, nec vlla pugna inter illas esse potest, tantum ab est, vt mansuetudinis, atque modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur, vt etiam nullo modo à se inuicem diuelli, atque desiungi queant. Itaque nemo vir fortis esse potest: nisi idem sit mansuetus atque moderatus. Longe enim fallitur opinione, qui animi impetum, non æquitatis, & humanitatis studio, sed cupiditate, atque furore concitatum, fortitudinem appellandam potius, quàm importunæ cuiusdam belluæ feritatem putat. Iste autem præclarus auctor, qui principes ad communis salutis perniciem instruit: qui imperij opes non tam æquitate, & clementia, quàm perfidia & crudelitate stabilire docet, appellet sané quo velit nomine, furorem illum cunctam barbariem scelere & immanitate superantem, dummodo nemo sanus tam stultæ atque nefariæ opinioni assentiatur. Nos vero, numquam ita amentes

erimus

erimus,vt illam animi moderationem, quam sacræ literæ appellant humilitatem, vt clementiam, & mansuetudinem, cuius nobis idem auctore extitit, qui eximiæ fortitudinis exemplum, ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cum omnes virtutes inter se conglutinatæ sint, tum vel maxime animi moderatio, atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est, impetum hostiũ sustinere, quàm cohibere iracundiam: & omnem perturbationem reprimere: nec vlla offensione ab humanitate, & à mentis constantia deturbari. Non itaque ferme fuit vir egregie fortis, quin etiam laudem mansuetudinis sibi adsciuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cum esset in consilio Græcorum, à reliquis ducibus conuitijs indignissime vexatus ille vero petulantiam illam non conuicio, sed patientia comprimendam putaret?

Quid hic Periclem referam? Quid Iulium Cæsarem? & alios complures, qui non maiore studio virtutis imperatoriæ nomen, quàm mansuetudinis & patientiæ laudem venabantur? Contrà vero, vt quisque maxime angusti animi est, atque demissi, ita est ad iracundiã & feritatem maxime propensus. Omnes illi

illi barbari, qui à disciplina fortitudinis abhorrent, ita crudeles habiti sunt, vt loquendi consuetudo crudelitate ipsi barbariei nomẽ adscripserit. Quid de mulierum natura dicã? Quibus vt nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam concitatius. Quòd si modestia atque mansuetudo, virtutis splendorem non excludit, sed cum ab eadem animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, vt christianam mansuetudinem, imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malum est ista peruersitas, atque impius furor, vt ea quorum tenuem vmbram in alijs suspicimus, in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia lacerati, & iniuria lacessit, ira non efferentur. At nostri illam disciplinam à Christo acceperunt, vt humanitate conuicia, beneficijs iniuriam vlciscantur. Ergo dicet aliquis, cum ita mansueti sint, nunquam impetum hostium à suis finibus depellent, neque sceleri armis resistent: sed quemuis furorem beneficio compensabunt. Hoc qui dicit, minime expendit officiorum momenta: nec intelligit alia alijs personis, locis, temporibus, causis conuenire. Christiani ipsi, qui in priuatis offensionibus,

& iniurijs moderationem atque patientiam amplectuntur, idem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicæ salutis, atq; libertatis vindices existūt, præsertim vbi simul agitur dignitas religionis. Tunc enim mānsuetudinem indignum flagitium, patientiam sceleris nefarium arbitrantur. Hac mente præditus fuit diuinus ille Moses, quem sacræ literæ perhibent, fuisse inter omnes mortales mitissimum, qui tamē & hostium copias singulari virtute repressit, & læsi numinis offensionem multorum supplicio placauit. Talis fuit etiam Dauid, quem vnum diuina oracula laude mānsuetudinis vnicé commendāt. Hic tamen incredibili virtute maximos, & fortissimos hostium exercitus profligauit, & ingentes alienigenarum strages edidit. Sic etiam multi Christiani principes, ad omnem rationem humanitatis commodissimi, bellicæ fortitudinis gloria, ladem mansuetudinis æquarunt. Quid? ipse Christus nōne satis exemplo suo nos admouit, quatenus esset vtendum mansuetudine, quo rursus in loco seueritatis persona suscipienda esset, cū sacrilegos, qui sacras cæremonias polluebāt, flagris seuere & acriter insecutus est? Nō est igitur cur quisquam Christianam mansuetudinem aspernetur, cum ita cū vera fortitudine coniuncta sit, vt nihil possit,

sit esse copulatius. Vtraq; enim ab eodē fonte manat, & altera alterā incredibiliter illustrat.

VI. Nunc ad postremum egregij scriptoris argumentum veniamus, quod totum in religione consistit, & in illis antiquis cæremonijs omni scelere contaminatis. Tantam enim vim habuisse putat illam hostiarum cædem, atque pecudum stragem, vt repente ex timidis, feros & audaces efficeret. Nos itaque qui nec hostias cędimus, nec quadrupedum sanguine aras cruentamus, nec exta inspicimus, magnis ad virtutē instrumentis hoc religionis incōmodo priuari. Hìc profecto nescio quid, vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cęcitatē, & stultitiam addi possit. Nefariam superstitionem, cum sanctissima Dei immortalis regione comparare, facinus est inexpiabili atque nefandum: existimare autem illum, qui pecudū carnificinam intrepido vultu conspexerit, continuo fontem euasurum, extremę dementię argumentum. Cur enim isto auctore nō conquirimus omnes lanios? Cur non etiā carnifices, hos enim oportet magis efferatos esse, à quibus hominum corpora laniantur ad arma, similiter euocamus? Vt scilicet illa virtute, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruāt, & à nobis omnia pericula

ricula propulsent. Quid si ostendo omnia in illis sacrificijs,& ceremonijs,ad imbellicitatē atq; formidinem spectauisse, nec aliquid fuisse,quod animum confirmare posset? Primum precationes ille, priscis atque solennibus verbis institutæ,quantum anxietatis habebant? Inquibus si quid titubatū fuisset, si quid præposteris verbis,aut siniſtris omnibus effatum, putabant cōtinuo omnes Deos.P.R. irato fore. Deinde quanta illa formido erat hominib⁹ anili superstitione implicatis iniecta, cum non satis ex animi sententia litrabatur? Cum exta dirum aliquod & triste minabantur exitium? Cum vero accidisset, vt multas eodem tempore hostias immolarent, & casus ita tulisset,vt aliarum exta darent illa signa,quibus homines existimabant, Deos omnia secunda promittere,aliarum vero tristia denuntiarēt, necesse erat,vt essent incredibili metu suspensæ mentes illorum, qui neq; secūdis extis propter varietatem, & inconstantiam confirmari poterant,neq; rursus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti contemnere. Quid ostenta,prodigia,aruspicum responsa? quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos ? Cum nihil omnino, neque natura,neque fortuitua accidisset,quod non interpretarentur,deorum id consilio fieri,

ri, cladem aliquam portendẽtium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrũ fulmen, vel quæuis ciuſmodi monſtra atque conficta interdum prodigia, terrorem atque metum miſeris hominibus iucutiebãt. Quid autem ſoliſtima tripudia commemorem? quæ cum eſſent coacta, nec illis quidẽ ſuperſtitioſis hominibus, & auſpicio valde deditis firmam ſpẽ facere poterãt. Si vero pulli caſu aliquo nõ paſcerẽtur, eaq; res ad militũ animos permaneret, quaſi de pernicie ſua à dijs ipſis præmoniti, attoniti religione manus cum hoſte cõſerebant, ancipiti formidine perturbati, atq; impediti. Multis itaque in locis prodi tum memoriæ eſt, exercitus fuſos, atq; cæſos eſſe, quod vitio cõntra hoſtes educti fuiſſent. Quod quidem minime mirũ eſt. Cum enim eſſent illa religione perfuſi, vt crederent, non ſine deorum conſilio, & numine, cladem atq; peſtem denuntiarium, pullos iniectam offam peſſumdediſſe, obidque omnium mentes concidiſſe, manuſq; metu obtorpuiſſent, neque fortia ſpe atque audacia prælium commiſiſſent, neceſſe erat, vt [illegible]dẽ aliquem inſignem reciperent. Indeadeo factum eſt, vt omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabãt, in timore perpetuo, & cura mentis anticipiti verſarentur. Quid? quòd multi

viri ſtrenui, leuiſsimis oſtentis permoti, magnam multis in locis timoris ſignificationem dederunt? Lacedemonij vt de Græcis etiam aliquid dicamus cum bellum aliquod ſuſcepiſſent, regeſq; ipſi in patriæ finibus de more ſacrificarẽt, ſi caſu nõ litabat, exercitus continuo domum reducebant. Cumq; eſſent Lacedęmonij moribus & inſtitutis ad duritiem, atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate ducta ex ſacrorum impura religione tenebantur, vt bellum intermitterent. Iam ſi ſtrepitus aliquis auditus fuiſſet, omnia belli cõſilia ab illis deſerta, & omiſſa iacebãt. Quid autem quæſo aliud, vt Lacedæmonios omittamus, Athenienſium opes euertit, quã anilis quędã, & miſera ſuperſtitio? Cum enim imperator ſane fortis Nicias, & claſsi, & exercitui, ſimul cum Demoſthene prędfectus eſſet, & Syracuſas opugnaret, intelligeretque ciuitatem illam & ſuis viribus, & totius Græciæ auxilio munitam capi non poſſe: Demoſthenesq; inſtraret, vt claſſem à portu deduceret, ne præcluſo exitu ab hoſtibus, omne robur Athenienſium, quod in [illegible]a claſſe cõtinebatur miſere periret, id Nicius ipſe comprobabat, religione tamẽ impeditus ſalutare conſilium executus non eſt. Paucis enim illis diebus lunæ lumen, terræ, vt certis temporibus fieri ne

ceſſe

ceſſe eſt, interiectu defecerat. Id Nicias oſtentum ratus, ad religionum interpretes deferendum ſtatuit. Illi nefas eſſe reſpondét, intra triginta dies claſſe nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea, ſiculi magnis molibus portus fauces obſtruunt, & exitum multis nauibus obiectis intercludũt. Claſsis igitur illa, in qua flos Atticę iuuentutis, & Atheniẽſium robur inerat, cum iam fruſtra claſſem hoſtium perrumpere, & é portu progredi conaretur, inepta illa Nicię ſuperſtitione miſerrime diſſipata, atque depreſſa eſt, omniſque nobilitas occiſione conſumpta. Hęc tu ſacra impia, has religiones impuras, & aniles ad virtutem erudire & inſtituere dices? quæ homines etiam impigros & audaces horribili formidine replebant, mentem à conſtantia deducebant, conſilia ſalutis impediebant? Eam tu gratiam Chriſto optimo maximo refers, cuius munere, atque beneficio, tam impia, tam impura, tam dementi ſuperſtitione leuati, atq; liberati ſumus, vt illam etiam Chriſti religioni anteponas? Nam ſi animi Chriſtianis inſtitutis informati, fracti, languidi, atque demiſsi efficiuntur, illis vero antiquis & impuris cærmonijs quibus diuinis honores habebantur impiorũ hominum ſimulachris, ad virtutem incitabantur, illa certe videtur his noſtræ religionis in

ſtitutis omnino præferenda. At vide in quanta erroris opinione, atque amẽtia verſatus ſis. Qui vere Chriſtiana religione imbuti ſunt, non alitis inuolatu, non occinis cãtu, nõ extis triſtia minantibus permouentur. Non terræ motu, nõ fulmine, nõ prodigijs vllis, aut monſtris conturbantur. Nihil eſt denique quod animum hominis Chriſtiani conuellere, aut labefactare poſsit. Sic eſt enim inſtitutis, vt ſi orbem terrarum bellis arderе videat, ſi omnia ſibi pericula intendi, ſi cuncta incẽdio cõflagrare, atque pene conſumi, ipſe tamen optima ſpe plenus conſtantiam retineat: nec vllo vmquam horrore perfundatur. Primum quia credit eſſe ſe fortiſsimis copijs conſtipatum, atque communitum. Didicit enim é ſacris literis, eſſe quoſdam cęleſtes exercitus, qui piorum hominum ſalutem tueantur, & ab illis, cum commodum eſt, omne imperium, atq; furorem hoſtium propulſam Hoc enim ſe præſidio vallatũ eſſe ſenſit Iacob, cum caſtra Dei ſe conſpicere teſtificatus eſt. Rurſus cũ Syriæ exercitus Heliſæi capiti immineret, ipſiuſque miniſter formidine perterritus opẽ implorarеt, noli timere, inquit Heliſęus, plures enim nobiſcum ſunt. Subiungit deinde ſacra hiſtoria. Cumq; oraſſet Heliſęus ait domine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit dominus

minus oculos pueri,& vidit, & ecce mons plenus equorũ & curruũ igneorũ,qui cingebant Heliſeũ. Atq; nequis in paucos illud diuinum prẽſidiũ collocatũ eſſe putet,alibi deuniuerſis qui pietatẽ colũt, *D*eũq; caſte, & pure venerãtur,ſic ſcriptum eſt. Caſtra poſuit angel⁹ domini in circuitu timẽtiũ eũ. His igitur teſtimonijs qui firmiſsimã fidẽ adiungit, ſeq; diuino præſidio munitum eſſe credit,trepidare metu nó pót,ſed elato animo,atq; cõſidẽti,id quod alio in loco ſcriptũ eſt vſurpabit. Si cõſiſtãt aduerſũ me caſtra,nõ timebit cor meũ. Si inſurgat aduerſũ me prẽliũ,in hoc ẽgo ſperabo. Itẽ illud. Hi in curribus,illi in equis, nos autẽ in nomine dñi ſpẽ repoſitã habemus:ipſi conſracti ceciderunt,nos aũt erecti victoriã reportauimus. Hẽc igitur in quã ſpes gẽtẽ Chriſtianã imbecillo animo eſſe nõ ſinit. Deinde immortalitatis cogitatio atq; certa gloriẽ futurẽ prẽſenſio,quãtã vim habet, ad conſtãtiã ſtabiliẽdã? Refert Cẽſar Gallos illa druidũ diſciplina,quæ perſuadere nitebatur, nó interire animas,ſed ab alijs corporib. ad alia poſt mortẽ trãſire,fuiſſe veheméter ad virtutẽ excitatos. Itaq; metu mortis neglecto, intrepide ſeſe in quodcũq; capitis periculũ,atq; vitæ diſcrimẽ inferebant,cum nihil aliud eſſe mortem opinarentur,quàm mutationẽ vitæ, atque in alia

corpora migrationem. Ita ne tandem? Priſci illi Galli immortalitatis opinione vaniſsima ex immani quadam ſuperſtitione concepta, nulla pericula recuſabant: Chriſtiani, qui non imbecilla opinione, ſed conſtanti fiducia credunt, ſe poſtquam ex hac vita exceſſerint, forte beatiſsimos, mores horrebunt? Quid eſt enim magis in Chriſtiana Religione celebratum, quam omnes eos qui coluerint iuſtitiam & pietatem, poſteaquam é corpore, quaſi é vinculis emiſsi fuerint, in cælum euolaturos, vt immortali gloria æuo ſempiterno perfruantur? Quid deinde eſt magis animis noſtris infixum, quàm fore aliquando, vt corpora quæ iam penitus conſumpta ſunt inſtaurentur: atque cæleſti ſplendore colluſtrata, rurſus cum animis ipſis inuiolabili fœdere coniungantur: vt ſic diuinitus renouati omnibus, ſummis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui perſuaſum habuerit, numquam mihi crede, ab iſta vita innumeris ærumnis, atque calamitatibus inquinata, inuitus & iniquo animo diſcedet. Quid autem poſtremo dicam de amore illo immenſo, & incredibili, quo illi qui vere Chriſti ſacris imbuti ſũt, quotidie magis inflammantur? Illud certe perſpicuum eſt, nulla re magis incitari, ac incendi animos

ad

ad omnia capitis pericula ſubeunda, quàm beneuolentia, & charitate. Nihil eſt enim amanti difficile, nihil non ſuaue, & iucundum quod pro re quam habet caram ſuſcipiatur. Mortem ipſam quæ omnibus horribilis eſt, & maxime pertimeſcenda, vltro etiam appetendam interdum putat, non modo contemnendam. Quod ſi tantum valet amor leuiſsimis ſæpe de cauſis inter homines conciliatus, vt contemptionem mortis etiam inducat: quid de illius caritatis magnitudine dicam, quæ munere ſpiritus diuini, puris & integris mentibus conceſſa eſt? Eius certe vi concitata Chriſtiana nobilitas omnem vitæ ſuauitatem, in laboribus & periculis ponendam eſſe duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumque rerum affluentiam aſpernata. Illa Chriſti cupiditate vehementer incenſa, neque minis, neque terroribus, neque inauditis ſupplicijs, à pietate dimoueri potuit. Illa poſtremo faciebat, vt omnia tormenta quæ pro Chriſto, quem vnice, ardenter amabat, paticbatur, leuia, atque iucunda putaret. Quin etiam nihil videbatur Chriſtianis æque optabile, & expetendum, atque pro Dei immortalis religione, vitam in ſummis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minime mirandum eſt. Nam

cum amor omnem animi cogitationem auer tat à formidine, neceſſe eſt vt ſummum atque diuinum amorem, incredibilis conſtantia, atque diuina conſequatur. Vtra igitur tandem religio ad virtutem facilius incitabit? Ea ne quæ hoſtiarum fibris, aut alitum innolatu, aut apium examine, atque confictis monſtris ſuſpenſam tenent hominum imbecillitatem? An illa potius quæ animos ita confirmat, vt neque totius orbis conuerſione labefactari poſsint? Illa deinde, quæ dementi ſuperſtitione ipſam humanæ virtutis exercitationem ſæpe numero impediuit? An illa potius quæ infirmam naturam mulierum, & teneram ætatem puerorum, incredibili virtutis conſtantia roborauit? Illa poſtremo quæ nulla firma ſpe mentes humanas confirmare poterat? An illa quæ diuini auxilij oſtenſione, certiſsima ſpe immortalitatis, diuini numinis amore, atque ſtudio, ad diuinam virtutem eruditiuit, & ad omnium rerum humanarum deſpicientiam inſtruxit? Sed quid opus eſt homines iſtius impuriſsimi vel impietatem, vel amentiam multis argumentis conuincere, cum vtrumque ſit adeo manifeſtum vt nihil facilius deprehendi poſsit. Impietatis ſcelus cum iſtis maculis velit aſpergere Chriſtianam dignitatem: quod numquam fe

ciſſet,

ciſſet, ſi aliquam præclaram opinionẽ de Chriſti numine habuiſſet. Furoris amentia cum tã falſis, ineptis, male cohærentibus rationibus nefariam illam ſententiam confirmet. Atque ſcio quidem me longius oratione prouectũ, quàm fortaſſe neceſſe fuit. Hoc autem ſiquis vitioſum putabit, velim vt partim tribuat hanc veniam iuſto dolori, quo ſum mirabiliter elatus: partim exiſtimet, id inſtituto noſtro minime alienum fuiſſe. Cum enim de Chriſtianæ claritatis ſplendore ſermonem inſtituiſſem: Hetruſcus autem illi ſcriptor, cãdem impuriſsimo genere orationis obſcurare conatus eſſet, non diſsimulandum putaui, præſertim cum eorum numerum qui vel ſcriptis illius incitati, vel ſponte ſua, eiuſdem ſceleris atque furoris affines ſunt, late & varie diffuſum intelligerem. Nunc autem, poſteaquam illorum pertulantiam confutauimus oſtendimuſque id quod erat ſatis apertum, nihil anguſtum, atque demiſſum, ſed amplа omnia atque diuina in Chriſtianis inſtitutis reperiri: omnemque ſanctiſsimæ huius diſciplinæ rationem ad animi magnitudinem, & contemplationem mortis excitare: non alienum erit, quando de fortitudine militari fecimus mentionem: illorum etiam orationem paucis refutare, qui vniuerſum militiæ ge-

nus,vt rem impiam,atque ſceleratam, Chriſtique præceptis aduerſantem execrantur. Primum autem cur deteſtentur belli gerendi ratiõnẽ,cũ pro æquitate,religioneq; ſuſcipitur, non ſatis intelligo:cum eam innumeris ſacrarum literarum teſtimonijs laudari magnopere videamus. Quod iſti nõ negãt, ſed quid aiunt? Multa fuiſſe in antiqua lege cõtenta,quę tamen erant magis temporis cauſa ferenda, quàm laude celebranda:vt facere diuortium: vt exteris gẽtibus fœnerari:ex quo etiã genere eſſe dicunt bellum mouere. Sed quid habet ſimile,vel fœnus,vel diuortiũ,cũ militari virtute? Illa enim non præſcripta, ſed hominum imbecillitati conceſſa ſunt:at belli gerẽdi præceptum,qui detrectabat,inexpiabile ſcelus in ſeſe concipiebat. Vbi enim legimus fuiſſe pœna,aut execratione ſancitum, ſi quis vbi primum aliqua offenſione interpoſita licuiſſet ab vxore non diſcederet: aut ab alienigenis fœnus non exigeret? At multis in locis animaduertimus, viros ſpiritu diuino concitatos,extremo ſupplicio ſanxiſſe eorum ignauiam,qui prodire in aciem recuſarent. Quid autem hic. Deboram commemorem? Quæ numine ſancti ſpiritus afflata, male precatur ijs,qui prælia domini pro virili parte non ſuſcipiunt

cipiunt, eorumque desidiam acriter, atque vehementer insectatur. Rursus obijciunt nobis circunciſionem, agni immolationem, antiqua ſacrificia: quæ ſumma olim religione ſeruabantur, & poſt Chriſti aduentum coli desierunt. Quaſi militia ad ſacrorum cęremonias, atque myſteria pertineat: & non potius reipub gerendæ cauſa conſtituta ſit. Illa namque ſacra, in quibus erant adumbrata ſigna iuſtitiæ, atque ſalutis per Chriſtum optimum maximum cõſtituendæ, poſteaquam res ipſa, quæ ſignis illis indicabatur aduenit, iure atque merito repudiata ſunt. Hoc autem de bellica virtute exiſtimari non poteſt: cum non in cęremoniarum rationem cadat: ſed cauſa publicæ ſalutis cuſtodiendæ exculta ſit, & ad ciuilem diſciplinam pertineat. Confundere autem ea quæ ſunt ſeparanda, aut extremæ dementiæ eſt, aut ſummæ temeritatis argumentum. Cum vero reip. ſtatus ſtabilitri non poſsit, niſi armorum præſidio fulciatur: ſiquidem omnes artes pacis ſunt in tutela militaris diſciplinæ, qui militiam tollit, is rempub. funditus euertit. Quod ſi Chriſtianis moribus fieret, aliqua ratione inducti criminarentur homines furioſi rẽpub. aliquam per Chriſtianos mores fuiſſe ſublatam. Quæ calumnia quantum ſcelcris, atque vanitatis habeat

iam

iam est superius explinatum. Non vult enim Christus ciuilem statum conuelli, sed confirmari potius, atque constitui. Quemadmodum igitur securim é manibus magistratuũ non extorsit: ita neque militem gladio spoliauit: vt ille scilicet auctoritate legum armatus improbitatem in reipu. viscoribus hærentem legum seueritate comprimeret: hic armis tectus pestem reip. imminentem virtute repelleret. Ob id Ioannes nunquam deterruit homines ab amorum studio, sed potius militibus ipsis, innocentiæ, & moderationis iura præscripsi. Et Paulus eos magistratus, qui securi feriunt nocentes, & facinorosos homines, Dei ministros appellat. Nihil esset quidem magis optandum homini Christiano, quàm vt omnes mortales sese continerent à scelere, & cupiditate. Cum vero id semper contingere non possit: & pro continentia, effrænata libido, pro iustitia, aut extrema vis, aut intestinus furor exoriatur, tum necessario, aut impetus hostium est armis, & virtute depellendus, aut audacia ciuium ferro etiam reprimenda. Id inquiunt, Christiana mansuetudine est alienum. Quasi vero vllum genus crudelitatis maius esse possit, quàm in communi periculo esse dissolutum atque negligentem. Præcepit Christus ne illatam iniuriam

iuriam vlciſcamur. Eſt quidem perfectæ cumulatæque virtutis, vbi nobis iniuriæ priuatim inferuntur, miram & ſingularem animi patientiam oſtendere: vbi vero, aut communis ſalus, aut religionis dignitas agitur: inuictum robur contra furorem, atque ſcelus aſſumere. Pacem nobis vnice commendauit. Illam ſané pacem, quam nobis ipſe largitus eſt: quæ nõ humano otio continetur: quis enim ſuſpicari poteſt humanam iſtam ſecuritatem nobis conceſsiſſe, cum diſcipulos ſuos omnibus fluctibus humani furoris obiecerit? ſed eam, qua in *Dei* gratiã, qui nobis grauiter infenſus erat, & à cuius religione voluntates noſtræ diſſidebant, reducti ſumus. Has igitur inimitias ſanguine ſuo, vt multis in locis Paulus teſtificatur, Chriſtus extinxit, pacemque nobis ſempiternam impetrauit. Hac autẽ frui vel maxime licebit, cum bellum acerbum, & graue pro publica ſalute aut religionis ſtudio geremus. Niſi forte putamus Abraham iſtius diuinæ pacis fructu caruiſſe: eo tempore, quo domeſtica ſeruorum manu cõparata, maximum & fortiſsimum excitatum eſt adortus: & quatuor reges incredibili virtute deuicit: hoſtibuſque partim cæſis, partim fuſis prædam detraxit: aut Gedeonem cum trecentis tantum viris fortiſsimis ſeptus,

ptus, innumerabiles copias hostium trucidauit. Quid Iesum Mosis successorem? Quid Ieptem? Quid alios viros excellentes, tam sanctitatis studio, quàm bellicæ laudis gloria præstantes commemorem? Ijs ne omnibus dicemus Deum iratum fuisse, quando in hostes irruebant? An potius tum maximè diuinæ pacis fructum tulisse, cum bella sanctissima contra sceleratos homines suscipiebant? Qui nobis, inquiunt, cum illius vetustatis exemplis? Illi quidem Hebræi fuerunt: nos vero Christiani sumus. Pergitis ne vos diuinos illos homines à Christianorum ordine, atque dignitate seiungere, qui vt est demonstratum superius, egregii Christi cultoris extiterunt, & eodem diuini spiritus dono, atque munere, quo nos affecti sumus, ornati fuerunt? Quid enim aliud significat illa conclamatio, gladius Dei & Gedeonis, & illud rursus, factus est super Iepte spiritus domini, & eiusmodi innumerabilia, nisi nõ absq; Christi numine, quod illis fortissimis hominib⁹ præsens aderat, tãta bella susciperi, atq; profligari potuisse? Quid deinde illud? de cœlo dimicatũ est contra eos, & stellæ manentes in ordine suo, & in cursu suo aduersus Sysaram pugnauerunt, nisi cœlestes exercitus Christo imperatori, quem dominum exercituũ sacræ literæ appel-

appellãt,cõmissos,pro pijs cõtra nefarios& impios pugnam capessere?Nõ est igitur cur hęc virtutis exẽpla,à sanctissimis illis hominibus, ad sempiterni tẽporis memoriã relicta negligamus.Non enim à nobis aliena,sed propria & domestica sunt,ad quorum imitationẽ nos ipsos aliquando excitemus oportet. Neque quisquam tam imbecilla mẽte sit, vt putet,id Christi placitis aduersari, quod ipsius prȩsidio perfectũ esse scimus, & ad quod gerendũ ipsi⁹ prope voce fortissimos homines incitatos fuisse cõpertum habemus. Vt enim vetustiora prætermittam, Cõstantinus imperator non tam numero militum, aut robore exercitus,aut bellandi scientia quàm Christi præsidio Maxentium superauit, quẽ ita prima impressione metu perterruit,vt infugam turpissimam versum,ad exitiumque præcipitem,Tiberis alueo demergi cõpelleret. Illum autem eximium terrorẽ hostium animis, ipsius Christi numen iniecerat.Cum enim Constãtinus, iam de Christiana religione præclare sensisset,videt eo ferme tempore, quo erat cum hoste congressurus, æthere puto atque sereno, crucis speciem diuino splendore coruscantẽ vocemque é cælo missam accepit, quæ illi victoriam denũciabat,si modo crucẽ, tamquam summi atque æterni Dei vexillum sequeretur.

Inde

Inde igitur omnibus regijs insignibus, crucis signum anteponit, in illo omnem spem non modo victoriæ, sed immortalitatis, & æternæ gloriæ collocauit: illo insignitus, innumerabiles hostium exercitus fundit, imperiumq; Romanum latissime propagauit.

VIII Quid de Theodosio dicam? Qui cum Eugenio ita confligit, vt facillime se Christi præsentis auxilio superiorem esse cerneret. Fuit autẽ in hoc imperator ille mirabilis, qui quo tempore reliqui corpora somno & cibo reficiunt, is sibi abstinentia, & votis summa religione susceptis animum confirmabat. Cui quidem pietatis, atque religionis fructum eximium tulit. Nam vbi primum signis collatis manum cum hoste conseruit, excitati repente turbines vehementissimi, aduersas copias hostium peruerterunt, & tela ab illis in Theodosij exercitum coniecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem insignis victoriæ meminit Claudianus dum ita ad Theodosium scribit.

Omniam dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Quid Carolus Martellus? Sine Christi præsentis auxilio suspicari possumus, ab exiguis initijs ad tantam gloriæ magnitudinẽ peruenisse? Præsertim cum eas res gesserit, quæ vix-

bꝰ humanis perfici nullo modo potuiſſent. Incredibile fortaſſe multis videbitur, quod eſt traditum memoriæ, fuiſſe vno prælio ad trecenta ſeptuaginta millia Arabũ, virtute & auſpicijs Martelli occiſa, eo præſertim tẽpore, quo gens illa plurimum armis poterat, & cũ ĉtæ Africæ, atq; Hiſpaniæ exitium & vaſtitatem intulerat. Mihi vero nihil minus dignum admiratione videtur. Nihil eſt enim tam arduum, atque munitum, quod non excellens virtus, religionis ſtudio cõfirmata expugnet, & conterat. Simili religionis ſtudio incenſus Carolus Magnus, omnia grauiſsima bella cõtra Chriſtiani nominis hoſtes ſuſcepit, nec vllũ vnquã periculum Chriſtianæ reip. denegauit. Nõ immerito igitur illius virtutes, quibus tamquam gradibus in cælum aſcendit, omni genere monimentorum, immortalitati cõſecratæ ſunt. Pari relioginis ardore multis poſt ætatibus multi principes Itali, atq; Galli, duce Gothifredo viro ſingulari animi virtute, & egregia pietate florentiſsimo, expulſis Turcis, atq; Saracenis, Ciliciã, & Syriam omnemque illam Aſiæ partem armis receperunt: & Hieroſolymam, cuius liberandæ ſtudio, omnia quæ ſunt in vita cara, atque periucunda reliquerant, immenſoſque labores ſuſceperãt, ingenti armorum contentione recu

perarunt. In quibus hominibus, nescio quid primum admirer, eximiam ne virtutem? an insignem potius pietatem? Virtutis enim magnitudo tanta fuit, vt omen barbariem, quæ tantum numero, atque robore valebat, vt etiam de vniuerso nomine Christiano ex hominum memoria delendo cogitaret, itarepulerint, vt longe à Syriæ finibus submouerēt. Singularis pietas in eo perspecta est, q̄ nec vlla necessitate coacti, nec iniuria lacessiti, bellum cunctis hostibus Christiani nominis intulerunt, vt Christi monimenta atque vestigia terris illis ad insignem diuini beneficij memoriam impressa, venerari, maculamque illam sanctissimi sepulchri, à barbaris oppressi, quæ in Christiana gente insederat, delere possent.

viij Quid autem de rebus ab Hispanis ardentissimo animo, atq; singulari pietate gestis sermonē instituam? Quæ quidē eiusmodi fuerunt, vt nemo sanus suspicari valeat, eas sine Christi præsentis auxilio, cuius amore Hispanorum natio libentissime sese in vitæ discrimē inferebat, perfici potuisse. Cum enim tota Arabia, & Africa influens in Europam, Hispanos armis oppressisset, & cæde ac infinita crudelitate consumpsisset, pauciſsimi ex illo naufragio collecti tāta virtute hostiū impetum

petũ repreſſerunt, vt magnã etiam Hiſpaniæ partem in libertatem vindicarẽt. Poſteri deiũ de maiorum exempla ita ſecuti ſunt, vt cum pauci admodum eſſent, Africa vero ingẽtem vim hominum ſæpenumero effunderet, quæ Saracenis Hiſpaniam incolentibus ſubſidio occurrebat, non modo tantæ multitudinis incurſiones, atque furentes impetus ſuſtinerent, verum etiam omnem Barbariam ex Hiſpania tandem exterminarent. Cuius facinoris confecti, Ludouice clariſsime, laus incredibilis penes Fernandum regem auum tuum conſtitit, virum inuictiſsimum, & in omni genere laudis excellentem. Si quærat autem aliquis cauſam cur, ea gens quæ florentem & integram Hiſpaniam oppreſſerat, ab eiuſdem Hiſpaniæ reliquijs fuerit expulſa, atque profligata, non aliam reperiet, quàm religionis ſtudium; quod quidẽ antea erat pene extinctum, & poſt illam plagam noſtris gentibus inflictam fuit mirabiliter excitatum, atque renouatum. Illo igitur incredibili ardore pietatis incitati, cum omnia præclara facinora pro Chriſti nomine ſuſcepiſſent, res illas immortalitate digniſsimas effecerunt. Infinitum eſſet, ſi vellem recenſere, quàm multis in locis immẽſas hoſtiũ copias exigua manu fuderint atq; deleuerint: quoties ſignis clariſsimis ſibi

ſupperias è cælo venire ſenſerint, quòd quidem minime obſcurum fuit, in Alfonſo primo Luſitaniæ Rege, principe veſtri generis atque nominis. Is enim vir, excellenti virtute, & incredibili pietate præditus, cum omnẽ ætatem in ſanctiſsimis bellis, pro religionis dignitate ſuſceptis conſumeret, videretque quadam die ſe cum parua manu, maximis exercitibus oppoſitum, animaduertit in cælo Chriſti ſpeciem, diuino fulgore circumlucentem, illoque aſpectus confirmatu, quinq; reges vna die debellauit. Quid de eius filio Sãctio dicam? Cuius vt alia præclara facta prętermittam, illud certè fuit inſigne ad memoriam nominis ſempiterni, cum ingentes Mauorum copias in Luſitaniam erumpentes, vt indè Hiſpaniam vniuerſam in ditionem ſuam redigerent, non repreſsit ſolum, ſed etiam ſingulari virtute domuit, atque penè contriuit. Non eſt autem neceſſe, aliorum regum, qui ab iſtis nati ſunt, ætates atque tempora perſequi. Id certè noſtrorũ annalium literis, atq; teſtimonio cõſtat, neminẽ ferme ex illis fuiſſe, qui nõ egregiã, tum virtutis, tũ etiã pietatis laudẽ fuerit adeptus. Itaq; Mahometanis omnib⁹ magna belli cõtẽtione ſuperatis, ac è Luſitaniæ finibus expulſis, exercitũ etiam in oras Africæ, nõ tã numero, quàm virtute inui-

inuictum induxerunt, clariſsimiſq; partis victorijs, & multis ciuitatibus expugnatis, magnã Mauritaniæ partẽ armis occupauerunt. Non eſt autem facile explicatu, quanto animi ardore, & alacritate prælia illa à noſtris commiſſa ſint, qui ita in hoſtium acies irruebant, vt etiam mortem appetere viderentur. Intelligebant enim huius vitæ curſum exiguo ſpatio circumſcribi, & animi cogitationem in illam immortalem gloriam referebant, quæ propoſita eſt omnibus qui fortiter & pie moriuntur. Illa autem firmiſsima ſpe immortalitatis, & ſtudio religionis incenſi, nihil interdum ardentius optabant, quàm vt vitam fluxam, & breuem, quam erant paulo poſt naturæ conceſſuri, pro Chriſti nomine deuouerent. Illorum igitur opera factum eſt, vt omnes illæ nationes, quæ numero, & impetu poterant rurſus in Hiſpaniam redundare, ita reciſæ ſint, vt magis noſtrorũ tela ſuis capitibus intenta pertimeſcant, quàm nos illorum furorem metuamus. Poſtremo, quantum illud eſt? quod vaſtũ & immenſum mare longiſsima, & maxime pertimeſcenda nauigatione tranſmiſerunt, omneſque ferme ſolis obeuntis, & orientis, aquilonis, auſtrique partes armis peragrarunt. Quid enim hic commemorem Aethyopiam deuictam,

Arabiæ, & Perſidos vrbes munitiſsimas expugnatas. Indiam duriſsimo bello ſuperatã instructiſsimas claſſes & maximos exercitus profligatos. Turcarum potentiam in illis partibus noſtrorum virtute repreſſam, atque conuulſam? Numquid hæc omnia eiuſmodi ſunt, vt ſine Dei immortalis ope præſentiſsima fieri potuiſſe ſuſpicemur? Equidem numquam tantum Emanuelis patris tui, regis inuictiſsimi, atque omnis memoriæ facile Principis virtutis prudentiæque tribuam: numquam adeo *Regis omnium* iuſtiſsimi, atque clementiſsimi Ioannis fratris tui diuinum animi conſilium, & virtutem incredibilem admirabor: numquam denique ita noſtrorum audaciam, & domeſticam natiuamque indolem amabo, vt res tantas, humana prudentia atque viribus, & non potius diuino conſilio & numine geſtas exiſtimem. Nec enim calliditate Mauri, neque viribus Perſæ, neque apparatu bellico Turcæ, neque numero Arabes à noſtris vinci potuerunt. Sola tamen pietate, atque ſanctiſsima Chriſti relioione. quæ in noſtris ſemper eluxit, ſuperari, atque diſsipati ſunt. Hæc vna rem Luſitanam auxit, regibus noſtris decus immortale peperit, infinitamque alienigenarum multitudinem, eorũ imperio parere aſſuefecit. Sed quid attinet

pluribus

pluribus exemplis vti, cum nihil sit clarius, aut illustrius, tum ex sacrarum literarū testimonijs, tum etiam ex infinitis rebus, ad æternam memoriam consecratis, quàm illud genus belli, quod aut pro salute publica, aut religionis incolumitate suscipitur, ita Christo acceptum esse, vt etiam præsenti numine illius administretur? Quod si Christi religio non impedit exercitationem militarem, immo potius eandem mirandum in modum illustrat, atque confirmat: cùm omnem formidinem firmissima spe immortalitatis eripiat, & ad veram gloriam incredibiliter inflāmet, relinquitur non laude solum integritatis, innocentiæ, modestiæ, liberalitatis, atque iustitiæ, florere præ cæteris Christianam nationem, verum etiam gloria virtutis militaris, & omnibus fortitudinis ornamentis esse præstātissimam. Illud enim in omni vita tenendum est, quod fuit antea demonstratum: eam tantum esse virtutem nominandam, quæ in illud summum bonum, & vltimum omnium rerum expetendarum intuetur, & officia vitæ non humana cupiditate, sed diuina voluntate dirigit. Vnde facile colligi potest, nec in rebus bellicis, vllam egregiam animi virtutem præstitisse eos, qui omnes vmbras falsæ gloriæ consectati sunt: ad veram tamen luce̅,

& ſplendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Chriſtum adſpirant, cum reſpiciant in verum finem, cuius cauſa vitæ dimicationes, & pericula capitis adire non glorioſum modo, ſed etiam ſuauiſsimum, atque iucundiſsimum eſſe putant, fortes & magnanimi ſunt exiſtimandi.

ix. Extremum illud eſt, vt agitemus animo quantum nomẽ, quanta dignitas, atque maieſtas ſit Chriſtianæ nationis, quam ille princeps Deus ab omni contagione ſceleris expiatam ſibi adoptauit, ampliſsimis gloriæ inſignibus ornauit, & beneficijs immortalibus, atque diuinis affecit. Quam nulla mortalis affinitas attingit: nempé quæ ſolum Deum tutorem, atque parentem agnoſcat. Quam Chriſtus optimus maximus ita ſibi coniunxit, vt diuinorum etiam ornamentorum ſocietate diuinciret. Nos enim illius vnctionis diuinæ participes effecit: nobis regnum atque ſacerdotium largitus eſt: noſtris animis rerum cæleſtium notitiam inſpirauit, & ad omne virtutis genus mirabiliter, atque diuinitus inſtruxit. Qui igitur laudem, qui dignitatem, qui gloriam quærit, in ſtudium Chriſtianæ virtutis incumbat: veram iuſtitiam, abſolutam liberalitatem, perfectam animi moderationem, & reliquas virtutes quæ nobis à

domino

domino præscriptę sunt, ardenter amplectatur, eamque fortitudinem retineat, cui soli conuenit huius nominis decus & amplitudo. Quid enim aliud est, in vita constans, excelsum, atque magnificum? Quid non potius fluxum, demissum, & turpiter abiectum? Siue enim diuitiarum in cõstãtiam respiciamus siue honoris & humanæ gloriæ leuitatem, siue quendam fucatum generis, & nobilitatis splendorem, siue postremo virtutis humanę speciem simulatam atque fallacem, nihil reperietmus quod mentem valeat explere, aut animum voluptate diuturna possit allicere. Omnia namque sunt augusta, fluxa, mortalia, erroris, & inanitatis plenissima. Sola Christianæ nobilitatis ornamẽta ampla sunt, immortalia, diuina: quæ nulla vnquam vis eripiet: nulla vetustas obliuione obruet: nulla calamitas extinguet. Et quanquam humani pectoris angustię non possint capere tãtam dignitatem: illi tamen qui Christi beneficio ab hominibus exierunt, & in diuinam familiam traducti sunt, eam diuino præsidio confirmati facillime substinebunt, & tuebuntur. Licet enim in terris versentur, cælitum tamen iura retinent: & sunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

x Habes à me munus clarissime princeps, nõ

quidem doctrina & ingenio perpolitũ: quorum vtrumque mihi deeſſe moleſte fero, ſed certè tuis ſtudijs,& animi magnitudini conſentaneum. Cum enim virtutibus humanitatis,liberalitatis,conſtantiæ fortitudinis, mirabiliter ornatus ſis, tum illud eſt in tuis moribus ampliſsimum, quod omnia vitæ conſilia pietate,& religione Chriſtiana metiaris. Nec enim regius, atque domeſticus ſplendor ita tibi vnquam animos extulit, vt non multo plus gloriæ atque decoris in Chriſtiani nominis dignitate ponẽdum ſtatueres. Nec ita præclaras actiones ſuſcepiſti, vt popularis laudis auram reſpiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obieciſti, vt aliquod humanum præmium tibi proponeres. Sed cum alta quadam mente præditus ſis, in omnibus rebus quæ abs te ſingulari conſilio, & incredibili virtute efficiuntur: ſiue illæ ad pacis ornamenta, ſiue ab belli gerendi rationem pertineant, oſtendis facillime te humana negligere, & diuina ſtudio ardentiſsimo contueri. Non immerito igitur te omnes boni diligunt, omnis nobilitas intuetur, omnis Hiſpania laude atque prædicatione celebrat. Nemo enim eſt, qui modo te nouerit, quem nõ habeas ſuauitate morũ, ingenij diuinitate incredibili pietatis ardore, tibi admirabiliter deuin-

deuinctum. Et quamquam virtutis ſpectatæ conditio ſit longe difficillima, ſiquidem non leue negotium eſt, hominum expectationi, iam propter res præclare geſtas concitatæ reſpondere, ea tamen eſt animi tui magnitudo, vt omnium de te opinionem facillime vincere, atque ſuperare valeas. Nec enim Chriſtus optimus maximus tibi omnia præclara facinora ad illius gloriam dirigenti, deerit vnquam: ſed numine ſuo te protegat, atque ſempiternis ornamentis decorabit.

FINIS.

quidem doctrina & ingenio perpolitũ: quorum vtrumque mihi deesse moleste fero, sed certè tuis studijs,& animi magnitudini consentaneum. Cum enim virtutibus humanitatis,liberalitatis,constantiæ fortitudinis, mirabiliter ornatus sis, tum illud est in tuis moribus amplissimum, quod omnia vitæ consilia pietate,& religione Christiana metiaris. Nec enim regius, atque domesticus splendor ita tibi vnquam animos extulit, vt non multo plus gloriæ atque decoris in Christiani nominis dignitate ponẽdum statueres. Nec ita præclaras actiones suscepisti, vt popularis laudis auram respiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obiecisti, vt aliquod humanum præmium tibi proponeres. Sed cum alta quadam mente præditus sis, in omnibus rebus quæ abs te singulari consilio, & incredibili virtute efficiuntur: siue illæ ad pacis ornamenta, siue ab belli gerendi rationem pertineant, ostendis facillime te humana negligere, & diuina studio ardentissimo contueri. Non immerito igitur te omnes boni diligunt, omnis nobilitas intuetur, omnis Hispania laude atque prædicatione celebrat. Nemo enim est, qui modo te nouerit, quem nõ habeas suauitate morũ, ingenij diuinitate incredibili pietatis ardore, tibi admirabiliter deuin-

deuinctum. Et quamquam virtutis ſpectatæ conditio ſit longe difficillima, ſiquidem non leue negotium eſt, hominum expectationi, iam propter res præclare geſtas concitatæ reſpondere, ea tamen eſt animi tui magnitudo, vt omnium de te opinionem facillime vincere, atque ſuperare valeas. Nec enim Chriſtus optimus maximus tibi omnia præclara facinora ad illius gloriam dirigenti, deerit vnquam: ſed numine ſuo te protegat, atque ſempiternis ornamentis decorabit.

FINIS.

B I L B A O.

Excudebat Mathias Mares Anno Domini. 1578.

Diputación de Vizcaya Biblioteca

